

*Peygamber Efendimiz (s.a.v.) buyurdular ki:
“Beş şey gelmeden önce beş şeyin kıymetini bilin;
Ölüm gelmeden önce hayatın, hastalık gelmeden önce sağlığın,
meşguliyet gelmeden önce boş vaktin, ihtiyarlık gelmeden önce
gençliğin, fakirlik gelmeden önce zenginliğin.”
(Buharî Rikak 3; Tirmizî Zühd 25)*

TDV-İSTANBUL MÜFTÜLÜĞÜ DERGİSİ

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSTANBUL ŞUBESİ ADINA
İMTİYAZ SAHİBİ VE YAYIN
YÖNETMENİ (SORUMLU)
Prof. Dr. Rahmi YARAN

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ ve
YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Muteber Gülsefa UYGUR

EDİTÖR
Kâmil BÜYÜKER
kamilibuyker@gmail.com
dergi@istanbulmuftulugu.gov.tr

YAYIN EKİBİ
Abdullah Rüşti KİŞİ
Dr. Ayhan IŞIK
Dr. Tuğba AYDENİZ
Esra YILDIZ
Fulya İBANOĞLU
Mehmet YÜKSEL
Nevin MERİÇ
Şadiye ÇİMEN

TASHİH
Dr. Kerime CESUR

MALİ İŞLER SORUMLUSU
Hikmet BERBER
TDV İstanbul Şubesi

HUKUK DANIŞMANI
Av. Ayhan GÜLTEKİN
0212 570 62 27

GRAFİK-TASARIM
Bora NEBİOĞLU
0551 120 18 60

WEB
istanbulmuftulugu.gov.tr

BASIM YERİ ve TARİHİ
TDV Yay. Matbaası
Ostim Örnek San. Sit. 1. Cad.
No: 11 Yenimahalle/ANKARA
Tel: 0312 354 91 31

İDARE YERİ
İstanbul Müftülüğü Ek Binası
Molla Fenari Mah. Vezirhan Cad.
Çemberlitaş-Fatih/İSTANBUL
0212 526 16 80 / 14-15
0505 314 69 78

YAYIN TÜRÜ
Yerel-Süreli

ANKARA TEMSİLCİSİ
Mustafa ÇUHADAR
0534 779 49 70

DAĞITIM
Osman SARIKÖSE
TDV. Yay. Mat. ve Tic. İşl.
İstanbul Fatih Kitabevi
Akşemseddin Mah. Akdeniz Cad.
No: 109 Fatih/İstanbul
0 212 621 80 17

Yayınlanan yazıların hukuki-bilimsel sorumluluğu yazarlara aittir. Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz.

Zamanın ve tarihin akışının en hızlı cereyan ettiği dönemdir “Gençlik”. Önemlidir, önemslenmek ister, söz ister, söz sahibi olmak kimi zaman da sözünü yükseltmek ister. Ancak genç, bir mütefekkirin “gençler ümitleriyle, ihtiyarlar hatıralarıyla yaşar” ifadesiyle umudunu ve dik duruşunu muhafaza eder ve bitmek tükenmek bilmeyen bir enerjiyi bünyesinde taşır. Kur’an ve Sünnet’in çepçevre kuşattığı bir genç ise iltifatlara ve müjdelere muhataptır. Allah’ın en sevdiği genç diye başlar hadisler ve Kur’an-ı Kerim bu gençleri över ve tavsif eder.

İstikbale doğru sağlıklı yürüyüşün temini ancak gençliğin anlaşılması ve onlara yol gösterici bir fener yakılması ile mümkündür. Bugün popüler kültür çemberinin kuşattığı gençlik ise sahsiz bir ummanda yönünü tayinde zorlanmakta, ancak buradan çıkış yolunu da aramaktadır. Gençlik ve Popüler Kültür konulu dergimiz hem problemlerimizi tespit hem de çıkış yolu sunma düşüncesi ile hazırlandı.

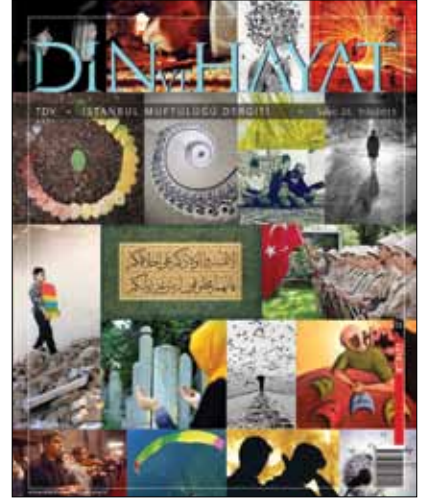
Dosyamız, Prof. Dr. Rahmi Yaran’ın Kur’an ve Sünnet perspektifinden gençliği yorumladığı yazısı ile başlıyor. Prof. Dr. Mehmet Emin Ay, “Kur’an’da Gençler” yazısı ile Hz. Yusuf ve Hz. Musa örneğinde gençliğe bir rota çiziyor. Prof. Dr. Bünyamin Erul, “Hz. Peygamber ve Gençler” isimli yazısında, Efendimiz’in büyük bir çoğunluğu 35 yaşının altında bulunan gençlerden oluşan sahabe halkasını ve orada yaşanan iklimi anlatıyor. Dosyamızın merkezini oluşturan “Popüler Kültür ve Gençlik” isimli yazıyı Prof. Dr. Mustafa Tekin; tarihe, medeniyete dair çok fazla aidiyet duymayan ancak hızla dünyevileşen gençliğin durumunu, sosyolojik veriler ışığında Prof. Dr. Asım Yapıcı; anne-babaların gençlik döneminde çocuklarına gösterecekleri tutum ve davranışlarla ilgili “Ergenlik Döneminde Ebeveynin Rolü” başlıklı yazıyı ise Prof. Dr. Behiye Ayanak kaleme aldı. Prof. Dr. Ali Erbaş, günümüz gençliğinin din eğitimi ile ilgili geçirdiği safhaları özellikle Ahmet Hamdi Akseki’nin raporları ışığında değerlendirdi. Fulya İbanoglu’nun “Osmanlı Matbuatında ‘Gençlik Dergisi’ Meselesine Dair Bazı Notlar” başlıklı yazısı ise alanında yapılan bir ilk çalışma özelliği taşımaktadır. Dosyamızda birbirinden kıymetli isimler ve yazıların yanı sıra Prof. Dr. Kemal Sayar, Dr. Önder Arpacı, İbrahim İlhami Koç ve Dr. Ayşe Hümeysra Ökten söyleşilerini ilgiyle okuyacağınızı umuyoruz.

Bu arada geçtiğimiz sayımıza gösterilen alakanın neticesinde bundan sonra da inşallah devam edecek sayılarımız için ulema portreleri ve basın taramalarının yer aldığı bir “İstanbul Müftülüğü Arşivi” bölümü koymayı uygun bulduk. Bu bölümü de istifadenize sunuyoruz.

Gençlerimizi anlama, onların yaşadığı meselelere çıkış yolu sunma niyetinde olan 25. sayımızla sizleri başbaşa bırakıyoruz.

“Namaz” konulu 26. sayımızda buluşmak dileğiyle Allah’a emanet olunuz.

Kâmil BÜYÜKER

6

16

42

52

86

91

118

129

4 ÖMRÜN EN BEREKETLİ VE TEHLİKELİ DÖNEMİ
Prof. Dr. Rahmi YARAN

51 KIYMETLİ GENÇLER
Nurettin TOPÇU

80 GENÇLİK KONUSUNA GENÇLER NE DİYOR?
GENÇLERLE SORUŞTURMA

114 Dr. Ayşe Hümeysra ÖKTEN
ile Söyleşi

16 ASHAB-I KEHF
Emine SEKME

58 POPÜLER KÜLTÜR VE DİN
Yrd. Doç. Dr. Bayram SEVINÇ

82 AHLÂKLİ VE MEDENİ NESİLLER YETİŞTİRMEK
Yrd. Doç. Dr. Fatma Tunç YAŞAR

123 OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E
"GENÇLİK DERGİSİ"
Fulya İBANOĞLU

22 HZ. PEYGAMBER VE GENÇLER
Prof. Dr. Bünyamin ERUL

62 ALO-FETVA'DA GENÇLERİN SORUNLARI
Nevin MERİÇ

97 MUVAFFAK OLMA YOLUNUN TEHLİKELERİ VE DÜŞMANLARI
Ali Fuad BAŞGİL

134 SİNEMA GENÇLERE HİKÂYE Mİ ANLATIR?
Öğr. Gör. Yusuf Ziya GÖKÇEK

26 HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN
A. Ali URAL

64 Dr. Önder ARPACI
ile Söyleşi

98 İbrahim İlhami KOÇ
ile Söyleşi

137 GENÇLİK KİTAPLIĞI
Kâmil BÜYÜKER

30 OSMANLI DEVLETİ'NDE GENÇLERLE İLGİLİ KURULMUŞ VAKIFLAR
Dr. Ayhan IŞIK

70 ERGENLİK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN ROLÜ
Prof. Dr. Behiye ALYANAK

102 KELEBEK HAKKINDA HASBİHAL
Meral GÜNEL

142 ÇERKEŞ ŞEYHİZÂDE SEYYİD AHMET MUHTAR EFENDİ
Dr. Ayhan IŞIK

34 Prof. Dr. Kemal SAYAR
ile Söyleşi

74 GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ VE GENÇLİK
Prof. Dr. Ali ERBAŞ

106 OSMANLI DEVLETİ'NDE YETİM GENCİN EĞİTİMİ
Esra YILDIZ

146 İSMAİL NECATİ EFENDİ
Esra YILDIZ

46 GENÇLERDE DİN VE DÜNYEVİLEŞME
Prof. Dr. Asım YAPICI

78 ABÂDİLE
Mehmet YÜKSEL

113 NİZÂMÎ'NİN HAMSESİNDEKİ ÖĞÜTLER

150 Gazetelerde İstanbul Müftülüğü
Dr. Tuğba TORUN, Dr. Kâmil COŞTU

ÖMRÜN EN BEREKETLİ VE TEHLİKELİ DÖNEMİ

Prof. Dr. Rahmi YÂRAN
İstanbul Müftüsü

Gençlik insan ömrünün en hareketli, aynı zamanda en bereketli dönemidir. Bu çağda yapılan iyi hareketlerin, Allah'ın istediği manada bir genç olarak yaşamanın özel bir değeri vardır. Peygamber Efendimiz (s.a.v.), gençlik dönemini iyi bir kul olarak geçirenlerin kıyamet gününde özel bir muameleye tabi tutulacaklarını, Allah'ın onları gölgesinden yararlandıracağını haber vermektedir.

Genç, Arapçada “şâbb” ve “fetâ” kelimeleri ile ifade edilir. Bu kelimelerin sözlük manalarında hareketlilik, kuvvet, cömertlik, itibar söz konusudur. Atın şaha kalkmasında, bir tür oynamasında, ateşin tutuşturulmasında “şebbe” fiili kullanılır. Devamlı gelip gittikleri, hareket halinde oldukları için gece ve gündüz iki genç anlamında “el-feteyân” kelimesiyle ifade edilir. Denebilir ki hayatın gençlik döneminin bu kelimelerle anlatılmasında ateş gibi parlama, zor kontrol edilen bir at gibi şahlanma, içi içine sığmayacak derecede hareket ve heyecan anlamları etkili olmuştur. Böyle kontrolü zor bir dönemde nefse hakimiyet, onu Allah'ın istediği şekilde kontrol altında tutmak, ondaki kuvveti iyi yollara kanalize etmek elbette övülecek bir davranıştır ve bu durum, sahibine itibar sağlar, onu değerli bir insan haline getirir. Genç insanın sahip olduğu bu kuvvet, coşku, heyecan özellikle cinsel hayat noktasında ona yanlışlar yaptırabilir. Bunu bilen Peygamberimiz gençlerin evlenmesini, nikahlı tatmin yolunu seçmesini ister. Evlenmenin bazen kolay olmayacağını da bildiği için onu geciktirmek zorunda kalan gençlere de oruç tutmalarını, böylece nefislerini ve gençlikten kaynaklanan cinsel dürtülerini kontrol altına almalarını tavsiye eder.

İslâm ve Peygamberler tarihinde çok sayıda ideal genç örneğine rastlarız:

İslâm tarihindeki gençler arasında Hz. Ali'nin ayrı bir yeri vardır. Hatta “Ali'den başka genç yoktur”

“Ali'den başka genç, zülfikârdan başka kılıç yoktur.” Hat: Mahmut Celaledin

anlamındaki “Lâ fetâ illâ Ali” sözü bir hayli yaygındır. Peygamber Efendimiz'in ilk vahyi aldığı sırada o henüz dokuz, on yaşındadır ve ilk inananlar arasında yer almıştır. Hicret esnasında geride kalıp Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yatağında geceyi geçirdiği sırada da yirmi iki yaşlarındaydı. Peygamber Efendimiz'in sağlığında birçok savaşta, seriyede görev almış, büyük kahramanlıklar göstermiş, İslâm'ı ve onun aziz peygamberini büyük bir maharetle savunmuştur. O, savaşlardaki kahramanlığı ve cesareti yanında ilmi ile de önemli bir şahsiyettir. Hâkim, el-Müstedrek'te Hz. Peygamber'in “Ben ilim şehriyim ve Ali de onun kapısıdır” dediğini nakleder.

İslâm tarihindeki önemli genç şahsiyetlerden biri de Mus'ab b. 'Umeyr'dir (r.a). Hz. Mus'ab zengin bir ailede refah içinde büyütülmüş bir gençtir. İslâm'ın ilk tebliğ yıllarında sosyal statüsü hayli yüksek olan ailesinin karşı çıkacağını bildiği için bir süre onlara duyurma-

dan Peygamber Efendimiz'i ziyaret edip iman etmiş ve ona gidip gelmişse de sonunda anne ve babasının bu durumdan haberi olmuştu. Bundan sonra bizzat ailesinden kaynaklanan sıkıntılı bir döneme girmiş, onların çeşitli baskılarına maruz kalmış ama hak yoldan dönmemişti. Habeşistan'a ilk hicret eden kabile arasında da yer alan Mus'ab, oradan döndükten sonra bir süre Mekk'e de yaşadı. Peygamber Efendimiz, Birinci Akabe Biatı'ndan sonra Medinelilere İslâm'ı öğretmek üzere onu Medine'ye gönderdi. Orada İslâm'ın tanınması için büyük gayret gösterdi ve orayı adeta hicrete hazırladı. Hicretin üçüncü yılında Uhud savaşında büyük kahramanlıklardan sonra şehit oldu. İslâm için ailesinden kaynaklanan sosyal statüyü, zenginliği reddeden ve mütevazi ama Müslümanca bir hayatı tercih eden Mus'ab'ın şehadet sonrası defnedileceği zaman üstünde kefen olmaya yetmeyen bir kıyafetinin olması ve Hz. Peygamber'in talimatıyla ayak kısmının kefen yerine otlarla örtülerek defnedilmesi ibretâmiz bir sahnedir.

Zeyd b. Sabit de Peygamber Efendimiz'in ilgisine mazhar olmuş genç sahabilerdendir. Medine doğumlu Zeyd, hicret esnasında on bir yaşındaydı ve ezberlemiş olduğu on yedi sureyi Hz. Peygamber'e okumuş, onun iltifatına mazhar olmuştu. Zeyd'in İbranice (veya Süryanice) yanında Rumca, Farsça, Kibtice ve Habeşçe dillerini bildiği rivayet edilir. Rasulullah'ın (s.a.v.) vahiy kâtipleri arasında bulunan Zeyd b. Sabit, Hz. Ebu Bekir devrinde de Kur'an-ı Kerim'in cem'ini sağlayan komisyonun başkanıdır. Müslim'in rivayetine göre Enes b. Malik onu, Hz. Peygamber hayatta iken Kur'an'ın tamamını ezbere bile sahabilerden saymıştır.

Asr-ı saadette dikkat çeken genç sahabilerden biri de Üsâme b. Zeyd'dir. Azadlı köle Zeyd b. Harise'nin oğlu olan Üsâme hicretten sekiz sene önce Mekk'e doğmuştu. Çocukluğunu adeta Peygamber Efendimizin evinde geçiren Üsâme, onun yüksek sevgisine de mazhar olmuştu. Buhârî, Hz. Peygamber'in bir dizine torunu Hasan'ı diğerine Üsâme'yi oturtmuş bir halde iken "Allahım, ben bunları seviyorum, sen de sev!" diye dua ettiğini nakleder. O, "HıbbuRasûlillah" (Rasulullah'ın sevdiği) diye bilinir. Hatta bu sevgiyi kullanmak isteyen kimileri onu, Fâtıma adında suçlu bir kadının affı için aracı kılmak istemişti ama Peygamber Efendimiz bu konuda kendi kızı Fâtıma da olsa hükmü uygulayacağını belirtmişti. Genç

yaşına rağmen birçok muharebe ve seriyyeye katılan Üsâme, bazı savaşlarda Hz. Peygamber'in âdeta yakın korumalığını da yapmıştır. Peygamber Efendimiz'in son hastalığı esnasında Suriye istikametine gitme talimatını verdiği ordunun komutanı olarak Üsâme'yi tayin etmesi onun şahsında aynı zamanda gençlere verdiği önemin ve onlara olan güveninin de bir göstergesidir.

Peygamberler arasından Hz. Yusuf, iffetli gençlik için çok önemli bir örnektir. Kardeşlerinin kıskançlığı yüzünden Mısır Azizi'nin evinde bir köle çocuk olarak büyümek durumunda kalan Yusuf delikanlı çağına gelince yakışıklılığı ile azizin hanımının dikkatini çekiyordu ve azizin hanımı gönlünü tek taraflı olarak bu gence kaptırmıştı. Köle statüsünden de istifade ederek ona istediğini yaptırabileceğini düşünüyordu. Evde yalnız oldukları bir gün kapıları kapatıp arzusunu gerçekleştirmek için davetini yaptı. Fakat iffet timsali Yusuf, bu teklifi reddetti hatta kadının fiili yaklaşımı karşısında adeta kapıya doğru kaçtı. Daha sonra bu olay onun uzun süre hapis hayatı yaşamasına dahi sebep oldu. Hz. Yusuf, bu davranışıyla Peygamber Efendimiz'in kıyamet günü Allah'ın gölgesinden istifade edecekler arasında saydığı bir sınıfın da en önemli temsilcisi gibiydi. O "statü sahibi güzel bir kadının teklifine 'Ben Allah'tan korkarım' diye cevap veren adam"ı da bu yedi sınıf arasında saymıştı ve Hz. Yusuf bu imtihanla tam da delikanlılık döneminde karşı karşıya gelmiş ve neticede başarmıştı. (Yusuf Suresi, 12/21-34)

Hız. İbrahim de rüşdüne ermiş bir genç olarak babası dâhil olmak üzere kavminin inanç noktasındaki yanlışlarına karşı çıkmış, tevhibi savunmuş bir peygamberdir. Ateşe atılma pahasına doğruyu savunmuş ve neticede ateşe atılmışsa da Allah'ın lütfu ile zalimlerin planları tutmamıştı. (Enbiyâ Suresi, 21/51-70)

Gençlik hayatın baharı... Duyguların coştığı bir mevsim...Sağanak sağanak nisan yağmurları var. Bütün bunlar basiretli ve ileri görüşlü bir kontrole muhtaç. Müslüman genç, onları İslâmî duyarlılığı ile kontrol altında tutabilen insandır. Bunu başarabildiği takdirde o coşku ve sağanak dünyası ve âhireti için de bir rahmet vesilesi olacaktır. Ama "kontROLSÜZ güç, güç değil", zaaf ve felaket olur. Rabbim aklını, imanını, irfanını duygularının, öfkelerinin önünde tutanlardan eyesin. ■

“Artık bana dűsen,
gűzel bir sabırdır.”
(Yűsuf, 12 / 83)
Hat: Mehmet Özçay

KUR'AN'DA GENÇLER SUNDUKLARI GENÇLİK DEĞERLERİ İLE YUSUF VE MUSA PEYGAMBERLER

Prof. Dr. Mehmet Emin AY
Bursa İl Müftüsü

Kur'an'da bahsi geçen peygamberlerin hayat hikâyeleri pek çok yönden incelenmeye değer niteliktedir. Bu yazımızda, sundukları gençlik değerleriyle Hz. Yusuf ve Hz. Musa peygamberlerden bahsedeceğiz. Birisi gűzellięi, iffeti ve namusu ile örnek teŐkil eden, diğeri ise delikanlılık psikolojisinin tipik bir rneęi olarak karŐımıza çıkan Yusuf ve Musa peygamberleri, hayatlarından ibretli hadiseleri aktararak konuyu iŐlemeye çalıŐacaęız.

İffet ve sabrın timsali: Hz. Yusuf (a.s.)

Kur'an'da “kıssaların en gűzeli” olarak nitelendirilen Yusuf suresi, delikanlılık çağındaki bir insan için, sınavların en ağırlarından biri olan Őehvet duygusu ve bunun

getirebileceęi sonuçlara karŐılık, bir gencin iffet ve sabır timsali oluŐundan bahseden ayetlerle rűlűdűr. Bu surede Allah Teala, peygamberlerinden biri olan Yusuf (a.s.)'ın baŐından geçen hadiselerin tamamını zikretmiŐtir.

GrműŐ olduęu rűyayı babası Hz. Yakub'a aktaran Yusuf, babası tarafından uyarılarak rűyasını kardeŐlerine anlatmaması istenmiŐ, zira “Őeytanın, insanları aldatan apaçık bir dűŐman olduęundan” bahsedilmiŐtir. Ne var ki, Hz. Yusuf, bu rűyadan haberdar olan kardeŐlerinin kıskançlık duygularının kurbanı olmuŐ ve onların bir araya gelerek karar vermesiyle kuyuya atılmıŐtı. Artık etin sınavlarla geçecek bir hayat hikayesi bekliyordu Hz. Yusuf'u...

Önce onu kuyudan çıkaranlar, hür bir insan olduğu halde “ucuz bir fiyata” köle diye sattılar. Bir süre sonra, hizmetçisi olduğu evin hanımı tarafından gayr-i meşru bir teklifle karşı karşıya kaldı. “Rabbinin bürhanı ve merhameti sayesinde” bu sınavdan başarıyla geçti. Ancak bu esnada, söz konusu teklife karşılık, Hz. Yusuf’un dilinden dökülenler, bir peygamberin olduğu kadar, aynı zamanda kendisine iyilik edilen bir gencin duygularını dile getirmesi bakımından da dikkat çekicidir.

*“Evinde bulunduğu kadın, onun nefisinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve “haydi gel!” dedi. Yusuf ise: “(Böyle bir şey yapmaktan) Allah’a sığınırım. (İyiliğe karşılık kötülük yapmaktan Allah saklasın) Zira kocanız benim efendimdir ve o bana iyi davranmıştır. Gerçek şu ki zalimler felah bulmaz” dedi.*¹

Bu sözleriyle gençlere örnek teşkil eden iffet ve namusun sahibi Hz. Yusuf için, sınav henüz bitmemişti. Her ne kadar Yusuf’un bu olayda suçsuz olduğu anlaşılmış ve hadise ev sahibi tarafından örtbas edilmişse de olayın şehirde duyulması üzerine ortaya birtakım dedikodular yayılmıştı. Bu kez gayr-i meşru teklifin sahibi olan kadın, şehirdeki diğer kadınları çağırarak kendisini mazur göstermenin yolunu aramaktaydı. Yusuf’u gören kadınlar, onun bir insan olamayacağına hükmederek, güzelliğini gözlerinde büyütmüş ve Mısır Azizi’nin karısını artık bu konuda mazur görmeye başlamışlardı. Gayr-i meşru teklif, bu kez ev sahibi kadın tarafından bir müeyyide ile birlikte yeniden geldi. “Ya istediği yerine getirilecek, ya da zelil ve hakir olarak zindanlarda çürüyecekti!” Bu ikinci çetin sınavda da yine bir peygambere yakışan sözler, Hz. Yusuf’un dilinden dökülerek insanlığa ve özellikle gençlere örnek teşkil ediyordu.

*“Rabbim! Zindan benim için bunların istediklerini yapmaktan daha iyidir. Şayet onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum.”*²

Böylece o, bu teklife karşılık zindanı tercih ediyor ve ardından Allah Teala’ya sığınıyordu. Zira O, kurulan tuzakları uzaklaştırmayı, bu insanların ellerin-

den nasıl kurtulabilirdi? O halde kul, her türlü hâl ve şartlar karşısında ancak Allah Teala’ya sığınmalı ve O’ndan yardım dilemeliydi.

*“Rabbi onun duasını kabul etti ve o kadınların tuzaklarına engel oldu. Zira O, her şeyi işiten ve en iyi bilendir.”*³

Suçsuz olduğu halde, zindana atıldı. Zindan hayatı da onun için ayrı bir sınav olacak, ancak sonunda üstün makamlara ulaşacaktı. Zira takdir-i ilahî, Hz. Yusuf’u Mısır’a sultan yapmayı dilemişti. Çekilen sıkıntılar ve karşılaşılan belalara sabır ise, mutlaka bu dünyada da ahirette de kula mükâfât olarak geri dönecekti. İşte, Yusuf suresinde, gençlik çağı için alınabilecek ibretlerden biri de bu olmalıydı.

Zindan, Hz. Yusuf için aynı zamanda peygamberlik görevini ifa ettiği bir tebliğ mekânıydı. Nitekim kendisine rüya tabiri için gelen iki arkadaşına şöyle demişti:

*“Ey zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı bir sürü uydurma rabler mi daha iyidir, yoksa her şeyden üstün ve bir olan Allah mı?...”*⁴

Böylece o, suçsuz yere gönderildiği hapisane hayatında da Allah’a karşı kulluğunu ikrar ediyor, şirke karşı tevhidi, putlara karşı Allah’ı anlatıyordu insanlara... Vaaz ve nasihat ediyor, sohbetlerde bulunuyordu. Yüzünde ise, haksız yere hapsedilmenin, insanda meydana getireceği ruh çöküntüsünden ve ümitsizlikten hiçbir eser görünmeksizin... Bu nedenle, hapistekiler onu çok seviyor ve değer veriyorlardı.⁵ Böylece Hz. Yusuf’un bu âdeti, kendinden sonra gelen mümin nesiller üzerinde güzel bir hatıra olarak kalıyor ve zindan, artık müminlerin gözünde bir “eğitim-öğretim mekânı” olarak görülüyordu. Bu faaliyetleriyle Hz. Yusuf, hapisanelerde insanlara Allah’ı, tevhidi ve dini anlatan, onlara moral kaynağı olan ilk şahsiyet ve bu görevi üstlenen bütün din görevlilerinin de önderi kabul edilebilir.

Hz. Yusuf (a.s.), rüyasını yorumlayarak zindandan kurtulacağını bildiği gençten bir istekte bulunmuş ve kralın yanında kendisini hatırlamasını istemişti. Ancak

o gencin kendisini unutması üzerine, Yusuf birkaç yıl daha zindan hayatını yaşamak durumunda kalmıştı.

Neden sonra, yine bir rüya tabiri vesilesiyle, zindandan kurtulan kişi Yusuf'u hatırladı. Zindana gelerek Yusuf'u krala götürmek istediğini ifade ettiğinde, burada yine Hz. Yusuf'un üstün şahsiyetinden, peygamberlerin sahip oldukları eşsiz güzellikteki karakterlerinden müstesna bir örnekle karşılaşıyoruz:

*Kral: "Onu bana getirin!" dedi. Yusuf'a elçi gelince, "Efendine dön ve kadınlar ellerini niçin kesmişlerdi? diye bir sor. Doğrusu Rabbim onların hilesini çok iyi bilir" dedi.*⁶

Yusuf burada, gerçeğin ortaya çıkmasını ve suçsuz olduğunun herkes tarafından bilinmesini istemiş ve öncelikle bu işin açıklığa kavuşmasını şart koşarak bilahare zindandan çıkacağını ifade etmiştir. Ancak bir centilmenlik örneği sergileyerek... Gerçek suçlu olan kişiyi, yani Aziz'in karısını hiç gündeme getirmeden!... Hz. Yusuf'un bu alicenaplığı, ikinci kez, babası Yakub'a kavuştuğunda, aralarında geçen sohbet sırasında da görülecekti. Hz. Yakub, başından geçenleri anlatmasını istediğinde, Yusuf'un, kardeşlerini rencide etmemek için kuyuya atılışından hiç bahsetmediği ve yaşadıklarını, zindandan çıkarıldığı andan itibaren anlattığı ifade edilmektedir.⁷ Bu tavrı da kardeşlerinin gözünde Yusuf'u bir kat daha büyütmişti.

Hz. Yusuf'un suçsuzluğunun tüm insanlar tarafından bilinmesine verdiği ehemmiyeti takdir eden Hz. Peygamber, (s.a.v.) onun bu centilmenliğini, sabrını ve yumuşak huyluluğunu şu takdîrîkâr ifadeleriyle dile getirmişti: "Eğer ben Yusuf'un kaldığı zindanda kalsaydım, çıkarmak için gelen adamın çağrısını hemen kabul ederdim."⁸

Acaba Yusuf (a.s.) bu konuda neden ısrarlı davranmıştı? Bu isteğindeki ısrarından maksadının ne olduğu şu sözlerinden anlaşılabilir:

*"Bundan maksadım şuydu: Kral bilsin ki, ben vezire, gıyabında ihanet etmedim. Hainlerin tuzaklarını da Allah başarıya erdirmez! Bununla beraber, ben nefsimi temize çıkarmam. Çünkü nefis hep kötülüğü emreder. Ancak Rabbimin merhamet edip korudukları müstesna...."*⁹

Bu âyetlerde, Hz. Yusuf'un, gerçeğin ortaya çıkmasında iki yönden fayda mülâhaza ettiğini görmekteyiz. Bunlardan biri, kendisinin, emanete ihanet eden biri olmadığını, diğeri ise, hainlerin tuzaklarını Allah'ın başarıya ulaştırmadığını kralın bilmesini sağlamaktı. Bu, aynı zamanda krala bir tebliğ mahiyeti de taşıyordu. Nitekim bazı müfessirler, kralın, Hz. Yusuf sayesinde mümin olduğu kanaatini taşımaktadırlar.¹⁰

Detaylarına inmezsizin ele aldığımız kadarıyla, Allah Teala tarafından "kissaların en güzeli" olarak tanıtılan Hz. Yusuf kıssası, gerçekten, edebi sanatlarla örülü üslubu, pedagojik açıdan ilginç noktaları ve ahlâkî yönden dikkat çekici özellikleriyle Kur'an kıssaları arasında müstesna bir yere sahiptir. Öte yandan bu sûre, aynı zamanda gençlik psikolojisi açısından da dikkate şayan pek çok hakikati ihtiva eden hususlar taşımaktadır.

Delikanlılık psikolojisini anlamamıza imkân veren şahsiyet: Hz. Musa (a.s.)

Bilindiği üzere, Hz. Musa (a.s.) çocukluk yıllarını Firavun'un sarayında geçirmişti. Ergenlik çağına erip olgunlaşınca, Allah Teala ona ilim ve hikmet verdi. Âyetlerde onun genç bir delikanlı iken, Mısır'da, ken-

“Allah Teala tarafından “kissaların en güzeli” olarak tanıtılan Hz. Yusuf kıssası, gerçekten, edebi sanatlarla örülü üslubu, pedagojik açıdan ilginç noktaları ve ahlâkî yönden dikkat çekici özellikleriyle Kur'an kıssaları arasında müstesna bir yere sahiptir. Öte yandan bu sûre, aynı zamanda gençlik psikolojisi açısından da dikkate şayan pek çok hakikati ihtiva eden hususlar taşımaktadır.”

di kabilesinden birinin onu aldatmasıyla bir başkasının katli olayına karıştığından bahsedilmektedir.¹¹ Bu ayetlerde, gençlerin hayat tecrübelerinin az olması sebebiyle kendilerine söylenen her söze hemen kanıvereceklerine de bir işaret söz konusudur. Ancak âyetlerin devamında Hz. Musa'nın Allah'tan af dilediğini, kazaen gerçekleşen bu katli olayından dolayı da pişman olarak tevbe ettiğini görmekteyiz. Onun bu pişmanlığı ve tevbesi, Allah'ın onu affetmesiyle karşılık bulmuştur. Bu âyetlerden, insanın gençlik çağında, tecrübesizliği ve bilgisizliği sebebiyle işlediği hatalar sonucunda, yine Allah'a yönelerek O'ndan af ve bağışlanma dilemesi gerektiğini, böyle yapması durumunda Allah'ın onu affedeceğini anlayabiliriz. Gerçekten de, insana günah işlemesini telkin edip duran şeytan, bu amacına ulaşarak günah işlettiği kişiye, birinci günahından daha kötü olan bir diğer telkinde bulunur: Onu günahkârlık ve ümitsizlik psikolojisine sokarak, Allah'tan yüz çevirmeye yöneltir ve Allah'ın, işlenen bu günahı affetmeyeceğini düşündürür. Oysa bunun böyle olmadığını, Allah Teala, ilgili âyette vurgulamaktadır.¹² Bu nedenle, gençlere rehberlik yapanlar, onlara, işlenen günahlar sebebiyle Allah'tan uzaklaşmak yerine, yine O'na yönelmeyi ve O'na sığınmayı ehemmiyetle telkin etmelidirler.

Hz. Musa, Mısır'dan kaçarak Medyene geldiğinde, onlara yaptığı bir iyilik sebebiyle Hz. Şuayb'ın ailesi ile tanıştı. Çünkü o, Hz. Şuayb'ın yaşlılığı sebebiyle kızları tarafından getirilen hayvanları sulamış, bu iyiliği ile onların takdirini kazanmıştı. Kızlarından biri, güçlü ve güvenilir olarak gördüğü bu kişiyi ücretle tutmasını babasına teklif etti. Hz. Şuayb, bu yabancı delikanlı hakkındaki intibalarını dinlemek isteyince kızı şöyle anlattı: "O, ancak on kişinin kaldırılabileceği kayayı kaldırdı. Yanına gittiğimde ise başını eğdi, bana dönüp bakmadı. Onunla beraber gelirken önüne geçmiştim, bana, 'arkamdan gel ve bana yolu tarif et' dedi". Bunları duyan Hz. Şuayb, Hz. Musa'nın kişiliği hakkında olumlu kanaate sahip olarak, ona şöyle bir teklifte bulundu:

"(Şuayb) dedi ki: Ücretli olarak sekiz sene koyunlarına çobanlık etmen şartı ile şu iki kızımın birini

*seninle evlendirmek istiyorum. Yapman şart olmakla birlikte bu süreyi on yıla tamamlarsan, bu senin bir lütfun olur. On yıl şartını koşarak seni zora sokmak istemiyorum. İnşallah benim de, sözünde duran, iyi ve güzel davranışta bulunan biri olduğumu göreceksin."*¹³

Hz. Musa'nın, -mecburiyeti olmamasına rağmen- bu süreyi on yıla tamamlaması, onun âlicenaplığına örnektir. Süre sonunda ailesini yanına alarak Mısır'a giderken yolculuğu esnasında, Tur dağında Allah Teala onunla konuştu. Ancak bu mükaleme (diyalog) esnasında, pedagojik açıdan dikkatimizi çeken bir hadise yaşandı.

*"Allah Teala şöyle buyurdu: "Şu sağ elindeki de nedir, Ya Musa?"... Musa: "O benim asamdır. Yürürken ona dayanır, koyunlarım için ağaç yapraklarını onunla silkelerim. Daha birçok ihtiyacımı onunla gideririm" diye cevap verdi."*¹⁴

Allah Teala'nın, Hz. Musa'ya elindeki asayı sorması ve onun da bazı açıklamalarda bulunması, onu bir bakıma rahatlatmış ve karanlık bir gecede, elinde birden bire bulacağı koca bir yılanın korkunç görüntüsünün meydana getireceği ürküntüye bir engel teşkil etmiştir. Böylece Allah Teala, Hz. Musa'yı, göreceği ve sahip olacağı bu mucizeye hazırlamıştır denilebilir. Ardından ona elindeki asayı yere atmasını emredince, Hz. Musa kocaman bir ejderha ile karşı karşıya kalmış ve biraz önce özelliklerini anlata bitiremediği kendi esasının aldığı bu yeni şekilden son derece korkmuş ve ardına bakmadan kaçmıştır. Acaba Allah Teala, Hz. Musa'ya "Şu sağ elindeki de nedir, Ya Musa?" diye sormadan ve elinde taşıdığı nesnenin onun çok iyi bildiği asası olduğunu Hz. Musa'ya ikrar ettirmeden, birden bire bir ejderha haline getirseydi, Hz. Musa'nın durumu nasıl olurdu? İşte bu hadiseden şöyle bir sonuç çıkarılabilir: İnsanlara herhangi bir telkinde bulunulacağı zaman, önce onları buna hazırlamak ve telkine en uygun psikolojik hâle kavuşturmak gereklidir.

Ardından Hz. Musa'ya, Firavun'a karşı göstereceği diğer mucizeleri göstermiş ve onun bu konu-

“Özellikle gençlik çağındaki insan için, sebat ve sabır eksikliği önemli bir handikaptır. İşte bu konuda da Kur’ân-ı Kerîm’de en güzel örnekler verilerek, insanoğlunun düşünerek ve soğukkanlılığını muhafaza ederek, olayların arka planının da var olabileceğini hesaba katması öğütlenmektedir.”

daki endişelerini gidermiştir. Hz. Musa’nın Allah Tealâdan bu meyanda bazı isteklerde bulunduğunu görmekteyiz. Bunlardan biri de kardeşi Harun’u, kendisine yardımcı ve destek kılmasıdır. Tarih içinde hep kardeşler arası kıskançlığa şahit olan bizler için, Hz. Musa’nın bu talebi dikkat çekicidir. Zira o, Allah Tealâdan dilekte bulunduğu bu talebiyle, kardeşine de peygamberlik verilmesine vesile olmuş, bir kardeşin diğer kardeş için yapabileceği en büyük iyiliği yapmıştır. Bu konuda İslam bilginleri şöyle demişlerdir: “Musa (a.s.)’ın Harun’a sağladığı fayda gibi bir faydayı hiçbir kimse kardeşine sağlamış değildir. Zira Hz. Musa, Rabbinden, kardeşini kendisine vezir kılmasını ve ona da peygamberlik vermesini istedi. Allah Teala da onun bu duasını kabul ederek kardeşini de peygamber yaptı.”¹⁵

Hz. Musa’nın başından geçen diğer bir hadise de Hızır (a.s.) ile buluşması ve bazı bilmediği sırlara vâkıf olmasıdır. Übey b. Ka’b’in rivayetine göre, Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “Musa (a.s.) İsrailoğulları arasında bir hutbe okudu. Kendisine “İnsanların en bilgini kimdir?” diye soruldu. Musa (a.s.) “Benim” diye cevap verdi. “Allah bilir” demediği için Allah Teala sitem ederek ona şöyle vahyetti: “İki denizin bitiştiği yerde bir kulum var. O senden daha bilgilidir”. Musa (a.s.) “Ey Rabbim! Onu nasıl bulabilirim?” dedi. Allah Teala: “Bir balık al, onu bir zembile koy. Balığı nerede yitirirsen, o kul işte oradadır.” dedi.”¹⁶ Hz. Peygamberin bu ifadelerinden, sıradan insanlar için “kendini beğenme” ifadesi olan bazı sözlerin bile bir peygamber için Allah tarafından uygun bulunmadığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, insan için her halükarda tevazu, alçakgönüllülük ve nimeti, gerçek sahibi olan Allah Tealâdan bilmek lüzumu ortaya çıkmaktadır.

Kıssanın devamını Kur’ândan dinleyelim: “Hani ha-

tırla ki, bir zaman Musa, hizmetçisine “İki denizin birleştiği yere varıncaya kadar dinlenmeyeceğim. Gerekirse uzun bir zaman yürüyeceğim” demişti. Her ikisi de iki denizin birleştiği yere vardıklarında balığı unuttular. Bu esnada balık denizde kendine bir yol bulup gitmişti. O yeri geçip gittiklerinde, Musa hizmetçi gene, “Öğle yemeğini getir bakalım. Doğrusu bu yolculuk bizi epeyce yordu” dedi. Bunun üzerine hizmetçi: “Gördün mü bak?! Kayaya yaslanıp dinlendiğimiz sırada balığı unuttum. Onu bana şeytan unutturdu. Halbuki balık şaşılacak bir şekilde denizde bir yol bulup gidivermişti” dedi. Musa: “İşte aradığımız da buydu!” dedi ve izlerini sürerek gerisin geri döndüler.”¹⁷

Bu ayetlerde Hz. Musa’nın yanında ona hizmette bulunan kişi için “feta” kelimesi kullanılmaktadır ki, bilindiği üzere bu, “genç, delikanlı” anlamına gelmektedir. Bu ayetlerden, gençlerin yolculuklarda veya diğer bazı konularda yetişkinlere veya yaşlılara hizmette bulunmasının uygun olacağı yönünde bir çıkarımda bulunulabilir. Ancak dikkatimizi çeken bir nokta, tefsirlerden, isminin Yuşa b. Nûn olduğunu öğrendiğimiz bu gencin, gördüğü hadiseyi unutarak haber vermemesi üzerine, fazladan epeyce yol yürümek zorunda kalındığıdır. Bundan dolayı denilebilir ki, gençler bazı hizmetler için istihdam edilmeli, ancak denetimleri de aksatılmamalıdır. Zira görev ve sorumluluk şuuru, erken yaşlarda kazandırıldığı takdirde, kişiye hayatta önemli fayda sağlayacaktır. Bu bağlamda, Hz. Peygamber’in, onbeş yaşlarında iken Hz. Ali’ye kılıç kuşanmasını tavsiye etmesi, Üsame b. Zeyd’i, 18-20 yaşlarında iken ordu komutanlığına ataması gibi davranışları, genç yaşlarda olmalarına rağmen, insanlara sorumluluk verilmesinden kaçınılmamasını bizlere telkin etmesi bakımından önemli örneklerdir. Gençlere sorumluluk verilmeli, ancak denetimleri de aksatılmadan gerçekleştirilmelidir.

“Rabbim göğsümü genişlet, işimi kolaylaştır.”
(Tâhâ, 20/25-26)
Hat: Mehmet Özçay

Hiz. Musa ile Hızır (a.s.) arasındaki kısasaya devam edelim:

“Musa ve hizmetçisi izlerini sürerek geri döndüler ve orada kendisine katımızdan bir rahmet ve tarafımızdan bir ilim verdiğimiz bir kul buldular. Musa ona şöyle dedi: “Sana öğretilen ilimden, hayatımda bana yol gösterecek şeyleri almam için, seninle arkadaşlık etmeme izin verir misin?”¹⁸

Âyeti yorumlayanlar, bu ifadelerden şu neticeyi çıkarmışlardır: Bu, Allah'ın değerli bir peygamberinin, alçakgönüllülükle yaptığı bir tekliftir. Dolayısıyla, her insanın, kendisinden ilim öğrenmek istediği kimseye karşı bu şekilde davranması gerekir.¹⁹

Hızır (a.s.), Hiz. Musa'ya, “Sen benimle beraberliğe sabredemezsin” demesine rağmen, Hiz. Musa'nın ısrarı üzerine onun arkadaşlık teklifini kabul etmişti. Ancak Hiz. Musa, üç olay sonunda, özür beyan edecek herhangi bir mazereti kalmayınca bu arkadaşlık sona erdi ve Hızır (a.s.), itiraz ettiği hususları ona birer birer açıkladı. Hiz. Peygamber (s.a.v.) bu konuda şöyle buyurmaktadır: “Allah, kardeşim Musa'nın iyiliğini versin. Keşke sabretseydi de Allah onların işlerini bize anlatsaydı. Arkadaşıyla beraber kalsaydı, elbette daha pek çok garip şeyler görecekti.”²⁰

Anlatılan kıssadan ve bu hadisten anladığımız şudur ki, her şey zahirde görüldüğü gibi olmayabilir. Tez canlı olmak, bazı olayların perde arkasını görmemize engel oluşturabilir. Özellikle gençlik çağındaki insan için, sebat ve sabır eksikliği önemli bir handikaptır. İşte bu konuda da Kur'an-ı Kerim'de en güzel örnekler verilerek, insanoğlunun düşünerek ve soğukkanlılığını muhafaza ederek, olayların arka planının da var olabileceğini hesaba katması öğütlenmektedir.

Netice olarak denilebilir ki, Kur'an-ı Kerim, peygamberlerin hayat hikâyelerini onların gençlik dönemlerini de kapsayacak şekilde bizlere aktararak gençler için yüce değerler konusunda önemli bilgiler vermektedir. Bu bağlamda Hiz. Adem'in Habil ve Kabil isimli oğullarının başından geçenler, Hiz. İbrahim ve Hiz. İsmail, Hiz. Süleyman, Hiz. İsa, Hiz. Meryem ve Hiz. Şuayb'ın kızları ve nihayet Ashab-ı Kehf de konuyla ilgili olarak incelenmesi gereken şahsiyetlerdir. ■

DİPNOTLAR

- 1 Yusuf, 12/23.
- 2 Yusuf, 12/33.
- 3 Yusuf, 12/34.
- 4 Yusuf, 12/39.
- 5 bkz. Cadu'l-Mevla, Kasas'u'l-Kur'an, Mısır, ts., s. 99.
- 6 Yusuf, 12/50.
- 7 bkz. Seyyid Hasan Levasanî, Tevarihu'l-Enbiya, Müessesetü'l-Vefa, Beyrut 1984, s.155.
- 8 Buharî, Enbiya 28.
- 9 Yusuf, 12/53.
- 10 bkz. Elmalılı M. Hamdi Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, Eser Yay., İstanbul 1979, 4, 2877.

- 11 Kasas, 28/14-19. Ayrıca bkz. Osman Cilacı, Kur'an Işığında Üç Peygamber, Konya 1976, s. 17.
- 12 Kasas, 28/16.
- 13 Kasas, 28/27.
- 14 Taha, 20/17-18.
- 15 bkz. es-Sabunî, Safvetü't-Tefasir, 4 /24.
- 16 Buharî, Enbiya 27; Müslim, Fedail 170, âyet için bkz. Kasas, 28/16.
- 17 Kehf, 18/60-64.
- 18 Kehf, 18/65-66.
- 19 es-Sabunî, a.g.e. 3 /455.
- 20 Buharî, Enbiya 27; Müslim, Fedail 170.

“Ashab-ı Khef”

İMAN ETMİŞ, İMANLARINI AKSİYONA
DÖNÜŞTÜRÜMÜŞ BİR GRUP GENCİN HİKAYESİ

ASHAB-I KEHF

“Onlar Rablerine yürekten inanıp güvenen birkaç genç idi. Biz de onların iman ve teslimiyet duygularını güçlendirmiş, kalplerine sabır, sebat ve cesaret vermiştik. Onlar kıyam edip şöyle demişlerdi: Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir. Biz asla ondan başkasına ilah demeyiz.”

(Kehf 18/13-14)

Arş. Gör. Emine SEKME

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Kur’ân-ı Kerîm’de, Kehf 18/9-21. âyetler arasında zikredilen Ashab-ı Khef kıssası kendilerini dinden döndürmek isteyen zalim hükümdarın zulmünden kaçıp mağaraya sığınan ve bu mağarada Allah tarafından yıllarca uyutulduktan sonra tekrar uyandırılan bir grup gencin hikayesidir. Dinî kimlikleri, toplumsal statüleri hakkında Kur’anî herhangi bir bilgi bulunmayan bu gençler, Kur’an’da iman etmiş olma vasıfları ile öne çıkarılmıştır.

Ashab-ı Khef’in kimliği ile ilgili genel kanı bu gençlerin bir grup ilk Hıristiyan (İsevî-Müslüman) olduğu yönündedir. Tefsirlerde ve tarihi kaynaklarda zikredilen bilgiler de bunu destekler mahiyettedir. Çeşitli kaynaklarda bir takım farklılıklar bulunmakla birlikte hadise geneli itibarıyla şu şekilde cereyan etmiştir:

İmparator Dekyanus (Decius) zamanında Hıristiyanlara karşı bir kovuşturma başlatılır, Hıristiyanlar dinlerinden dönmeye zorlanır. Dininden dönmeyenler çeşitli işkencelere maruz bırakılır ve çoğu öldürülür. Dekyanus, Efsus (Efes)’a gelir ve burada bir tapınak inşa ettirip içindeki putlara kurbanlar kesilmesini

emreder. Efsus’ta yaşayan bir grup inanmış genç bu duruma muhalefet ederler ve insanların putperestlikle ölüm arasında seçim yapmak zorunda bırakıldığı bu zulme ziyadesiyle müteessir olurlar. Ve bu fitnenin def’i için Allah’a niyazda bulunurlar. Zalim hükümdarın avanesi, durumu Dekyanus’a bildirir ve gençler huzura getirilir. Şehrin ileri gelenlerinden gençlerin hür olduğunu öğrenen hükümdar onların da putlara ibadet etmesini emreder. Gençler Kur’ân-ı Kerîm’de bildirildiği üzere; “Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin rabbidir. Biz ondan başka bir ilaha/tanrıya tapınmayız. Şayet böyle bir şey yaparsak, kesinlikle haddi aşan bir söz söylemiş oluruz.” (Kehf, 18/14) diyerek bu emre itaat etmezler. Gençlerin düzgün görünüşlerinden etkilenen Dekyanus düşünceleri için onlara süre verir.

Bu sırada kral bir süreliğine şehirden ayrılır, bu ayrılığı fırsat bilen gençler şehrin yakınındaki Benclüs (Anchilus) dağındaki bir mağaraya sığınır. Yolda bir çoban ve köpeği de onlara katılır. Zamanlarını mağarada ibadet ve dua ile geçiren gençler, hükümdarın şehirde olmadığı süre zarfında aralarından birisini yiyecek temini ve şehrin haberlerini kendisine getirmesi

Yedi Uyurlar Mağarası / Tarsus (Fotoğraf: Emine Sekme)

için düzenli olarak şehre gönderirler. İmparator şehre dönünceye kadar bu böyle devam eder. Zalim hükümdar şehre döndüğünde gençlerin huzuruna getirilmesini istediği zaman şehri terk ettiklerini öğrenir. Bunun üzerine askerlerinden bir grupla mağaraya doğru yola çıkar. Bu arada imparatorun şehre döndüğünü haber alan gençler de yaşadıkları sıkıntılı halden bir kurtuluş için dua ve niyazda bulunurlar. Bunun üzerine Allah Teala onlara derin bir uyku verir. Gençlerin mağaraya sığındığını öğrenen Dekyanus mağaranın kapısına kadar gelir. Ancak içeri girme cesaretini gösteremez ve öfkelenerek, açlıktan ölmeleri için mağaranın girişine bir duvar örülmesini emreder. Bu esnada zalim hükümdarın yanında bulunan ve dinini gizleyen Pedrus ve Runas adlı iki kişi gençlerin kim olduklarını ve öykülerini kurşun bir levhaya yazarak mağaranın içerisine bırakırlar.

Yıllar sonra (genel kanaate göre üç yüz yıl) salih hükümdar Tizisus (İmparator II. Theodosius) zamanına gelmiş, İsevilerin yaşadığı zulüm çoktan sona ermiştir. Efsus halkından bir çoban hayvanları için uygun ağıl ararken içinde gençlerin olduğu mağara aklına gelir. Mağaranın girişindeki taşları söktüğün-

de, yıllardır uyuyan gençlere ulaşılır. Uykularından uyanan gençler, sadece bir gece uydukları hissine kapılırlar ve adetleri üzere aralarından birini Yemliha'yı yiyecek temini için şehre gönderirler. Yiyecek almak için elindeki -Dekyanus zamanında basılan- parayı uzattığında dükkan sahibi şaşırır ve bu genç adamın eski bir hazine bulduğunu zanneder. Genç adam aksini iddia etse de dükkan sahibi ikna olmaz, şehrin hakiminin karşısına çıkarır. Hakim genci sorgular ve genç bütün hikayeyi anlatmak zorunda kalır. Bunun üzerine hep birlikte mağaraya giderler. Mağaranın içinde onların kim olduğu yazılı kurşun levha gözlerine ilişir ve hikayeleri aşikar olur. Hemen İmparator Tizisus'a haber verilir. Haberi alan salih hükümdar gençlerin bu mucizevi hâllerini öldükten sonra dirilişi inkar eden sapkınlığa karşı delil olarak Mevlâ'nın bir lütfu olduğunu söyler. Hadisenin tüm gerçeğiyle ortaya çıkması ve gençlerle imparatorun buluşmasının ardından gençler vefat ederler. Bunun üzerine salih hükümdar gençler için altından bir türbe yaptırmak ister fakat gördüğü bir rüya üzerine vazgeçer. Ancak korunmaları ve anılmaları için mağaranın kapısına bir mabet inşa ettirir.

Ashab-ı Khef'in isimlerinden oluşan gemi resmi (Bursa Kent Müzesi Malik Aksel Taşbaskı Halk Resimleri Koleksiyonu)

Bu gençlerin adları Türk kültüründe Yemliha, Mekseline (Mekseline), Mislina (Meslina), Mernuş, Debernuş, Sâzenuş ve Kefeşetayyuş olarak bilinmektedir. (Hıristiyan kaynaklarında bu gençlerin yedisi de asilzade olup isimleri Maximian, Malchus/Marchus, Martinian, Dionisius, Iohnnes, Seraphion ve Constantinus'tur.) İslam kültüründe Ashab-ı Khef kıssası olarak bilinen bu hadise Hristiyan kaynaklarında Yedi Uyurlar Efsanesi olarak yer almaktadır. Bu yedi genç şehit olarak görülmekte azizlerden kabul edilmektedirler. Hem Katolik kilisesi tarafından hem Ortodoks kilisesi tarafından yılın belirli günlerinde anma törenleri yapılmaktadır.

Hadisenin İslam kültüründeki ve Hristiyan kültüründeki anlatımları büyük ölçüde uyumludur. Bu uyum iki kültürdeki hadisenin aynı olduğu düşüncesini güçlendirmektedir. Hadisenin cereyan edişi ile ilgili yukarıda verilen bilgilerin tamamı Kur'an'da yer almasa da kıssanın Kur'an'daki anlatımını destekler mahiyettedir. Kur'an'da

bu hadise hem meydana geliş biçimi hem de zikredilme gayesi itibarıyla hesap gününün varlığına, ölümden sonra dirilişin hak olduğuna delil olarak sunulmuştur.

Ashab-ı Khef olayı va'd, ba's, kıyamet, ahiret gerçeklerini insan idrakine yakınlaştırmaktadır. Ashab-ı Khef'in, yıllarca uyutulduktan sonra tekrar diriltmeleri, kendileri ve içinde yaşadıkları topluma yeniden diriliş ve ahiretin varlığını gösteren bir mucizedir. Ve meseleyi insanın idrakine anlaşılır bir biçimde yaklaştırmıştır. Allah'ın ölümden sonra diriliş va'dinin hak olduğunu ve kıyametin gelişinde bir şüphe olmadığını anlatmaktadırlar. Zira tıpkı ölümden sonra diriliş gibi, Allah bu yiğitleri uykularından uyandırmış ve kavimlerinin onları bulmalarını sağlamıştır.

İslam dünyasında Ashab-ı Khef hadisesi, diğer birçok Kur'anî kıssadan farklı bir ilgi görmüştür. Ashab-ı Khef'in, Asya'dan -Avrupa'ya; Ürdün, Mısır, İspanya, Anadolu gibi birçok yerde yaşadığına inanılmış ve

“Farklı ülke ve toplumların Ashab-ı Khef’i sahiplenmeleri, bu kıssanın her dönem ve bölge insanına anlatacak çok şeyi olduğunun göstergesidir. Bunların en önemlisi de tevhit mücadelesidir.”

gençlerin sığındığı mağaradan yola çıkılarak, çeşitli mağaralar etrafında kültler oluşturulmuştur. Bilhassa Anadolu insanı bu yerlere büyük kutsiyet atfetmiş, mağara yârânına derin saygı besleyerek evlatlarına bu gençlerin isimlerini vermiştir. Farklı ülke ve toplumların Ashab-ı Khef’i sahiplenmeleri, bu kıssanın her dönem ve bölge insanına anlatacak çok şeyinin olduğunun göstergesidir. Bunların en önemlisi de tevhit mücadelesidir.

İnananlara karşı zulmün ayyuka çıktığı bir dönemde yaşayan bir grup genç, ölüm tehdidi ile dinleri arasında tercih yapmak zorunda bırakılmış, tercihlerini Allah’tan yana kullanarak Rablerinin Allah olduğunu, ondan başka hiçbir varlığı ilah olarak kabul edemeyeceklerini ikrar etmişlerdir. İmanları ve ikrarlarını aksiyona dönüştürerek küfrün karanlığından mağaranın aydınlığına sığınmışlardır. Onlar bu mücadelenin en güzel örneğini sunarak, müminlere Allah’tan başka sığınmanın bulunmadığı gerçeğini ve Allah’ın rahmeti ve inayetine dayanarak küfre kıyam edip lüzumu halinde hicreti tercih etmeyi hatırlatmışlardır.

Nitekim Kur’an’ın ilk muhatapları da buradan pay-

KAYNAKÇA

- Akgündüz, Ahmet ve diğerleri. Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Ashâb-ı Khef. İstanbul: Tarsus Ticaret ve Sanayi Odası Yayınları, 1993.
- Afşaroğlu, Ali. Eshab-ı Khef ve Rakiym: (Mağara Arkadaşları). İstanbul: Hilal Yayınları 2000.
- Alparslan, Yaşar. Eshab-ı Khef Vukûu şüyûu. Kahramanmaraş: Ukde Yayınları, 2010.
- Guidi, Ignazio. "Seven Sleepers", Encyclopedie of Religion And Ethics. Edinburgh: T. & T. Clark, 1925
- Hâlidî, Salâh Abdülfettâh. Kur’an Öyküleri II. Ahmed Sarıkaya (çev.). Konya: Kitap Dünyası Yayınevi, t.y.
- Jacobus de Voragine, The Golden Legend Lives of The Saints. William Caxton (çev.). London: Cambridge University Press, 1914.
- Şentürk, Mustafa. "Kur’an’da Bir Pasif Direniş Öyküsü: Ashâb-ı Khef". Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. II/III, Temmuz 2013, ss. 224-237.
- Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, el-Câmî’u'l-beyân ‘an te’vîl-i âyi'l-Kur’ân, y.y.: Dâru Âlemi'l-Kütüb, 2003.
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. Hak Dîni Kur’an Dili, İstanbul: Eser Neşriyat, 1993.

Yedi Uyurlar Mağarası / Afşin-Kahramanmaraş (Fotoğraf: Mustafa Ertekin)

larına düşen dersi çıkarmış, vermesi gereken mücadeleyi vermiş ve zamanı geldiğinde önce Habeşistan’ı ardından Medine’ye hicret etmiştir. Günümüz Müslümanlarının üzerine düşen de budur. Onlar da tevhidin yeşermediği yerlerde mücadele etmeli, Ashab-ı Khef ve Ashab-ı Resul gibi, inkarcı kavme kıyam etmeli ve “Bizim Rabbimiz göklerin ve yerin Rabbidir; biz O’ndan başkasını tanrı diye çağırmayız; aksi takdirde kesinlikle haddi aşan bir söz söylemiş oluruz.” (Khef 18/14) diyebilmelidir. Gerçek melcenin Allah olduğu bilinciyle hareket edilmeli ve gerekirse mağaranın aydınlığı küfrün karanlığına tercih edilmelidir. Unutulmamalıdır ki mağara arkadaşlığı yaşanmış ve bitmiş bir süreç değildir; küfür, şirk ve zulüm bombardımanından koruyacak manevî sığınaklar edinmek halen gerekli olan ve olacak bir süreçtir. ■

HZ. PEYGAMBER'İN

GENÇLİĞİ

“Hz. Peygamber, hayatının hiçbir evresinde putlara tapmamıştır. Ancak putperestliğin hâkim olduğu bir kültürün içinde doğmuş ve büyümüştür. Bu nedenle, zaman zaman ailesinin ya da yaşadığı sosyal çevrenin baskılarına maruz kalsa da Allah'ın özel lütfu ve merhameti sayesinde, bu güçlükleri aşmayı başarmıştır.”

Yrd. Doç. Dr. Fatimatüz Zehra KAMACI
Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Ebru: Hikmet Barutçugil
Resim: Reza Hemmatirad

“Ergenlikle orta yaş arasındaki dönem” olarak tanımlanan gençlik; içinde dinamizm, heyecan, hayaller, idealizm gibi olumlu ya da tecrübesizlik, sorumsuzluk, toyluk gibi olumsuz çağrışımları barındıran, insan hayatının en önemli evrelerinden birisidir. Kişinin doğduğu ve yetiştiği ortam, aldığı eğitim, sahip olunan maddî ve manevî imkânlar, din, kültür, gelenek, yüzyıl ve coğrafya gibi unsurlara bağlı olarak yaşanan tecrübeler değişse bile, yukarıda saydığımız temel dinamikler, az ya da çok her insanın gençliğinde kendisine yer bulur. İslam’ı yalnızca Kur’an âyetlerini tebliğ ederek değil, çocukluğundan itibaren sergilediği örnek yaşantısıyla, yani hâliyle anlatmış ve hayattayken onbinlerce, vefatından sonra ise sayısız insanın gönlünü bu sayede fethetmiş olan Hz. Peygamber’in gençliği söz konusu olduğunda, tüm bu algıların ya da dinamiklerin ötesinde bir özellik ile karşı karşıya kalınmaktadır. Hz. Peygamber gençlik yıllarında:

1) Cahiliye toplumunda yaygın olan içki, kumar gibi zararlı alışkanlıklar ile kurlsız, şiddet içeren, adaletten yoksun, gayr-i ahlâkî, bohem bir hayat tarzından uzak durmuştur.

2) Cahiliye döneminin en belirgin vasıflarından birisi olan putperestliği benimsememiş, putlarla ilgili olan bayram, tören, toplantı vb. organizasyonlara iştirak etmemiştir.

3) Gençlik çağına adım atar atmaz ailesinin ge-

“el-Emin”

“ Hz. Peygamber, gençliğine dair anılarını anlatırken bir defasında amcası Ebû Tâlib’in kendisinden, Buvâne denilen yerde bulunan bir put için her yıl düzenlenen törene, diğer aile üyeleriyle iştirak etmesini istediğini, kendisinin ise kesin bir dille reddettiğini ifade etmiştir. ”

tır. Onun gençlik yıllarında şiâr edindiği ve yaşadığı güzel ahlâk, bi’setten itibaren Allah’ın vazettiği hükümlerle daha da gelişmiş ve çeşitlenmiştir. Bu minvalde Hz. Peygamber’in amcasının oğlu Ca’fer b. Ebû Tâlib’in, Habeşistan kralı Necâşi’ye hitâben yaptığı konuşmadaki sözleri dikkat çekicidir: “Ey Hükümdar! Biz Cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik; putlara tapar, ölü hayvan eti yer, fuhuş yapardık; akrabalık bağlarına riâyet etmez, komşularımıza kötülük ederdik, güçlü olanlarımız zayıflarımızı ezerdi.”¹ Buna karşılık, Cahiliye demek istisnasız kötülük demek değildir. Cahiliye’de de

çimini üstlenmiş, hayatını kazanmak için ticaretle uğraşmış, sorumluluk almaktan kaçınmamış, ailesinin hazır servetini sorumsuzca harcayan bir genç olmamıştır.

4) Sorumluluk sahibi bir genç olarak toplumsal olaylara karşı çok duyarlı davranmıştır. Hilfü’l-fudûl ve Ficar savaşları buna bir örnektir.

Hz. Peygamber Cahiliye çağında, Cahiliye gelenekleri içerisinde dünyaya gelmiştir. Cahiliye demek bir yönüyle, şiddet, saldırganlık, adaletsizlik, güçlünün yanında olup mazlumu ezme, kabilecilik, kan davası, kibir, taassup, zorbalık demektir. Gençlik dönemi esasen insanın, tam da bu aşırılıklara meyilli olabileceği bir dönemdir. Ancak Resul-i Ekrem, Cahiliye dönemine bu adı veren olumsuz hasletleri hiçbir zaman üzerinde taşımamıştır.

erdemli kabul edilen cömertlik, akrabaya yardım, Kâbe'yi ziyaret vb. sebeplerle Mekke'ye gelen yolculara yemek ve su vermek gibi hasletler mevcuttur. Resulullah, Cahiliye'nin olumsuz bütün özelliklerinden kaçınırken, yukarıda zikrettiğimiz olumlu davranışları uygulamayı, gençlik yıllarından itibaren kendisine şîâr edinmiştir. Hanımı Hz. Hatice'nin şu sözleri, Hz. Peygamber'in gençlik döneminden itibaren sergilediği erdemli davranışların bir özeti niteliğindedir: "Yemin ederim ki Allah hiçbir zaman seni utandırıp üzmez. Çünkü sen akrabanı gözetirsin, doğru konuşursun, işini görmekten âciz kimselerin elinden tutarsın, yoksulları kayırırısın, misafirleri ağırlarsın, haksızlığa uğrayan kimselere yardım edersin!"² Hz. Peygamber'in "Ben Cahiliye dönemi insanların işledikleri bir şeye iki defa teşebbüs ettiysem de Yüce Allah yapmak istediğim şey ile arama girip beni alıkoydu!" sözleriyle detaylarını anlattığı iki olaydan birisi, Cahiliye dönemi eğlence hayatına ilişkindir. Buna göre Resulullah, Kureyşli gençlerin eğlenmek için bir araya geldikleri bir meclise dâhil olmak istemiş ancak ansızın bastıran uyku hâline yenik düşüp, eğlence yerine gidemedi uyuyakalmıştır.³

Hz. Peygamber, hayatının hiçbir evresinde putlara tapmamıştır. Ancak putperestliğin hâkim olduğu bir kültürün içinde doğmuş ve büyümüştür. Bu nedenle, zaman zaman ailesinin ya da yaşadığı sosyal çevrenin baskılarına maruz kalsa da Allah'ın özel lütfu ve merhameti sayesinde, bu güçlükleri aşmayı başarmıştır. Hz. Peygamber, gençliğine dair anılarını anlatırken bir defasında amcası Ebu Tâlib'in kendisinden, Buvâne denilen yerde bulu-

nan bir put için her yıl düzenlenen törene, diğer aile üyeleriyle iştirak etmesini istediğini, kendisinin ise kesin bir dille reddettiğini ifade etmiştir. Bu durum karşısında öfkelenen diğer amcaları ve halaları, psikolojik baskı uygulayarak onu, tören yerine gitmek zorunda bırakmışlardır. Ancak bölgeye varıldığında Resulullah, bir süre göz önünden kaybolmuş, geldiğinde yüzünün sapsarı olduğunu, betinin benzinin solduğunu gören yakınları telaşla ne olduğunu sormuşlardır. Resulullah, "Ben bu putun yanına yaklaştığımda beyazlar içinde uzun boylu bir adam gelip "Ey

Muhammed! Sakın puta el sürme, oradan uzaklaş!" diye ikaz ettiler" demiş, bu olay üzerine yakınları ısrarlarını sürdürmemişlerdir.⁴ Hz. Peygamber, putlar adına kesilen hiçbir hayvanın etinden de yememiştir. Bir gün Beldah mevkiinden geçerken, Hanîflerden⁵ biri olan Zeyd b. Amr b. Nüfeyl'e rastlamış ve burada kendilerine, bir put adına kesilmiş kurban eti ikram edilmişti. Hz. Peygamber

bunu kabul etmediği gibi Zeyd b. Amr da reddetmiş ve şöyle demiştir: "Ben putlara kurban edilen şeyleri yemem!"⁶

Hz. Peygamber, çalışkan, erdemli, toplumsal olaylara karşı duyarlı, sorumluluk duygusu taşıyan ve sorumluluk almaktan çekinmeyen bir gençti. Eyyâmü'l-Arab yani Arap kabileleri arasında çeşitli sebeplerden ötürü çıkan savaşlar, içinde yaşadığı toplumun bir gerçeğiydi. Bu savaşlardan haram aylarda cereyan edenlere ise Ficar savaşı denirdi. Hz. Peygamber, 14, 15, 17 veya 20 yaşında olduğu sırada, Ficar savaşlarından birisine katılmak durumunda kalmıştı. Esasen amcası Ebu Tâlib reisi olduğu Haşimoğulları'nın haram aylarda gerçekleşen bu sa-

“Doğumu, çocukluğu ve gençliği son peygamber olma payesine erişeceğinin alametleri ile dolu olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), vahye kadar geçen kırk yıllık süre boyunca müstesna bir hayat yaşamıştır.”

vaşa katılmasını istememiş, ancak siyasî koşullar onu mecbur bırakmıştı. Hz. Peygamber, bu zor durumda ailesinin yanında yer almış, sorumluluktan kaçmamış, bilfiil savaşmasa bile amcalarına ait eşyaları korumuş ve gelen okları kalkanla karşılayıp toplayarak amcalarına vermiştir.⁷

Hız. Peygamber'in Cahiliye'ye has âdetler olan baskı, zulüm, şiddet, güçlüyü kayırma, güçsüzü ezme gibi hususları kesin olarak reddeden ve toplumsal olaylara duyarlı olduğunu gösteren en önemli husus, gençlik yıllarında Hilfü'l-fudûl cemiyetinde yer almış olmasıdır. Haram aylarda yapılan savaşlar ve hac mevsiminde Mekke'de, zayıf ve güçsüz kimselerin uğradığı haksızlıklar artık tahammül sınırlarını aşınca, Mekke'de Kureyş'in kollarından Benî Haşim, Benî Muttalib, Benî Zühre, Benî Teym ve Benî Esed ileri gelenlerinin katıldığı bir grup, Mekke'de kim haksızlığa uğrarsa, yaşına, cinsiyetine, kabilesine bakmaksızın hakkını alıncaya kadar onun yanında yer alacağına yemin ettiler. İşte bu yemine "Hilfü'l-fudûl" yani "erdemli insanların yemini!" adı verilmiştir. Hz. Peygamber, Mekke'nin en zengin, yaşlı ve nüfuzlu kişisi olan Abdullah b. Cüd'ân'ın evindeki bu toplantıya, henüz 20 yaşında bir genç iken amcası Zübeyr ile iştirak etmiştir. Bi'setten sonra Hilfü'l-fudûl'dan "Bu ittifakta yer almış olmanın mutluluğunu güzel ve kızıl develere değişmem. Bugün de böyle bir antlaşmaya çağrılısam tereddüt etmeden giderim!" şeklinde sitayişle bahsetmiştir.⁸

Küçük yaşlardan itibaren amcasının bütçesine katkıda bulunmak üzere önce çobanlık sonra ticaret yapan Resul-i Ekrem, 12 yaşında ilk ticarî seyahatini amcasıyla, Suriye yönüne gerçekleştirdi. Sonrasında Arap yarımadasının dört bir yanına; Yemen'e, Doğu Arabistan'a ticaret amacıyla seyahatler yaptı. Böylece genç yaşta hem ailesinin ge-

Kureyş ahalişi Kâbe civarında otururken, TSM, H.1222

çim sorumluluğunu üstlenmiş oldu hem de tecrübe kazandı. Ticarî seyahatleri sayesinde, Arap yarımadasının genel yapısını, dillerini, lehçelerini, farklı gelenek ve göreneklere öğrenme imkânına kavuştu. “El-Emîn” sıfatını da özellikle ticarî faaliyetleri sırasındaki ilkeli, adaletli, sabırlı, almaya değil vermeye odaklı erdemli yapısı ile elde etmiştir. Öyle ki 35 yaşına geldiğinde, Kâbe tamiri sonrası Hacerülesved’i kimin yerine koyacağı ile ilgili Mekke halkının anlaşmazlığa düştüğü bir durumda, onun hakem olacağını öğrenen herkesin dudaklarından şu söz-

ler dökülüyordu, “Yaşasın, işte bu gelen Emîn’dir, onun vereceği hükme razıyız, çünkü o adaletle hükmeder, o güvenilir Muhammed’dir!”⁹

Doğumu, çocukluğu ve gençliği son peygamber olma payesine erişeceğinin alametleri ile dolu olan Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), vahye kadar geçen kırk yıllık süre boyunca müstesna bir hayat yaşamıştır. Gençlik döneminde, Cahiliye dönemine has kötülüklerden uzak kalmayı başaran Resul-i Ekrem, böylece Mekke toplumunda güven temeline dayalı çok belirgin bir algı oluşturmuştur. Esasen çoğu anne-baba, evladına isim koyarken anlamına dikkat eder ve “ismiyle yaşasın!” temennisinde bulunur. Resul-i Ekrem’in adı da aynı sâikten ötürü “Muhammed” konulmuştur. Âmine’nin dünyaya getirdiği güzeller güzeli o minik bebeğin büyüyünce “yerde ve gökte herkes tarafından hayırla yâd edilmesi” arzu edilmiştir. Hz. Peygamber, çocukluğu ve gençliğindeki yaşantısıyla bu beklentiyi fazlasıyla karşılamış, daha da öteye taşıyarak “el-emîn” sıfatını hak etmiştir. İsimler, ailelerin tercihidir; ama unvanlar, lakaplar, çoğu zaman kişinin öne çıkan hasletlerine ve alın teriyle hak ettiği başarılarla dayanır. İşte Resul-i Ekrem, ailesinin ona verdiği bu kutlu ismi, sonuna eklenebilecek en güzel sıfatla taçlandırmış, gençlik yıllarından itibaren toplumda artık “Muhammedü’l-emîn” olarak anılmaya başlanmıştır.¹⁰ Güven, çok zor kazanılan bir duygudur, kaybedilmesi ise an meselesidir. Devamlılık, samimiyet, dikkat, rikkat, sabır, hemhâl olma duygusu, adalet, vicdan, merhamet, hakkaniyet, vefâ vb. pek çok ahlâkî erdemi içinde barındıran böyle bir sıfatı, herkesin “Gençtir, hata yapabilir!” dediği yıllarda kazanmak ve hiç kaybetmemek büyük bir başarıdır. Yaşadığı toplumda herkesin istisnasız parmakla gösterdiği, canını ve malını gözü kapalı emanet ettiği bir genç olabilmek çoğu zaman zordur. Ama

imkânsız değildir. Hz. Peygamber, doğduğu günden itibaren 40 yıl boyunca, farkında olmaksızın Allah tarafından Cebrail’le karşılaşacağı, “Oku!” emriyle ilk vahyi alacağı güne hazırlanmış olan müstesna bir insandır. Nitekim Mekke günlerindeki tebliğ faaliyetlerinde Hz. Peygamber, hep tertemiz mazisine atıfta bulunmuş; gençliğinden, 40 yıllık geçmişindeki tertemiz, şaibesiz, lekesiz yıllarından güç almıştır. Safa tepesi üzerinde, Mekke halkına hitaben yaptığı ilk açık davette “Şu dağın arkasında bir ordu var desem inanır mısınız?” diyerek güvenilirliğine vurgu yapması, bu anlamda önem taşımaktadır.¹¹ Tebliğ faaliyetleri sırasında, sık sık toplum nezdindeki itibarına atıfta bulunmuş, insanlardan geçmişte olduğu gibi yine kendisine inanmalarını, güvenmelerini istemiş ve tertemiz mazisinden güç alarak, bundan sonra da kimseyi hayal kırıklığına uğratmayacağını teminatını vermiştir.

Hz. Peygamber’in müstesna gençliği, tertemiz mazisi aynı zamanda, onun davetini engellemeye çalışan müşriklerin, şerli faaliyetlerinin önünde en büyük engel olmuştur. Öyle ki müşrikler, 3-5 gün öncesine kadar sahip olduğu ahlâkî erdemlerden ötürü övdükleri, ellerinde büyümüş “Güvenilir Muhammed” için onu yerecek, toplum önünde küçük düşürecek, söylediklerinin inandırıcılığını

“ Hz. Peygamber’in müstesna gençliği, tertemiz mazisi aynı zamanda, onun davetini engellemeye çalışan müşriklerin, şerli faaliyetlerinin önünde en büyük engel olmuştur. ”

ortadan kaldıracak bir nitelik bulamamışlardır. Bir araya gelip toplantılar düzenlemişler, düşünmüşler ancak soylu, iffetli, adaletli, erdemli, çalışkan, haksızın haksızlığını yüzüne vurmaktan korkmayan, madden ve mânen toplumda hep mazlumun yanında olan, sözünde duran, örnek alınabilecek bir aile hayatına sahip, vefâlı ve güvenilir Muhammed’e (s.a.v.) yakıştırılabilecek kötü bir sıfat bulamamışlardır. Özetle Hz. Peygamber, ilk gençlik yıllarından itibaren, geçimini sağlamak için durmadan çalışan; içki, kumar, gece hayatı gibi her aşırıda yanlısı telakki edilen alışkanlıklardan uzak duran, düşünen, içine doğduğu yapının kültürel normlarını ya da dinî unsurlarını sorgulayan, körü körüne taklit etmekten kaçınan, aklının ve vicdanının reddettiği uygulamalardan uzak duran idealist, iradeli, güçlü ve erdemli bir insan olmuş ve tüm zamanlara “insanlık” dersi vermiştir. ■

DİPNOTLAR

- 1 İbn Hişâm, es-Sîretü'n-nebeviyye (nşr. Muhammed Alî el-Kutb-Muhammed ed-Dâfî Balta), I-IV, Beyrut 2005, I, 175-176; Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, I-VI, Beyrut 2004, I, 201; Mustafa Fayda, “Câhiliye”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), VII (İstanbul 1993), s.17-19.
- 2 Ahmed b. Hanbel, VI, 232; Buharî, Ta’bir, 1; M. Yaşar Kandemir, “Hatice”, DİA, XVI (İstanbul 1997), s. 465-466.
- 3 Taberî, Târihu'l-ümemve'l-mülûk, Beyrut 2008, I, 520; İbn Seyyidünnâs, Uyûnü'l-eser fi fûnü'nî'l-megâzive's-şemâilve's-siyer (nşr. Muhammed el-İd el-Hatrâvî-Muhyiddîn Mestû), I-II, Beyrut 1992, I, 109-110; Casim Avci, Muhammedü'l-Emîn: Hz. Peygamber'in Peygamberlik Öncesi Hayatı, İstanbul 2008, s. 99-100.
- 4 İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-kübrâ (nşr. İhsan Abbas), I-IX, Beyrut 1968, I, 158; İbn Seyyidünnâs, I, 110; Makrîzî, İmtâ'u'l-esmâimâlîr-Resûlmine'l-ebnâ'ive'l-ahvâl ve'l-hafedeve'l-Metâ' (nşr. Muhammed Abdühamîd en-Nemîsî), I-XV, Beyrut 1999, II, 379; Avci, s. 100.
- 5 İslâm öncesi dönemde Hz. İbrâhim'in tebliğ ettiği dine tabi olanlara Hanîf denirdi. Detaylı bilgi için bk. Şaban Kuzgun, “Hanîf”, DİA, XVI (İstanbul 1997), s. 33-39.
- 6 Buhârî, “Zebâih”, 16; Süheylî, er-Ravdü'l-ünûf (nşr. Mecdî b. Mansûr b. Seyyid), I-IV, Beyrut ty, II, 232; İbn Kesîr, es-Sîretü'n-nebeviyye (nşr. Mustafa Abvülvehid), I-IV, Beyrut 1990, I, 159-160; Avci, s. 101.
- 7 İbn Hişâm, I, 99-100; İbn Sa'd, I, 128; Şâmî, Sübülü'l-hüdâve'r-reşâd fi sîreti hayri'l-ibâd (nşr. Âdil Ahmed-Ali Muhammed), I-XIV, Beyrut 1993, II, 152; Avci, s. 103.
- 8 İbn Hişâm, I, 74-79; Ezrakî, Ahbâru Mekke (nşr. Reşid es-Sâlih), I-II, Mekke 2002, II, 257; Avci, s. 103-107.
- 9 İbn Hişâm, I, 105; İbn Sa'd, I, 146; Makrîzî, I, 19.
- 10 Hâkim, el-Müstedrekale's-Sahîhayn (nşr. Mustafa Abdülkâdir Atâ), I-IV, Beyrut 1990; Makrîzî, I, 339.
- 11 İbn Sa'd, I, 199-200; Belâzürî, Ensâbü'l-esrâf (nşr. MahmûdFerdûs el-Azem), I-XXV, Dimaşk 1997-2004, I, 137.

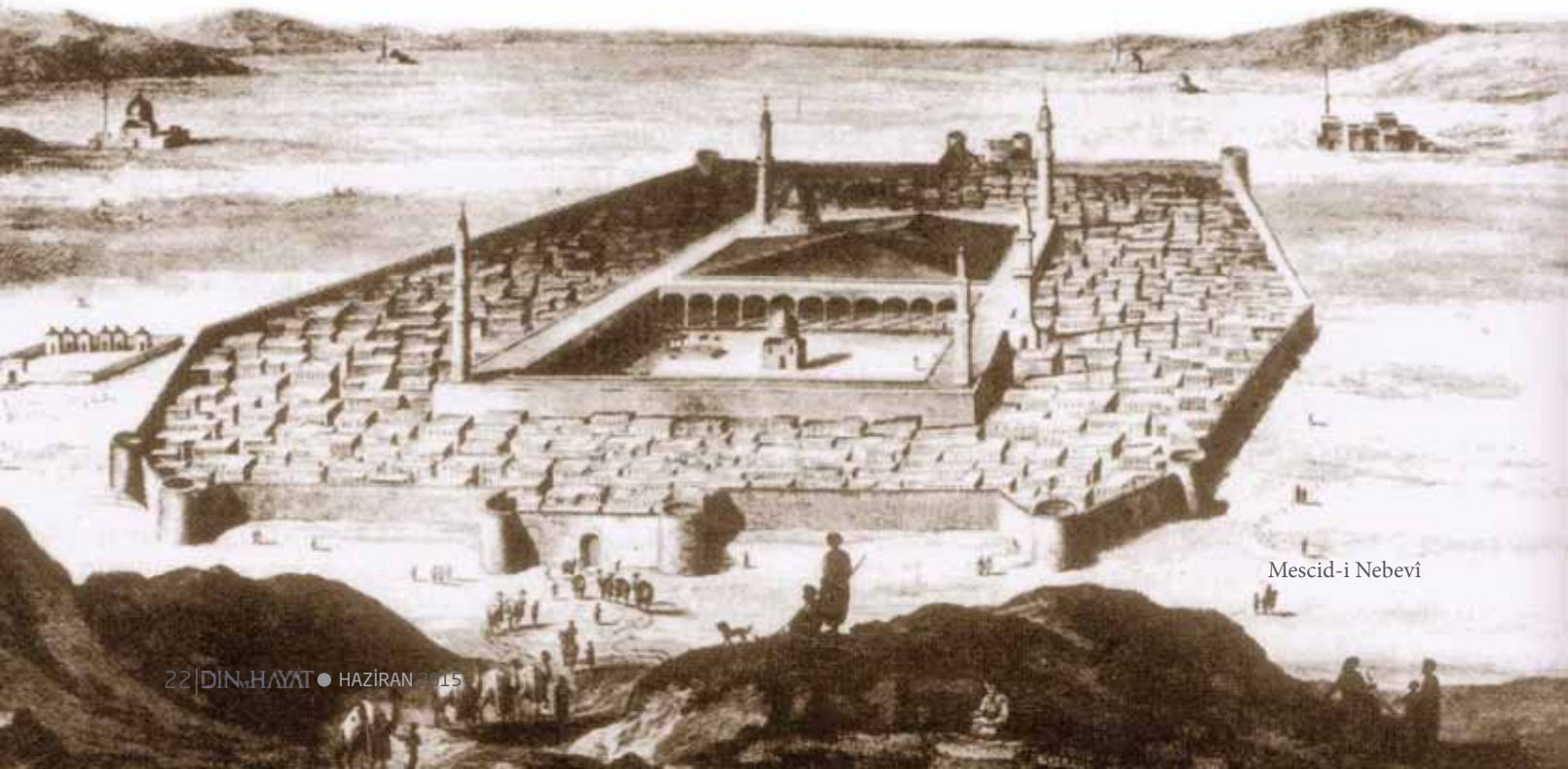
HZ. PEYGAMBER VE GENÇLER

Prof. Dr. Bünyamin ERUL
Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Hz. Peygamber risâlet görevini üstlendiğinde kırk yaşındaydı ve yalnızdı. Hira'dan evine dönerken endişe içindeydi ve heyecanlıydı. Kendisine kim inanacaktı, kim sahip çıkacaktı? Sesini ve davetini kim duyacaktı, kendisine kim/ler uyacaktı? Son Elçi için zor bir süreç başlamaktaydı. Ve en yakınlarından başladı davete. Önce vefakâr eşi Hatice, azadlı kölesi Zeyd b. Harise, elinde ve evinde yetişen yeğeni Ali ona ilk icabet eden bahtiyar kimselerdi. Yaşadıkları her türlü işkenceye rağmen onları bu halkaya katılan birçok genç izledi.

İslâm'a davetin ilk günlerinde ve aylarında Hz. Peygamber'e iman edenlerin büyük çoğunluğu, toplu-

mun yeniliğe açık, idealist ve enerjik kesimini oluşturan gençlerdi. İlk müslümanlara baktığımızda onlardan birkaç kişi 50 yaş civarında, birkaç kişi 35 yaşın üzerinde, geri kalan çoğunluk ise 30 yaşın altındaydı. Söz gelimi genç yaşta İslâm'ı kabul edenlerden Hz. Ali 10, Abdullah b. Ömer ve Ubeyde b. el-Cerrah 13, Ukbe b. Amir 14, Cabir b. Abdullah 15, Abdullah b. Mes'ud, Habbab b. Eret ve Zubeyr b. Avvam 16, Talha b. Ubeydullah, Abdurrahman b. Avf, Erkam b. Ebi'l-Erkam, Sa'd b. Ebi Vakkas ve Esmâ bint Ebi Bekr 17, Muaz b. Cebel ve Mus'ab b. Umeyr 18, Ebu Musa el-Eş'arî 19, Cafer b. Ebi Talib 22, Osman b. Huveyris, Osman b. Affan, Ebu Ubeyde, Ebu Hureyre ve Hz. Ömer 25-31 yaşlarında idiler.¹

Mescid-i Nebevi

Hız. Peygamber ilk günlerden itibaren gençlere ayrı bir önem atfetmişti. Zira gençlik, her toplumun geleceği olduğu gibi, Allah Resulü'nün oluşturmak istediği İslam toplumunun da teminatıydı. O'nun bütün gayret ve hedefi, inançlı, dindar, ahlâklı ve iffetli bir gençlik oluşturabilmek idi. Bu nedenle o, daima gençlerle yakından ilgilenir, onlarla sohbet eder, onlara ayrıca hitaplarda bulunurdu. Peygamberimiz, Allah'ın (arşının) gölgesinden başka hiçbir gölgenin olmadığı o günde yedi sınıf insanın Allah'ın gölgesinde gölgeleneceğini haber verdiği meşhur hadisinde ilk olarak adaletli yöneticiyi, ikinci sırada da Rabbin ibadet ederek yetişen genci zikretmektedir.² Rahmet Elçisi'nin gençlerle ilgili öğretilerini ortaya koyan birkaç hadis-i şerifi burada nakletmemiz yeterli olacaktır:

*"Allah, gençliğini Allah'a itaatle geçiren genci sever."; "Allah tevbe eden genci sever."*³

*"Kıyamet günü Adem oğlu şu beş şeyden sorgulanmadıkça Rabbinin huzurunda (sorgudan) kurtulamayacaktır: Ömrünü nerede tükettiğinden, gençliğini nerede geçirdiğinden, malını nereden kazandı nereye harcadığından, bildiğiyle ne denli amel ettiğinden."*⁴

*"Yaşından dolayı bir ihtiyara ikramda bulunan genç için, Allah Teala ona ikram edecek kimseler hazırlar."*⁵

*"Ey gençler topluluğu! Evlenmeye gücü yetenler derhal evlensin! Zira bu, gözü haramdan korur, ırzı muhafaza eder. Gücü yetmeyenler ise oruç tutsun! Çünkü onun için o şehvî arzuyu gidericidir."*⁶

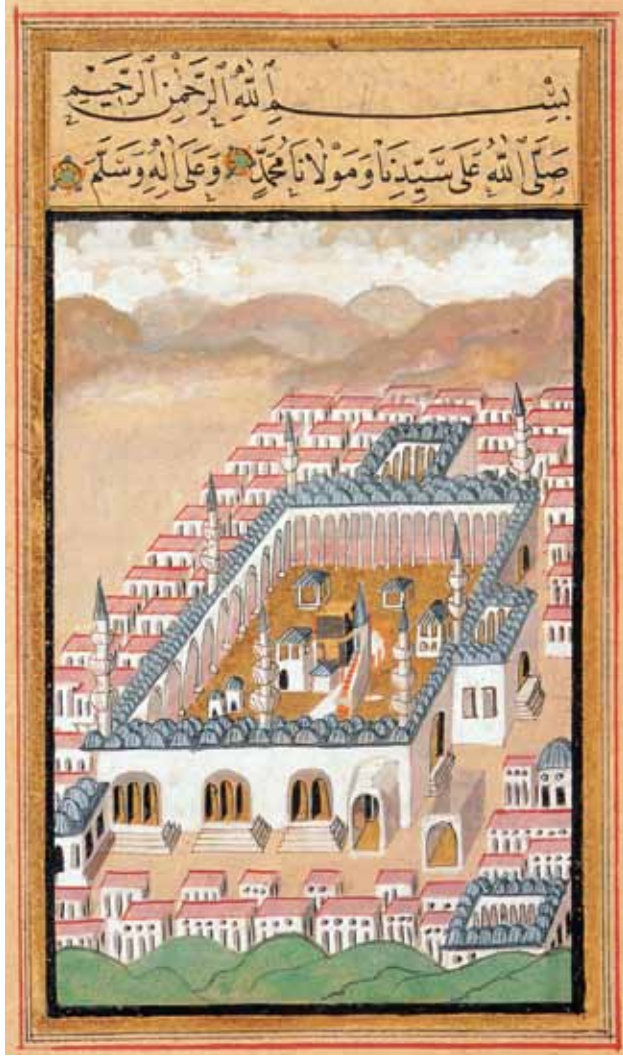
*"...Huşu duyan gençler, (namaz kılarak) rüku eden yaşlılar, emzikli bebekler ve otlayan hayvanlar olmasaydı mutlaka başınıza azap yağardı."*⁷

Hız. Peygamber, gençlik hevesleri konusunda delikanlılardan sadır olabilecek aşırılıkları, onları kırmadan, incitmeden, küçük düşürmeden engeller ve yanlışını görmesine yardımcı olurdu. Bir defasında, nefesine hâkim olamayıp artık zina etmek istediğini belirten bir delikanlı, Peygamberimiz'e gelerek İslâm'ın haram kıldığı bu fiili işlemek için izin istemişti. Sahabiler he-

men onu susturmaya kalkışmışlardı. Ancak Resulullah onlara müsaade etmemiş, genci yanına oturtmuş ve sırasıyla ona annesiyle, kızıyla, kız kardeşiyle, halasıyla ve teyzesiyle bir başkasının zina etmesine razı olup olmayacağını sormuştu. Genç her seferinde "Hayır" cevabını vermiş ve Resulullah da her seferinde diğer insanların da buna razı olmayacağını sakın bir dille anlatmıştı. Sonra "Allah'ım, bu gencin günahını bağışla, kalbini temizle, ırzını koru!" diye dua etmiş ve delikanlı bu niyetinden vazgeçmişti.⁸

Hız. Peygamber, gençlerin eğitimi ile özel olarak ilgilenmiş, mescidinin yanı başındaki Suffe isimli çardakta, Ebu Hüreyre gibi nice delikanlıya dini öğretmiştir. Efendimiz'in yanında gençliklerini yaşayan Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas, Muaz b. Cebel ve Enes b. Malik gibi genç sahabilerin, İslam kültür ve medeniyetinin inşasındaki yerleri tartışılmazdır. Bulduğu her fırsatta gençlere özel tavsiyelerde bulunan Allah Resulü'nün, genç yeğeni Abdullah b. Abbas'a verdiği öğütlerden biri şöyledir: "Delikanlı! Sana bazı sözler öğreteceğim: Allah'ı(n hakkını) koru ki Allah da seni korusun. Allah'ı(n hakkını) gözet ki O'nu hep yanında bulasın. Bir şey isteyeceğinde Allah'tan iste. Yardım dileyceğinde Allah'tan yardım dile. Şunu bilmelisin ki bütün toplum (varlık âlemi) bir konuda senin yararına bir şey yapmak için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana destek verebilirler. Yine (bütün toplum) sana zarar vermek için bir araya gelse ancak Allah yazmışsa sana zarar verebilirler. Zira kalemler kaldırılmış, sayfalar kurumuştur."⁹

İşte Kur'anî öğretilerin yanı sıra, Hız. Peygamber'in bu sıcak ve samimi ilgisi, nebevî eğitim ve öğretimi sayesinde genç sahabiler, canlarını, mallarını, ailelerini, varlıklarını-yoklarını Allah yolunda feda edecek kıvama gelmişlerdi. Müslüman olur olmaz birçoklarının başta ailesi olmak üzere, Mekkelilerden gördükleri baskılar, eza ve cefalar, korkunç işkenceler, açlık ve abluka yılları asla yıldırmamıştır onları! Allah Resulü'nden öğrendikleri inanç ve ahlâkın gereği olarak onlar, değil Mekke'den ayrılmayı, zamanı geldiğinde dünyadan ayrılmayı da göze almışlardı.

Mekke minyatürü, TSM

Nakledeceğimiz şu iki husus, Hz. Peygamber'in gençlere ne ölçüde önem verdiğini göstermektedir: Enes b. Malik'in anlattığına göre, Ensar'dan 70 genç vardı, kendilerine "Kurra" denilirdi. Akşamları Medine'nin çeşitli bölgelerine dağılırlar, ders halkaları oluştururlar, oralandaki halka namaz kıldırırlar, sabah olunca da Hz. Peygamber'in mescidine gelirlerdi. Hz. Peygamber (İslam'a davet için) onları Bîr-i Maune'ye göndermişti. Ancak onlar tuzağa düşürüldü ve hepsi de şehit oldular. Bunun üzerine Hz. Peygamber tam 15 gün Sabah namazlarında kunut okuyup onları tuzağa düşürenlere beddua etti.¹⁰

Semure b. Cundeb'in naklettiğine göre, Hz. Peygamber ahabına, müşriklerin gençlerini öldürmemeleri talimatını vermişti. Abdullah, babası Ahmed b. Hanbel'e bunun tefsirini sorunca cevaben o: "Yaşlı neredeyse İslam'a girmez! Genç ise İslam'a yaşlıdan daha yakındır." diyordu.¹¹

Bu iki nakilden ilki, Hz. Peygamber'in yetiştirdiği gençleri kaybetmesi sebebiyle ne kadar üzüntü duyduğunu; ikincisi ise, müşrik gençleri kazanmaya dönük ne denli ümit beslediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Burada biz, Allah Resulü'nün hikmetli terbiyesiyle yetişmiş gençlerden örnek olarak sadece iki sahabîye işaret etmekle yetineceğiz:

1. Hz. Aişe (ö. 58)

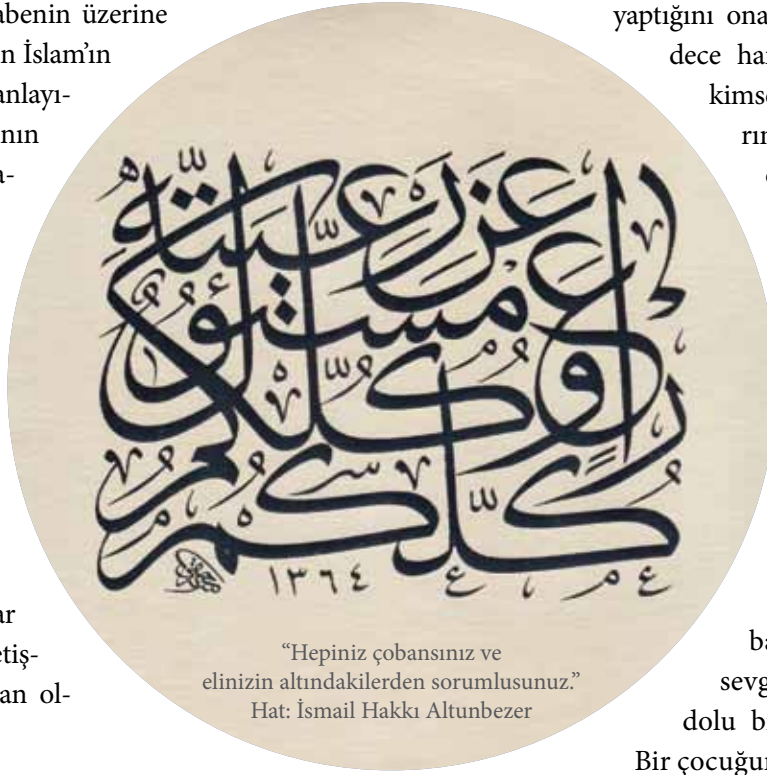
Gençliğinin ilk sekiz yılını Hz. Peygamber'e eş olarak geçiren Hz. Aişe, dinî ilimleri bizzat Resul-i Ekrem'den öğrenmişti. İslam'ın öğreticisi olan Hz. Peygamber ile aynı evi paylaştığı ve evi de Mescid'in bitişiğinde olduğu için, onun öğretilerinden gece gündüz yararlanmakta, onun ders ve sohbetlerini dinlemekte, kavrayamadığı veya merak ettiği yahut bilmediği her bir meseleyi de hemen ona sorup öğrenmekteydi. Hz. Peygamber'den aldığı feyz sayesinde İslam esaslarının en mümtaz öğreticisi oldu. Sünneti nakledip şerh etmekle kalmadı aynı zamanda onun doğru anlaşılması hususunda ilmî tenkit zihniyetini ortaya koydu. Kuvvetli hafızası sayesinde Hz. Peygamber'in hadis ve sünnetinin daha sonraki nesillere ulaştırılmasında emsalsiz hizmetler ifa etti. Rivayet ettiği toplam 2210 hadisle, en çok hadis rivayet eden yedi sahabînin dördüncüsüydü. Kendisinden hadis nakledenlerin sayısı 200'den fazlaydı. Talebelerinden en az dörtte biri bayanlardan oluşmaktaydı.¹² O, güçlü zekası ve muhakemesi sayesinde, hatalı nakledilen her hadisi tashih etmiş ve gerekli eleştirileri yaparak hadis tenkitçiliğine öncülük etmiştir.¹³

2. Üsame b. Zeyd (ö. 54)

Peygamberimiz'in evlatlığı ve azadlısı olan Zeyd b. Harise'nin oğludur. "Hıbbu Resulillah" yani Allah Resulü'nün mahbubu, ahabısı, sevdiği bir gençtir. Hz. Peygamber, vefatından kısa bir süre önce Üsame'yi, aralarında Hz. Ebu Bekir ve Ömer'in bulunduğu Mute'ye gönderilen sahabe ordusunun komutanlığına atamıştı. Bazıları, bu atamayla ilgili endişelerini dile getirmişlerse de Hz. Peygamber onlara Üsame'yi çok sevdiğini ve bu iş için onu liyakatli bulduğunu, ona hayırlısını tavsiye etmelerini ve emrini uygulamalarını istemiştir.¹⁴ Şüphesiz Hz. Peygamber genç bir mevâlî olan Üsame'yi ile-

ri gelen yüzlerce sahabenin üzerine komutan tayin ederken İslam'ın öngördüğü yönetim anlayışında sınıf ve yaş farkının değil, ehliyet ve liyakatin asıl olduğunu fiili olarak göstermek istemişti. Bu atama, hem yönetimde sınıf ve kabile faktörünün hiçbir öneminin olmadığını zihinlere yerleştirilmesi, hem de hangi kesimden olursa olsun gençlere imkânlar tanınması, onların yetiştirilmesi bakımlarından oldukça mühimdir.

Hz. Peygamber'in, her türlü soruya ve hak arayışına açık olduğunu çok iyi bilen gençler, kendi haklarını rahatlıkla arayabiliyorlar, ihtiyaç duydukları her konuda gelip ona soru sorabiliyorlardı. Nitekim Hz. Aişe'nin naklettiği bir rivayete göre, genç bir kız Resulullah (s.a.v.)'e gelerek "Ey Allah'ın Resülü! Babam, aralarındaki yakınlığı pekiştirmek için beni kardeşinin oğluna nikahladı 'ne dersin?' diye sordu. Hz. Peygamber, bu hususta kararı kıza bıraktı. Bunun üzerine kız "Ey Allah'ın Resülü aslında ben babamın

yaptığını onayladım. Fakat ben sadece hanımların evlenecekleri kimseler konusunda babalarının (mutlak bir) yetkisi olmadığını bilmelerini istedim" dedi.¹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki Allah Resülü, peygamberlik görevi gereği, cinsiyet ve yaş ayrımı yapmaksızın toplumun her ferdi ile yakından ilgilenmiş, bu bağlamda çocuklarla sevgi, gençlerle samimiyet dolu bir ilişki geliştirmiştir.

Bir çocuğun aslında geleceğin yetişkinliğini olduğu, bir gencin ise, vahyin en taze muhatabı olduğu düşünüldüğünde, onların ne kadar kıymetli oldukları anlaşılacaktır. Peygamberimiz toplumun çocuk ve gençlerden oluşan en dinamik tabakasının, geleceğin sorumluluğunu yüklenilecek nitelikte yetişmesi için hassasiyet göstermiş; merhamet ve muhabbete doymuş bir çocuk, yeryüzünün halifesi olduğunun şuuruna ermiş bir genç, kısacası eşref-i mahlukât olan bir "insan" yetiştirmek için gayret etmiştir.¹⁶ ■

DİPNOTLAR

- 1 Sarıçam İbrahim, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 304-305, Ankara 2001; Karagöz İsmail, Aile ve Gençlik, s. 118-119, Ankara 2005.
- 2 Buharî, Ezan 36, I. 161.
- 3 Rivayetlerin kaynağı ve kritiği için bkz: Aclunî, Keşfu'l-Hafâ, I. 286, no: 748.
- 4 Tirmizî, Kıyame 1, no: 2418, IV. 612.
- 5 Tirmizî, Bîr 75, no: 2022, IV. 372.
- 6 Buharî, Nikah 3, III. 117.
- 7 Ebu Ya'la, Müsned, XI, 287.
- 8 Bkz: Hadislerle İslam, VI. 393. Hadis: Ahmed b. Hanbel, Müsned, V. 257.
- 9 Bkz: Hadislerle İslam, VI. 394. Hadis: Tirmizî, Sıfatü'l-kıyame, 59; Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 293.
- 10 Ahmed b. Hanbel, Müsned, III. 235.
- 11 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V. 13.
- 12 Kendisinden hadis rivayet eden talebelerinin geniş bir listesi için bkz: Zehebî, Siyeru A'lamî'n-Nubelâ, II. 136-9.
- 13 Bkz: Zerkeşî, el-İcâbe, Hz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler, çev. Bünyamin Erul, Otto yay.
- 14 Mamer, (Abdurrazzak, XI. 234-5, no: 20413); İbn Ebi Şeybe, VII. 415, no: 36980; Şeybânî, Muvatta, s. 333; İbn Sa'd, IV. 66-7; II. 249-250; Said b. Mansur, II. 368, no: 2890; Buharî, Fedailü'l-Ashab 17, IV. 213; Müslim, Fedail 63-4, II. 1884; Taberî, Tarih, III. 226.
- 15 Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI. 136.
- 16 Bkz: Hadislerle İslam, VI. 394.

CENNET GENÇLERİNİN EFENDİLERİ HZ. HASAN VE HZ. HÜSEYİN

A. Ali URAL
Yazar

Hicretin üçüncü ve dördüncü senesinde ardarda aydınlandı Hz. Peygamber'in gözleri. Hasan ve Hüseyin iki yansımasıydı dedelerinin, birbirini tamamlayan. İki nurdu ay ve güneş gibi değil, güneş ve güneş gibiydiler. Ebu Eyyub el- Ensari torunlarının oyununu seyrederken tanık oldu da Hz. Peygamber'e, gözlerindeki sevinci bir soruyla tamamladı:

- Ya Resulallah! Çok mu seviyorsun onları?

Ne güzel bir soruydu bu. Sevgiyle cevaplandı:

- Nasıl sevmeyeyim. Bunlar iki dünya çiçeğidir kokladığım.

Nasıl çiçek olmasınlar ki cennet bahçesinde dünyaya gelmişlerdi. Dedeleri Resulullah, babaları Hz. Ali, anneleri Hz. Fatıma'ydı. "Resulullah'a benzeyen yavrum," diye severdi anneleri. Omuzlarına alıp gezdirirdi dedeleri: "Allah'ım! Ben onu seviyorum. Sen de sev! Onu seveni de sev!" diyerek. Kulaklarına ezan okudu, o ebedi çağrı çınlasın yaşadıkça. Akika kurbanları kestirdi gelişlerini kutlamak için. Saçlarından bir tutam kesip ağırlığınca gümüş dağıttı yoksullara. Hz. Ebu Bekir, takılırdı Hasan'ı gördüğünde, "Ey Nebi'ye benzeyen Ali'ye benzemeyen!" diye. Babasının yanında yapardı bunu ve tebessüm ederdi Ali.

Namaz kılariken sırtına binmelerine engel olmazdı Hz Peygamber torunlarının. Onlarla beraber

secdeye varıp kalkardı. Bir gün Hasan ve Hüseyin Resulullah'ın karşısında güreşiyorlardı. Resulullah (s.a.v.), Hz. Hasan'ı yüreklendirince Hz.Fatıma, "Ya Resulallah! Hasan büyüktür, hep onun tarafını tutuyorsunuz. Halbuki küçüğe yardımcı olmak daha uygun değil midir?" diye sormuş, bunun üzerine Efendimiz: "Ya Fatıma! Cebrail Aleyhisselam da, Hüseyin'e yardım ediyor!" deyivermişti.

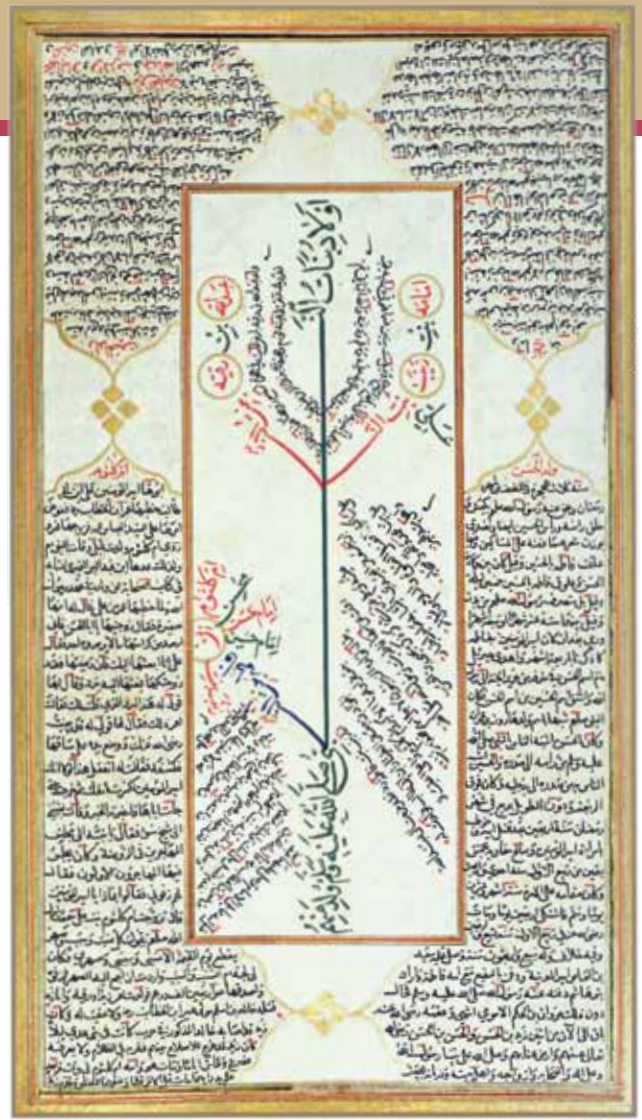
Bir keresinde minberde hutbe verirken torunlarının düşe kalka mescide girdiklerini görmüştü de konuşmasını yarıda kesip aşağıya inmiş, onları bağrına basmıştı. Konuşmasına daha sonra şöyle devam etmişti Hz. Peygamber: "Allah Teala, mallarınız ve çocuklarınız sizin için birer imtihan sebebidir, büyük mükafat ise Allah katındadır' (Tegâbün, 64/15) diye ne doğru söylemiştir. Onları görünce dayanamadım."

"Cennet gençlerinin efendileri" gerçekten iki büyük imtihan sorusu olarak çıkmıştı ümmetin önüne. Bu imtihanın kaybedenlerini İslam Tarihi affetmedi. Hz. Peygamber'in iki çiçeğini solduranları Yüce Allah'ın divanına havale etti. Oysa çocukluklarında dahi hikmet sahibiydiler, güzel huyluydular adları gibi. Öğretmenin incelik istediğini biliyor, sorumluluklarını güzel bir üslupla yerine getiriyorlardı. Bir ihtiyarın abdesti doğru almadığını, şartlarına uymadığını gördüklerinde "Böyle abdest sahih olmaz" demenin yakışık almayacağını

düşünerek yanına gittiler ve “Efendim! Birbirimizden daha iyi abdest aldığımızı söylüyoruz. Birer abdest alalım, hangimizin haklı olduğunu bize bildirir misiniz?” dediler. İhtiyar sırayla abdest alan Hz. Hasan ve Hüseyin’i dikkatle izledikten sonra şöyle dedi: “Evlatlarım! Aldığınız abdestin birbirinden hiçbir farkı yok. Aslında ben abdest almasını bilmiyordum. Abdest almasını şimdi sizden öğrendim.”

Ümmetin öğrenecek çok şeyi vardı doğrusu Hz. Peygamber’in gözbebeklerinden. Fakat öğrenmek yerine öğretmeye kalktılar onlara, yanlışlarını üstelik. Hz. Ali’nin şehadeti sonrasındaydi. Kufeliler halife olarak ona bağlanmaya davet edilmiş, ilk biat eden Kays b. Sa’d b. Ubâde el-Ensarî, Allah’ın kitabına ve Rasulullah (s.a.v.)’in sünnetine bağlı kalmanın yanı sıra isyancılara karşı savaş şartını da kabul etmesi için zorlamıştı Hz. Hasan’ı. Hasan bu sözün ihtiva ettiği fitneyi hesap ederek, bu şartın aslında “Allah’ın kitabı” lafzında mevcut olduğunu ileri sürüp geri durmuştu bu vaatten.

Fakat fitneden kaçılıyordu her zaman. Muaviye b. Ebu Süfyan, Hz. Hasan’ın halifelğe getirildiğini haber alınca ona karşı Abdullah b. Amir komutasında bir ordu hazırlamış, Hz. Hasan, anlaşmazlığı barış yoluyla çözmek için gönderdiği mektuplar işe yaramayınca on iki bin kişilik ordusuyla Medain’e doğru yola çıkmak zorunda kalmıştı. Hz. Hasan’ın müslümanlar arasında yapılacak bir savaşa razı değildi kalbi. Askerlerinin de savaşmaya istekli olmadığını görünce, hiçbir müslümana karşı olumsuz duygular beslemediğini, kendilerini yapmak istemedikleri bir savaşa zorlamayacağını söyledi. Bunun üzerine Haricilerin takipçisi sayılabilecek cahil bir topluluk, “Hasan da babası gibi küfre düşmüştür” diyerek üzerine yürümeye, seccadesini altından çekip tartaklamaya cüret etti. Ehl-i Beyt sevgisinin imtihanlarından biri daha kaybedilmişti.

Hz. Peygamber (s.a.s.)’in çocuklarını ve torunlarını gösteren şecere.

Medain’e doğru harekete geçtiyse de yolda bir suikaste daha uğradı Hz. Hasan ve yaralı halde Medain valisinin evine attı kendini. Oldukça genç bir valiydi Sa’d b. Mes’ud. Onu bu göreve atayan el-Muhtar b. Ebi Ubeyd, amir konumunu çirkin bir emre dönüştürüp Hz. Hasan’ı Muaviye’ye götürme karşılığında kendisine zenginlik ve makam vadetti. Gerçek zenginliğin ve makamın Hz. Hasan’ı sevmek olduğunu bilen genç vali bu cüret karşısında şaşırarak yerle bir etti teklif sahibini: “Allah’ın laneti üzerine olsun! Ben Peygamber torununa saldırap onu bağlayacağım ha! Sen ne iğrenç bir adamsın!”

Hz. Ali’nin şehit edilmesinin üzerinden henüz on sekiz gün geçmişken siyasî kaygılar müslümanları karşı karşıya getirmişti. Muaviye başarıyı, Hz.

Hasan'ın Kays b. Sa'd komutasındaki ordusu içinde kargaşa çıkarmakta aradı. Askerler arasında Kays b. Sa'd'ın öldürüldüğü ya da Muaviye'yle sulh yapıp onun tarafına geçtiği haberlerini yayarak ordunun maneviyatını çökertmeye çalıştı. Fitneden korkan, müslümanlara karşı merhametli, onlardan birinin bile kanının dökülmesine razı gelmeyecek bu rakip, Muaviye'yi pervasızlaştırdı. Nihayet öyle bir noktaya gelindi ki dedikodular paniğe, panik ordunun bozulmasına yol açtı ve askerlerinin ruh hâllerini hesaba katan Hz. Hasan, İslam ümmetinin selameti için halifelikten vazgeçmeye hazır olduğunu bildirdi.

Hz. Hasan on yıl yaşadı Medine-i Münevvere'de. Peygamber makamının yanında Peygamber torunu gibi yaşadı. Medine'den Mekke'ye yürüyerek defalarca hac yaptığına şahit oldu insanlar. O kadar cömertti ki iki defa bütün malını fakirlere dağıttı. Üç defa "Kasame" yaptı yüce Allah'la. Yani mal varlığını Allah'la bölüştü. İki ayakkabısı varsa birini yoksullara verip diğerini kendine alıyor, iki avuç yiyeceği varsa bir avucunu ihtiyaç sahiplerine ayırıyordu. Güzel ahlâkın ne olduğu sorulduğunda verdiği cevapsa bir güzellik özeti olarak hafızalarda yerini aldı: "Doğru söz, talepte bulunana ihsan, güzel davranış, sıla-i rahim, komşu hakkında utanmak, arkadaş hakkına riayet, misafire ikram ve nihayet bunların tacı hayâ."

Güzel ahlâkı tamamlamak üzere gönderilen Son Peygamber'in Hasan'ıydı o. Her ne kadar dedesi vefat ettiğinde sekiz yaşındaysa da alacağını almıştı o büyük hazineden.

Ve bir gün dede yanına çağırdı acı ve fitnelerle incinen torununu. Kırk gün hasta yattıktan sonra 47

“ Hz. Hasan on yıl yaşadı Medine-i Münevvere'de. Peygamber makamının yanında Peygamber torunu gibi yaşadı. Medine'den Mekke'ye yürüyerek defalarca hac yaptığına şahit oldu insanlar. O kadar cömertti ki, iki defa bütün malını fakirlere dağıttı. ”

yaşında vefat etti Hz. Hasan. Tarihçilere göre mahşeri bir kalabalık toplandı Hz. Hasan'ın cenazesinde. Her kabileden her yönden insanı kucaklayan bu cemaatte sadece Ümeyyeoğulları yer almamıştı. İçlerinden yalnız bir kişi vazifesi nedeniyle oradaydı: Medine valisi Said b. el-As. Ehl-i Beyt imtihanında yine başarısız olmuştu bu nasipsiz taife.

Hz. Hüseyin'e gelince; Yezid'i hilafet makamında görececek olmak

her müslüman gibi Hz. Hüseyin'i de rahatsız etmişti. Medine Valisi Mervan, Muaviyenin oğlunu halife ilan eden ve biata çağıran mektubunu Mescid-i Nebevî'de okuyunca büyük bir uğultu koptu kalplerde. Bu uğultuya Abdurrahman b. Ebi Bekr, Abdullah b. Ömer ve Abdullah b. Zübeyr tercüman oldu ve Bizans'ın saltanat nizamını getirmekle suçladılar halifeyi. Allah'a itaat etmeyene itaat etmeyeceklerdi. Bir fasıkı halife olarak başlarında görmek istemeseler de Muaviye'nin ölümünden sonra hilâfet makamına geldi Yezid.

Kûfe'nin ileri gelenleri ise Hz. Hüseyin'e mektuplar yazarak halifelik makamında onu görmek istediklerini bildirdiler. Bir de heyet gönderdiler Ebu Abdullah el-Cedelî başkanlığında. Bu durumda ümmete yüz çevirmenin sorumluluktan kaçmak olacağını düşünen Hz. Hüseyin bu vebalden kurtulmak için amcasının oğlu Müslim b. Akil'i Kûfe'ye yolladı. Şehre indikten bir süre sonra Hz. Hüseyin adına biat almaya başladı Müslim. Daha ilk günlerde binlerce kişi Hz. Hüseyin'in yanında olduklarını gösterdi biatlarıyla.

Ancak olaylar öyle gelişti ki Müslim'in yanında yalnız otuz kişi kaldı ve bir süre sonra onlar da kayboldular. Saklandığı evde yakalanarak öldürüldü Müslim. Onun akıbetinden habersiz olan Hz. Hüseyin

Yin ise binlerce taraftarı olduğunu sanıp Kufe'nin yolunu tuttu. Yolda karşılaştığı meşhur Arap şairi Ferezdak'ın, “Hal-kın kalbi seninle, kılıçları Beni Ümeyye'yledir. Takdir-i ilahî semadan nazil olur ve Allah dilediğini yapar,” sözü bile kuşku düşürmedi içine. “Haklısın, Allah'ın dediği olur elbette, Allah dilediğini yapar ve Rabbimiz her gün yeni bir iştedir...” diye rek devam etti yoluna.

Ve nihayet Kerbela'ya vardı kafile. Azala azala 70 kişi kalmışlardı. 1000 kişilik kuvvetiyle kafileyi beklemekte olan Hür b. Yezid, Hz. Hüseyin'in Kerbela'ya ulaştığını Kûfe Valisi Ubeydullah'a bildirdiğinde, vali kafilenin savunmasız bir mevkide konaklamaya mecbur bırakılmasını istedi. Ubeydullah'ın ikinci emri yeni Rey valisi Ömer b. Sa'd b. Ebu Vakkas'aydı. Her ne kadar istekli görünmese de Hz. Hüseyin'in üzerine ordusunu sürmesini istedi ondan. Valilikten azledilme korkusuyla kafilenin üstüne yürüdü Ömer b. Sa'd.

Hz. Hüseyin kendisini Kûfeliler'in davet ettiğini söyledi Ömer'in elçisine. “Müsaade edin dönüp gideyim,” dedi. Fakat ne geri dönmesine, ne biat için halifenin yanına gitmesine izin verildi Hz. Hüseyin'in. Suyla irtibatı kesilmiş yorgun bir muhalif kolay kolay geçmezdi ele. Hz. Hüseyin atına binip elinde Kur'an olduğu halde Ömer'in ordusuna yaklaştı. Yumuşak bir dille hakkında insafı bir karar vermeleri halinde savaşmalarına gerek kalmayacağını, böylece manevî mesuliyetten kurtulacaklarını, kan akıtmanın büyük vebali olduğunu, mazeretini dikkate almamaları durumunda ise ellerinden geleni yapabileceklerini söyledi. Resulullah'ın kendisi hakkındaki sözlerinden, ailesinin İslam'a olan hizmetlerinden de söz ettiği bu

konuşmadan sonra kalbinin sesini dinleyen Hür b. Yezid Hz. Hüseyin'in safına geçti.

Kuvvetlerin ve şartların birbirine denk olmaması yüzünden savaş görüntüsüyle kendini gizlese de bir katliamı Kerbela. Böyle bir katliamı sancağıyla gelip ilk oku atarak başlatan Ömer b. Sa'd ise belli ki bunun gerçekten bir savaş olduğuna inandırmaya çalışıyordu kendini. Bir tarafın ordusu vardı, diğer tarafın bir avuç seveni. 63 kahraman

Hz. Peygamber'in torununu koruyabilmek için tek tek düşüyordu toprağa. Hz. Hüseyin'in yanında sıcak ve susuzluktan bitkin düşmüş birkaç kişi kaldığını gören Şemir b. Zülcevşen, bir zamanlar Sıffin Savaşı'nda Hz. Ali'nin yanında olduğunu unutup Allah'ın Aslanı'nın sevgili oğluna dört taraftan saldırılması emrini verdi. Sinan b. Enes en-Nehaî'nin mızrağıyla yere düştü Hz. Hüseyin. On sekiz bin kişi sözünden döndüğü için kıyıldı Peygamber'in çiçeğine. Yürek dayanmaz gerisini anlatmaya.

Fakat öyle bir seslenişi vardı ki müslümanlara kulak kesilmemek olmaz: “Olup bitenleri görüyorsunuz. Dünyanın rengi değişti; tamamen faziletten yoksun hâle geldi. Her iyiliğin tortusu kaldı yalnız. Görmüyor musunuz! Hak ve doğru, yerin altına gönderildi. Bilerrek batıl işler peşine düştü insanlar. Kötü gidişi önleyecek kimse kalmadı. Zaman, her müminin Allah için hakkı savunma zamanıdır. Şehit olmak istiyorum. Zalimlerle bir arada yaşamak da zulüm değil mi!”

Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'den öğrenecek çok şey var. Hangimiz daha iyi abdest alıyor, diye sorsalar yeniden her birimize ve biz yanlısımızı fark edip onların boyunlarına sarılsak. ■

OSMANLI DEVLETI'NDE GENÇLERLE İLGİLİ KURULMUŞ VAKIFLAR

Dr. Ayhan IŞIK
İdari ve Mali İşler Şube Müdür vekili,
İstanbul Müftülüğü

Sözlükte durmak, durdurmak, alıkoymak anlamlarına gelen vakıf kelimesi terim olarak, bir malın mâliki tarafından dinî, ictimâî ve hayrî bir amaca ebediyen tahsis edilmesidir.¹ “Vakfedenin şartı kanun gibidir.” kaidesi gereğince vakfı meşru şartlara uygun² olarak kurana vâkıf, vakfedilen şeye mevkûf/mevkûfât,³ vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını ve ne şekilde yönetileceğini gösteren senede vakfiye, adı verilmektedir. Vakıf kurmadaki temel amaç, geçici olan dünyada hayır ve hasenatın sürekli devam etmesini sağlayarak iyiliğin ebedileştirilmesidir.

Vakıfların Dinî Foksiyonları

Sosyal, dinî, ekonomik ve psikolojik boyutlara sahip vakıfların özellikle dinî ve manevi misyonunun ön plana çıktığı bilinmektedir. Zira bu önemli unsur bu müesseselere yapılan yardım ve bağışların artmasını sağlamıştır. Dinî müesseselerin gelirleri, Allah'ın katında bir mükâfata ulaşma, bir malî insanların yararına sunma, tesis ettiği vakıf sayesinde ölümünden sonra o malın ayakta kalmasını sağlama gibi gayelerle hayır sahiplerinin arazi ya da mülklerini vakfetmesi suretiyle karşılanmıştır. Cami, tekke, zaviye⁴, medrese, muvakkithâne ve ibadethanelerin açılması⁵, hatim okunması⁶, kandil gecelerinde kandil yakılması⁷ ve mevlid-i şerif okunması⁸, mübarek günlerde namazdan sonra çocuklara şeker dağıtılması⁹, hafız yetiştirilmesi¹⁰, Kur'an-ı Kerim'i hatmeden çocuklara para verilmesi, başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere dinî kitapların yazılması ve ciltlenmesi¹¹, camilerin temizlenmesi¹² ve hadis öğretilmesi¹³ gibi hususlar vakıfların dinî alandaki hizmetleridir. Mescidlerin dil, ırk, soy ve makam ayırt etmeksizin herkese ku-

İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye
Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı
Hümâyûn Müfettişliği
Mahkemesi sicil defteri

çocuk açması; çocuk, genç ve yaşlı olmak üzere toplumun her kesimine hitap eden derslerin yapılması camilerin halk nezdindeki değerini arttırmıştır. Padişahın bayram ve kandil gecelerinde yaptığı ihsanlar ve verdiği hediyeler çocuk ve gençleri camiye çekmiştir.¹⁴

Psikolojik ve Sosyolojik Yönü

Toplumsal dayanışmayı sağlaması açısından vakıflar devletin temelini teşkil etmiştir.

Toplumun her tabakasındaki düşkün ve zor durumda olan insanların düşünülmesi, muhtaç kişilere para yardımı yapılması, hapiste olanların borçlarının ödenmesi, baharda öğrencilerin gezdirilmesi, fakirlerin cenazelerinin kaldırılması¹⁵, Ramazan ayında fakir fukaraya iftarlar verilmesi¹⁶, yoksul ve yetim gençlerin çeyizlerinin hazırlanması¹⁷ içtimaî birlikteliği arttırmıştır. Halkın sadece kendi yaşadığı bölgedeki kimsesizleri değil başka şehir ve vilayetlerdeki Müslüman halkı düşündükleri ve onların derdiyle dertlendikleri görülmektedir.

Vakıflar, şehirlerde yığılan insanlar için bir istihdam alanı oluşturmuştur.¹⁸ İnşa edilen hanlar ve ticarî yapılar sayesinde iktisadî hayat canlı tutulmuştur.¹⁹ Ayrıca toplumda vakıf geleneğinin müslüman ve aynı şekilde gayrimüslimler²⁰ arasında yaygınlaşması sosyal dengenin oluşmasına katkı sağlamıştır. Bu yüzden Padişah, saray ve devlet erkânı her zaman vakıflara maddî ve manevî destek olmuşlardır.

Gençlerin Eğitim ve Öğretimi

Vakıflar sayesinde ilim, irfan ve kültür merkezi olarak hem yeni okullar inşa edilmiş hem de zamanla zarar görmüş eğitim müesseselerinin tadilat-tamirat giderleri, muallim ve müderrislere maaş tahsisi yapılmış, sıbyan mektebi²¹, dârüşşafaka²², dârülaceze²³, yetimhane, dârülhadis, Süleymaniye ve Fatih Medreselerindeki²⁴ çocuk ve gençlerin eğitim masrafları karşılanmıştır. Çocuklara para, giysi ve kitap yardımı yapılması²⁵, bayramlarda harçlık verilmesi, bayramlık elbise alınması²⁶ ve eğitimleri için kütüphane inşa edilmesi²⁷ gibi faaliyetlerle vakıflar eğitim açısından toplumsal bir dinamik

olmuştur. Ayrıca pek çok vakfın geliri, ilmiye sınıfından muallim²⁸, dersiam²⁹, hâfız-ı kütüp³⁰, müderris³¹, imam-müezzin³², tarikat şeyhleri ve müritleri³³, vaizler³⁴, mektep hocaları³⁵, şeyhülkurra³⁶, şeyhülhare³⁷, tefsir, hadis ve Kur'ân-ı Kerîm hocaları³⁸ ve kürsü şeyhi³⁹ gibi ehl-i ilme tahsis edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde vakıfların küçük büyük demeden, soy, ırk ve mevki ayrımı yapmadan hizmet vermesi insanlık adına yapılmış en büyük kazanımlardır. Gençlere dinî ve meslekî eğitim verilmesi, sağlık hizmeti sunulması ayrıca vakıf müessesesi sayesinde çocuk ve gençlere kucak açılmış olması günümüz insanı için güzel bir dayanışma örneğidir.

İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi'nde bulunan 9.872 adet Şer'iyye Sicil Defteri içerisindeki 9.867 adet vakfiyeden yaklaşık 450 tanesi çocuk ve gençlerle ilgilidir. Mihrişah Sultan⁴⁰, Şahsultan bint-i Bâyezid⁴¹, Çeşmiafet Ayşe Kalfa Hatun⁴², Sadrazam Köprülü Mehmet Paşa⁴³, Menteşe Sancağı Muhassılı ve Rodos Muhâfızı Mehmed Dilaver Paşa⁴⁴, Nakîbü'l-eşraf Yunus bin Seyyid Mehmed Efendi⁴⁵, Matbaa-i Amire Emîni Halil bin Hacı Ali⁴⁶, Matbah-ı Amire Emîni Hacı Mustafa Ağa⁴⁷ ve Ahmet Ataullah Efendi bin Kazasker Abdurrahman Efendi⁴⁸ gibi askerî ve ilmî erkândan pek çok kişi çocuk ve gençlerin eğitimi, giyecek ve yiyecek ihtiyaçlarının temini, mekteplerdeki muallimlere maaş tahsisi, kandil geceleri ve bayramlarda öğrencilere yeni elbiselerin hediye edilmesi, kış mevsiminde okullardaki yakacak ihtiyacının karşılanması, özellikle Mekke ve Medine'deki talebelere Kur'ân-ı Kerîm öğretilmesi ve yeni mekteplerin inşası için vakıflar kurmuşlardır.

Talebe-i Ulûma Yemek Dağıtımını İçin Tesis Edilen Bir Vakfiye Örneği⁴⁹

Mâ fihî min vakfi'n-nukûd al'ên-namti'l-mabsût vaka'a külluhû ledeyye ve tehakkaka cem'uhû beyne yedey fe-hakemtu bi's-sihhati ve'l-lüzûm fi'l-husûs ve'l-umûm âlimen bi'l-hilâfi'l-cârî beyne'l-eimmeti'l-eşraf ve en'e'l-fakîr ilâ Rabbihi'l-Kadîr Mehmed Rüşdü hafid-i Salihzâde el-müfettiş li-umûri'l-evkâf gufira lehum.

Talebe-i ulûma yemek dağıtımı için tesis edilen vakfiye.

İstanbul Müftülüğü, Şerriye Sicilleri Arşivi, Evkâf-ı Hümâyûn Müfettişliği Mahkemesi, sicil nr. 472, vr. 33b-34a.

Elhamdülillâhi Rabbi'l-âlemîn ve's-salâtü ve's-selâmü alâ Resûlinâ Muhammed ve âlihî ve sahibihî ecma'in emmâ ba'd işbu kitâb-ı sıhhat-nisâbın tahrir ve imlâ ve tastîr ve inşâsına bâ'is ve bâdi oldur ki taraf-ı saltanat-ı seniyyeden vücûh-ı hayrât ve teberruâtına me'zûne olunan Enderun-ı Hümâyun-ı mevhebet-makrûnda Harem-i Hümâyunda kâin sâhibetü'l-hayrât ve'l-hasenât ve râğıbetü'd-derecât Hüsribahar Usta ibnet-i Abdullah bin Abdurrahman tarafından zikri âti vakfı ikrâr ve takrire ve ba'dehü rücû' ve istirdâda vekil olduğu mûmâ-ileyhâyı bi'l-marifeti's-şer'iyye ârifân Hüseyin Ağa bin Ahmed ve Mustafa Efendi ibn-i Abdullah şehâdetleriyle sâbit olan Harem-i Hümâyun hademesinden muhric Mustafa Rüşdü Ağa ibn-i Mehmed şer'-i şerîf ve mahfel-i dîn-i münîf-i ezherde zikri âti vakfa li-eclî't-tescîl ve'l-itmâm emru'l-vâkıf ve't-tekmîl mütevellî nasb ve tayin olunan mahmiye-i İstanbul'da Mevlevihane Kapsı dâhilinde Aydın Kethüda cami-i şerifi mahallesi avârızı vakfının mütevellisi es-Seyyid Mustafa Efendi

ibn-i el-Hâc Mehmed Salih mahzarında bi'l-vekâle ikrâr-ı sahih-ı şer'i ve itirâf-ı sarîh-i mer'i edip müvekkilem mûmâ-ileyhâ Hüsribahar Usta etyab-ı mâl ve enfes-i mâlından ifrâz ve kemâl-i imtiyâz eylediği râyicü'l-vakt iki bin kuruşu vakf-ı sahih-i şer'i müebbed ve habs-i sarîh dahi muhalled ile vakf ve habs edip şöyle şart ve tayin eyledi ki meblağ-ı mezkûr mahalle-i mezkûre avârızı vakfının sandığına vaz ile rehn-i kavî ve kefil-i melî ve lede'l-iktiza ikisinden biri ile on on bir buçuk hesabı üzere bâ-devr-i şerî istirbâh olunup hâsıl olunan nemasından mahalle-i mezkûrede kâin Bahtiyar Hatun Cami-i şerifi derûnunda sekiz aded hucurât derûnlarında iskân eden talebe-i ulûma it'âm-ı taâm olunmak için ve dersiamları için olan kimesne marifetiyle beher sene ikişer yüz kuruş bâ-yed-i mütevellî talebe-i merkûmûna tevzi' oluna ve senevi beş muhâsene ve senede yirmi kuruş vazife tevliyet verile ve nema-i mezkûrdan her ne fazla kalır ise asl-ı nukûd-ı mevkûfeye zam oluna ve tevliyet-i mezkûre mahalle-i mezbûre avârızı vakfına

her kim mütevellî olur ise ona meşrûta ola ve vakf-ı mezkûrma evkâf-ı celile nâzırî bulunan ve zât-ı âli hazretleri ber-vech-i hasbî nezâretlerinde bîdirîğ buyuralar ve eğer şurût-ı mezkûreye riâyet müte'azzire olur ise nema-i mezkûr mutlaka fukara-i müslimîne harc ve sarf oluna ve vakf-ı mezkûrumun tebdil ve tağyîri merraten uhrâ yed-i destimde ola deyu tayin-i şurût ve tebyin-i kuyûd birle meblağ-ı mezkûr iki bin kuruşu fâri'an anî'l-şevâgil mütevellî-i merkûma işbu tarihten üç mah mukaddem bi'l-vekâle teslim eylediğimde ol dahi tesellüm ve kabz vesâir evkâf mütevellilerinin tasarrufları misillü tasarruf eyledi dedikte gibbe't-tasdîk vekil-i merkûm semt-i vifaktan cânib-i şikâka âzim olup vakf-ı nukûd ve ona müteferri' olan şurût ve kuyûd inde'l-eimmeti'l-selâseti'n-nehârîr aleyhim rahmetü'l-Melikî'l-Kadîr sahih olmamağ-la vakf-ı merkûmdan rücû' ve meblağ-ı mezkûr ile mütevellî-i mûmâ-ileyhin ecr-i mislinden zâid vazife nâmıyla yahut seni müvekkilem mûmâ-ileyhânın mülküne istirdâd ederim dedikte mütevellî-i merkûm dahi cevap-ı bâ-savaba kasdı olup vakf-ı nukûd inde'l-eimmeti's-selâse sahih olmayıp lakin İmam Züfer'den İmam Abdullah Ensârî rivayeti üzere vakf-ı nukûd ve

zımında olan şurût ve kuyûd sahih olmağla redd-i teslimden imtinâ' ederim deyu kemâ hüve'l-mastûr fi'l-kitâbî'l-fikhiyye meclis-i şer'de mürâfi'an ve her biri mübtegâsınca fasl ve hasmına tâlibân olduklarında hâkim-i hükm ve'l-imtiyâz tûba lehû ve hüsn-i meâb efendi hazretleri dahi mûmâ-ileyh İmam Abdullah Ensârî rivâyeti üzerine vakf-ı merkûmun evlâd-ı sıhhatine ve sâniyen lüzumuna alâ kavli men yerâhu mine'l-eimmeti'l-müctehidîn rıdvânullahi teâla aleyhim ecma'în hükm-i sahih-i şer'î vakf-ı sarîh-i mer'î etmeğın vakf-ı mezkûrun min ba'd nakz ve takyısına mecal [emr-i] muhal ve tebdil ve tasaddi-i murâfa'a müvekkile-i mûmâ-ileyhâdan gayra adimü'l-ihhtimal oldu cerâ zâlike.

Fi 25 Cemâziyelâhir sene [12]59/ 23 Temmuz 1843

Şuhûdü'l-hâl:

Muhtar-ı sâni es-Seyyid Mahmud bin el-Hâc Mehmed

Mustahfız Ahmed Ağa bin Mustafa

Nusret Efendi bin Hacı Mustafa

Muhzır Ahmed Ağa bin Halil

Kahveci Halil Ağa bin Abdullah ■

DİPNOTLAR

- Hacı Mehmet Günay, "Vakıf", DİA, C. 42, s. 475.
- Ekrem Buğra Ekinci, İslâm Fıkhdında Alış-Veriş Bilgileri, İstanbul 2010, s. 18.
- Abdullah Aydınli, "Mevkuf", DİA, C. 29, s. 437.
- BOA, TSMA. d. 7390.
- İsmail Kurt, "Vakıf Müesseseleri XV ve XVI. Asır Vakıfları", XV ve XVI. Asırları Türk Asrı Yapan Değerler İSAV, İstanbul 1997, s. 510-514.
- İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi (ŞSA), İstanbul Kadılığı (İK), sicil nr. 23, vr. 54b-55b; sicil nr. 66, vr. 8b-9a.
- ŞSA, İK, sicil nr. 66, v. 40a-b; İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 21, vr. 44a.
- ŞSA, İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 72, vr. 67b-68a; İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 74, vr. 11b.
- ŞSA, Kismet-i Askeriye Mahkemesi, sicil nr. 1177, vr. 76a-b.
- ŞSA, Ahi Çelebi Mahkemesi, sicil nr. 486, vr. 178.
- Yusuf Ziya Keskin, "İslam'da Vakıf ve Toplum Açısından Önemi", HÜ İFD, II (1996), s. 189.
- ŞSA, Tophane Mahkemesi, sicil nr. 254, vr. 92-93.
- ŞSA, İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 351, vr. 25a-b.
- BOA, TSMA. d. 93; TSMA. d. 396.
- Furuzan Selçuk, Vakıflar (Başlangıçtan 18. Yüzyılına Kadar), Vakıflar Der-gisi, I (1965), sayı: VI, II. Kısım, s. 22.
- ŞSA, İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 276, vr. 88b-89a.
- Selçuk, a.g. m., s. 22.
- Hasan Yüksel, "XVII. Yüzyıl Osmanlı Vakıfları", Hz. Muhammed ve Gençlik, Ankara 1995, s.410-411.
- Çevrimiçi: <http://web.firat.edu.tr/msoysaldi/vakiflar.pdf>.
- Gayrimüslimlerin kurduğu vakıflar için bkz., ŞSA, Kismet-i Askeriye Mahkemesi, sicil nr. 685, vr. 44b-45b.
- ŞSA, Üsküdar Mahkemesi, sicil nr. 584, vr. 33a; sicil nr. 596, vr. 63b.
- ŞSA, Kismet-i Askeriye Mahkemesi, sicil nr. 1895, vr. 46b-47a.
- BOA, DH.MKT., 501/48.
- ŞSA, Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 418, vr. 43a.
- ŞSA, Galata Mahkemesi, sicil nr. 343, vr. 62b-63a; İK, sicil nr. 12, vr. 105a-b.
- ŞSA, Kismet-i Askeriye Mahkemesi, sicil nr. 1991, vr. 93a-b.
- ŞSA, Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 357, vr. 1b-7b.
- ŞSA, Üsküdar Mahkemesi, sicil nr. 203, vr. 27b-28a.
- ŞSA, Ahi Çelebi Mahkemesi, sicil nr. 28, vr. 57a-b.
- ŞSA, Galata Mahkemesi, sicil nr. 705, vr. 38a.
- ŞSA, Havass-ı Refia Mahkemesi, sicil nr. 287, vr. 30b-31b.
- ŞSA, Havass-ı Refia Mahkemesi, sicil nr. 324, vr. 57a-b.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 19, vr. 109b-111b.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 113, vr. 38a-b.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 113, vr. 19b-20a.
- ŞSA, İstanbul Bab Mahkemesi, sicil nr. 116, vr. 71b-72a.
- ŞSA, Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 6, vr. 128a.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 199, vr. 38a-b.
- ŞSA, Evkaf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 89, vr. 27-28.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 274, s. 111-112.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 15, vr. 54b-55b.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 334, s. 4-5.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 108, vr. 73b-76a.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 425, vr. 40a-b.
- ŞSA, Rumeli Kazaskerliği Mahkemesi, sicil nr. 80, vr. 59a-60a.
- ŞSA, İstanbul Bab Mahkemesi sicil nr.148, vr. 85a-88a.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 171, vr. 83b-86a.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği, sicil nr. 191, vr. 37a-b.
- ŞSA, Evkâf-ı Hümayun Müfettişliği sicil nr. 472, vr. 34a

Prof. Dr. Kemal SAYAR ile Söyleşi

“Gençlerin, değer verilmeyi, gözetilmeyi, konuşma hakkı sağlanmayı hak eden bu ülkenin en dinamik kesimi olduğu kanaatindeyim. Gözetmek derken onları gütmek manasına değil, onların ruhsal ihtiyaçlarını önceleyen, onlara değer veren yapı içinde sunmamız gerektiğini kastediyorum.”

Mehmet YÜKSEL, Tuğba AYDENİZ
Kâmil BÜYÜKER

Prof. Dr. Kemal SAYAR

1966 yılında Ordu'da dünyaya geldi. İlk ve orta öğrenimini Zonguldak ve Eskişehir'de tamamladıktan sonra, 1989 yılında Hacettepe Üniversitesi (İngilizce) Tıp Fakültesi'nden mezun oldu. 1989-1995 yılları arasında Marmara Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda uzmanlık eğitimine devam etti. Ardından Vakıf Gureba Eğitim Hastanesi ve Çorlu Asker Hastanesi'nde psikiyatri uzmanı unvanıyla görev yaptı. 2000 yılında psikiyatri doçenti oldu. 2000-2004 yılları arasında KTÜ Tıp Fakültesi Psikiyatri Anabilim Dalı'nda öğretim üyesi olarak bulundu. Çeşitli ulusal ve uluslararası dergilerde danışmanlık ve hakemlik yaptı. 2002 yılında, Kanada Mc Gill Üniversitesi Transkültürel Psikiyatri Bölümü'nde konuk öğretim üyesi olarak çalıştı. Bakırköy ve Erenköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanelerinde klinik şefliği görevlerini yürüttü. 2008 yılında psikiyatri profesörü oldu. Halen Marmara Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyor ve klinik pratiğini özel ofisinde sürdürüyor.

Gençlik ve popüler kültür dediğimizde ne anlamamız gerekir? Genç kime denir, popüler kültür içinde genç nereye oturuyor?

Gençlik dediğimiz hayat kategorisi, ergenlik ve genç erişkinliği kapsayan bir dönemdir. Bu dönemi bülüğ çağlarından yirmili yaşlara kadar uzatmak mümkün. Ancak günümüzde bu kategori giderek genişliyor. Çünkü geçmiş dönemlerde insanlar çok erken yaşlarda ekmeğini eline alırken, günümüzde eğitim hayatının uzaması ile bu yaş giderek yukarıya doğru çekiliyor ve genç çok daha fazla ailesine bağımlı bir şekilde yaşıyor. Dolayısı ile gençlik çağı da uzamış oluyor.

Popüler kültür denilince halka mal olan, halkın takip ettiği, çok derinliği olmayan, daha sloganik, çok sayıda insanda görülebilen, defaatle üretilebilen, çoğaltılabilen, daha çok küresel kültürün damgasını taşıyan yaygın bir kültürden bahsediyoruz. Aslında halka ait diyoruz ama günümüzde popüler kültür halkın değerlerinden neşet eden bir kültür değildir. Günümüzün popüler kültürü daha ziyade batı mahreçli, batıdan esen rüzgarların dünyayı aynı renklere boyaması olarak ifa-

de edilebilir. Benim küreselleşme ile ilgili çok sevdiğim bir tanım var; “Nereye giderseniz gidin hiçbir yeri arkanızda bırakmış olmazsınız.” şeklinde. Saint Petersburg’a da gitseniz İstanbul’a da gitseniz küresel markaların hegemonyasına tanık olursunuz. Gençler aynı müzikleri dinler, aynı şekilde giyinir, aynı ikon isimleri takip ederler. Böylece dünyanın aynı renge boyandığı yaygın bir kültürden bahsetmiş oluyoruz.

Gençler bu kültür içinde nereye konuşlanmış durumdalar?

Gençler iki cami arasında bî-namaz kalmış durumdalar. Bir ayakları yerel kültürde diğeri küresel kültür ağında; tam bir kimlik bunalımı ve buhranı yaşıyorlar. Popüler ve küresel kültürün dünyada en önemli taşıyıcıları gençler. Zaten bu kültür en çok buraya hitap etmek istiyor. Yatırımını da oraya yapıyor. Çünkü küresel kültür dediğimiz şey aynı zamanda modern kapitalist medeniyetin en büyük taşıyıcısı. Dolayısı ile modern kapitalist kültür, mal satmak için etrafına baktığında, hareketli, alışveriş kabiliyeti olan kitle olarak gördüğü gençleri öncelikli hedef kitle olarak se-

çiyor. Gençler bu manada küresel eğilimlerin, akımların, popüler yönelişlerin en önemli taşıyıcısı hâline geliyor. İlk çıkan moda veya müzik eğilimi dünyanın batılılaşmış her köşesinde makes bulabiliyor. Böylece gençler ortak bir dil üzerinden birbirleri ile iletişim kurabiliyor.

Bilgisayar oyunları bile aynı oluyor.

Kesinlikle. Bilgisayar oyunları bugün küreselleşmenin en önemli taşıyıcılarından biri. Yeni bir oyunu Yeni Zelanda’daki bir çocuk, İskandinavya’daki bir genç, Türkiye’deki bir insan aynı anda oynayabiliyor. Oyun aracılığı ile aynı ortamda sohbet edebiliyor, iletişim kurabiliyorlar.

Popüler kültürün gençler üzerinde menfi etkilerinden bahsediyoruz, bunlar nelerdir?

Popüler kültür, gençliği bir tüketim nesli hâline getiriyor. ‘Ne kadar tüketirsen o kadar varsın’ düşüncesini dayatabiliyor. Marka bağımlılığı dediğimiz olgu yine popüler kültür üzerinden yaygınlaşıyor. İnsanlar çok kolay bir şekilde belirli markalar tüketerek kendilerini gerçekleştirdiklerini düşünebiliyor. Gençleri

içeriksizleştiriyor, kendi yerel ruh koordinatları ile bağlarını koparıyor. Onları tarihsiz gençler hâline getirip sadece moda akımlarının peşi sıra giden bir zihniyet ortaya çıkartıyor. Dolayısıyla sahici, varoluşuna bir anlam getirecek soruların ve bağlantıların uzağında sadece yüzeysel bir şekle indirgenmiş bir gençlik zuhur ediyor. Yani gençliğin içi boşaltılıyor. Gençliğin kendini istinat edeceği, daha kalıcı, daha sahici değerlerle kurduğu irtibatın önüne geçiliyor.

Bir üçüncü unsur olarak, gençlerin daha sahici ve halis olanla kurmak isteyebilecekleri, varoluşsal sancıyı gidermek isteyebilecekleri derin ve yıkıcı sorulardan uzak tutuluyor. Yani hafif, daha yüzeysel bir yaşama ikna ediliyor. Televizyonlardaki reklam kültürü dizi film kültürü, spor kültürü hep bir şekilde aslında bunlara hizmet ediyor. Her şeyin magazininin yapıldığı bir çağda yaşıyoruz. Politikanın da sporun da gündelik hayatın da magazinleştiği hafifleştirildiği bir dünyada genç, orada gezinmekle, oralarda dolaşmakla hayat hakkında gerekli malumatı edindiği yönünde bir yanılısamaya kapılabiliyor. Zahmet çile ve zorlukla elde etmesi gereken soruları kolaylıkla elde edilebileceğini düşünüyor ve artık soruları sormuyor. Bunun bir örneğini ben matbuat dünyamızda da görüyorum. Klasik bir kitabı okumaktansa elli cümlede X romanı, X felsefesi, X düşüncesi tarzında kitapçıklara yöneliyorlar ve bilgi açıklarını buradan giderebileceklerine inanıyorlar. Kendisi kitabı okuyup, kendine göre sonuçlar çıkarmak yerine hazır maddelerle iktifa ediyor.

Popüler kültürün yaygınlaştığı bir diğer alan; sosyal medya. Bu düşünce burada giderek teşhir kültürünü önceliyor. 'Sizde olanı teşhir edin. Ancak teşhir ettiğiniz, gösterdiğiniz kadar varsınız' mesajı alttan alta verilmeye çalışılıyor. Böylece insanlar narsist bir kültürün hapisanesinde yaşamaya başlıyorlar. Acımı göster, güzelliğini göster, ıstırabımı göster, yediğin yemeği göster, gittiğin yeri göster; göstermekle kalma varlığına onay iste. 'Göründüğün kadar varsın' diyen gizli bir propaganda ile gençler adeta esir ediliyor, sahici olandan uzaklaştırıyor. Bir başka problem yüz yüze, insan insana, göz göze konuşmanın giderek ka-

yıplara karışması ve sanal ortamın bütün yapıcılığı, kandırıcılığı ile gerçek ilişkilerin yerini tutmaya başlamasıdır. Bakıyoruz, gençlerde günü birlik ilişkiler sanal ortamda başlayıp bitiyor. Hiçbir iz de bırakmıyor. Dolayısıyla post modern kültürün en temel özelliklerinden olan uçuculuk ve her şey mubahtır anlayışı popüler kültür ile adeta gençliğe bulaştırılıyor.

Hocam bu durum sadece gençler için mi geçerli? Sonraki yaşlar için de aynı durum söz konusu değil mi?

Kesinlikle haklısınız. Söyleşimizin başında modern kapitalist düzenin gençliğin üzerine oynadığını söylemiştik. Gençliğin uzaması bize bir şeyler satmak isteyen yaşama evrelerini kendi hegemonyası içerisinde dönüştürmesi açısından bulunmaz bir kaftandır. İnsan kendini genç hissederse, gençlik kalıpları ile düşünürse bir malı çok daha kolay alır ve tüketir. Hızla tüketmek ve yenilemek ister. Bu sadece gençler için değil ancak gençler üzerinden daha hızlı yapılandırılıyor. Aynı zamanda gençlerin dürtüsellığı turmandırılıyor. 'Senin için iyi olanı beklemeye değmez; hemen al, çabuk al onu, arzularını öteleme, hemen tatmin et' diyen bir hız kültüründe yaşıyoruz. Ben "Yavaşla" adlı kitabımda bunu enine boyuna eleştirmeye çalıştım. Tüketim çağında hepimiz hızlı köfteler ile doyuyoruz, şipşak sohbetlerle hayatı geçiştiriyoruz. Hayatı sitcom komediler gibi yaşıyoruz. Hayatımızın haz parçacıkları ile dolu olmasını arzu ediyoruz. Eleme, kedere tahammülümüz azalıyor. Bu da birbirimize tahammül edemememizi, sabredememizi, bir şeyi elde ederken alın teri dökmek istemeyişi beraberinde getiriyor. Şipşak elde ettiğimiz her şey de çok kıymetsiz oluyor. Yani hayatın asıl dokusu, bağları zayıflıyor. Bu da en çok gençlerde kendini gösteriyor ve zamanımızın gençlerinde ciddi bir anlamsızlık düşüncesini doğuruyor. Son otuz yıla baktığımızda, bu anlamsızlığın sürüklenmesi ile batıda, kendine zarar verme, intihar roket hızı ile yükseliş göstermiş durumda. Yani gençler hayatın anlam sağlayıcı esas dokularından uzaklaştıkça ve bu yüzergezer birtakım anlam sağlayıcılara yöneldikçe onlarla tatmin olmuyorlar. İnternet, bilgisayar oyunları vb. çeşitli bağımlılıklarla kendilerini tatmin etmeye çalışıyorlar. Ruhun krizi daha da derinleşiyor.

Bu durumu ne kadar anlatmaya çalışsak da bir türlü önüne geçemiyoruz. Bu hezeyan kartopu gibi gittikçe büyüyor.

Ya hep ya hiç anlayışı ile gençlerle bir irtibat kuramayız. Anne babalar ve öğretmenler çok dinamik olmak zorunda. Biz onların internette hangi sitelerde dolaştığını, nerelerde eğlendiğini kimlerle arkadaşlık ettiği çok iyi bilmek ve görmek durumundayız. Evin içerisinde herkes bir kenara çekilmiş, kendi ekranı ile sarhoş iken gençlere vaaz ve nasihatte bulunmanın hiçbir anlamı yoktur. Bizim gençler ile bire bir organik bağ kurabilen ebeveynlere, öğretmenlere din adamlarına ihtiyacımız var. Gençler bir şeyden hiç hoşlanmazlar; vaaz ve nasihat. Bir kulaklarından girer diğerinden çıkar. Zaten onlar, her şeyin en iyisini kendilerinin bildiklerini düşündükleri çağdalar. Belki eleştiri bir yere kadar. Ama biz onların hayatının içine girip onlar gibi görebildiğimiz, bakabildiğimiz zaman onlara yardımcı olabiliriz.

Küresel kültürün en önemli taşıyıcısı ekranlar; bilgisayar, televizyon. Bunun karşısında unuttuğumuz gençlerle istediğimiz kadar iletişim kurmaya çalışalım hiçbir değeri olmayacaktır. Bizim onlara eleştiri yerine, yapıcı somut öneriler ile çıkabilmemiz lazım. Ben anne babalara her zaman şunu söylüyorum; oturun ve onun izlemek istediği programı birlikte izleyin, oynamak istediği oyunu birlikte oynayın, gitmek istediği konsere beraber gidin. Konuşun, yorumlarını merak edin, ne istediğini anlamaya çalışın. Ona yukarıdan 'ben en iyisini bilirim, sen bilmezsin, yanlış yapıyorsun' dediğimiz anda genç ile irtibatımız kopmuş demektir.

Anne babalar bu işi yaparken özgür alanlarına müdahale etmeden aradaki mesafeyi koruyarak yapmalı değil mi? Çünkü çocuklar, bu alana müdahil olunmasını da çok istemiyorlar.

Muhakkak. Biz güven duygusunu sadece otoriter tutumlarla sağlayamayız. Ortak paylaşımlarla ortak

noktaları bularak sağlayabiliriz. Anne baba çocuğuna kendini ifade edebilecek yeterli alanı sağlamak zorundadır. Bizler çoğu zaman çocuklar yerine karar vermeyi doğru ebeveyn davranışı olarak görüyoruz. Oysa bugün "müsamahakâr otoriterlik" denilen bir kavramdan bahsediliyor. Bir gencin hayatında belli kararları kendi alabilmesine yardımcı olabilmek ancak hata yapabileceği yeri doğru sezerek orada müdahale ederek dur demek gerekir. Gence kendini gerçekleştirebilecek kadar boş hareket alanı bırakmak gerekiyor, bu otorite boşluğu anlamına gelmemektedir. Ona hayattaki doğru yönelimlerine rehberlik ve öncülük yapmak doğru bir yaklaşım olacaktır. Bunun için de onların hayatlarının içinde olabilmek gerekmektedir. Modern hayatta yapılan en önemli yanlış çocuklarımızın hayatına çok az

“İnsanın zaman zaman iç sorgulamayı yapması gerekir. Popüler modern kültür dünyanın afyonlarından birisi. Gerçek yaşlarımızla yüzleşmemizin önüne geçiyor.”

girebilmemizdir. Bunu kafamızda kolayca formüle ederek diyoruz ki; "Zaten gençler onların hayatlarına girmemizi istemiyor". Oysa gençlerin istemediği şey onların hayatına bizim istediğimiz tarzda girme arzumuzdur. Bence küresel kültürün önündeki en önemli engel hem geleneksel kültürün bir aile içerisinde kuvvetli şekilde yaşanabilmesi hem de kuvvetli anne-babalıktır.

Kuvvetli anne-babalığın bir rüknü olarak da belli zamanlarda "elektronik perhizi" görüyorum. Madem bize hücum eden her şey bize elektronik üzerinden hücum ediyor, biz de evde yapacağımız birkaç saatlik elektronik perhiz ile birbirimizin yüzünü görerek diyalog ortamı sağlayabiliriz. Birbirimize çay, yiyecek ikram ederek bu perhiz zamanını sohbet ve muhabbet zamanlarına dönüştürebiliriz.

O zaman problemin çözümü anne-babalarda.

Problemin çözümü pek çok yerde. Hiçbir sosyal problemin tek bir çözüm mercii yoktur. Ebeveyn bunun bir ayağı, okul, milli eğitim bunun bir ayağı ki tarihi kültürel değerlerimizi tarih içinde donmuş kalmış olmaktan çıkartıp günümüzün idrakine söyleyebilecek bir donanımla çıkmalı öğrencilerin karşısına.

Yani bir genç Fuzulî'nin Su Kasidesi'ni zevkle okuyabilmeli. Mevlana'nın veya Yunus Emre'nin taşıdığı zenginlikleri fark edebilecek olgunluğa ulaşabilmeli. Lise eğitiminin amacı budur; iyi olandan, kaliteli olandan haz alabilmeyi öğrenmek. Maarifin esas amacı iyi bir dizeyi, iyi bir öyküyü, iyi bir düşünceyi idrak etmeyi sağlamak ve öğretmektir. Devlet, gençleri hayat gailesinde teste ve tosta mahkûm etmekten vazgeçmelidir. Onları daha kadim daha değerli olanla buluşturabilmelidir. Din adamları onlara ulaşabilmek adına doğru dili bulma gayreti içerisinde olabilmelidir. Onların anlayacağı veya hoşlanabileceği dilden konuşma gayreti içerisinde olmalıdır. Burada herkese görev var.

Problem ebeveyn, öğretmen çemberine sıkışıp kalıyor. Kuvvetli bir direnç ile karşı karşıya kalıyoruz.

Gençler öncelikle kendi öğrendiği şeylere, değerlerine, gözlemlerine, bilgilerine, tecrübelerine saygı bekler.

Yanlış olana bile mi?

Yanlış neye göre? Onun önce tarifini yapmak gerek. Yanlış olan şeyi rasyonel olarak onlarla tartışabilmemiz lazım. Çoğu zaman anne-babaların yaptığı kestirip atmaktır. "Sen ne bilirsin, yaşın kaç, tecrüben ne ki" yaklaşımı onları çok fazla rencide edici bir yaklaşımdır. Onların ruhunda olanı, gözlemlerini, hassasiyetlerini bütün bir kalp açıklığıyla dinleyebilmemiz, anlayabilmemiz, soru sormasına imkân vermemiz gerekir, zaman zaman arayışlarından dolayı onları taltif edebilmemiz gerekir. Soru soran gençten daha büyük bir nimet yoktur. Ben soru soran gençlerin ilerde hep iyi şeyler yapabileceğine inanmışım. Soru sormayı, muhalif olabilmeyi, kuru düzeni sorgulayabilmeyi özendirmek gerek. Dinle bile çatışma üzerinden irtibat kurmak isteyebilirler. Onları

bu konularda engellemek gerekir. Bazen çok tuhaf sorulardan çok doğru yerlere ulaşabilirler. Bu nedenle onların arayışlarını takdir etmek, bu arayışlarının değerli olduğunu onlara hissettirebilmek, bu özgüveni onlarda sağlamak ve sonrasında kendi doğrularımızı onlarla paylaşmak doğru bir yöntem olur kanaatindeyim. Biz kendi doğrularımızı, doğrular olarak değil onun onayına sunmak istediğimiz, onun

görüşüne başvurduğumuz doğrular olarak sunmayı becerebilmeliyiz. Daha mütevazı olmalıyız yani.

Somut olarak ifade etmek gerekirse, gençlerin muhabbetleri, karşılığı olmayan sosyal medyada paylaşılan replikler, dizi karakterleri üzerinden geliyor. Gerçek dünya hayatlarında neredeyse hiç yok. Bunu nasıl değerlendirmeli?

Onun için daha uzun konuşurmayı başarmak gerek. İnsanın, zaman içinde görsel iletişim araçlarının çok gelişmesi ile temel melekeleri körelebiliyor. Bundan 30-40 yıl önce okumuş normal bir insan 3-4 saat konuşabilirdi. İnsanların en önemli vasıflarından biri hafızaların kuvvetliliği idi. Pek çok kaynağa bakmaksızın uzun bir hitabette bulunabilirdi. Ama bugün pek çok şeyi biz tek tık ile bulabiliyoruz. Hafızanın önemi giderek azalıyor. Yazmanın önemi de azalıyor. Gençlere kazandırmamız gerekenlerden bir tanesi de analitik düşünme. Yani, 'ne, neden meydana geliyor, ne, neye sebep oluyor' şeklinde. İkincisi kendilerini ifade edebilecek kanalları açmalı, duygularını ifade edebilecek, anlamlandırabilecek olanakları hazırlamalıyız. Üçüncüsü etraflarında gördükleri nesnelere, olayları, insanları doğru bir şekilde yazıya aktarabilecekleri imkânları göstermeliyiz. Dil kötürümleştikçe, duygular da dilsiz kalıyor, kötürümleşiyor ve aktarılamıyor. İçimizdeki bir sürü duygu işlevsiz kalıyor. Bence

bundan dolayı kendini ifade edemeyen lâl olmuş bir gençlik çıkıyor. Anne-baba ilişkisinde, hoca-öğrenci ilişkisinde bu sıkıntı kendini gösteriyor. Hatta yarın evlendiğinde karı-koca arası iletişimde de bir problem olarak ortaya çıkıyor.

Mesela üç yaşından küçük çocukların televizyonlar ile çok haşır neşir olmalarının dil gelişimlerini önemli ölçüde sekteye uğrattığı bilimsel olarak kanıtlandı. Hatta Amerikan Pediatri birliği üç yaş altı çocukların televizyon izlemelerini yasakladı. Bugün dikkat eksikliği probleminin bir salgın hâline geldiğini görüyoruz. Bunda video oyunlarının, üç saniyede bir sahne değişimine endekli aksiyon filmlerinin birebir rol oynadığını uzmanlar tartışıyor. Tabi bu akımın önüne geçmek çok kolay değil. Bizim gençlerin anlayabileceği dilden konuşmamız gerekiyor. Üç saat konuşurken, çocuğun on beşinci dakikada uyuyacağını bilmemiz gerek. Ancak uzun dinlemeyi, sabrı, tahammül göstermeyi de öğretmek gerek. Uzun konuşmaktan kastım gevezelik etmek, geçiştirmek değil konuşmanın hakkını verebilmektir. Bütün bunların ruhun ihtiyaçları olduğunu düşünüyorum. Tabi ruhun en temel ihtiyacı ait olduğunu bilmektir. Her genç ait olmak, sırtını bir yere yaslamak ister. Kültürel değerlerimizi gençlere en cazip gelecek şekilde aktarmak gerek. Onlar tarihe baktıklarında donmuş bir kütle görürler. Onların dinamizmiyle tarihin/kültürümüzün dinamizmini doğru bir irtibat ile ilişkilendirmek zorundayız. Bu bir ilahinin yepyeni bir tarzda yorumlanması da olabilir, gençlerin içindeki coşkuya dokunabilen bir Cuma vaazı da olabilir; gençlerle top oynayan, tiyatroya giden, birlikte ortak payda oluşturabilen bir mahalle cami imamı da olabilir. Bu kadar genç nüfusu olan bir ülkede bu konular üzerine kafa yormak gerektiği kanaatindeyim.

Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu konudaki çalışmalarını nasıl buluyorsunuz?

Ben Diyanet İşleri Başkanlığı'nın son yıllardaki gerek gençlerimizle gerek kadınlarımızla irtibat kurulması adına yapılan çalışmalarını takdir ediyorum. Aslında benim söylediklerim Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde konuşuluyor ve uygulanmaya çalışı-

“Ahlâkın ışığının düşmediği yerlerde çok büyük problemler doğuyor. Ahlâk ve maneviyat ışığının her yere ışması için büyük gayretler sarf etmek gerekiyor.”

lıyor. Mesela üniversite camilerinde çeşitli hocaların vaaz vermeleri, gençler ile buluşturulmaları, cami çatısı altında değişik disiplinlerdeki kişilerin buluşturulmaları kayda değer, olumlu çabalar. Ama daha fazlası yapılmalı. Çünkü popüler kültür bombardımanı altındaki gençlik, bir çeşit popülizm içinde büyüyor. Hiçbir şeyi kutsamama, değerli saymama, kutsal olan değerlerle alay etme kültürünün içinde yetişiyor. Bu aslında post modern toplumun düşüncesi olan 'her şeyden şüphe et hiçbir şeye bağlanma, her şeye şöyle bir dokun geç' diyen bir ruh ikliminin taşıyıcı olabiliyorlar. Çok değerli bazı tarihsel olayları basit güncel karikatürler üzerinden kodlama, eleştirme ve yok sayma üzerine bir anlayışa sahip olabiliyorlar. İslam kültür tarihinin çok değerli tartışmaları, değerleri yanı başımızdan geçiyor ama sözüm ona yaptıkları vahşeti İslam adına olduğunu söyleyen teröristlerle İslam'ı çok çabuk özdeşleştirebiliyorlar. Bu tür kolaycılıklarla mücadele etmek gerek. Bunun için de tarihteki canlılık unsurlarını gençlerin idrakine sunmamız gerekir. Kendi kültüründen habersiz genç, mevcut duruma bakarak, batının kör bir taklitçisi, izcisi hâline gelebiliyor. Çünkü çok geriye gitmeden kendi kültürüne baktığı zaman yanı başındaki kardeş kavgasını, savaşını görüyor. Bütün bunlar gençler üzerinde ölümcül etkiler bırakabiliyor. Din ve medeniyet ile doğru ve sahici bir irtibat kurulmasına mâni oluyor. Mesela gençlerin en hoşuna giden şeylerden biri münazaradır. Münazaralar düzenlenebilir. Farklı fikirlerin tartışıldığı münazaralar okullarda yapılabilir. Hutbeleri dinleyen pek çok genç var, her zaman yetişkinlerin hayatına ayna tutan değil, onların hayatlarına da nüfuz edebilecek hutbeler olabilir.

Şimdilerde şehirlerimizi kurarken medeniyetimize giden yolları, kanalları kapatıyoruz. Bu engelleri nasıl bertaraf edebiliriz?

Şehirlerimizi mabetlerin etrafında mı yoksa alışveriş merkezlerinin, bankaların, finans merkezlerinin mi etrafında mı kuruyoruz? Bu çok temel bir soru ve sorun. Eğer şehir mabedin etrafında şekillenirse hayatın merkezine tefekkürü de koymuş oluruz. Merhameti ve vicdanı da. Modern kapitalizmin mabetleri etrafında kurduğumuzda; tamahkârlığı, aç gözlülüğü, kanaat sahibi olamamayı, tüketimciliği hayatın mihverine yerleştirmiş oluruz. Artık günümüzde böyle, üçüncü dünyanın problemi de bu aslında. Bizim geleceğe, öz kültürümüze dönme çabamız olmalı. Bu, ülkemizin kanayan yarası. Bizler kibrit kutuları halinde evler inşa ettikçe, gençlerin içindeki anlam dünyaları kararacaktır. Yeşil alanlarımız, spor yapabilecekleri kompleksler, birbirleri ile karşılaşabilecekleri meydanlar, gençlik merkezleri ortaya çıkarmadıkça toplumun genel yabancılaşmasından gençler de payına düşeni fazlasıyla alacaktır. Hepimizin insana ihtiyaç duyduğunu unutmamalıyız. İnsan insana bir yurt ve sığınaktır. Yoksa insan insanın kurdu olduğu bir medeniyet anlayışında insanlar birbirinin kuyusu kazılması gereken düşmandır. Gençler de büyük bir yalnızlık ve buhran içinde kalır. Bu gençten de hayır gelmez.

Modern insan, sahip olduğu insani vasıfları, insanlık gayesini mi unuttu?

Modern medeniyet, ölümden kaçış medeniyetidir. Ne kadar hızlı yaşarsan, ne kadar ıvır zıvır ile meşgul olursan, o kadar ölümü unutursun anlayışı hâkim. Ölümü yanında taşıma, onunla hemhâl olma, yoğrulma kadim zamanın bir yiğitliği idi. Buradan ölüm modern zamanın bir korkaklığı hâline geldi. Ondan kaçış ondan uzaklaşma üzerine bir tutum geliştiriliyor. Yani hatırlayın Zincirlikuyu Mezarlığı'nın kapısında yazan 'Her canlı ölümü tadacaktır' ayeti bazılarını ciddi şekilde rahatsız etmiş ve çokça tartışılmıştı. Bence modernleşmenin arızalarından biri de insanın ölüme bakma kabiliyetini kaybetmesi.

Eski kültürümüzde mezarlıklar ile şehir iç içe idi, bugün onları görünmez kılmak adına şehirlerin dışına attık. Tasavvuf kültüründe de ölüm bir olgunlaştırma aracıdır.

Kesinlikle, bu enteresan bir şey. Gestalt psikolojisiinde kullanılan tedavi yöntemlerinden bir tanesi. Yıllar evvel bir gruba katıldığımda çok deneyimli bir hocamız ödev olarak demişti ki; 'Hepiniz vefat ettiğinizi düşünün mezar taşınıza ne yazılmasını isterdiniz?'

Yani râbîta-i mevt veya tefekkür-i mevt hayatın bu aşamasına katılarak hayat anlamlandırılabilir. Kişi ölümü yanında, nefesini ensesinde hissederse bu günkü hayatını daha dolu dolu yaşar. Sonsuza kadar yaşayacağımız fikri bizi firavunluklara, zalimliklere sürükler. Yarın öleceğiz fikri mütevazılığa ve merhamete götürür. Bana göre dindarlığın alametlerinden bir tanesi de insanın güçlü bir şekilde hayatın faniliğini hissedebilmesidir.

İnsan zaman zaman iç sorgulamayı yapması gerekir. Popüler modern kültür dünyanın afyonlarından birisi. Gerçek yaralarımızla yüzleşmemizin önüne geçiyor. Genel olarak bir inkâr kültürü. Ölümü, yaşamı, varoluş gayesini inkâr kültürü. Doğru bir tespitle bir anestezi kültürü. Kendimizi çeşitli vasıtalarla uyuşturduğumuz bir kültür.

Popüler kültürü reddediyoruz ama gençlerin var olan enerjisinden nasıl faydalanabiliriz, bu enerjiyi nasıl doğruya kanalize edebiliriz?

Bakın bu soruda bile otoriter bir eda var. Buna dikkat etmemiz gerekir. Gençlerin kendilerini ifade edecekleri imkânı sunmalıyız. Ne yapacaklarını değil, gerçek ve sahici olanla aradaki engelleri kaldırarak oradan ne çıkardıklarını anlamaya çalışmalıyız. Bununla da biz vazifemizi yapmış oluruz aslında. Hakikat, bizden onlara akan bir şey değildir, bazen onlardan bize akar. Ashab-ı kiram genç bir nesildi. Hz. Peygamber'in daveti önce onlarda makes buldu. Hz. Ali, Musab b. Umeyr, Hz. Peygamberin A takımı Hz. Ömer ve Hz. Ebu Bekir başta olmak üzere hep kendinden küçük. Dolayısıyla İslam da bir gençlik hareketi olarak başlamıştır.

Tabi bizim kültürümüzde kimse çemberin dışına da değildir. Yaşlı da tecrübesi ve birikimi ile hürmete layıktır. Bilgeliğinden yararlanmak gerek. Modern toplumun en önemli problemlerinden birisi de genç ile yaşlının buluşamaması, aynı ortamı paylaşamaması, tecrübelerden istifade edilememesidir. Geniş aile bunun için önemli. Gençlerin ailenin ileri gelenleri ile oturabilmesi, onların hikayeleri ile büyümesi lazım. Biz öbür türlü hikayesiz bir gençlik yetiştiriyoruz. Bizim bu topraklardaki varlığımız sadece anne babalarımız ile başlamadı. Kuşaklar boyu süren bir süreç. Biz 20-30 yıl önce bu topraklara ışınlanmadık. Hepimizin Çanakkale’de kalan bir yakını vardır. Genç bunu bilmeli. Geçmiş ile bağını canlı tutabilmeli.

Kendi tecrübelerinizden yola çıkarak gençlerin en çok muzdarip olduğu durumlar nelerdir?

Öncelikle Türkiye’de çok yaygın bir uyuşturucu problemi var. Özellikle yoksul mahaldeki gençler çok çabuk, ucuz uyuşturuculara müptela edilebiliyorlar. Ailevi problemler gençler üzerinde çok hızlı nüfuz edebiliyor. Birbirleri ile kavgalı, iletişim kuramayan ailelerin kurbanı çocuklar olabiliyor. Toplumsal hayattaki ani değişimler gençler üzerine birden yansıyabiliyor.

Ahlâkın ışığının düşmediği yerlerde çok büyük problemler doğuyor. Ahlâk ve maneviyat ışığının her yere ışması için büyük gayretler sarf etmek gerekiyor.

Gençler değer verilmeyi, gözetilmeyi, konuşma hakkı sağlanmayı hak eden, bu ülkenin en dinamik kesimi olduğu kanaatindeyim. Gözetmek derken onları gütmek manasına değil, onların ruhsal ihtiyaçlarını önceleyen, değer veren yapı içinde sunmamız gerektiğini kastediyorum. Eğitimde, manevî

açıdan, sosyal açıdan da aynı durum söz konusu olmalı. Her şeyden önce gençlere aidiyet hissi sunduğumuz kültürel kaynaklar ile kendi kültürel kaynaklarımızın enerjisi ile onlarınki hem dem olmalı. Aynı frekansta olmalı ki karşılıklı bir alışveriş olsun. Olumsuz durumlar üzerinden genel yargılamalara varmamak gerek. Bizim dinî söylemimizde onları etiketleyen, ötekileştiren, ayrıştıran bir söylem olmamalı. Dindarlığın vasıflarından biri imiş gibi gençliğin dalalet, yanlış, sapkınlık içersinde olduğu yönünde bir söylem üretiliyor ve algı oluşturuluyor. Eğer gençlerle konuşmayı bilmiyorsak sorunu onlarda değil kendimizde aramalıyız.

Zararlı alışkanlıklara yeni başlayanlara nasıl yaklaşılmalı?

Anne-baba dikkatli ise gencin hayatında bir kırılma olduğunu görür. Bunu gördüğünde mutlaka profesyonel bir yardım alması gerekiyor. Çocuklarımızın arkadaş ve okul çevresinin farkında olmamız lazım. Nerelere gidiyor, gittiği yerler yanlış yapmaya müsait mi görmemiz lazım. Mesela İstanbul’da

bazı nargile kafe vs. adı altında faaliyet gösteren yerlerde, uyuşturucu veya zararlı alışkanlıklar edindirildiğini buraya gelen hastalarımın biliyorum. Devletin de bu konularda müteyakkız olması, gençleri zehirleyen bu tarz yerler hakkında gerekli işlemleri hızlı bir şekilde yapması lazım. Gençleri çok dikkatli olarak dış dünyanın zararlarından kollamak gerekir. Çünkü genç, yenilik arayışındadır ve bu olumsuz durumlara karşı savunması düşüktür, çok hesap etmez, ileriye hesaba katmaz.

Zaman ayırdınız, çok teşekkür ediyoruz.

Ben teşekkür ediyorum, çalışmalarınızda başarılar dilerim. ■

“ Şehirlerimizi mabetlerin etrafında mı yoksa alışveriş merkezlerinin, bankaların, finans merkezlerinin mi etrafında mı kuruyoruz? Bu çok temel bir soru ve sorun. Eğer şehir mabedin etrafında şekillenirse hayatın merkezine tefekkürü de koymuş oluruz. Merhameti ve vicdanı da...”

POPÜLER KÜLTÜR VE GENÇLİK

Prof. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Popüler kültür ve gençlik arasındaki ilişkiler, büyük oranda bu iki kavram arasındaki örtüşmeler üzerinden anlam kazanmaktadır. Bir başka deyişle, popüler kültürün gençlik kategorisinde karşılıklarının olması, hem bu kültürün hem de gençliğin karakteristik özellikleri arasındaki geçişlilik üzerinden mümkün hâle gelmektedir. Bu, popüler kültürün hitap kitlesinin özellikle gençlik olduğunu da bize göstermektedir. Bu makalede, kısaca popüler kültür kavramının içerikleri üzerinden analiz yaparak, popüler kültürün bazı niteliklerini tespit ve bunlardan gençliğin nasıl korunacağına dair öneriler sunmak istiyoruz.

Kültür, bir millete ya da topluma dair karakteristikleri verme açısından önemlidir ve bir toplumun özgün yaşam biçimlerini de ifade eder.¹ Hars (Ekin) ismi de verilen kültür, toplumun dip akıntılarında işleyerek insanların yol haritalarını belirleme nokta-

sında da olabildiğince işlevseldir. Dolayısıyla kültür, toplumların hayata, olaylara bakışını deşifre eden bir çerçeve olarak da karşımıza çıkar. Kültür, bir yandan insan tarafından taşınması, diğer yandan insanı taşıması açısından vazgeçilmez bir öneme sahiptir.

İnsan, bir kültürün içinde biçimlenir. Aile gibi en yakın çevresinden başlayarak dışarıya doğru genişleyen ilişkisi, çoğu zaman farkında olmaksızın kültür tarafından biçimlendirilir. Bu anlamda insan, içinde yaşadığı kültüre ait bir şekildir. Ancak bu insan-kültür ilişkisinin sadece bir boyutudur. Diğer boyutu ise, insanın süreç içerisinde bu kültüre yaptığı katkılardır. Böylece kültür, bir yandan sürekliliği içerisinde toplumda işlerken, diğer yandan formel bazı değişikliklere uğrar. Fakat insan bu kültür üzerinden toplum, evren, çevre ile ilişkisini kurması sebebiyle, insan hayatında önemli bir yere oturur.

Peki bu çerçevede kültür ile popüler kültür arasındaki fark nerede oluşmaktadır? Kültür bir toplumda, alt-üst gibi hiyerarşik bir biçimde işlese de bunların sorun çözme ve toplumun genetik kodlarını taşıma açısından bir ağırlığa sahiptir. Ancak popüler kültür, özellikle modern zamanlarda kitle kültürü yaratıldığından bu yana özgün bir hayat tarzı oluşturma ve toplumun genetik kodlarını taşıma gibi işlevlerini kaybederek yüzeysellik ve aynı havuzda toplanmayı beraberinde getirir. Dolayısıyla çok geniş kitleleri anlık duygular, heyecanlar, sloganlar etrafında homojenleştirir. Özellikle küreselleşme ile birlikte yaygınlaşan iletişim ağları homojenleşmeyi daha kolay sağlamaktadır. Bu çerçevede bir toplumu diğerinden ayırıcı bir etiket olması gereken kültür, popülerleşirken bunun dört önemli sonucu ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Birincisi, popüler kültür, kültürün bu ayırt edici niteliğini ortadan kaldırır. Mesela Sanat Müziği bir kültüre hatta üst bir kültüre aidiyeti ifade ederken, bugün Türkiye’de neredeyse toplumun geneli (farklı düşünsel aidiyetlere sahip insanlar da) pop ve popüler olanı dinlemektedir. Bu durum, muhafazakar camiada “ilahilerin popülerleşmesi” (poplaşması) ya da özgün müzik adıyla “ortaya bir karışık” şekilde önümüze gelmektedir. Genç kitleler bugün popüler müzik konserlerinde hep aynı hareket tarz-

larıyla görünür olmaktadır. Farkları ise, bir kısmının yeşil zemin üzerine “Allah”, “Muhammed” gibi yazıların olduğu bandajları takmalarıdır.

İkincisi, popüler kültür, artık kültürün özgün bir tarz olarak kendisini göstermesinin önünde engeldir. Her şeyden önce homojenleşen ve yüzeyselleşen popüler kültür, sadece “görünümler” yaratırken özgünlüğünü kaybetmektedir. Sözelimi; insanın beslenme, barınma, güvenlik, giyim-kuşam gibi temel ihtiyaçlarını her kültür farklı biçimde halleder. Geleneksel kültür kendine özgü kıyafetler, yemekler, mimarî ile farklı tarzlar yaratmaya çalışmıştır. Bugün fast-food tarzı yiyecekler, yaşam alışkanlıkları ve davranışlar özgün bir tarz oluşturma konusunda da popüler kültürün özellikle gençlikte belirleyici olduğunu bize göstermektedir. Kola, patates kızartması, cips, hamburger gibi yiyecekler gençliğin ortalama beslenme alışkanlığına tekabül etmektedir.

Üçüncüsü, popüler kültür dönüştürücüdür. Fakat bu dönüştürücülüğün de açıklanması gerekir. Tarih boyunca kültürler birbirinden etkilenir ve karşılıklı etkileşime girerler. Etkileşimdeki alışverişler, çoğunlukla her kültürün kendi kodlarını bozmadan yaptığı bir işlemdir. Tabii ki bunun istisnaları vardır. Popüler kültür kültürlerarası bir etkileşimden ziyade her kültürün kendi merkezini kaybettiği bir dönüşüm

olarak ortaya çıkar. Zira popüler kültür tüm toplumsal tezahürleri üzerinden izlendiğinde, egemen kültürün vulgerleşmesi olarak karşımıza gelmesi tesadüf değildir. Öte yandan çoğu zaman eklektik karakter taşıması, hem vulgerleşmesini kolaylaştırmakta hem de egemen kültürün hegemonyasını artırmaktadır. Nihayetinde dönüşüm, bir toplumun dili, davranışları, alışkanlıkları, refleksleri üzerinde izlenebilmektedir. Bu anlamda geniş tahliller için belki George Ritzer'in "Toplumun Mc Donaldlaştırılması"² kitabını hatırlatabiliriz.

Dördüncüsü, popüler kültür bu dönüştürücü işlevi üzerinden tüm dünyada yeni bir patronaj ilişkisi kurmaktadır. Gerçekte popüler kültür bir benzeşme homojenlik üzerinden egemen kültürün tüm dünya ölçeğine yayılmasını sonuçlamaktadır. Patronaj ilişkileri özellikle gençlik ve tüketim kültürü kavramlarıyla bir araya getirildiğinde, popüler kültürün yaygın ve yoğun etkileri gençler üzerinde anlamlandırılabilir.

Bu noktada popüler kültürün gençlik üzerindeki etkisinde birkaç anahtar kavrama da değinmeliyiz. Bunlardan birincisi, indirgemeciliktir. İndirgemeci yaklaşım, sonuç itibarıyla eşyayı eksik kavrama üzerine dayanmaktadır. Bu yaklaşım, özellikle gençliğin saygınlık, prestij ve karizma beklentilerini öne çıkarırken, bunu sunulan ürünün ya da ya da aktivitenin yegâne işlevi olarak tanımlamakta, prototipler oluşturarak dönüşümü sağlamaktadır. Tabii ki bu, popüler kültürün aslında bir başka niteliğini daha ele vermektedir; o da manipülasyondur. Yani aldatma ve yüzeyselleştirmenin bir şekilde kültürün popülerleşmesinde belirleyici olduğudur. Bu durum, din de dahil olmak üzere birçok hakikatin sürekli vulgerleştirilerek rafine hâle getirilmesini sonuçlamaktadır. Yüzeysel analogiler, derin gerçekler, popüler kültür karşısında konuşamaz durumdadır. Çünkü gençler bir an önce ve derin analizlere girmeden meseleyi anlamaya çalışmaktadır. Diğer yandan, popüler kültürün anlık ve heyecan üreten karakteri, onların gençler nezdinde kabul düzeyini de artırmaktadır.

“ Popüler kültürün anlık, yüzeyselleştirici ve derinlikten yoksun kılıcı doğası sebebiyle, gençlerin popüler kültür karşısında korunmaları bir gerekliliktir. Fakat iletişim ağlarının bu denli yaygın olduğu bir dönemde bu nasıl mümkün olacaktır? Üstelik popüler kültür tam da gençlik heyecanlarına yaslanarak ilerlerken. ”

Popüler kültüre bir sorun olarak bu şekilde gündikten sonra, gençliğin popüler kültürden korunmasının nasıl sağlanacağı üzerinde bazı analizlerde bulunmak isteriz. Bir kere popüler kültürün anlık, yüzeyselleştirici ve derinlikten yoksun kılıcı doğası sebebiyle, gençlerin popüler kültür karşısında korunmaları bir gerekliliktir. Fakat iletişim ağlarının bu denli yaygın olduğu bir dönemde bu nasıl mümkün olacaktır? Üstelik popüler kültür tam da gençlik heyecanlarına yaslanarak ilerlerken.

Bu konuda önemli olduğumu düşündüğüm dört noktaya temas edeceğim. Birincisi ailedir. Türkiye’de (ya da dünyada) hangi sorunu ele alırsak alalım, ailenin temel bir kesişme noktası olması ilginçtir. Aile, kültürün örneklikler eşliğinde çocuğa aktarıldığı en temel ve etkisi en yüksek kurumdur. Ailede verilen kültür, farkında olmadan beslenme, barınma, çevre, insan ve evrene dair ihatalı nitelik taşır. Dolayısıyla hem genetik kodları hem de özgün kültür tarzlarını verebilir. Bu açıdan ailenin popüler kültür karşısında iyi bir panzehir olma potansiyeli vardır. Fakat bugün aileyi de popüler kültürün kendi cenderesine alması ve etkisini yaygınlaştırması söz konusudur. Yine de, ailenin bu konudaki etkisi ve işlevinin geliştirilmesi gerekmektedir.

İkincisi, gençliğin heyecanını ve taleplerini karşılayacak, kültürel ortamlar, mekânlar ve faaliyet alanları oluşturulmalıdır. Bu mekân ve ortamlar, hem kültürün kendine özgü genetiğini işleyebilmeli, hem de

faaliyet alanlarını kültürün gittikçe derinleşen boyutlarına doğru süreç içerisinde yaymalıdır. Bu süreç, ortam ve mekânlarıyla genci yetiştirmekte ve tam da bu sebeple anlıksallık ve yüzeysellikten koruyucu işlevler görmektedir.

Üçüncüsü, gerek formel gerekse informal eğitim sürecinde gençliğin “din”le sağlıklı ilişki kurması ve çevresinde bu konuda örnek prototiplerin oluşturulması sağlanmalıdır. Din, her şeyden önce hakikatle ilişki olduğundan, gencin, insan, çevre ve dünya ile yüzeysellikten uzak, süreklilik içinde bağlantılar kurması sağlanacaktır. İnanç ve ibadetler ile gencin kendisini kuşatan her şeyle daha derinleşecek temasları mümkün hâle gelecektir.

Dördüncüsü, kitaplarla yoğun temasın ve okumaların formel ve informal eğitim ortamlarında sağlanması gerekmektedir. Bir gencin bugün internette gündelik kullanım saati giderek artmakta; bu ise kitapla temas imkânlarını azaltmaktadır. Farklı ödüllendirme ve cezalandırma yöntemleriyle kitap okumaların teşvik edilmesi gerekmektedir.

Konuyla ilgili farklı analizler ve koruma yöntemleri sıralanabilir. Ancak popüler kültür gibi bir sorunun kaynağında hakikatle temas noktalarının kaybedilmesi, gerçeğin kaybedilmesi bulunmaktadır. Belki de popüler kültür böyle küllî bir sorunun kültürdeki yansıması olarak da okunabilir. Dolayısıyla hakikatle sağlıklı temas öncelikli problemimizdir. ■

DİPNOTLAR

- 1 Bkz. Bozkurt Güvenç, İnsan ve Kültür, 5. Baskı, İst., Remzi Kitabevi, 1991, s. 100.
- 2 Bkz. George Ritzer, Toplumun Mc Donaldlaştırılması, Çev. Şen Süer Kaya, 2. Baskı, İst., Ayrıntı Yay., 2011.

Hat: Mehmet Özçay

GELENEKSELLİK İLE MODERNLİK ARASINA SIKIŞAN GENÇLERDE DİN VE DÜNYEVİLEŞME

Prof. Dr. Asım YAPICI
Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

Anne rahminden ayrıлып dünyaya gözlerini açarak “biyolojik doğum”unu gerçekleştiren bir bebek, bir süre sonra çocuk olarak içinde büyüdüğü kültürün dilini, dinini, inancını ve ahlak anlayışını; mizah, sanat ve estetik zevklerini; yeme, içme ve giyinme tarzlarını kazanmaya başladığı yeni bir sürece girer. Bu yeni sürece “sosyokültürel doğum” adı verilir. Ancak çocuk hâlâ çocuktur, henüz tam anlamıyla kendisi olamamıştır. Yeni bir doğuma daha ihtiyaç vardır. Bu da ergenlikle birlikte yaşanan “gerçek ben”in doğumuyla gerçekleşir. Genellikle 14-25 yaş aralığında olanlara “genç”, bu döneme de “gençlik dönemi” denilmektedir. Kuşkusuz gençlik yılları, kendine özgü özellikleriyle diğer gelişim dönemlerinden farklılaşmaktadır; çünkü gençlik dönemi; biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın gerçekleştiği, aileye karşı duygusal bağımsızlığın ilan edildiği, bununla birlikte akran gruplarının etkisinin daha fazla hissedildiği, gruplaşma eğiliminin daha fazla görüldüğü; dinî, siyasî, meslekî ve cinsiyet kimliklerinin oluşmaya başladığı, karşı cinsle ilişkilerin yoğunlaştığı, nihayet gelecekle ilgili planların yapılmaya başladığı bir zaman aralığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte 1980’lerde yavaş yavaş başlayan, özellikle 1990’lı yıllarda etkisi iyice belirginleşen, bugün adeta karşı ko-

nulamaz ve durdurulamaz kabul edilen postmodernite ve küreselleşme süreciyle yeni bir gençlik tipi ile karşı karşıyayız. Bu durumu bir açıdan doğal karşılamak gerekir. Çünkü yapılan araştırmalar göstermektedir ki, doğduğumuz dönem karakterimizi ailemizden daha fazla etkilemektedir. Hatta bir insanın içinde yaşadığı çağa, babasına benzediğinden daha çok benzediği sıklıkla söylenmektedir. Bu durum “zamanın ruhu” kavramıyla ifade edilmektedir.

Günümüz gençlerini “ben nesli” diye isimlendiren Jean M. Twenge’ye göre, “ben nesli” hoşgörülü, özgüvenli, açık fikirli ve hırslıdır, fakat bir o kadar da sinik, depresif, yalnız ve kaygılıdır. Ben neslinin yükselen beklentilerinin kökeni, kendilerine aşırı odaklanmalarından kaynaklanmaktadır. Daha çocukluk dönemlerinden itibaren gençlerin kulağına çok özel oldukları fısıldanmakta, onlar da zengin ve ünlü olmayı hayal etmektedir. İş ve aşk dâhil hayatın her alanında doyuma ulaşma peşindedirler. Gençler, bireysel arzularını sınırsızca doyuracakları mükemmel bir hayat istiyor, ancak ne kadar çok şeye sahip olurlarsa olsunlar iç dünyalarında korkunç bir girdap ve amansız bir boşluğun sancularıyla kıvranıyorlar. Bu durum genelde depresyonla sonuçlanıyor. Kuşkusuz depresyon sadece

“ Twenge şöyle diyor: Sanki biri bizimle dalga geçiyor. Zengin olacağımızı umarak yetiştiriliyoruz ama cebimizdeki para, kötü bir apartman dairesinin kirasını ödemeye bile yetmiyor...” ”

hayattan çok şey beklenmesinden değil, aynı zamanda hayat şartlarının zor olmasından kaynaklanmaktadır. Küçük evler bile insanların alım gücünü zorlarken, kitle iletişim araçları şatafatlı ve konforu bir hayatı özendiriyor. Filmler, ihtişamlı meslekleri olan kişilerle dolu, ancak iyi bir üniversiteye girmek günden güne zorlaşıyor. Twenge şöyle diyor: “Sanki biri bizimle dalga geçiyor. Zengin olacağımızı umarak yetiştiriliyoruz ama cebimizdeki para, kötü bir apartman dairesinin kirasını ödemeye bile yetmiyor...”

Günümüz gençlerinin en belirgin bir diğer özelliği narsist olmalarıdır. Muhtemelen bundan dolayı kitle- sel olanı değil kişiye özel olanı severler. Kurallardan, özellikle otoriter yapılanmalardan hoşlanmazlar. Çalışma saatlerinin esnek olmasını isterler. İçtenlik ve samimiyeti önemserler. Hayattan beklentileri yüksek olduğu için tatminsizlik (doyumsuzluk) ve yoksunluk duyguları ön plandadır. Kanaatkâr değildirler. Çağın genel ruhuna uygun olarak hızlı birer tüketicidirler. Paraya ulaşmakla mutluluğa ulaşmak arasında doğru-

dan ilişki kurarlar. Çünkü mutlu olmak için tüketmek, tüketmek için de paraya ihtiyaç vardır. Aşk dâhil pek çok duygu da tüketim çılgınlığından nasibini almaktadır. Marka ve kurum başta olmak üzere pek çok hususta sadakat duyguları oldukça zayıftır. Bu durum, gençler arasında hem sıklıkla kurum ve marka değiştirme, hem de duygusal ve cinsel uyumun olmadığı evlilikleri çabucak sonlandırma, yani boşanma oranlarını etkilemektedir.

Aşırı ve abartılı özgüvenlerine karşın akran onayını fazlaca önemserler, ebeveynlerine bağlılık düzeyleri de yüksektir. Ancak bu bağlılık genellikle gencin gündelik hayat içindeki sorunlarını aşmasında ebeveynlerinin adeta “helikopter anne-baba” olarak hemen yanı başlarında olmasından kaynaklanmaktadır. Abartılı özgüvenleri her fırsatta kendilerini gösterme şeklinde tezahür eder. Dahası kendilerini rahatlıkla ifade edebilecekleri fırsatları yakalama peşindedirler. Medenî cesaretleri oldukça yüksektir. Girişimci ve yaratıcı tavırlarıyla dikkat çekerler. Teknolojide göçmen

değil yerlidirler. Yeni şartlara uyum sağlama kapasiteleri yüksektir. Bu durum onların değişimi doğal kabul etmeleriyle yakından ilişkilidir.

Rasyonalizm ve pozitivist dayanan modernite doğal olarak sekülerleşmenin (dünyevileşme) motor gücü olmuştur. Bu arada Protestan dinî-dünya görüşü hem Hıristiyanlığa yeni bir yorum getirmiş hem de sekülerleşmenin en önemli ayaklarından birisi olan “dünyaya dönük zahit” tiplemesini ön plana çıkartmıştır. Yoğun olarak 1800-1950 yılları arasında, zaman zaman pozitivist bilimsellik anlayışıyla zaman zaman da Darwinizm, Marksizm, Freudizm ve Nihilizm gibi din karşıtı ideolojilerin bakış açısıyla tartışılan din, hem modern hayatın önündeki en büyük engel hem de çağdaş değerlerin düşmanı ilan edilmiştir. Din karşıtı politikalar ve modernliğin dayanılmaz cazibesi altında önce toplumsal şuurun daha sonra da bireysel bilincin dinden arın(dırıl)acağı, neticede dinin yok olup gideceği kehanetinde bulunulmuştur.

Hıristiyan Batı dünyasında yaşanan gelişmelerin yansımaları kısmen müslüman dünyada da görül-

müştür. Ancak burada, daha ziyade ya genel anlamda din olgusunun, bu bağlamda İslâm'ın eleştirisi ya da özelde müslümanların İslâm'ı anlama ve hayata biçimlerinin tenkidi ön plana çıkmıştır. Dahası geleneksellik, modernlik ve bu ikisi arasında sıkışmış melez tiplmeler filizlenmiş, neticede nicelik ve nitelik açısından birbirinden oldukça farklı dindarlık biçimleri gelişmiştir.

Son iki yüzyıldır müslüman Türk toplumunda yaşanan değişim ve dönüşümlerin Batı'dan hareketle ve Batı'ya doğru bir seyir izlediği bilinen bir gerçektir. Çünkü ilhamını, evrensel kabul edilen Batılı değerlerden alan modernleşme çabalarında yerellik ve kültürel öznellik ikinci plana itilmiştir. Modernitenin temelini oluşturan rasyonalizm, pozitivism ve sekülerizmin etkileri siyasal ve sosyal hayatla birlikte İslâmî bilinç, duyarlılık ve dinî hayatta fark edilir düzeyde hissedilmiştir. Öyle ki vicdan ve kalp etkisizleşmeye, sadece akıl yüceltmeye başlamış, neticede müslümanca düşünme ve hayata olgusu her geçen gün biraz daha zayıflamıştır.

Modernite ile birlikte bireyselleştikçe yalnızlaşmış, yalnızlaştıkça sosyal destek sistemini kaybetmiştir. Dahası metafizikten arındıkça anlam duygusunu kaybetmiş ve mutsuzlaşmış, anlamsızlaşmış mutsuzlaştıkça kaygı, depresyon ve intiharlar artmış, boşanma oranları yükselmiş, suçluluk oranları ve suç çeşitleri çoğalmıştır. Bu süreçte bireysel ve sosyal bunalımları aşmak için yeniden dine ve dinselliğe dönüş başlamıştır.

Günümüzde artık modernite de aşılmış, adına post modern küreselleşme denilen yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni dönemde küresel kültür marketler, ulaşım ve dijital iletişimle dünyayı küçük bir köye dönüştürmüş, zaman ve mesafenin ölümü ilan edilmiştir. Burada şu iki soruyu ısrarla sormak durumundayız: “Günümüzde tekrar canlanan şey modernite sürecinde sürekli ötelenerek zayıflayan yahut zayıflatılan din midir, yoksa daha başka bir şey midir?” “Ben(cillik) neslinde gözlenen dindarlıktaki göreceli yükseliş nasıl izah edilebilir?”

Modernite, tüm insanlara bu arada gençlere birey oldukları duygusunu ısrarla dayatıp, hazlarla hayatın yolunu açmak için onların dinî duygularını susuz bırakmaya çalışmıştır. Anlaşılan o ki modernite bireyselleşme ve hazcılığın artışında başarılı olurken insanın gerek ruhi ve manevî tarafını ihmal etmesinden gerekse dinin sosyal yapıdaki rolünü tam fark

edememesinden dolayı dinî duyguları tam olarak kurutamamıştır. Bu noktada moderniteye eleştiri olarak ortaya çıkan ancak onun bir devamı mahiyetindeki post modernitenin bireycilik ve hazcılıkla dindarlığı birleştirmeye çalışarak orta yolu bulma gayreti içinde olduğunu görüyoruz. Şimdi “hazcı dindarlık” diyebileceğimiz yeni tip ile karşı karşıyayız. Bunu “saf bireysel dindarlık”, “kurumsal temelli gevşek maneviyatçılık”, “ahlâkî temelleri zayıf dinsellik” olarak kavramlaştırmak da mümkündür. Aslında tüm bu isimlendirmeler Weber’in “dünyaya dönük zahit” diye bahsettiği “Protestan dindarlık” kavramıyla özetlenebilir. Geleneksel kodları kuvvetli olan ancak Batıdan hareketle ve Batıya doğru

evrilen gençliğin yaşadığı “hazcı dindarlık” Doğuluk-Batılılık arasında yaşanan sıkışmışlıkla yakından ilişkilidir. SEKAM tarafından Türkiye genelinde yapılan bir gençlik araştırmasının bulgularına göre gençlerden kendilerini “modern” olarak niteleyenler % 12, “geleneksel” niteleyenler % 16, “biraz modern, biraz da geleneksel” niteleyenler ise % 72’dir. Gençliğin % 72’sinin kendini, biraz modern-biraz geleneksel olarak tanımlamış olması, melez bir durumu temsil etmekte, gençlerin “ne o, ne de bu” olamadıklarını göstermektedir. Bunun hem ferdin kimlik ve kişiliği açısından, hem de toplumsal değerler, uyum ve denge açısından oldukça önemli problemler yumağına işaret ettiği açıktır.

“Modernitenin temelini oluşturan rasyonalizm, pozitivizm ve sekülerizmin etkileri siyasal ve sosyal hayatla birlikte İslâmî bilinç, duyarlılık ve dinî hayatta fark edilir düzeyde hissedilmiştir. Öyle ki vicdan ve kalp etkisizleşmeye, sadece akıl yüceltmeye başlamış, neticede müslümanca düşünme ve hayata olgusu her geçen gün biraz daha zayıflamıştır.”

Kültürlerarası çalışmalar göstermektedir ki, gençlerin gelecekle ilgili beklentileri; iş ve kariyer, romantik ilişkiler ve aile kurma, istedikleri gibi bir hayat sürmek şeklinde ifade edebileceğimiz üç temel başlıkta yoğunlaşmaktadır. Burada söz konusu edilen her üç hususta da “zamanın ruhu”, hem bireysel hem de sosyal anlamda duygu ve düşünceleri şekillendiren

baskın bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Dahası asıl çözümlenmesi gereken problem şimdiki gençlerin hem yüksek özgüven hem de aşırı kaygı yaşamalarıdır. Normalde yüksek özgüven ile yüksek kaygı arasında ters yönlü bir ilişkinin olması, birinin arttıkça diğersinin gerilemesi beklenen bir durumdur ancak günümüz gençlerine özellikle aile ve okulda aşırı bir özsayıgı yüklemesi yapılmakta, ancak yeteri kadar sorumluluk verilmediği için onlar neyi nasıl yapacakları hususunda yeterli beceri kazanamamaktadır. Ben(cillik) duyguları yerine ve durumuna göre: “Madem ölüm var, hayatı dilediğim gibi yaşamalıyım.” “Ben varsam dünya anlamlıdır, ben yoksam bana ne dünyadan!” tarzında

ifade edebileceğimiz anlayışı öncelemektedir. Hazcı (hedonist) bir hayat peşinde koşmaları da bu tür düşüncelerden beslenmektedir. Bununla birlikte toplumun beklentileri ile bireysel arzuları arasında sıklıkla çatışma yaşadıkları için modernlikle geleneksellik arasında şizofren bilinç yarılması ile adeta kimlik kargaşası yaşamaktadırlar. Türkiye örneğinde gençler arasında müslüman kimliği benimseyenlerin oranının birinci tercih düzeyinde % 39, ikinci tercih düzeyinde % 24; Türk kimliğini benimseyenlerin oranının birinci tercih düzeyinde % 19; ikinci tercih düzeyinde % 37; T.C. Vatandaşlığı kimliğini benimseyenlerin oranının birinci tercih düzeyinde % 12, ikinci tercih düzeyinde % 21 olması, gençlerin kimlik karmaşasıyla

boğuştuğu anlamına gelmektedir. Gençler, kaygan bir kimlik zemininde yaşamaya çalışmaktadır. Gençlerde aidiyet duygusu zayıflamakta ve bireyselleşme sürekli artmaktadır. Bu durum Türkiye'nin yeni nesille ilgili en ciddi sorunlarından birisinin, kimlik krizi olduğunu ortaya koymaktadır. Kimlik krizinin en önemli nedenlerinden birisi hiç kuşkusuz dinî, millî ve ahlâkî değerlerin bireyin davranışlarına rehber olma özelliğini yitirmesidir. Hazza dayalı bir hayatla tüketim kültürünün bir parçası olmak, iç dünyadaki zenginliklere odaklanmadan sadece mekanik bir hayatın sıradan bir dişlisi haline gelmek, ne tam modern ne de tam geleneksel olabilen gençlerin, gündelik hayatın zorluklarıyla başa çıkabilmek için faydacı (pragmatik) bir dindarlığa yöneldiği söylenebilir. Yapılan meta analitik araştırmalara göre özellikle 1990'lardan sonra namaz ve oruç başta olmak üzere gençlerin dinî yaşayışlarında sürekli bir artış görülmekte, ancak söz konusu artış ahlâk ve değer konusunda yaşamamakta, hatta ciddi gerilemeler gözlenmektedir. Dinsellikte göreceli artışı, risk toplumunda bireyin kendini koruma güdüsüyle ifade etmek mümkündür.

Diyaret İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Türkiye'de Dini Hayat Araştırması'ndan elde edilen bulgular da gençler dâhil tüm yaş gruplarında dinselliğin arttığını teyit edici mahiyettedir. Bununla birlikte ülkemizde de "ait olmadan inanmak" ve "inanmadan ait olmak" diye kavramlaştırılan tiplerin tezahür etmeye başladığı görülmektedir. Örneğin, yapılan çalışmalarda ateistler

dâhil farklı ideolojik ve dinî kimliğe mensup gençlerin ortalama % 95 oranında Allah'ın varlığına inandıkları, hatta kendilerini ateist olarak niteleyenlerin % 13'ünün namaz kıldığı, bununla birlikte kendisini İslâmcı olarak isimlendirenlerin % 17,8'inin, müslüman olarak niteleyenlerin ise % 25,6'sının hiç namaz kılmadığı tespit edilmiştir. Benzer durum, Cuma namazı kılma ve oruç tutmada da karşımıza çıkmaktadır.

Dini, sosyal hayattan ve bireysel bilinçten söküp atamayan modernite, post modern adıyla ifade edilen yeni bir görünüme bürünmüş, böylece hem dinin kamusal alandaki görüntüsünü, hem de ruhsallık ve maneviliği kendi belirlediği ölçülerde serbest bırakmıştır. Post modernitenin ölçüsü ise açıktır. Üst dinî kimlikler (müslüman kimliği) zayıflayacak, böylece ötekine meydan okumaktan vazgeçecek, ziyadesiyle bireyselleşilecek, hazcılıkla tüketim sürekli birbirini besleyecek, kısaca "dünyevî dindar" ya da "dünyevî hazları önceleyen dindarlık" olarak tanımlanabilecek bir durum ortaya çıkacaktır. Günümüz gençliğinin yaşadığı sorunlar ve yaşayacağı muhtemel problemler bu bağlamda değerlendirilmelidir. Gençlerin bilinçleri bulanıktır, "izm"ler hâlâ olanca gücüyle varlığını hissettirmekte, dahası din alanında neyin doğru neyin yanlış olduğu maalesef kestirilememektedir. İslâmî bilinç, İslâmî bilgi üretme şekilleri ve müslümanca düşünme gerçekleşmeden Batılı akıldan mülhem paradigmalara sorunlar çözülecek gibi değildir. ■

KAYNAKÇA

- Armağan, İ., Gençlik Gözüyle Gençlik, İstanbul 2004, Lider Ekol Basım ve Yay.
- Berger, P. L., "Sekülerizmin Gerilemesi", A. Köse (Ed.), Sekülerizm Sorgulanıyor İçinde (ss. 11-32). İstanbul 2002, Ufuk Kitapları.
- Ertit, V., Endişeli Muhafazakârlar Çağı: Dinden Uzaklaşan Türkiye, İstanbul 2015, Orient Yay.
- Hökelekli, H., Gençlik ve Din, H. Hökelekli (Ed.) Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi İçinde (ss. 11-29), İstanbul 2006, DEM Yay.
- Kayıklık, H., "Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık", Ü. Günay & C. Çelik (Ed.), Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi İçinde (ss. 157-174). Adana 2006, Karahan Yay.
- Köse, A., "Sekülerden Kutsala Yolculuk", A. Köse (Ed.), Sekülerizm Sorgulanıyor İçinde (ss. 123-222). İstanbul 2002, Ufuk Kitapları.
- McCrindle and M. Wolfinger, E., The ABC of XYZ: Understanding the Global Generations. Sidney 2009, UNSW Press.
- SEKAM: Türkiye Gençlik Raporu Gençliğin Özellikleri, Sorunları, Kimlikleri ve Beklentileri, İstanbul 2013.
- Stark, R., "Toprağın Bol Olsun S, Ufuk Kitapları.
- Türkiye'de Dini Hayat Araştırması, Ankara 2014: DİB Yayınları.
- Yapıcı, A., "Geleneksellik ile Modernlik Arasına Sıkışan Din Anlayışları ve Dindarlık", DEM Dergi, 1 (2), 24-29, 2007.
- Yapıcı, A., "Modernleşme-Sekülerleşme Sürecinde Türk Gençliğinde Dinî Hayat: Meta-Analitik Bir Değerlendirme", Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 12 (12), 1-40, 2012.
- Zygmunt, B., Küreselleşme: Toplumsalın Sonuçları, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul 1997, Ayrıntı Yayınları.
- Twenge, J. M., Ben Nesli, İstanbul 2009, Kaknüs Yay.

KIYMETLİ GENÇLER*

Nurettin TOPÇU

(...)

Gençler,

Bir millet, mektebiyle millet olur. Bir millet, mektebinde yükselir. Mektebin büyüklüğünü görmek mi istiyorsunuz? Mektebin hayatına girin, koridorlarında dolaşın, sıralarının üstünü yoklayın, gençliğinin alnında parıldaayan necabet damgasına bakın. Her birinin yüzünde ilâhi nazardan nişane olan haya menbaında kaynaşan bin sevimli manayı seyredin: Biliniz ki cemaatin en temiz unsurları sizlersiniz. Bir milleti büyük yapan içinde bulunduğu medeniyet âlemine bayrak yapan, mekteplerinin kan değil de dimağ usaresi harcayan sinesidir. Medeniyet kervanına yol gösteren maariftir, kültürdür. İlkçağ tarihinde gördünüz ki, Sümer, Mısır ve Çin dünyalarının, Yunan dünyasının büyük medeniyetleri hep kültür ve maarif temeli üzerine kurulmuştur. İslam, bir büyük ilim rönesansı ile âleme yayılan güneş oldu. Bizim millî tarihimiz Anadolu'da bin yıl evvel başlarken, Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün Bağdat'ta açtığı Nizamiye medresesi, Türk-İslam dünyasının bütün büyük ruhlarını kendi etrafında topladı. Bundan sonraki yayılışın dimağı oldular. İstanbul'u alan büyük atamız Fatih'in, fetihinden daha büyük eseri Fatih külliyesi, Kanuni'nin Mohaç ve Hind seferlerinden daha büyük eseri Süleymaniye külliyesi olmuştur. Bizde gerçekten bizim olan ne varsa hepsi mektebindir. Geri kalan ya cildimizle iştihamlarımızın veya alışkanlıklarla şaşkınlıklarımızdır. Bu hikmeti pek iyi anlayan Büyük İskender'in hocası Aristo'ya borçlu olduğu büyük minneti ifade eden şu sözü size ibret olmalıdır: "Babam beni gökten yere indirdi, hocam beni yerden göğe çıkardı."

Hayat ve dünya görüşlerimizde sizi kurtarıcı olan, kendi içinizden size emniyet sunan ne varsa hocalarımızın, mektebin verdiğiidir. Bütün bilmediklerimizi sunacak zekamızın ufukları arasındaki bütün açıklığınızı doyuracak olan bütün gıda, bunu da hiç unutmayınız ki, insanlığın muazzam ruh yükünü sırtında taşıyan, bunu taşımış olan hocalarımızın dağarcığında bulunmaktadır. Sizi onlar her ders yılının başında büyük bir ruh açıklığıyla karşıladılar. Bu sizin gençlik devrenizin en büyük saadeti olmuştur.

Filozof Sokrat'ın şu sözü, hikmetin sonuncu basamağı olan sırta ne yoldan ulaşıldığını ortaya koyucudur: "Ben yalnız bir şey biliyorum o da hiçbir şey bilmediğimi bilmektir." İşte en büyük hakimin, sonsuz, idraki sonsuz açıklıkla birleştiren bilgisi.

Hiçbir şey bilmediğimizi bilecek kadar çok bilgi derin bilgi, ilahi bilgi mi elde etmek istiyorsunuz? Herşeyi ve bütün varlığı sevmeyi öğreniniz. Bu ulvi sevginin şartı; her an bir vazifenin emri altında bulunduğunu bilmek, her an kendinden bir fedakarlık beklendiğini göze almak, her gün yeni bir hizmete hazır olmaktır. Hiçbir hizmete söz vermeden serâzâd kendi zannınca hür yaşadığını söyleyen insan, hakikatta esirdir; içgüdülerinin ve her günkü hasis menfaatlarıyla alışkanlıklarını kımıldatan kuvvetlerin esiridir. Vazifesiz, itaatsiz insan, vazifeyi ve itaat iradesini ta içinden teperek kendinden uzaklaştıran içimizdeki hayvanın esiridir. Hür adam, hürriyetle sahip olduğu içsel kuvvetlerin varlığı sayesinde üzerine bir takım vazifeler yüklemiştir.

Bizim işimiz, sizin yalnız zekalarınızı işlemekten ibaret değildir. Aynı zamanda kalplerinizi yoğurmaktır. Biz, sizin bir takım dersleri öğrenen zeka makinaları olduğunuzu hiç düşünmedik.

Şahsiyet ve hâlleriniz, bizim hünerimizin gerçek eserleridir. Yapılan bir hamle, yükseltelen bir ruh, bir deha eserinden daha fazla bir şeydir, bir âlemin yaratılışı gibidir. Bize "siz ne iş yapar, ne vazife görürsünüz?" diye soranlar olursa, onlara, sonsuz sevinçle içimiz taşarak "Bizim vazifemiz karakter yapmaktır, şahsiyet yaratmaktır" diye cevap vermede saadet buluruz.

Mektep koridorları gerçek fetihlerin yeridir. Harp cephesindekinden daha derin ve trajik duygular sisteminin yaşandığı muhteşem ve ilahi sahnedir. Burada kendine irşad aydınlığı arayan gençlik, aynı zamanda kendisine verilen irşad ışığını ellerinde taşıdığı için irşatçısına mürşit de olabilir. Bugüne kadar ben vazifeyi yapan siz, yarının mürşitleri olacaksınız.

*Türkiyenin Maarif Davası, Dergâh yayınları, 1998, s.185-187.

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

GENÇLİK, YABANCILAŞMA VE DİN

Prof. Dr. Faruk KARACA
Atatürk Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

İnsanlık tarihinden bu yana insanla birlikte var olan yabancılaşma problemi, modern hayatla birlikte biçim değiştirerek varlığını devam ettirmiş 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren daha çok sosyologların ilgisini çekmiştir. Ancak yabancılaşmanın, sosyal ve bireysel faktörlerin karşılıklı ve sıkı bir ilişki içinde olduğu sosyal psikolojik bir fenomen olduğu ve bireyde gerçekleştiği tartışılmaz bir gerçektir. Sosyal-psikolojik hayatın bütün alanlarında meydana gelen bir sürecin ortak paydasını oluşturan

yabancılaşma fenomeninin çok genel bir nitelik taşıması, yabancılaşma olarak kavramlaştırılan durumun tanımlanmasını zorlaştırmış, hatta kavrama birbiriyle çelişik anlamlar bile yüklenmiştir.

Ortaçağ İngilizcesinde şuursuzluk veya bilişsel gücü kaybetme anlamında kullanılan¹ yabancılaşma kavramıyla aynı kökten gelen “aliéné” (Fransızca) ve “alienado” (İspanyolca) kelimeleri ruh hastası anlamında kullanılmakta,² halen akıl hastalarına bakan doktorlara “alienist” denmektedir.³

Yabancılaşma kavramı, psikolog ve sosyologlar tarafından, kimlik kaybı, kaygı durumları, anomi, ümitsizlik, kişiliksizleşme, köksüzlük, duyarsızlık, duygusuzluk, sosyal düzensizlik, yalnızlık, atomizasyon, güçsüzlük, tecrit edilmişlik, kötümserlik ile inanç ve değerleri kaybetmeyi içine alacak şekilde psiko-sosyal bir hastalığın olağanüstü belirtilerine atıfta bulunmak için kullanılmaktadır.⁴

Yabancılaşmanın daha iyi anlaşılması insana yüklenen anlamla yakından ilişkilidir. İnsan; düşünen, bilen, eylemde bulunan, değer duygusu, dinî eğilimleri, zaman bilinci olan, çalışan, seven, korkan, ideleştiren ve bunlar gibi salt kendisine özgü nitelikleri olan bio-psişik sosyal bir bütün olarak tanımlanabilir. O zaman yabancılaşma, bahsedilen özellikleri yeterince bünyede bulduramamak suretiyle bu bütünlüğü sağlayamamak anlamına gelir. Bu durumun doğal sonucu ise iç ve dış dünyada meydana gelen uyumsuzluk problemdir. Burada şunu da hatırlatmak gerekir ki, yukarıda verilen insan tanımı ideal insanı tasvir eder. Bu durumda bu aşamaya gelinceye kadar insanın belli düzeylerde yabancılaşması kaçınılmaz bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta olgunluk düzeyine ulaşıncaya kadar hayatın tamamının bir yabancılaşma süreci olduğu söylenebilir. Bu durumda yabancılaşma, bir taraftan gelişimsel bir olgu olan insan hayatının doğal bir parçası veya sonucu iken diğer taraftan onu gelişime iten güçlü bir motivasyon olarak düşünülebilir.

İnsan hayatındaki en hızlı gelişim dönemi olan gençlik, aynı zamanda yabancılaşma potansiyelinin en yüksek ve doğal olarak en çok yabancılaşma yaşanan dönemi olarak karşımıza çıkar. Gençlik dönemi duygularda derinleşmeler, ilgilerde ani canlanmalar,

hayatta yeni atılımlar ve anlamsal sorgulamalar yanında birçok ilkin yaşanmaya başlamasıyla da dikkat çeker. Örneğin genç, hayatında ilk defa bedenindeki hızlı değişimi fark eder, şüpheye düşer, çatışma ve bunalım yaşar. İlk defa kendine bu kadar güvenir, ebeveynine karşı isyan eder, evden kaçır, ilk defa okulu kırar, aşık olur ve ilk defa onun için diğer insanlar bu

“Yüksek düzeyde yabancılaşma yaşayan gençler, içe kapanarak parçası oldukları toplumdan izole olur ve diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kuramadıklarından kişiliklerinin bazı kısımlarını realize etmekten mahrum kalırlar. Bu durumda yabancılaşan insan, sadece diğer insanlarla temasa geçemeyen insan değil, aynı zamanda kendisiyle de temasa geçemeyen insan olarak karşımıza çıkar.”

kadar önemli hâle gelir. Gençlikle birlikte ilk defa hayata giren yabancı faktörler bu kadar fazladır. Gençler hayatlarına giren ve gelişim sorunları olarak ifade edebileceğimiz bu yeni durumlarla baş etmeye çalışsalar da, onlarla baş etme stratejileri henüz yeterince gelişmediği için daha fazla yabancılaşma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Zira bu alanların herhangi birinde meydana gelen başarısızlığın doğal sonucu daha fazla yabancılaşmadır. Çünkü başarısızlık da yeni ve yabancı bir durumdur ve kendisiyle baş edilmeyi gerektirir. Başarılar ise gencin kendine güvenini artırarak kişilik gelişimine önemli katkılar üretir. Bu açıdan yabancılaşma bir taraftan kişilik gelişimini beslerken, diğer taraftan bu gelişimdeki eksikliğin doğal bir sonucu olarak kendini yeniden üretir. Böylece gençlikle birlikte insan hayatına giren ve sayıları oldukça kabarık olan bu olguların kimisi bir problem, kimisi bir anı, kimisi ise bir tecrübe olarak kişiliğe mal olur ve gençle birlikte yaşamaya devam eder.

Gençlik döneminin en önemli gelişimsel problemi benlik gelişimidir. Zira gençler dilleriyle telaffuz etmeseler de davranışlarının çoğunun arka planında bulunan temel faktör “ben de varım” cümlesidir. Bu cümle, en önemli gelişimsel problem olan benlik gelişimine işaret eder. Onlar hayalî olarak kendi dış gö-

“ Gençler için akranlarının gözünde bırakacakları intiba son derece önemlidir. Moda ve marka bağımlılığının gençler arasında yetişkinlerden daha yüksek olmasının temel nedeni budur. ”

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

rünü, var olma biçimi, amaçları, eylemleri, karakteri ve diğer insanlar hakkında algılar edinirler. Böylece benlik, insanın kendisi hakkındaki bilgisi, duyguları ve kendisine şu veya bu şekilde davranmaya eğilimli olmasından mürekkep üç temel boyuta sahiptir. İnsanın kendi benliği hakkındaki bilgisi, çevresinde ilişkide bulunduğu diğer insanlar ve özellikle akranlarıyla yaptığı kıyaslamalar ekseninde oluşur ve benliğin diğer iki boyutu da bu boyuta göre şekillenir. Yani benlikle ilgili algısal durum, ona biçilecek değer sonucunda oluşacak duygulara ve onlara paralel olarak bireyin kendine yönelik davranış eğilimlerine kaynaklık eder. Gençin sosyal algılanırlığının olmaması, grup veya toplum içinde diğerleri tarafından görmezden gelinmesi veya görülmemesi bir tür benlik yitimine sebep olur. Bu durumun diğer bir ismi yabancılaşmadır. Bu yüzden gençler için akranlarının gözünde bırakacakları intiba son derece önemlidir. Moda ve marka bağımlılığının gençler

arasında yetişkinlerden daha yüksek olmasının temel nedeni budur. Nitekim ticarî kuruluşların reklamlar vasıtasıyla insanların bu duygularını istismar etmesinin en olumsuz sonuçları gençler üzerinde ortaya çıkar. Çünkü ekonomik durumu iyi olanlar gittikçe marka ve moda bağımlısı olurken, ekonomik açıdan elverişsiz durumda olanlar ise gittikçe daha yüksek dozda mahrumiyet duygusu yaşayarak hem kendilerine hem de akranlarına yabancılaşırlar.

Yabancılaşma kavramının anahtar unsuru, kimlik ve kişiliğin inşasıdır. Kimlik ve kişilik ise insanın sahip olduğu doğuştan potansiyeller temelinde diğer insanlarla girilen ilişkiler çerçevesinde şekillenir. Yüksek düzeyde yabancılaşma yaşayan gençler, içe kapanarak parçası oldukları toplumdan izole olur ve diğer insanlarla anlamlı ilişkiler kuramadıklarından kişiliklerinin bazı kısımlarını realize etmekten mahrum kalırlar. Bu durumda yabancılaşan insan, sadece diğer insanlarla

temasa geçemeyen insan değil, aynı zamanda kendisiyle de temasa geçemeyen insan olarak karşımıza çıkar. Buna göre diğer insan ve insanlar, onlarla kurulan veya kurulamayan ilişkiler yabancılaşmanın sosyal boyutunu oluştursa da, yabancılaşma bireyde gerçekleşir. Bu durumda birey, sosyokültürel düzenle bütünleşerek kendi üretkenliği, diğerleriyle girmiş olduğu ilişkiler ile kendi üretkenliğinin anlam ve memnuniyetini buldukça gelişir ve ideal düzeye yaklaşır.⁵ Bu durum ise yabancılaşmanın gittikçe azalmasıdır.

Gençlik döneminde ortaya çıkan bir ilk de dinî hayatla ilgilidir. Şöyle ki, gençler hayatlarında ilk defa çocukluk döneminde kültürel bir miras olarak taklidi düzeyde öğrendikleri dinin gerçek anlamını keşfedebilecek duruma gelirler. Bu durum bilişsel sistemin üst düzey soyutlamalar yapabilecek gelişim düzeyine ulaşmasının bir sonucudur. Ergenliğe tekaddüm eden bülüğ yıllarının dinî uyanış yaşı olarak kabul edilmesi bundan dolayıdır. Gençlik döneminde bilişsel sistemin önemli ölçüde olgunlaşması önemli avantajları beraberinde getirir de, bazı dezavantajlara da sahiptir. Zira gençler daha önceden fark etmedikleri çelişkileri hayatlarında ilk defa fark ederler. Hayat içinde saklı bulunan çeşitli paradoksların ilk defa fark edildiği yıllar olan ergenlik döneminde yaşanan temel çatışma alanlarının başında ebeveynle yaşanan çatışmalar gelir. Ergenlik döneminde kendini gösteren cinsellik, bağımsızlık gibi güdülerin yanı sıra, katı akılcılık ve iradecilik, kendi benliğini en üstün tutma eğilimleri, tam bir dinî bağlanmaya engel olup yeni sorunlar oluşturabilir. Bu durumun muhtemel sonuçlarından biri gençlerin dinî bakış açısına kapalı kalması, yani dinsel yabancılaşmadır.

Her alanda olduğu gibi dinî alanda da önemli yabancılaşma potansiyeli taşıyan gençlik dönemi, sağlıklı dinî gelişim için ilk adımların atılması gereken bir dönemdir. Zira dinî gelişim açısından ilk kırılma evresi olan gençlik dönemi, biraz sarsıntılı hatta inkar riski taşısa da, dinin anlamına yönelik keşif denemelerinin ilk defa yapıldığı bir dönemdir. Gençlik döneminde anlamsal derinliğe ulaşma denemelerinin ıskalanması dinî ve kişilik gelişimi açısından ciddi

bir dezavantaj oluşturur. Çünkü bu girişimler ileriki dönemlerde hayatın az çok istikrara kavuşmasıyla gittikçe azalmaktadır. Bu durumda çocukluk döneminin taklidi dini yetişkinliğe aktarılmakta, yetişkinlik döneminde anlamsal açılım yakalama imkânı ise genellikle dramatik olaylara kalmaktadır. Dramatik olayların herkesin başına gelmediği veya bu tür olaylarla karşılaşan herkesin bunlardan anlamsal bir açılım yakalayamadığı düşünülürse, bu durumun doğal sonucu gençlik dönemindeki ıskanın çocukluk dönemi dindarlığını yaşlılık dönemi dindarlığına taşıması olarak karşımıza çıkar. Çocukluk döneminin gelişim özelliklerine göre zorunlu olarak ortaya çıkan taklidi dindarlığın, önemli bir farklılık göstermeden yaşlılık dönemine taşınması ise açık bir dinsel yabancılaşmadır. Zira dindarlık, bilinç açılımı gerektiren şursal bir olgu olmasına rağmen, bu durumda bilinç taklit davranışını gerçekleştirecek kadar düşük düzeyde çalışmakta, deyim yerindeyse olaya neredeyse dâhil olmamaktadır.

Gençlik döneminde yaşanan çatışmalar; şüphe, kararsızlık hatta geçici inkâr durumlarının yaşandığı olumsuz bir devreden sonra, yeniden dine dönüşü hazırlaması bakımından olumlu sonuçlar da üretir. Özellikle çocukluk döneminde sağlıklı bir dinî gelişim gösteren gençlerin, geçici bir kararsızlık ve bunalm devresinden sonra dinî inanç ve değerleri bilinçli bir biçimde yeniden keşfedip onlara kuvvetli bir şekilde bağlanması sıklıkla karşılaşılan durumlardandır. Zira ergenliğin sonlarına doğru bu dönemde yaşanan çatışmaların şiddetinde azalma meydana gelmekte ve birçok ergen çocukluktan beri kendisi için huzur kaynağı olmuş olan dinî inançlarına yeniden sarılabilmektedir. Dine dönüş, farklı eğilimler arasında kararsız kalmış olan ergene kendi birliğini ve Allah'ta var olmanın delilini verirken, aynı zamanda yoğun sevgi, mükemmellik ve yorum ihtiyacını tatmin etmeye de imkân verir. Böylece derin bir sezisizle varlığı hissedilen Allah, gencin iç fırtınalarını dindirir ve dinî değerler çerçevesinde hayatını yönlendirmeye çalışan ergende bir rahatlama, yatışma, sevinç ve güven duygusu gelişir.

İmam-hatip ve düz liselerde okuyan gençler üzerinde gerçekleştirdiğimiz bir çalışmada, yabancılaşmanın bireysel boyutuyla sosyal boyutları arasında sıkı ilişkiler olduğu görülmüştür. Araştırmada gençlerin içsel dinî motivasyon düzeylerinin, dinî pratikleri icra etme ve icra etmiş oldukları dinî pratiklerde mana üzerinde yoğunlaşmalarına göre farklılaştığı tespit edilmiştir. Buna göre genellikle namaz kılmadıklarını belirten gençler, en düşük düzeyde içsel dinî motivasyon düzeyi sergilerken, namazlarında okudukları surelerin anlamları üzerine yoğunlaşan gençlerin içsel dinî motivasyon düzeyinin en yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Namazlarında okudukları surelerin anlamları üzerine yoğunlaşan gençlerin sergilemiş oldukları içsel dinî motivasyon düzeyinin daha yüksek düzeyde olması, bütün iradî eylemlerde olduğu gibi ibadetlerde de mana üzerinde yoğunlaşmanın dinî hayat açısından ne kadar önemli olduğunu ortaya koyması açısından önemlidir.

İlahiyat fakültesi ve diğer fakültelerde öğrenim gören gençlerin de katıldığı bu çalışmada namaz ibadetine fazlaca iştirak etmeyen ve namaz kıldıkları halde namazlarında okudukları surelerin anlamlarını bilmeyen gençlerin, ana dilde ibadetten yana olanlar ile namazlarında okudukları surelerin anlamlarını düşünerek okuyanlardan daha yüksek bireysel yabancılaşma gösterdiği görülmüştür. Örneklem grubunun %69.3 gibi büyük bir çoğunluğu, icra etmiş oldukları dinî pratiklerin kendilerinde “rahatlatıcı ve huzur verici bir etki yarattığını” belirtmiş, dinî pratiklerin günlük hayatları ve şahsiyetleri üzerinde önemli bir etkisinin olmadığını ifade eden deneklerin toplam popülasyona oranının sadece %3.3 olduğu görülmüştür.⁶

Aynı çalışmada imam-hatip lisesine devam eden gençler diğer liselere devam edenlerden daha düşük düzeyde bireysel yabancılaşma skorları göstermiştir. Ayrıca “icra etmiş oldukları dinî pratiklerin kendilerinde rahatlatıcı ve huzur verici bir etki” yarattığını belirten gençler en düşük düzeyde bireysel yabancılaşma düzeyi gösterirken, icra etmiş oldukları dinî pratiklerin günlük hayatları ve şahsiyetleri üzerine fazla

bir etkisinin olduğunu düşünmeyenler, en yüksek düzeyde bireysel yabancılaşma göstermiştir.⁷

Örneklem grubunun %70 civarındaki büyük bir çoğunluğunun, icra etmiş oldukları dinî pratiklerin kendilerinde “rahatlatıcı ve huzur verici bir etki yarattığını” belirtmesi, dinî pratiklerin psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkisini ortaya koyması açısından önemlidir. İcra edilen dinî pratiklerin, imam-hatip ve ilahiyatlı öğrenciler üzerinde daha yüksek oranlarda rahatlatıcı ve huzur verici bir etki yaratmasına rağmen, icra edilen dinî pratiklerden manevi bir haz alamayan, onları sadece sorumluluktan kurtulmak için ifa eden gençler arasında yine bu iki grubun daha yüksek oranlar göstermesi, dinî hayatın imam-hatipli ve ilahiyatlı gençler tarafından daha çok sorgulandığını ortaya koyması açısından dikkate değer bulunmuştur.⁸

Sonuç olarak kendisine hangi anlam yüklenirse yüklensin gelişimsel bir olgu olan yabancılaşma problemi hayatın her anında ve alanında vardır ve olmaya devam edecektir. Zira insanla ilgili diğer olgularda olduğu gibi yabancılaşma da sürekli olarak kendini üretmekte, gelişimsel bir varlık olan insan için birtakım zorluklar ürettiği gibi aynı zamanda gelişime kaynaklık da etmektedir.

Gelişim problemlerinin en yoğun bir şekilde ortaya çıktığı dönem gençlik dönemi, bu özelliğiyle aynı zamanda bir yabancılaşma dönemidir. Gençin hayatına giren her yeni şey, bir problem yaratıp yabancılaşmaya neden olduğu gibi, ona daha önceden farkına varılmayan yeni güç ve zenginliklerin ortaya çıkmasına da katkıda bulunur. Bu durum gencin oluşmakta olan hayat felsefesi, hayatına yeni giren şeylerle ilişkisi, problem çözme becerisi ve çevresinden aldığı destekle yakından ilişkilidir.

Gençlik döneminde bireyin hayatına gerçek vasfıyla giriş yapan faktörlerden biri de dindir. Dinin gencin hayatına girişi, çocukluk dönemi gelişimiyle yakın ilişkilidir. Bununla birlikte, gençlerin dine yüklemiş oldukları anlam, onu ciddiye alma düzeyleri ve ondan beklendikle-

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

ri şeyler dinî ve kişilik gelişimlerini doğrudan etkileyen faktörler olarak ön plana çıkmaktadır. Buna göre din, gencin hayatına bir problem olarak girip yeni problemlere neden olabileceği gibi, diğer gelişimsel problemlerin çözümüne önemli katkılar da sağlayabilir. Ancak dinin gelişimsel problemlere katkı sağlaması onun doğru bir şekilde algılanması, yeterince doğru bilinmesi, değerli bulunması ve hayata aktarılması suretiyle kişiliğe mal edilmesiyle mümkündür.⁹ Bu durumların herhangi birinde meydana gelen eksiklik ve zafiyet dinin kişiliğe mal olmasını geciktirdiği gibi yeni sorunlara da neden olabilir. Dinin anlamının keşfine yönelik çabalar dindarlığın kalitesini yükseltmekte, anlamsal boyutu yükselen dindarlık ise yoğun bir yabancılaşma potansiyeli taşıyan gençlerde önemli bir yatışma ve ruhsal sağaltım sağlamaktadır. Hayatlarında ilk defa bu kadar güç vehmetmeler de gençlerin yapmayı düşündükleri şeyler çok,

ancak güçleri sınırlıdır. Onların Allah'la kurdukları şursal bağlantı, birçok noktada işlevsel olabilir. Zira onlar çocukken anneleriyle kurdukları ilişkinin bir benzerini Allah'la kurabilir, tehlike anlarında annelerinin varlığını bir güvenlik unsuru olarak algıladıkları gibi Allah'ı bir sığınak olarak algılayabilirler. Tehlike geçtikten sonraki anlar ise gençler için daha önemlidir. Zira onlar çocukken annelerinin mevcudiyetini bir güvenlik üssü olarak algılayıp etkinlik alanını genişletmek için daha uzağa gitmeyi denedikleri gibi, şimdi gelişim için daha uzaklara gitmek gerekmektedir. Allah'ı güvenlik üssü olarak algılayan gençler ise daha uzağa gidebilir. Zira onlara göre Allah, kendilerine sorunlarıyla baş etme yeteneği vermiş güçlü ve yardımcı bir dosttur. Karşılaşılan olumsuzluk ve başarısızlıkların da bir anlamı vardır. Çünkü onların başına gelen hiçbir şey güçlü ve yardımcı dosttan habersiz gelmemektedir. ■

DİPNOTLAR

- 1 Schacht, Alienation, London, 1970, s. 2.
- 2 Fromm, Erich, Çağımızın Özgürlük Sorunu, Çev. Bozkurt Güvenç, Gündoğdu Yayınları, 3. Basım, Ankara, 1995, s. 56.
- 3 Warren, Howard C., Dictionary of Psychology, Houghton Mifflin Company, The Riberside Press, Cambridge, 1934, s. 12.
- 4 Gerson, Walter M., Alienation in Mass Society: Some Causes and Responses, Sociology and Social Research, 1979, s. 144.
- 5 Gerson, Alienation in Mass Society, s. 145.
- 6 Karaca, Faruk, Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II içinde, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 145; Krş. Karaca, Faruk, Yabancılaşma ve Din, Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014, s. 251-256.
- 7 Karaca, Dinsel Yabancılaşma, s. 145.
- 8 Karaca, Dinsel Yabancılaşma, s. 155-156.
- 9 Karaca, Faruk, Din Psikolojisi, Eser Ofset, 2. Baskı, Trabzon, 2015, s. 107-108.

KAYNAKÇA

- Budak, Selçuk, Psikoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2000.
- Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail, es-Sahih, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul (tarihsiz).
- Demirer, Temel ve Özbudun, Sibel, Yabancılaşma, Öteki Yayınları, İkinci Baskı, Ankara, 1999.
- Fromm, Erich, Çağımızın Özgürlük Sorunu, Çev. Bozkurt Güvenç, Gündoğdu Yayınları, 3. Basım, Ankara, 1995.
- Gerson, Walter M., Alienation in Mass Society: Some Causes and Responses, Sociology and Social Research, 1979; 143-152.
- Gould, Laurence J., Conformity and Marginality: Two Faces of Alienation, The Journal of Social Issues, 1969, 25(2), 39-64.
- Hökelekli, Hayati, Fıtrat, TDV İslam Ansiklopedisi, c. XIII, s. 48-58.
- Karaca, Din Psikolojisi, Eser Ofset, 2. Baskı, Trabzon, 2015.
- Karaca, Faruk, Yabancılaşma ve Din, Dinsel Yabancılaşmanın Sosyal Psikolojik Analizi, Çamlıca Yayınları, İstanbul, 2014.
- Karaca, Faruk, Gençlik ve Dinsel Yabancılaşma, Gençlik Dönemi ve Eğitimi II içinde, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2003, s. 137-160.
- Kılıç, Sadık, Yabancılaşma, (İnsana Karşı Toplumsal Süreç), Rahmet Yayıncılık, İstanbul, 1984.
- Müslim, İbn Haccac en-Nisaburi, es-Sahih, Tah. Muhammed Fuad Abdulbaki, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul (tarihsiz).
- Schacht, Richard, Alienation, George Allen and Unwin Ltd., London, 1970.
- Warren, Howard C., Dictionary of Psychology, Houghton Mifflin Company, The Riberside Press, Cambridge, 1934.

MÜSLÜMAN ÖZNEİNİN MEKÂN TÜKETİMİ POPÜLER KÜLTÜR VE DİN

Yrd. Doç. Dr. Bayram SEVİNÇ
Karadeniz Teknik Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi

Kültür, Kimlik ve Din

21. yüzyıl, geleneksel toplumun sosyo-kültürel kodlarını kökten değiştiren selef yüzyıla oranla kültür ve yaşam biçimlerinin daha sık ve sıkı etkileşim ve değişim/dönüşüm yaşadığı bir profil göstermektedir. Söz konusu değişim ve dönüşüm, anlam evreni, kültürel kodlar, yaşam tarzı vb. bir insanın 'kim' olduğunu tanımlayan ve hayata baktığı pencereyi biçimlendiren temel unsurların da farklılaşmasını beraberinde getirir; geleneksel algıda mihver tutum olan istikrar ve sabite, günümüz dünyasında yerini değişim ve harekete bırakır. Hızlı toplumsal değişim, küreselleşme ve ilintili olguların getirmiş olduğu kültürel haberdarlık ve etkileşim dolayısıyla hayatın neredeyse her boyutunu kapsar hâle gelmiştir; bu bağlamda kimlik de bileşenlerinin sürekli bir muhakeme ve muhasebeden geçtiği bir forma bürünmüştür. Geleneksel toplumun verili kimlik formunun yerini günümüzde genel olarak inşa edilen kimlik almıştır¹ ki, her birey, toplumsal ve kültürel haberdarlık ve etkileşimin getirmiş olduğu farklılıklar bağlamında kendi anlam evrenini tanımlama ve savunma pozisyonundadır.

Bir halkın yaşam tarzını ifade eden kültür, sosyalleşme sürecinde öğrenilen ve içselleştirilip uygulanması beklenen kodlardan oluşur; bireyin duygu, tutum, kanaat ve davranışlarının biçimlenmesinde etkin bir dinamik sergiler.² Kültür istikrar gösterdiği gibi, modern toplumun temel tanımlamalarından biri olan sosyal değişim de sergiler. Değişimin farklı biçim ve etkenleri³ söz konusu olduğu gibi, Batılı yaşam tarzının yayılması ve yapılaşmış davranış örüntülerinin bu eksen çerçevesinde değişime yönelmesi de söz konusudur. Bir yaşam tasarımı ve davranışları koordine eden ortak anlayışı ifade eden kültür,⁴ tüketim kalıplarını, özelde mekân tüketimi örüntülerini de içeren popüler kültür⁵ formunu da kapsamaktadır. Sembolik bir düzen ve anlamla ilişkili olan kültür, kimlikle ilişkili hatta farklı pencereden bakılan ama aynı olguyu ifade eden (kültür-kimlik)⁶ iki ayrı kavramdır. Din, kültürün en temel kurumlarından biri ve biçimlendirici etkiye sahip güçlü bir anlam kaynağı olduğu için kimlik ve tüketim ilişkisi, din kurumundan bigâne değerlendirilememektedir. Temel anlam kaynaklarından biri olan din, getirdiği biçimlendirmeler bağlamında

kimliğin oluşumu ve davranış kalıplarının şekillenmesini önemseyen bir yapıya sahiptir. Dahası, anlam, bireyseli aşan, yani toplumsal bir üretime dayanır ve “dünya, anlam üzerine kurulmalıdır.”⁷

Bir din, aynı zamanda yaşayan bir kültürdür; kültürün değişimi, toplumsal koşulların değişimiyle etkileşim halinde olduğu için dinî pratik ve yorumların değişkenliği bu minvalde söz konusu olmaktadır. Organize bir hayat tarzını ifaden eden kültür değişkendir; bu bağlamda “hayat tarzı, dine yaklaşımı ve dinî tutum da hayat tarzını etkiler.”⁸ Kültürün önemli simgesel formlarından olan tüketim, her daim ekonomik bir etkinliğini aşan bir şey olmuştur. Onun şekillenmesi, “hayaller, arzular, kimlikler ve iletişim” yoluyla ve bütün bu unsurların birlikteliğiyle oluşan bir duyuş, davranış ve düşünce sistematığı sergilenir.

Kent, Toplumsallık ve Mekân Tüketimi

Türkiye’de kent ve tüketim toplumu bağlamında İstanbul’un profili öne çıkar; kentin tarihi ve güncel öz-nitelikleri, onu tüketim pratik ve mekânlarıyla bezir. Tüketim kalıpları temelde kültürel ve sosyal bir pratiktir ve içecekler de bu anlamda toplumsallık biçimini oluşturur.⁹ İlk kahvenin İstanbul’a gelişi¹⁰ ve tüketim mekânlarının geniş ve çeşitli yelpazesinin kentte bulunması, toplumsallık ve tüketim kalıpları bağlamında onu özel kılmaktadır. Osmanlıda kahvehaneler bir erkeklik alanı ve toplumsallık zemini olarak işlev görürken günümüz Türkiye’sinde kafeler her iki cinsiyetin toplumsallık alanı olarak işlev görmektedir.¹¹ Osmanlıda kahvehane, eğlenceden siyasal tartışmaya kadar birçok işlev gören ve toplumsal yapının işleyişinde bir sosyal kontrol uygulayan kamusal alan olmuştur.¹² Bu mekânlar, toplumun kendini yeniden ürettiği kültürel katılım ve toplumsallık formları olarak şekillenmiştir. Cumhuriyet dönemine geldiğinde kıraathane gibi formlarla bu toplumsallık farklı bir işlevle yüklenmeye çalışılmış ve Batıdan gelen yeni bir form olarak (sonraki dönemlerde) kafeler ortaya çıkmıştır.

Kafelerin son 30 yıllık serüveni, onları kahvehanelerin bir üst kategorisi olarak kurumsallaştıran bazı

düşünce ve pratiklerle şekillenmiştir. Bu bağlamda kafeler, yeni ve seçkin bir toplumsallık ve kamusal iddiasını taşımış ve bazı tematik formları da beraberinde getirmiştir. Algılanışları modernlikle birlikte işleyen kafeler, aynı zamanda yeni neslin söylem gramerinin tartışıldığı toplumsallık pratiklerinin de inşa merkezlerindedir. Kentleşmeyle paralel algılanan bu yeni mekân oluşumları aynı zamanda kentlilik kültürü ve modernleşme algısının da simgesel yükünü taşımaktadır. Gerek işlevleri, gerekse simgesel anlamları ve gösterge biçimleri onları kentlilik kültürünün belirli biçimlerinin üretimi ve yeniden üretimi için bir tüketim yeri hâline getirmektedir.¹³ Buralarda meydana gelen sosyalleşme pratikleri ve kültürel kodlar, entelektüel unsurlar ve boş zaman etkinliklerini taşıdığı gibi siyasal kodlar da taşıyabilmektedir.¹⁴

Kafeler, tasarlanma biçimleri açısından (renk, tarz, doku vb.) da bir toplumsallık üretmektedirler. Bu bağlamda bir mekân olmanın ötesinde kendisine anlam yüklenen bir yer olan kafeler söz konusu olabilmektedir ki kafelerin birçok işlevi (dinlenme, eğlence, yeme-içme, sosyalleşme, sohbet, kimlik inşası, statü ve prestij atfı vb.), onu simgesel bir tüketim birimi hâline getirir; ki bu tüketim, kimlik tanımında önemli bir inşa unsuru olmaktadır. Bu mekânları tüketmek, belli bir aidiyet, güven, bağlanma ve tutum üslubunu kazanmak anlamına da gelebilmektedir ki bu tür deneyimler, kimlik konfigürasyonunun önemli faktörlerindedir.¹⁵ Bütün bunların oluşturduğu profilde kafeler, hem bir buluşma hem de bulunma zemini olmaktadır.¹⁶

At Pazarı, Fatih

Bu bulunma zemini, kültürel kalıpları ve kimlik formlarını yeniden üreten bir toplumsallık formu olarak modern kentin biçimlenişini etkilemektedir. Dahası, okur-yazar kitlenin katıldığı bir pratikler kamusal alanın yapısal dönüşümlerini de ivmelemektedir.¹⁷

Popüler Kültür Pratikleri ve Din

1990'lı yıllara kadar Türkiye'de tartışılan konular (kadın-erkek ilişkileri, boş zaman değerlendirme pratikleri vb.) 90 sonrasında popüler kültürün de etkisiyle değişmiştir. Sonraki dönemde, dinî konular popüler tartışma konusu olmuş, İslamcı feminist tanımlamalarını getiren tutumlar belirmiş, 1992 yılında ilk tescit defilesi yapılmış, İslamcı sosyete ve tatil olgusu belirmiş, öncesinde TV izlememeyi telkin eden dinî liderler kendi kanallarını kurmaya yönelmiş ve yeni bir dindarlık ve söylem grameri ortaya çıkmıştır. Bu ve benzeri olgular, popüler kültürün dini etkileme biçimi ve dinin oraya müdahil olma pratiklerini göstermektedir. Popüler kültür, eskiden reddedilen birçok toplumsal pratiği meşrulaştırmıştır.¹⁸

90 sonrasında en önemli olgularından biri, karma mekânlardaki toplumsallık formudur. Müslüman özne açısından bakıldığında kahvehaneye kıyasla kafeler, yeni bir toplumsallık biçimini ifade etmektedir ki buradaki en temel farklılık karma bir mekân olması ve böylece geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarını değiştirmesidir. İstanbul özelinde bakıldığında yakın dönemde birçok semtte ortaya çıkan kafeler ve dikkat çeken örneklerden biri olan Fatih semtindeki (eski) At Pazarı'nın bir kafe alanı olarak dönüşüme tabi tu-

tulması ve bir sokak olarak inşa edilmesi öne çıkmaktadır. Fatih, sur içi niteliği ve günümüz popülasyonunun farklı niteliğiyle konu açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. At Pazarı, özellikle (genç) Müslüman öznenin toplumsallık ve kamusal alana çıkış bağlamı ve bu çerçevede ortaya konan simgesel mekân tüketimi pratiklerinin zemini olması açısından dikkat çekicidir.

At Pazarı'ndaki katılım pratikleri, birçok yeni boyut taşımaktadır; öncelikle geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarından biri olan erkek toplumsallık alanının karma şeklinde tanımlandığı, eğitim ve iş için gündüz uğraş içinde bulunan kadınların akşamları buralara giderek kamusal pratiklerin devamını icra ettikleri, katılımcıların entelektüel kaygılarını dile getiren söylem ve pratiklerin olduğu bir profil öne çıkmaktadır. Dolayısıyla buralara katılım, tüketilen yer¹⁹ kavramına uygun düşmektedir; yani bu kafeler bir tüketim yeri oldukları gibi tüketilen yerlerdir de. Kahve içmek, Osmanlı toplumunda temel bir ev dışı pratik olarak şekillenirken toplumsal cinsiyet kalıpları kadınları bu dışsal pratiklerin dışında tanımlamıştı; bugün kafelerde mekân tüketimi hem bu dışsal pratiğe katılımı hem de bu mekânların sembolik içeceğinin içerdiği anlamların paylaşımını temsil etmektedir.²⁰ Kahvehaneler nasıl tematik mekânlar²¹ şeklinde biçimlendiyse bugün de kafeler aynı şekilde tematik biçimlenme göstermektedir.

At Pazarı (Fatih Belediyesi'nin projesiyle yenilenir), mekânsal dönüşümün modern bireyin düşünsel değişimiyle örtüşmesini örnekendirir. Bu bağlamda Türkiye'de 1990'lı yıllarda beliren popüler kültürün dini etkileme olgusunun yeni tüketim kalıpları üzerinden belirginleşmesi dikkat çekmektedir. Dolayısıyla, geleneksel kodların yeni yorumlarının ve farklı kimlik inşalarının yansıdığı bir tercih olarak İstanbul kafeleri, (ki bunların içinde İslamî sosyete kavramıyla tanımlanan yeni ve modernlikle ilişkili tüketim kalıplarının dindarlık yorumuna eklenmesiyle oluşan formlar da söz konusudur) Müslüman öznenin modernlik yorumunun popüler kültür kodları üzerinden belirginleşmesini de temsil etmektedir. Burada temsil

edilen yaklaşım, farklı mekânların taşıdığı formun da gösterdiği gibi homojen bir yapıya sahip değildir.

At pazarı gibi mekânlar, alternatif bir kamusal alan oluşturma talebinin de temsili olarak okunabilir; hem geleneksele hem de seküler moderne bir alternatif olarak. Karşı mahalle ya da karşı mekân tanımlamaları, bu farklılığı ifade etmektedir.²² Bu olgu, hem kafelerin isimlerine (ör. Dersaadet, Lena, Derviş, Eski Kafa, Bab-ı Yaren, Beyrut, Bezm-i Safa) hem de konseptlerine (kimisi entelektüel tartışmayı, kimisi müziği vb. merkeze alır) ve belli düzeyde müşteri portföyüne yansımaktadır. Öte yandan alternatif kafe formu, kendini aşıkâr kılmanın yolu olarak belirir; gizleme değil. Dahası, sahur ve iftar programları düzenleme gibi popüler kültür etkinliklerinin sergilenmesi ve her kesimden insanların mekâna gelişinin beklenmesi (yazar vb. çağırılması) bu anlamda aktif otonom bir özne inşasının işaretleridir.

Sonuç

Din ve toplumsal değişim arasında bir etkileşim vardır; dini etkileyen son dönemin popüler kültür kodları, dinî gelenek ve yorumda değişim ve dönüşümler ortaya

“ Türkiye’de kent ve tüketim toplumu bağlamında İstanbul’un profili öne çıkar; kentin tarihî ve güncel öz nitelikleri, onu tüketim pratik ve mekânlarıyla bezer. ”

koymuştur. Uzun süre müzik, eğlence ve televizyon izleme gibi pratiklere katılım açısından reddiyeci bir tutum sergileyen Müslümanlar, günümüz Türkiye’sinde özellikle gençler bağlamında bunların tamamını hayatlarına entegre etmiştir; bu katılım, modernleşmeyle birlikte ortaya konan yeni dindarlık yorum ve formlarının temsili olmaktadır. Tesettür defilelerinin, İslamî sosyetenin, ‘süslüman’ etiketlerinin tartışıldığı bir dönemde popüler kültürün dini etkileme biçimini mekân tüketimi bağlamında ele alan bu metin, tüketim toplumunun dirençli kodlarının günümüzde din ve dindarlığı etkilediğini savunmaktadır. Bugün, 90’lı yıllarda tartışılan İslamî kesimin tikel kamusal alanlarının bambaşka bir biçime doğru gidebilme potansiyelinin işaretleri gözlenmektedir; dahası, bu dönüşümler, yeni bir beşerî sermayenin oluşumunu da haber vermektedir. ■

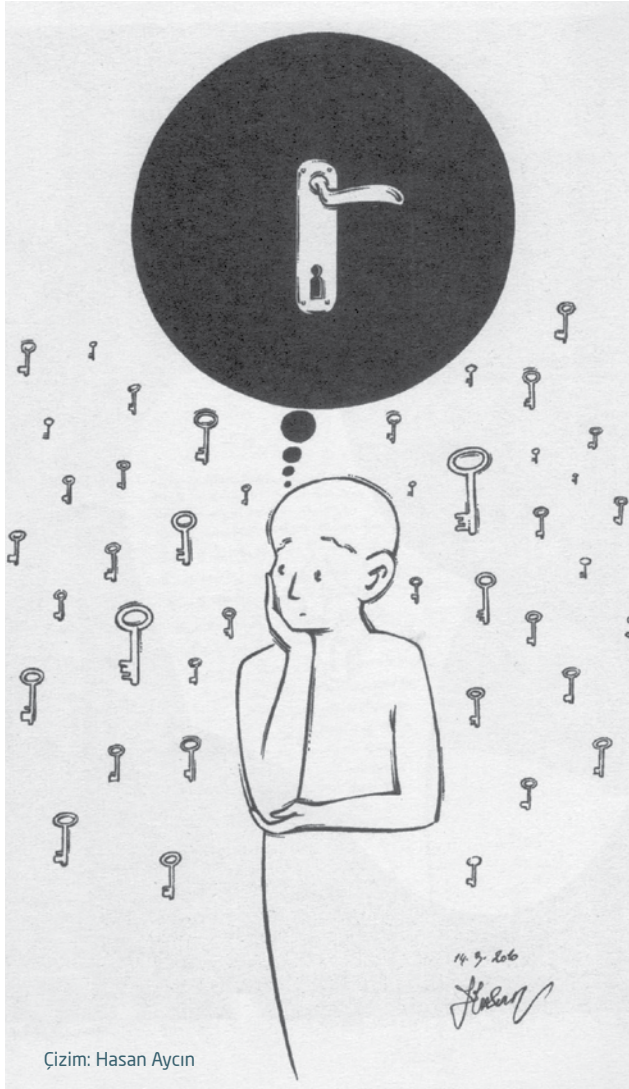
DİPNOTLAR

- 1 Anthony Giddens, Modernliğin Sonuçları, Ersin Kuşdil (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2004, s.41-49.
- 2 Veysel Bozkurt, Değişen Dünyada Sosyoloji: Temalar, Kavramlar ve Kurumlar, 8. Baskı, Bursa: Ekin Yayınları, 2012, s. 90.
- 3 Bkz. Mümtaz Turhan, Kültür Değişimleri- Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, 6. Baskı, İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2006.
- 4 Bozkurt, a.g.e., s.91.
- 5 Bozkurt, a.g.e., s.106.
- 6 Dennys Cuhe, Sosyal Bilimlerde Kültür Kavramı, Turgut Arnas (çev.), İstanbul: Bağlam Yayınları, 2013, s. 10-12.
- 7 John Storey, Popüler Kültür Çalışmaları, Kuram ve Metotlar, Koray Karasahin (çev.), İstanbul: Babil Yayınları, 2000, s. 12.
- 8 Christopher Dawson, “Kültür ve Din İlişkisi,” Kültür ve Din içinde (3-14), M. Ali Kirman ve Abdullah Özbolat (drl.), M. Ali Kirman (çev.), Adana: Karahan Yayınları, ss.8-10.
- 9 Bkz. Ralph S. Hattox, Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakınoğulu’daki Kökenleri, Nurettin Elhüseyni (çev.), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, ss.64-66.
- 10 İlk kahvenin 1517’de içildiği kaydedilir. Ulla Heise, Kahve ve Kahvehane, Mustafa Tüzel (çev.), Ankara: Dost Kitabevi, 2001, s.21. 19. yüzyılda seyyah Lumières İstanbul’u büyük bir kahvehaneye benzetir. Cengiz Kırılı, “Kahvehaneler: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Kamuoyu”, A. Yaşar (hzl.), Osmanlı Kahvehaneleri: Mekân, Sosyalleşme, İktidar içinde (95-119), İstanbul: Kitap Yayınevi, 2009, s.96.
- 11 Kırılı, a.g.m., s. 96.
- 12 Bkz. İbrahim Peçevî Efendi, Peçevî Tarihi, C.I, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
- 13 Ömer Aytaç, “Kent Mekânlarının Sosyo-Kültürel Coğrafyası,” Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2007, C.17, S.2, s.200.
- 14 Siyasal oluşum ve denetim pratikleri için bkz. Cengiz Kırılı, “The Struggle over Space: Coffeehouses of Ottoman Istanbul, 1780-1845,” Doktora Tezi, Binghamton: The State University of New York, 2000.
- 15 Aytaç, a.g.m., s.201-3.
- 16 Heise, a.g.e., s.109.
- 17 Bkz. Jürgen Habermas, Kamusalın Yapısal Dönüşümü, 6. Baskı, T. Bora ve M. Sancar (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2005; Şerif Mardin, Türkiye, İslam ve Sekülerizm- Makaleler 5, E. Gen ve M. Bozluoçay (çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, 2011, s. 7-24.
- 18 Vejdî Bilgin, “Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü”, Kültür ve Din içinde (125-146), M. Ali Kirman ve Abdullah Özbolat (drl.), Adana: Karahan Yayınları, s. 127-143.
- 19 John Urry, Consuming Places, London-New York: Routledge, 1995.
- 20 Osmanlıdaki geniş işlevler için bkz. Salah Bırsel, Kahveler Kitabı, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1983.
- 21 Cem Sökmen, Aydınların İletişim Ortamı Olarak Eski İstanbul Kahvehaneleri, İstanbul: Ötügen Yayınları, 2011, s.25. Ayrıca bkz. İsmail Ediz, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’in İlk Yıllarına Kahvehaneler ve Sosyal Değişim,” SAÜ Fen Edebiyat Dergisi, C.8, S.1, s.182.
- 22 Bkz. Uğur Kömeçoğlu, Kimlik, Mekân ve Gündelik Hayat, İstanbul: Ufuk Yayınları, 2012; Uğur Kömeçoğlu, “Historical and Sociological Approach to Public Space: The Case of Islamic Coffeehouses in Turkey,” Doktora Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, 2001.

ALO-FETVA'DA GENÇLERİN SORUNLARI

“Fetva soruları, yaşanan zamanın davranma biçimlerini de içine almaktadır. Sosyal medyayı bu bağlamda düşünebiliriz. Ülkemizde oldukça yoğun bir biçimde ve daha çok gençler tarafından kullanılan sosyal medya da fetvaya konu olmaktadır.”

Nevin MERİÇ
Din Hizmetleri Uzmanı,
İstanbul Müftülüğü

Çizim: Hasan Aycin

Alo-fetva her yaştan insanın iletişime geçtiği bir birimdir. Fetva aynı zamanda evde olan kişinin istek ve rızasıyla kamusala açılması demektir. Kamusalın bu imkanı iyi değerlendiren faydaya dönüştürmesi ise hem bireyi hem de toplumu rahatlatarak, olumlu anlamda etkileyecektir. Toplumsal algı daha çok yaşlılar üzerine olsa da gençlerin de fetvayı aradıkları ve yaşadıkları problemi konuştukları bir gerçektir. Bu zaviyeden olarak gençlerin İstanbul Müftülüğü Alo-fetvayı arama konularını birkaç başlık altında ele alalım.

İbadetler: Gencin din ile ilişkisi aileden aldığı eğitim ve görgü yanında okul ve sosyal çevrenin yedeğinde gelişir. Genç çok daha samimi duygularla Allah'a yönelir. İbadet hayatı da onun için önemlidir. Bununla birlikte çok çeşitli ve farklı uyaranlara da açık olduğundan bu konuda gel-gitler, ihmaller ve reddetmeler yaşanabilir. Gencin bu dünyasını olumlu anlamda şekillendirmek için Hz. Peygamber'in tavsiyesine sıkıca yapışmak ailenin dikkat etmesi gereken bir ölçü olacaktır. *Abla okuldan bir kere dışarı çıkabiliyorum. Okulun böyle bir kuralı var. Ben de öğle vaktine denk getirip okulun yanındaki camide namazımı kılıyorum ama ikindi özellikle kışın sorun oluyor. İzin vermiyorlar eve gecikiyorum. Bana ne tavsiye edersiniz?* Bu örnekte gencin yaşadığı sorunu doğru yere müracaat ederek çözme eylemi kadar ibadetle ilişkisindeki hassasiyet de önemlidir. Dolayısıyla hem ibadeti hem de okul düzeninin devamı anlamında sorunun cevaplandırılması gerekir.

Ergen ibadet ilişkisi: Bir delikanlı annesiyle sorunlar yaşamaktadır. Büyük bir ihtimalle annesi de babasından veya yaşadığı hayattan dertli gözükmektedir. Ama bize derdini açan genç olduğu için ona kulak vermemiz gerekmektedir. *Abla annem banyo yapmama karşı çıkıyor. Her gün her gün banyo mu olur diyor. Ama benim gusül almam gerekir. Ne yapacağımı şaşırđım. Her seferinde annemle de kavga etmek istemiyorum. Teyemmüm alsam olur mu? Çocuğunun yaşadığı biyolojik dönüşüme bu kadar kapalı ve bigane olmak aslında annenin de ciddi bir travma yaşadığını göstermekte. Bu soruyu duyduktan sonra her konuşmamda bir biçimde örnek olarak verip anneler uyarılmıştır. Bu anlamda fetva soruları toplumdaki kuruma, kurumdan topluma gerçekleşen bir akışında imkandır aynı zamanda.*

Genç kızlar da ergenlik-ibadet ilişkisinde gerginlikler yaşamaktadır. Yeni başlayan adet (regl) hayatı ve ibadet ilişkisi ergeni sıkıntıya sokmaktadır. Öğrencinin regl sebebiyle Kur'an-ı Kerim'i okumasında yaşadığı sıkıntı gerek kendileri, gerek öğretmenleri, gerek anneleri tarafından fetvaya yöneltilmektedir. Bir başka ergen sorusu ise; *Abla ben çok güzelim. Ama bildiğim gibi değil ... şu artiste benziyorum. Kızlar beni hiç bırakmıyor abla. Gece onda bile çağırıp çekirdek çitletiyoruz mahallede. Annemler de kızıyor. Gündüzleri caminin imamının gençler grubu var onlarla takılıyorum ama akşamları ne yapacağım. Her zaman hayır demek ayıp olur diye düşünüyorum. Onlara kızsam ve çağır-dıklarında gitmesem olur mu?* şeklinde doğru davranışı bulmak için fetvaya yönelen genci gösterirken, yaşanan problemlere de ışık tutmaktadır diyebiliriz.

Fetva soruları yaşanan zamanın davranma biçimlerini de içkindir. Sosyal medyayı bu bağlamda düşünebiliriz. Ülkemizde oldukça yoğun bir biçimde ve daha çok gençler tarafından kullanılan sosyal medya da fetvaya konu olmaktadır. *Abla benim oyun karakterim var. Onu satmak istiyorum ama bunun caiz olup olmadığını bilmiyorum. Siz söyleyebilir misiniz?* Sorunun dinî anlamda değişen ticaret biçimini aşkar etmesi yanında gencin hassasiyeti oldukça dikkat çekicidir. Yine buna benzer *sanal çiftliğimde domuz yetiştirebilir miyim?* sorusu ise içine çekilmek istenilen veya üzerimizi kuşatan ağın boşluk bırakmayan yapısını karşımıza çıkarmaktadır.

Bunun yanında ibadetle ilişkisinde sorunlar yaşananlar da bulunmakta. Özellikle yaz günlerine denk gelen oruç, gençleri ciddi anlamda zorlamakta bazen de içinde bulunulan şartlar ibadete engel olmakta gibidir. *Abla ben büfecide çalışıyorum... şu semtte. Çok kalabalık ve yaz olduğu için guslümü korumam mümkün değil kaç kere denedim başaramadım. Oruç tutmasam olur mu? Ve annelerin çocuklarına yardımları fetvada da kendini gösteriyor... Çocuğum dayanamadığını, orucunu bozmak istediğini söylüyor. Bozsa olur mu? kaç yaşında: 25.*

İmtihanalara özellikle üniversite imtihanına denk gelen ramazan/lar da genci olumsuz etkilerken, çocuğunu yaz kampı, spor kampı gibi paket programlarına yandıranların da benzer sıkıntılar yaşadığı gözlemlenmektedir. İnsanın bir şeyi elde etmesi ibadetten feragatle olmamalı, hele gençlik döneminde yapılan ibadetin maddî ve manevî kazancı düşünülürse aslolanın ibadet olduğu gence bir biçimde verilmeli, genç de ibadetine sahip çıkmalıdır.

Gerekçesi olmadan arayanlar: Okul çağında olduğunu tahmin ettiğimiz bazı gençlerin grup halinde gereksiz sorularla fetvayı meşgul ettiklerine de özellikle son yıllarda rastlamaktayız. Yine benzer bir genç oyunu bağlamında tesadüfen çevirdiği telefonda hacdan yeni gelmiş ve o yorgunlukla uykusundan uyandırdığı kadının hakkını helal etmediği bilgisini alan genç kız çözüm konusunda fetvayı aramaktadır. Bu anlamda bazı gençlerin kendilerini avutan binlerce oyun ve oyuncağın olduğu günümüzde bu gibi hak ihlallerine tevessül etmeleri de ilginçtir. Gençleri bundan vazgeçirmeye çalışmak ve bunu bir imkan olarak değerlendirmek de kalan sabrımız çerçevesinde bizlere düşmektedir diyebiliriz.

Bunun dışında okul dersleri veya imtihan sorularının cevapları bağlamında da fetva aranmaktadır. Bazen derslerde konuşulan konu telefonla sorulmakta, hoparlör açılarak cevap bütün sınıfa dinletilmektedir.

Sonuç olarak her kesimin iletişime geçtiği alo fetva gençler tarafından da kullanılmaktadır. Bu durum hem genç, hem aile hem de okul açısından olumlu değerlidir. ■

Dr. Önder ARPACI ile Söyleşi

Dr. Önder ARPACI

1965 yılında Nevşehir’de doğdu. İlk ve orta öğrenimini Nevşehir’de tamamladı. 1989 yılında Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nden mezun oldu. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Felsefe ve Din Bilimleri (Din Eğitimi) alanında Yüksek Lisansını 1992 yılında tamamladı. 1998 yılında “İmam Hatip

Liselerinde Öğrenci-Öğretmen İletişimi ve Doyum Problemleri” adlı teziyle doktorasını verdi. 2006 yılında “Başöğretmen” ünvanı aldı.

1989 yılında öğretmenlik mesleğine başladı. İzmir Halide Edip Adıvar Ortaokulu, Kadıköy Kenan Evren Lisesi, Fenerbahçe Lisesi, Kadıköy İmam Hatip Lisesi, İstanbul Anadolu Lisesi, Sainte Pulcherie Fransız Lisesinde

öğretmenlik; İstanbul Anadolu Lisesi, Moda İlköğretim Okulu ve T.Emlak Bankası Ataşehir İlköğretim Okulu, Köy Hizmetleri Anadolu Lisesi, Suadiye Hacı Mustafa Tarman Anadolu Lisesi’nde yönetici olarak görev yaptı.

Suadiye Hacı Mustafa Tarman Anadolu Lisesi müdürü iken, 09.07.2013 tarihinde Beşiktaş İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü görevine başlamıştır.

Tuğba AYDENİZ, Mehmet YÜKSEL, Fulya İBANOĞLU
Şadiye ÇİMEN

Gençlerin dinî ve ahlâkî değer eğitimi veren okullara adaptasyonu nasıl sağlanmalıdır?

İmam-Hatip liselerinin orta kısımlarının açılmış olması onların imam-hatiplerin lise kısmına geçiş ve adaptasyonunu daha da kolaylaştıracaktır. Bazen liselerde ortaya çıkan olumsuz yönleri gören ve bunu tasvip etmeyen çocuklar olumlu motivasyon sağlayabilir. Yapılan çalışmalarda gençlerin imam-hatip lisesini ve ilahiyatı seçme nedenlerine baktığımız zaman “Ben imam olacağım, bu alanda çalışacağım” şeklinde meslekî açıdan seçenlerin sayısı %10’u geçmez. %35 civarı ise dinî bilgiler öğrenme arzusudur. Kendini yetiştirmek için burayı seçenlerin sayısı da yine %36 civarı. “Ne olmak istiyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplarda imam-hatip olmak istiyorum cevabı %2,3 gibi çok düşük bir rakam. Müftü, vaiz olmak isteyen %3,7 toplamda %6 gibi, öğretmen olmak isteyen %27, hukukçu olmak isteyen %9,3, doktor %10, mühendis %14, işletme ve finans sektörü %8 rakamları ortaya çıkıyor.

Sosyal bilimlere ilgi azalıyor mu?

Geçmiş dönemlerde imam-hatip okullarında, verilen matematiğe dayalı alanlardaki sevgi ve bilgi yetersizliğinden kaynaklı mecburen bir sosyal bilimlere yönelme vardı. Ama bugün her iki alanda da yeterli eğitim ve sevgiyi alan öğrenci sayısal alanlara da daha çok ilgi duyabiliyor. Gençler için önlerindeki rol modelleri de çok önemli. Eğer önünde meslekî anlamda başarılı birilerini görüyorsa, çocuk kendine bir rota çiziyor. İmam-hatip lisesi ve ilahiyatta okumanın kendini sınırlamayacağına inanıyor. Bilerek, isteyerek imam-hatip lisesi ve ilahiyata yöneliyor. Özellikle ailede rol-model olabilecek kimseler bu manada çok önemli. Tabi bugünün gençliği üzerinde negatif çevre faktörü geçmişe göre daha etkin. Kafeler, oyun salonları, sınırları çizilmemiş kız-erkek ilişkileri, olumsuz arkadaşlık ortamları vb. faktörler bugünün kırılma noktaları. Dikkati dağıtacak çok fazla ilgi alanı var.

Çocuklara gerekli ahlâk ve erdemi verecek olan, okulun adı değil oradaki eğitimcilerdir ve okulun programıdır. Bugün imam-hatip liselerinde dinî bilgilerin çok yüklenmesi yerine bilincin artırılması gerekiyor. Anahtar sözcüklerden birisi de bu. Yani “dini bilinç” oluşturmak gerekiyor. Bilginin bilince, şuura dönüşmesi çok önemli. O zaman değerler davranışa dönüşecektir.

Bunu nasıl yapmak gerek, değerler eğitimi açısından öğretmenlerimiz yeterli mi?

Pedagojik formasyon, meslekî bilgi, alan bilgisi ve genel kültürün çok iyi olması gerekiyor. Bu yolda rehber olanların kendilerine bir dert edinmeleri gerekiyor. Elhamdulillah bugün bu işi dert edenler çoğunlukta. Ancak hâlen imam-hatip liselerinde ders verecek öğretmen açığımız var. Normal liselerde de çok sayıda öğrencimiz Siyer ve Kur’an derslerini seçmeli ders olarak seçiyor. Dolayısıyla bu alanda yetişmiş, özellikle kalifiye eğitimciye çok ihtiyaç var. Doğru bilgiye sahip, doğru bilgiyi aktarabilen kalifiye ilahiyat mezunlarına ihtiyaç duyuyoruz.

Hocam son dönemde imam-hatip lisesi sayıları ile öğrenci sayıları doğru orantılı mı artıyor?

2002’de 25 bin öğrencimiz varken şu an imam-hatip liselerimizde 996 bin öğrencimiz var. Bir milyon

öğrenci çok önemli bir rakam. Ancak sayı kadar nitelik de önemli. Gelsinler, okusunlar, dinini diyanetini öğrensinler ancak nitelik de göz ardı edilmemeli. Ama baktığımız zaman nitelik konusunda bir problem görüyoruz. İmam-hatiplerimizin öğrenci yelpazesi normal bir lise görünümünde olabiliyor. Bu bir manada dinî camiaya soğuk bakanlar ile radikal görüştekilerin törpülemesi açısından olumlu olduğu düşünülebilir. Bu iki grubu ortaya doğru çektik. Ancak niceliğin nitelikli hâle gelmesi gerek ki; bu da sosyal etkinliklerle olacak. Öğretmenlerimizin hizmet içi eğitimlerle geliştirilmesi ile olacak ki bu konuda ciddi bir çalışma var. Din eğitimi şuan bir dönüşüm aşamasında. Yarışmalar, etkinlikler artırılmalı. Çocuklarımızın özgüvenleri kuvvetlendirilmeli. Her alanda var olabilmeli, kendini ifade edebilmeliler. Sadece sosyal alanlar değil, fizik kimya, matematik olimpiyatlarında var olabilmeliler. Dinî ilimler ile modern bilimlerin sentezini yapabilen, dünyayı doğru okuyabilen, millî, manevî değerlere sahip öğrenciler yetiştirebilmek amaç olmalı.

İstanbul’un Robert Koleji veya benzeri yerlerde okuyup da aile değerlerinin etkisi ile imam-hatip okullarında aldığı ahlâk eğitimi alması mümkün olmaz mı?

Diğer liselerde seçmeli dersler var. İki yıl önce Suadiye Anadolu Lisesi’nde bulunan 200 öğrencinin 100 tanesi Siyer ve Kur’an eğitimi seçti. Bu çok önemli bir

	2013-2014					2014-2015					
	9. SINIF SEÇMELİ DERS SEÇENLERİN SAYISI	10. SINIF SEÇMELİ DERS SEÇENLERİN SAYISI	SEÇMELİ DERSİ SEÇENLERİN TOPLAMI	9-10. SINIF ÖĞRENCİ TOPLAMI	2013-2014 GENEL ÖĞRENCİ İÇİNDE DERSİ SEÇENLERİN %'Sİ	9. SINIF SEÇMELİ DERS SEÇENLERİN SAYISI	10. SINIF SEÇMELİ DERS SEÇENLERİN SAYISI	11. SINIF SEÇMELİ DERS SEÇENLERİN SAYISI	9-10-11. SINIF SEÇMELİ ÖĞRENCİ TOPLAMI	9-10-11. SINIF TOPLAM ÖĞRENCİ SAYISI	2014-2015 GENEL ÖĞRENCİ İÇİNDE DERSİ SEÇENLERİN %'Sİ
HZ. MUHAMMED'İN HAYATI	437.388	157.939	595.327	1.733.678	34,34	285.596	152.044	62.680	500.320	2.623.782	19,07
KUR'AN-I KERİM	323.192	129.289	452.481	1.733.678	26,10	221.912	102.283	46.441	370.636	2.623.782	14,13
TEMEL DİNİ BİLGİLER	340.620	169.197	509.817	1.733.678	29,41	184.670	125.211	55.466	365.347	2.623.782	13,92

rakam. Çocukların açlığını gösteriyor. Çocuk nerede okursa okusun, eğer sevmişse, sevdirmişseniz onun oruç tutmasına, namaz kılmasına kim engel olabilir? Ama sahura tekmeleyerek kaldırırsanız o çocuk sevebilir mi? Ateist olması bile gayet normal. Sekizinci sınıf, 14 yaşında bir öğrenci, dindar bir aile; bir gün çıkıyor babasının karşısına “Ben Protestan oldum” diyor. Baba çocuğu iyice dövüyor. Zorla götürüp abdest aldırıyor. Kelime-i şehadet getirtiyor. Tabii ciddi bir problem, anne-babanın önce şunu sorması gerekirdi, biz çocuğumuza inancı ve dini hakkında yeterli donanımı sağlayabildik mi? Din ve ahlâk hususunda eğer çocuğumuza yeterli donanımı sağlırsak nereye salarsak salalım o kendini koruyacaktır. Ailenin sosyal yapısı değil verdiği eğitim önemli.

Çocuklara dinî değerleri, ibadetleri, mesela namazı nasıl sevdireceğiz?

Bu konuda o kadar çok çalışma var ki; onlardan faydalanmak yerinde olacaktır. Namazın ehemmiyeti anlatıp önce uygulama olarak göstermek gerek. Pek çok görsel materyal ve bunu kullanmak için uygun sınıflar var. Sadece anlatarak değil çocuğun ilgisini çekecek görsellerle anlatmak gerek. Zorlamadan örnek modellerle sevdirmek önemli. Anne veya baba başta olmak üzere aileden bir idolü olması gerek. Çocuk, çevresindeki her hareketin farkındadır. Giyim kuşam, bakış, namaz kıyış, iftar ve

sahur sofraları, bayramlaşmalar vs. gelenek ve sosyolojik temellendirme açısından çok önemli. Bayram deyince şimdi tatil akla geliyor. Aile kurbanını bağışladı bir kuruma, Antalya'ya tatile gitti. Bayram oldu mu? Olmadı. Çocuk kurbanı görmedi ki, onun için bayram tatil demek artık. Oysa kurbanı görmeli, dağıtımını yapmalı, yemeli, ikram etmeli, büyüklere gitmeli ki bayram, bayram olsun. Tartışılıyor kurban kesilirken görmeli mi görmemeli mi? Görsün, bu hayatın gerçeği değil mi? Doğmak, büyüme, ölmek. Ama doğru şekilde anlatmak gerekiyor.

Cami-çocuk buluşmasında bizim uyguladığımız yöntem çocukları camiye götürmek, 10 dakika ders, kahvaltı, yemek sonra olabildiğince oyun. Minbere, kürsüye çıksın, camiyi tanısın, camiyi bir tabu olmaktan çıkarsın, camide kimseler yokken keyfini sürsün vs.

Çok doğru bir yöntem. Sınıfta namazı, dini ne kadar anlattıysan anlat, görmeyince tahayyülden öteye geçmiyor. Gelecek camiye, görececek, yaşayacak, dokunacak, koklayacak ki zihinde yer etsin. Hocayı, müezzini görsün ki belki sonrasında bu şansı olmayacak, olmayınca da hoca deyince uzaydan gelen biri gibi düşünüyor.

Aynı durum okullarımız için de söz konusu. Din kültürü dersleri çok önemli. Sevdirmek, kalbine dokunmak çok önemli. Fenerbahçe Lisesi'ne derse giderken ilk derste biri tahtaya yazmış: ‘Ben ateistim, İsmâ-

“ Medeniyet tarihimizi iyi bilen, iyi aktarabilen eğitimcilere ihtiyacımız var. İbn Haldun’u, İbn Sina’yı, Farabi’yi, tarihte yapılan ilk ilmi keşifleri yapan İslam âlimlerini onların batıya etkisini bilmek gerek. Gençlerimiz bilmiyor çünkü eğitimcilerimiz bilmiyor. ”

il. Dersi güzelce işledim, İslam’dan dinden bahsettim. Çocuk çıkışta geldi “Hocam ben İsmail, neden bana kızmadınız? ‘Kafir, cehennemde yanacaksınız’ demediniz?” dedi. Sonra o kadar güzel bir diyalogumuz oldu ki... İpleri koparmamak, köprüleri atmamak, atılan köprüleri tamir etmek gerekiyor.

Çeşitli kademelerde imam-hatip lisesi öğrencileri ile programlar veya dersler yapıyoruz. Siz ne kadar çocuklara geniş perspektif verirsiniz verin, sonuçta her şey caiz mi değil mi de tıkanıp kalıyor.

Makro ölçekte toplum neyse, mikro ölçekte okul odur. Toplumun fotoğrafı var orada. Demek ki toplumuz henüz kademe atlama hususunda takılı kalmış. Her tür insanımız toplumda olacak. Demokratik müsamaha hususunda sınırı geniş tutmalı. Biz Mekke dönemini yaşadık, Müslüman bulmak için çırpındık. Birileri Medine döneminde hazır önünde bulduğu çocuğa değer vermiyor. Şiddet uyguluyor. Sonra çocuk ilk fırsatta okuldan kaçıyor değilse çıkınca zihniyetinden kaçıyor. Kalbine dokunmak önemli. Bugünün öğrencisi çok dikkatli. Önce şeklinizle size not veriyor, giyiminiz, kuşamınız, yazı yazarken ense traşınız, saatiniz, gömleğiniz, kravatınız, ayakkabınız uyumlu mu? Eğer bunlardan geçer not alamamışsanız, söyledikleriniz havada kalıyor. “Kendine faydası yok ki bana olsun” diyor öğrenci.

Öğretim metotları açısından din bize neler söyler?

Din ne diyor ‘aklınızı kullanın’. Nedir bu? ‘İşlevsel, fonksiyonel akıl’. Dini öğretim metotlarında çocuğa aklın kullanımını öncelemeliyiz. Oysa klasik manada biz

çizgileri kalın çiziyoruz. ‘Sınır bu, sormayacaksın, kabul edeceksin, sapmayacaksın, düşünmeyeceksin’. Mesela kader konusu, ‘sorma kabul et’ diyerek anlatamam ki? Bu konuda düşünmesini sağlamam gerek, zihindeki soruları cevaplamam gerek, ikna etmem gerek. Kadim kültür derdi varsa bunu körü körüne bağlılıkla değil sorarak, geliştirerek, keşfederek, geleneğin üzerine koyarak katkı sağlarız. İslam’ın kadim kültürünü canlandırmak istersek bir bütün olarak düşünmek gerek. Eğer ağaç büyümeyi gelişmeyi terk etmişse yıkılması yakın demektir. Sağlam iman, inanç, ibadet, ahlâk gerekli.

En büyük sorunlarımız algı eksikliği, bilgi eksikliği ve kendimizi yenileyememe diyebiliriz. Fakülteden 20 yıl önce mezun olduğumuz bilgilere yenisini eklemiyorsak; elektroniği, bilgisayarı, sosyal medyayı gerektiği kadar kullanamıyorsak bu neslin çocuklarına söyleyecek çok sözümüz yok demektir. Yani bırakın okullardaki çocukları kendi çocuklarımızla bile irtibatı koparmışız demektir.

İmam, öğretmen veya ilahiyatçı gibi model olacak kişilerin durumunu nasıl görüyorsunuz?

Son dönemde yetişen ilahiyatçılarımızdan özellikle esnek olma hususunda giyim kuşamdan başlamak üzere ipin ucunu kaçıranlar var. Tabi genele bakarsak son zamanlardaki yüksek lisans, doktora yapan, enstrüman çalan –illa ney olacak diye bir kaide yok- sporla ilgilenen, kaligrafi ile iştigal edenlerin, edebiyat şiiir, roman ile ilgilenenlerin sayısı artıyor ki bunlar gençler ile daha iyi irtibat kurabiliyorlar. İmam-hatip liselerinde görev

2002-2015 ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ ÖĞRENCİ SAYILARI		
BÖLGELER	2002 ÖĞRENCİ SAYILARI	2015 ÖĞRENCİ SAYILARI
AKDENİZ	5032	68240
BATI ANADOLU	5658	58807
BATI KARADENİZ	6853	38353
BATI MARMARA	1871	12667
DOĞU KARADENİZ	4631	25577
DOĞU MARMARA	5774	44576
EGE	5203	44402
GÜNEYDOĞU ANADOLU	2399	90249
İSTANBUL	9143	116162
KUZEYDOĞU ANADOLU	1558	23054
ORTA ANADOLU	5543	33180
ORTADOĞU ANADOLU	1848	41146
TOPLAM	55513	596413

yapan arkadaşlarımız mutlaka diğer liselerde de görev yapmalı. Bakış açısını genişletmek açısından. Temsil kabiliyeti edinme, misyonunu, görevini farklı mecralarda yerine getirebilme açısından.

Zaman zaman problem yaşayabiliyoruz. İmam-hatip lisesi müdürlerinin mutlaka ilahiyat mezunu olma şartı getirilmeli. O kültürü bilmesi gerekir. Diğer branştan olan arkadaşlar iyi idarecidir, iyi bir insandır ama bakış açısı çok önemli, bu okulların misyonunu, ana damarlarını bilmeli hissetmeli, kendini bir idareciden öte ait olarak görmeli.

İslam ve ilimler birbirine iç içe girmiş konular. Bunları doğru aktarabilmeli, görebilmeli, ihtiyacı sezebilmeli. Medeniyet tarihimizi iyi bilen, iyi aktarabilen eğitimciler ihtiyacımız var. İbn Haldun'u, İbn Sina'yı, Farabi'yi, tarihte yapılan ilk ilmi keşifleri yapan İslam âlimlerini onların batıya etkisini bilmek gerek. Gençlerimiz bilmiyor çünkü eğitimcilerimiz bilmiyor.

Mevlana'nın Pergel metaforunda olduğu gibi, ayayın biri bu toprağın kültüründe sabit olduktan sonra diğer ayak dünyanın her tarafını dolaşabilmeli.

Toplumda yükselen değerler var. Popüler kültürün dayattığı; moda, araba, villa, şatafat, futbol yıldızları, pop yıldızları gibi unsurlar kültür hâline dönüştürülüyor. Aile ne konuşuyor evde 'şu arsayı alsam, şu evi ye-

nilesek, şu ticareti yapsam, şu elbise, bu ayakkabı' diye dünyalık ne varsa evin ve zihinlerin içine dolduruyoruz. 'Gelin çocuklar şu televizyonu kapatalım, bir hadis bir âyet okuyalım, anlamına bakalım' demiyoruz. Hadi yapmıyoruz dolaylı etki dediğimiz bir şey var. Çocuk belki yapalım denilen şeye direnç gösterebilir. Kişi kendisi yapacak, çocuk görecektir merak edecek 'Bu nedir?' dediğinde artık zamanı gelmiştir hemen orada ona açıklayacağız, öğreteceğiz. Gel bir de beraber yapalım diyeceğiz. Ödüllendirerek motivasyonunu arttıracacağız. Bizim kendi yükselen değerlerimiz olması gerekiyor, sanatımız, edebiyatımız, musikimiz vb.

Şu anda 1021 adet imam-hatip lisemiz var. 1285 imam-hatip ortaokulumuz var. Bir milyon imam-hatip öğrencisi var. Mükemmel bir rakam. Bu sayıyı keyfiyete dönüştürmeli. Kartal İmam-Hatip Lisesi veya Beyoğlu İmam-Hatip Lisesi gibi tercih edilen okulların sayısını arttırmalı. Sosyal her türlü aktiviteyi okul ihtiva edebilmeli. Yarışmalar, projeler olimpiyatlar ile çocuk kendisini geliştirme imkânı bulabilmeli. Bunu yaparken izole etmek değil. Farklı bir insan prototipi yetiştirmek değil amaç. Kültürünü, dinini öğrensin çocuk, dünyaya açık olsun.

Öğrenci kadar öğretmen de önemli bir etken...

Mutlaka. Öğretmen adeta çocuğu kendine çeken bir mıknaş gibi olmalı. Olumlu örnek çok, ancak olumsuz

örnekler de hiç az değil. Çocuk, dini hocayla, din kültürü öğretmeni ile özdeşleştiriyor. Bizim kendi içimize kapanma, kendimize çalışma gibi bir lüksümüz yok. Her yerde ve zamanda var olmak boynumuzun borcu. Atatürk'ün çok sevdiğim bir sözü var; 'Yolunda yürüyen bir yolcunun ufku görmesi yeterli değildir, ötesini görmesi gerekir'. Biz ufkun ötesine talip olmalıyız. İyi bir iletişim becerisine sahip olmak, kendini ifade edebilmek çok önemli. Yani hacmimizin ne kadarını kullanıyoruz. %50 mi, kullanmadığımız %50 israftır? Bu meslekteki hocamızın, öğretmenimizin, ebeveynin düstur hâline getirmesi gereken Ramazan Kayan hocamızın forma döktüğü altı A formülü var; aşkınlık, arınmışlık, adanmışlık, aidiyet, aksiyon ve aşk.

Nasıl bir örneklik olmalı?

Önce kişi kendi ile barışık olmalı. Pozitif olmalı, kendi ile iletişim halinde olmalı. İletişim kurabiliyor mu kendi ile. Aynada kendini sığaya çekebiliyor mu? Doğru ve yanlışlarını görebiliyor mu? İkincisi, anne-baba ile iyi olmak zorundayız, onların hak ve hukukunu gözetmeli, onlarla iletişim sağlam olmalı. Sonra akrabalar, yakın akrabalar, uzak akrabalar, sonra sosyal çevre, komşuluk etraf ile olan ilişkilerin iyi olması gerekiyor. Sonra tabiat ile barışık olmak... Hz. İbrahim metodu, aya, yıldız, güneşe bakarak Allah'a ulaşmak. En nihayetinde Allah ile olan ilişkilerinde doğru metodu yakalamak gerek. İnanç, ibadet, ahlâk açısından. Bunların hepsini bir araya getirdiğimizde, hakiki Müslüman, insan-ı kâmil boyutuna ulaşmış oluruz. Aralarına bir sürü âyet, hadis ekleyebilirsin. Ama biz kendimizle barışık değiliz, kapasitemizin farkında değiliz, gayret içinde değiliz; ailemizle problemliyiz, hırslar var, dünya meşgaleleri, makam, koltuk var; bunlardan sıyrılmadıkça, kendimize faydalı olmadıkça başkasına nasıl olabiliriz. Önce kendimizden ihya

ve ıslaha başlamak gerek. Bütüncül bakamıyoruz, insan evren Allah ilişkisini doğru kuramıyoruz. Atın ayağından çıkan kıvılcıma yemin eden, geceye yemin eden, güneşe, aya yemin eden bir Rabbimiz var. Kâinata, tefekküre yeterince zaman ayıramıyoruz. Tefekkürden kastım elimize doksan dokuzluk tespihi alıp bilmem kaç bin defa şunu çekmek değil. Görmek, idrak etmek, sonuca ulaşmak, pratiğe dökmek. Enfüs ve âfâk kelimeleri geçer Kur'an'da iç gözlem dış

gözlem. Bunu beceremiyoruz.

Kutlu doğumda kullanılan 'Dünya bize biz birbirimize emanetiz' başlığı vardı, işte bizde tam bu bakış açısı eksik. Eşim, çocuğum, talebem, sağlığım, bedenim, çevrem, komşum, dünyam ilânihaye bana emanet. Bu bilinçle baktığımız zaman toplumsal veya ferdi sorunlar da çözülür. Bizim temelde nezaket ve zarafet sorunumuz var. Hz. Peygamber, insanın en hayırlısının insana faydalı olan, güzel ahlâklı olan olduğunu söylemiyor mu? Biz nezaketi acizlik sanıyoruz, alçakgönüllülüğü eksiklik addediyoruz. Sahip olduğumuz ilim irfana dönüşmeli. Cemil Meriç'in güzel bir sözü var: İnsan üç şeyin peşinde koşmak için yaratılmıştır: Hakikatin, güzelliğin ve hayrın. Hakkın ve hakikatin yanında olmalıyız.

Bunları eyleme geçirmek için önce model insan, insan-ı kâmil yetiştirmeliyiz. İmam-hatip okulları erdemli bireyler yetiştirmek için bir vasıta. İkinci olarak kurumsallaşmak, vakıflar dernekler eliyle kurumsal olarak bu işlere katılımın sağlanması gerek. Üçüncüsü doğru metotlar geliştirmek ve kullanmak gerek. Maddî ve manevî boyutu dengelemek gerekir ki biz bugün manevî boyutu pas geçiyoruz.

Hocam teşekkür ediyorum.

Ben teşekkür ediyorum. ■

ERGENLİK DÖNEMİNDE EBEVEYNİN ROLÜ

Prof. Dr. Behiye ALYANAK
İstanbul Üniversitesi, Çapa Tıp Fakültesi

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

Varlıkların bir araya gelip desenler oluşturması ve desenlerin ahenkle bütünleşmesi ile yaşam anlam kazanır. Yaşayan şeyin kendisi, özü, ruhtur ve ruhun ne olduğu aslında bilinmemektedir. Maneviyatımıza göre ruh, insana emanet edilen sevgidir, gerçek varlıktır ve Yaradan'a iade edilecektir. Her varlığı hareket ettiren rahmet kuvveti, bizlere ruh olarak üflenmiştir. Her parçacık kendi anlamlı bütününe yerleştiğinde işlevsellik kazanır. İnsan yavrusu da kendi anlamlı bütünü olan ailesinin içinde ve ailesinin desteğiyle varlık bulabilir. Kendi ruhu, canı gibi hissettiği, ilahi varlık boyutundan emanet aldığı yavrusunu değerlendirerek, sosyal bütünlüğe katmak anne babanın asli görevidir.

Sevgiyle, saygıyla, duyarlılıkla, coşkuyla çevremize yöneldiğimizde, varlıkla, yoklukla anlamlı bütünlükler içine girdiğimizde yaşama katılırız. Yaşama açık yürekle, cesaretle, emek vererek katılacak mıyız yoksa eleştiri oklarını ve şimşekleri yağdırarak oturduğumuz yerden yaşamı düzenlemeye mi çalışacağız? Öncelikle anne

babanın cevap vermesi gereken soru budur. İkinci yolu tercih edenlerin çocuk büyütmeleri çok zor olacaktır. Çünkü çocuk büyütürken, kendimizi de büyütmeye açık yüreklilik içinde yönelmemiz gerekir.

Bir tohumun filizlenmesini ya da bir bebeğin serpilmesini bir çocuğa dönüşmesini izlemek neden heyecan verir? Çocuklar anne babaların geleceğe uzanan tomurcukları, çiçekleridir. Bir çocuk, bir ergen çiçeklenirken, anne baba solgunlaşacak, solacaktır. Anne babanın kendini yavrusunda ruhunu yaşaması, özenli çaba, fedakârlık, geniş hoşgörü gerektirir. Evladının kendi çizgisini devam ettirmesinde ısrar etmek, hem kendine hem yavrusuna haksızlık oluşturur. Çünkü çocuklar anne babalarının ayak izlerini takip ederek kendilerini var edemezler. Her bireyin yaşam ödevi; kendini, kendi varlık nedeni doğrultusunda gerçekleştirmesidir. Kendi varlık bulacağı alanı seçmek ergenin görevidir.

Ebeveyne düşen görev, evladının farklı varlık alanını seçme özgürlüğünü gözetmek, uygun yaşamsal se-

çim yapmasını desteklemektir. Bu demektir ki sen beni seçmeyebilir, benden uzakta varlık bulabilirsin. Senden ayrı olmak istemesem de senin yoluna saygı duyuyorum, seni bir mesafeden izlemeye devam ediyorum. Ebeveyn olmak işte budur; çocuğuna ölene kadar yaşam rehberliği yapmayı baştan kabul etmektir. Çocuğunu dizinin dibinden, gözünün önünden ayırmadan, çeşit riskleri beraberce göğüslemeden uygun rehberlik yapılamaz. Anne baba olmak, üzölmek, kaygılanmak, yorulmak, mahcup olmaktır. Evladiyla hep gurur duymayı beklememelidir. Her insan kendi deneyimlerinden tecrübe ederek öğrenir. Hazır tavsiyeler işe yaramaz. Çocuk-ergen düşecek, kalkacak, canı yanacak, akli karışacak, “ah akılsız başım” diyecek, her koşulda, anne babasının yanında olgun duruşunu görerek gücünü toplayacak, yaşam mücadelesinde ilerleyecektir. Ergene “kendine gel”, “kendine çeki düzen ver” diyebilirsiniz ancak hatalar yapmak ve hatalardan öğrenmek, deneyim kazanmak, büyümek ve olgunlaşmak için gereklidir.

Ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında köprü dönemdir. Ergen, biraz çocuk, biraz bebek, bazen fazlasıyla yetişkindir. Anne babasını beğenmeyecek kadar ileri gider. Kendi iddialarında ilerler. Boy ölçüşür. Ülküleri, idealleri savunur. Ergen zaman zaman harekete geçmiş olan cinsel dürtülerinin baskısını yaşar, bundan suçluluk duyar. Hemcinsinin teması onda uyarılma oluşturabilir, bu durumda “ben eşcinsel miyim?” kaygılarına kapılır. Karşı cinsin ilgisini çekmek istese de bunu itiraf edemeyebilir. Beğenilmek kaygısı ve bedenine dönük ilgi içindedir. Sivilceleri canını sıkır, saçı istediği gibi durmuyordur. Boyu daha ne kadar uzayacaktır acaba?

Ergenlikte, yumurtalıklar, testisler ve böbrek üstü bezleri östrojen ve testosteron salgılar. Bu da, üreme sisteminin gelişimini başlatır. Cinsellik hormonları beynin duygusal merkezi olan limbik sistemde aktiftirler. Ergenler duygularını tutku seviyesinde yaşayabilir ve yoğun duygular ve heyecanlar hissedebilecekleri deneyimlerin peşinde koşarlar. İçinde buldukları arkadaş grupları ailelerinin yerini alır. Zamanlarının çoğunu arkadaşlarıyla geçirmek isterler. Gün içindeki sohbetleri akşam telefon-

laşmaları izler. Ebeveynlerin ergenin arkadaşlarıyla tanışması, onları eve davet etmesi uygundur. Anne baba ergenin arkadaşlarını yargılamadan, paylaşımlarına yer yer katılarak uygun ölçüde destekleyebilmesi çok önemlidir.

Ebeveynler de ergenliğin hızlı değişikliğine uyum sağlamakta zorlanabilir. Hızla çocukluğunu kaybeden, sesi, görüntüsü, ilgileri değişerek, bir iki yılda farklı bir ergen oluveren çocuklarından eski çocukları olmasını bekleyebilirler. Ergen de yer yer kaybettiği çocukluğunun, yer yer bebekliğinin yasını yaşayabilir. Anne babasına gidip gelip sarılıp öpebilir, onun yanında yatmak isteyebilir. Bu bebekliğe geriye dönme isteğine her iki tarafın da uygun sınır çizmesi, hadi bakalım, yola devam demesi, ayrı bir birey olma yolunu açması bebeksi tutumları basitçe geçiştirmesi gerekir. Ebeveynlerin, güven sağlayıcı, rahatlatıcı, koruyucu, bakım sunucu, empatik tutumu ve duygu desteği ergenlerin ruh sağlığını koruyucu önemli bir etkidir (McFarlane, 1995).

Öte yandan riskli ve dürtüsel davranışları frenleyen, karar vermenin düzenlendiği ön beyin bölgesi (prefrontal korteks) henüz gelişim aşamasındadır. Ancak 20’li yaşların ortalarında gelişimini tamamlayacaktır. Bu nedenle planlama, öncelik belirleme, düşünceleri organize etme, dürtüleri bastırma ve eylemlerin sonuçlarını değerlendirme gibi ileri düzeyde işlemleri duygularıyla dengeleyerek yürütmek ergen için bir hayli zordur.

Ergenin en önemli işi, kendisinin kim olduğuna, neleri benimseyip nelerin karşısında duracağına, hangi yolu hangi tutumla alacağına karar vermesidir. Yani kimliğini, kişiliğini, karakterini var etmesidir. Kendini var etmeden bir başka insanın sorumluluğunu alacak yakın ilişkilere girmesi uygun değildir. Kimlik psikososyal, kişilik psikolojik boyutta, karakter ise ahlâkî, manevî değerler boyutunda kişiyi tanımlayıcı, tanıtıcı niteliklerdir. Anne babasının ilişki alanına doğan çocuk, ailesinde gördüğü modellerle etkileşim içinde kendi niteliklerini fark eder. Kardeşe/kardeşlerle ilişki de kendini belirlemede anne baba kadar önemlidir. Anne babanın kardeşleri bir arada gözetmesi, aralarına girmemesi, birlikte faaliyetler yapmalarını

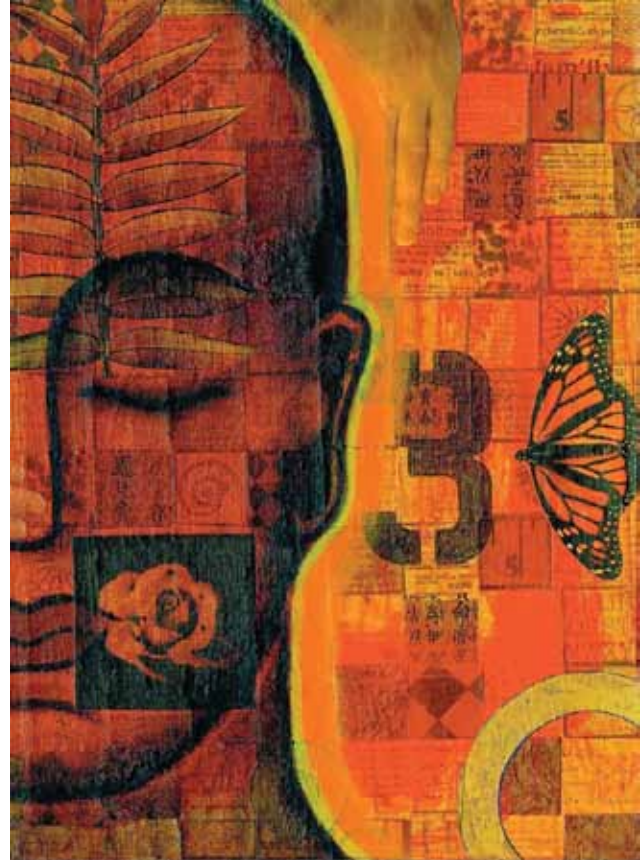
desteklemeleri gerekir. Uygun rol modellerin olması, kendine varlık biçmek için gerekir. Rol model uygun olmasa da 'ben böyle olmayacağım, böyle yapmayacağım' tavrı içinde çocuk kendini belirlemeye çalışacaktır. Ailesinden uzakta büyüyen çocukların başarılı kimlik geliştirmesi zorlaşmaktadır (Gündoğdu, 2004).

Aile içinde büyürken travmatik etki yaşayan çocuklarda da psikolojik bozulma, özellikle çoğul kişilik bozukluğu görülmektedir. Kliniğimizde yaptığımız bir çalışmada polikliniğimize başvuran olguların neredeyse yarısında çoğul kişilik bozukluğu (% 45.2) saptadık (Sar, 2014). Özellikle bu ergenlerin ailelerinde, yanlış ebeveyn tutumuna ve psikolojik istismara uğradıkları gerçeğinden hareketle; dağınık ve bölünmüş zihin yapısından çıkarak, kim olduklarını fark edecekleri olgunluğa ulaşmaları için ailelerin bilinçlenerek ergenleri destekleyici tutum geliştirmeleri gerekmektedir.

Ergenin olgun muhakeme ve karar verme becerileri için gerekli kontrolleri geliştirememiş beyin yapısı ve cinsiyet hormonlarındaki artış, duygusal iniş çıkışlar, sorumsuz risk alımı ve heyecan arayışı gibi davranışlarının açıklayıcısı olabilir. Bu anlamda, ergen davranışının sadece dik başlılık veya ebeveyni çileden çıkarmak için kasıtlı yapılmadığını bilmek önemlidir.

Ergen "varoluşsal kırılma", "var olmama" korkusu içinde, "bir olasılığın olanaksızlığının" kaygısı içinde bunalabilir. Ergenlerin %25'i ölmüş olma düşüncesi, isteği duyabilir. Ölüm fikrine yakınlaşmak ve hayatı sorgulamak, insanı karamsar ve kötü bir ruh haline sevk etmekten çok, değer yargularıyla dolu bir yaşama yöneltebilir (Yalom, 1999). 'Ölmeden önce ölünüz' ifadesi de bu gerçeği, egosal varlığın, bencilliğin öldürülerek, manevî hayata doğuşun başlamasına işaret edebilir.

Ergenlik döneminde her çeşit sağlıklı yaşam alışkanlıklarının ya da riskli davranışların temelleri atılır. Anne babanın görevi ergenin içine girdiği riskli davranış denemelerini fark etmesini, deneyim kazanmasını ve deneyiminin sonuçlarını anlamlı bir yere koymasını desteklemektir. Riskli davranışlar arasında sigara, en yaygın kullanılan yaşam kalitesini bozan, alkol ve diğer madde kullanımıyla, dürtüsellik, davranış sorunları, kendine za-

İllustrasyon: Gloria Rothrock

“ Ebeveyne düşen görev, evladının farklı varlık alanını seçme özgürlüğünü gözetmek, uygun yaşamsal seçim yapmasını desteklemektir. Bu demektir ki sen beni seçmeyebilir, benden uzakta varlık bulabilirsin. ”

rar verici davranışlar, intihar davranışıyla ilişkili bulunan önemli bir sağlık sorunudur. Örneğin İstanbul Bakırköy Amatemi'de yapılan bir toplum araştırmasında 10. sınıf öğrencilerinden rastgele seçilen 4957 kişi arasında sigara kullanımı %24.4, nargile kullanımı %45.4 bulunmuştur (Evren, 2014). Ergenlik döneminde beynin fiziksel yapılanması ve kimyasal dengesini, kullanılan alkol ve madde kalıcı şekilde değiştirebilmektedir. Bu zararın ergen tarafından iyi anlaşılması gerekir.

Beyin, beyin hücreleri arasında yeni kalıcı bağlantıların kurulması ile işlevsellik kazanarak şekillenir. Beyin hücrelerinin ilk bağlantılanması doğum sonrası dönemde iken, ikinci önemli yeniden bağlantılanma 11-12 yaşlarında olur ve düşünmeyi sağlayan beynin gri maddesi en kalın seviyeye ulaşır. Beyinde kullanılmayan, gereksiz bağlantılar budanır ve düşünme hızı artar. Beyin olgunluğa ulaştığında (20 yaşlarının ortaları), 10 milyar nö-

ron, 100 milyar destek hücresi ve 100 trilyon bağlantısı olmaktadır. Bu, dünyadaki bütün internet bağlantılarından daha fazla sayıda bağlantı demektir.

Ergenler hafıza problemlerinden ve dikkat süresinin kısalığından şikayet ederler. Ödevler, oda düzeni gibi konularda organizasyon becerileri kısıtlıdır. Genç ergenler bir dakikadan diğerine kendilerini daha farklı hissederler. Ebeveynler, ergenlere bu zorlu dönemi anlamalarına yardımcı olarak destek olabilirler. Ebeveynler ergenin gündelik işlerinde bir program oluşturmaya yardımcı olabilirler. Düzenlerini devam ettirebilmeleri için somut bir plan gereklidir. Bir rutin oluşturmak, ergenlere beyin ve vücutlarının ne hissedeceğinin öngörülemez olduğu bir dönemde, gündelik sorumluluklarını yerine getirebilme yetisini yeniden kazandırır. Ergenlerin zamanlarını nasıl geçirdikleri, beyinlerinin tüm potansiyeline ulaşip ulaşamayacaklarını belirleyecektir. Bağımlılık yaratan aktiviteler yerine, farklı türden sağlıklı aktivitelerde bulunmak stresi azaltacağı gibi beyin gelişimini de güçlendirip ergen beyninin en yüksek potansiyeline kavuşmasına yardımcı olur.

Bu nedenle, ebeveynlerin ergenlere 'yol haritalarını' oluşturmalarında ve takip etmelerinde destek sunmaları gerekir. Ebeveynler bu dönemin özellikleri konusunda bilinçli olup evlatlarının davranışlarını sınırlandırma konusunda özenli davranmazlarsa, hızlı araba kullanımı, sigara, alkol, madde kullanımı, sokak çetelerine katılma, uygunsuz ilişkilere girme gibi riskler artmaktadır.

Ergenlerin çoğu, daha fazla eğlenmek, arkadaşları ile daha fazla zaman geçirmek, kendi hayatları üzerinde daha fazla kontrole sahip olmak ve daha fazla özgür olmak ister. Ergenlerden o anda daha az eğlenceli veya daha az heyecanlı bir şey yapmaları istendiğinde, karşılık olarak tüm bu isteklerine kavuşmak isterler. Ebeveynle-

“Çocuklarınızı kendi zamanınızın âdetlerine göre eğitmekte ısrarcı olmayın; çünkü onlar sizin zamanınızdan başka bir zaman için yaratılmışlardır.” Hat: Hamit Aytaç

rin ergenleri uygun davranışlara motive etmelerinin etkili yolu, onlara yapacakları eylemin uzun vadede değil de kısa vadede kendilerine katacaklarının üzerinde durmak olacaktır. Ergenlerin yapmaları gereken bazı şeyler heyecanlı değildir ve çaba sarf etmelerini gerektirir. İstedğini elde etmek bireyi davranışa motive eder.

Ergenlerin kendilerinden neyin gerçekçi olarak beklenebileceği konusunda danışmanlık yapacak eğitilmiş ebeveynlere, öğretmenlere ihtiyaçları vardır. Ebeveynler, ergen çocuklarını yaşlarına uygun aktivitelere yönlendirmek ve onları desteklemek konusunda kararlı ve tutarlı olmalıdır. Ebeveynler çocuklarının aşağıdaki aktivitelerden en az üçüne katılımını sağlayabilmelidir: Spor, oyunculuk, müzik, matematik, satranç, kitap okuma, ahşap işçiliği, el sanatları gibi.

Ergenlerin yetişkinlik yaşamında başarılı olabilmesi için anne babalarının desteğiyle uygun, yeni deneyimler edinmeye, iç ve dış dünyasında yeni bağlantılar kurmaya başlaması gereklidir. Böylece, eleştirel düşünme becerileri ile gelişime ve öğrenmeye açılan, dürtülerini kontrol etmeye, soyut kavramları anlamaya çabalayan ergenler, hayatları boyunca kendilerine hizmet edecek sağlıklı alışkanlıkların temellerini atmış olurlar. ■

KAYNAKÇA

- Barkley R.A., Robin A.L. Benton C.M. Your defiant teen 10 steps to resolve conflict and rebuilt your relationship, New York 2008, Guilford press.
- Evren C., Evren B., Bozkurt M., Tobacco use among 10th grade students in Istanbul and related variables. Asian J Psychiatr 8:69-75, 2014.
- Gündoğdu M., Zeren Ş. G., "Yetiştirme Yurdunda ve Ailesinin Yanında Kalan Ergenlerin Kimlik Gelişimlerinin Karşılaştırılması", Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi 3 (22):57-65, 2004.
- McFarlane, A.H., Bellissimo, A., Norman G.R., Family structure, family functioning and adolescent well-being: the transcendent influence of parental style. Journal of Child Psychology Psychiatry 5:847-64, 1995.
- Sar V., Onder C., Kılıçaslan A., Zoroğlu S.S., Alyanak B., Dissociative identity disorder among adolescents: prevalence in a university psychiatric outpatient unit. J Trauma Dissociation.15(4):402-19, 2014.
- Yalom I., Varoluşçu Psikoterapi, Çev.: Zeliha İyidoğan Babayiğit, İstanbul 1999. <http://www.barrycounty.org/YSB/TeensTick.pdf>

-Ahmet Hamdi Akseki'nin Raporu Işığında- GÜNÜMÜZDE DİN EĞİTİMİ VE GENÇLİK

Prof. Dr. Ali ERBAŞ

Diyanet İşleri Başkanlığı Eğitim Hizmetleri Genel Müdürü

Türkiye'de din eğitiminin tarihi süreci oldukça inişli çıkışlı bir seyir ihtiva etmektedir. Medreselerin kapatılmasından itibaren 1950'li yıllara kadar din eğitimine büyük bir yasak getirilmiş, okullarda din eğitiminin örgün eğitim şeklinde yapılmaması bir yana, camilerde bile herhangi bir eğitimin gerçekleştirilmesi söz konusu olmamıştır. Üçüncü Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Akseki 1950 öncesinin din politikalarının nasıl olduğu ve bu politikayı yürürlüğe koymak isteyenlerin amaç ve niyetlerini deşifre eden bir rapor hazırlamıştır. Yakın tarihe tanıklık yaparak günümüze ışık tutan bu raporun bazı satırlarını okuyucuyla paylaşmakta fayda vardır:

“Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın muhtaç olduğu dinî elemanları yetiştirecek, Başkanlık da bunları dinî vazifelerde kullanacak ve böylece kanunun kendisine tahmil eylediği dinî ve millî vazifesini başarmaya çalışacaktı. Ama uygulama böyle mi oldu?” diyerek gelinen sürecin din eğitimi

açısından tahlilini yapıyor ve eleştirilerini sertleştiriyordu. Tahliline “bundan sonra ne oldu?” başlığı altında şöyle devam ediyordu:

“...Aradan uzun bir zaman geçmiş olmasına rağmen, Millî Eğitim Bakanlığı 430 nolu kanunla taahhüt eylediği vazifeyi yapmamış, yapamamış ve Diyanet İşleri Başkanlığı'nı yakinen ilgilendiren dinî vazifelerde istihdam edilecek hiçbir eleman vermemiş olması ve Başkanlığın da bugüne kadar din adamları yetiştirecek meslekî bir müesseseye sahip bulunmaması yüzünden, bugün memleketin birçok yerinde hakikî ve münevver bir din adamı bulmak şöyle dursun, camilerde mihraba geçerek halka namaz kıldırarak, minbere çıkıp hutbe okuyacak bir imam ve hatip bile bulunmamaktadır (...).”

Bu tür olumsuzlukların yaşandığı ülkemizde sağlıklı din eğitimi ve din hizmetinin başlatılması için neler yapılması gerektiğini ise Akseki şöyle dile getiriyordu:

“Camide halkı irşat edecek hakikî bir vaiz, bir din mürşidi ve hatip, ancak din ve dünya ilimleri okutularak ve insanı ifrat ve tefrite düşürmek istidadında olan bu iki nev’i ilmin yekdiğerini murakabe yolları öğretilerek yetiştirilebilir. Bu şekilde yetişen bir din adamının, bir vaizin, hatta bir köy imamının, bulunduğu yerde her bakımdan en münevver bir mürşit olabileceğinden şüphe etmemek lazımdır. Nasıl ki, vaktiyle iyi yetiştirilmiş olan din adamlarımızdan, âdetleri pek az olmalarına rağmen, bugün memleketin pek çok şehrinde faydalanılmakta olduğunu görüyor ve seviniyoruz... Vazifesi din işlerini tedvir etmekten ibaret olan Diyanet İşleri Başkanlığı’nın imam, hatip, vaiz, müftü ve yüksek din adamları yetiştirmek üzere muhtelif derecelerde meslek müesseseleri ve kursları açmaya yetkili kılınması, sadece dinî değil, aynı zamanda millî bir zaruret hâlini de almıştır”.

Ahmet Hamdi Akseki bu tür tedbirlerle birlikte yukarıda belirtmiş olduğumuz olumsuzlukları aşgariye indirmek için aşağıdaki çözüm önerilerinde bulunuyordu:

“Yirmi altı seneden beri çocuklarımız hakikî bir din ve ahlâk terbiyesinden mahrum olarak içi bomboş ve herhangi menfî bir tesiri kabule müsait bir halde yetişmektedir. Çocuklarımızın ve gençlerimizin, başka dinlerin ve muhtelif şekillerdeki misyoner propagandalarının içtimaî, siyasî herhangi bir muzır mezhep veya tarikat ve akidelerin menfî tesirlerinden uzak tutulması için çare düşünülmelidir. Çocuklarımıza gerek mekteplerde ve gerekse başka vasıta ile 26 seneden beri din ve ahlâk aleyhinde söylenebilecek ne varsa hepsi söylenmiş, telkin edilmiş ve kıpkızıl bir dinsiz olmaları için her şey yapılmıştır. Bugünkü gençler komünist olmuşlarsa, bunu ailelerindeki kuvvetli din terbiyesine borçluyuz. Çocuklarımızın, gençlerimizin her türlü yabancı ve menfî tesirlere bundan sonra da mukavemet edebilmeleri için, kendilerine, İslam dininin esas-

“ Çocuklarımızın, genç-
lerimizin her türlü yabancı
ve menfî tesirlere bun-
dan sonra da mukavemet
edebilmeleri için, kendi-
lerine, İslam dininin esaslı
ve ciddi bir surette talim
ve telkin edilmesi, manevî
terbiyenin verilmesi artık
kat’i bir zarurettir. ”

lı ve ciddi bir surette talim ve telkin edilmesi, manevî terbiyenin verilmesi artık kat’i bir zarurettir. Hakikî din adamlarına, mabetlerimizi şenlendirecek bilgili, fazilet sahibi vaizlere, imam ve hatiplere olan ihtiyacın bir an evvel sağlanması lazımdır. Yeni nesle mensup birçok genç de kendilerinin maneviyattan tamamen mücerret bir halde yetiştirildiklerini acı acı itiraf etmektedir. Şu uzun maruzatımla memleketin dinî ve ahlâkî durumunu, milletimin yüksek menfaatlerinden başka hiçbir şey düşünmeyerek bütün açıklığı ile arz etmiş bulunuyorum. Bu izahlarımız gösteriyor ki, buhranın sebebi, maneviyata vurulan darbedir. Şu halde, bu buhranın tek çaresi de maneviyata layık olduğu ehemmiyeti vermektir (...).”

Akseki, bu cümleden olmak üzere Amerika’da ve Batı’da manevî hayata, din eğitimine verilen önemi birtakım istatistikî bilgilere de yer vererek şu sonuca ulaşır:

“Şurasını bilhassa kaydetmek isterim: Amerika’da mekteplerde din dersi okutulmadığı bir zaman olmamıştır. Bizde olduğu gibi yirmi altı sene din derslerinin mekteplerde değil evlerde bile adını andırmamak gibi bir şey, ne Amerika’da ne

de dünyanın herhangi bir yerinde hiçbir zaman vâki olmamıştır. Diyanet İşleri Başkanlığı yeni baştan iyi bir şekilde teşkilatlandırılmalı ve kendisine lazım gelen muhtariyet verilmeli. Vakıflar Umum Müdürlüğü bütün gelir kaynakları ve teşkilatı ile birlikte, Birinci Büyük Millet Meclisi zamanında olduğu gibi, yine Diyanet İşleri Başkanlığı ile birleştirilmeli. Müftü, vaiz, imam, hatip, müezzin ve yüksek din adamları yetiştirmesi için de doğrudan doğruya Diyanet İşleri Başkanlığı’na bağlı müesseseler açılmasına müsaade edilmeli. Ayrıca ilk ve ortaokullarda mecburi, lise ve yüksek tahsil müesseselerinde ihtiyari olarak din dersleri, İslam felsefesi ve genişçe bir İslam tarihi, İslam coğrafyası okutulmalıdır. Yirmi altı seneden beri gittikçe derinleşen bu boşluğu doldurmak için bir taraftan bunlar yapılırken, diğer ta-

Ahmet Hamdi Akseki

raftan da Diyanet İşleri Başkanlığı'nın murakabesi altında gerek şahıslar ve gerekse teşekkül edecek hususi cemiyetler tarafından din ve Arapça serbest lisan ders-haneleri ve kursları açılmasına da müsaade edilmelidir (...) (Raporun tam metni için bkz., Sebilürreşad Mecmuası, sayı 101, c. 5, İstanbul 1951, s. 5-6).

Ahmet Hamdi Akseki'nin bu raporda da dile getirdiği ülke gençliğinin bir an önce din eğitimi ile buluşturulması gerekiyordu. Bu yüzden bir yandan Diyanet İşleri Başkanlığı bünyesinde "yaz Kur'an kursları" açıldı ve camiler din eğitiminin yapıldığı yegâne mekânlar haline getirildi. 1950 sonrası yavaş yavaş Kur'an kursları da açılarak hem gündüzlü ve hem de yatılı olarak hizmet vermeye başladı. Kur'an kurslarında Kur'an-ı Kerim'i yüzüne okuma öğretiminin yanında hafızlık eğitimi de yapılmaya başlandı. Hem yaz kurslarında camilerde ve hem de okulların açık olduğu eğitim sezonundaki Kur'an kurslarında bir yandan da temel dinî bilgiler eğitimi yapılıyordu.

1950 sonrası İmam Hatip Okulları, Yüksek İslam Enstitüleri, İlahiyat Fakülteleri açılarak ülkemizde daha fazla gencin hem de örgün eğitim yoluyla din eğitimi almaları sağlandı. 2000 yılına kadar her geçen

yıl okul ve öğrenci sayısı açısından sürekli artan İmam-Hatip okulları 28 Şubat sürecinin uygulamalarından büyük darbe yiyerek sayıları neredeyse onda bire düştü. Özellikle orta kısımlarının kapanması ve mezunlarının neredeyse ilahiyat fakültelerinden başka fakültelemelere girememesi sebebiyle bu okullardan pek çoğu kapanmanın eşiğine geldi. Önceleri üniversite birincileri çıkararak, en prestijli fakülteleri kazınarak okuma ve iş bulma imkânına sahip olan imam-hatip liseleri iyice zayıflatılma sürecine sokuldu. Aynı darbeye ilahiyat fakülteleri de maruz bırakıldı. Kontenjanları düşürüldü, bazı fakültelemelere hiç öğrenci verilmedi, hazırlık sınıfları kapatıldı, programı ve müfredatıyla oynandı. Nihayet bu şekilde 2010 yılına kadar gelindi.

Bu tarihten sonra yavaş yavaş din eğitiminin önündeki engeller kaldırılmaya başlandı. İmam-hatip liseleri mezunları için önceden uygulanmakta olan üniversite sınavları katsayı problemi, süreç içerisinde çözüme kavuşturuldu. Bu gelişmenin sonucu olarak bugün imam-hatip orta okullarının sayısı 1700'lere, imam-hatip liselerinin sayısı ise 1150'lere ulaştı. Bu okullarda öğrenci sayısı 60.000'lere kadar düşmüş iken, şimdi 1.000.000'a ulaştı. Aynı şekilde ilahiyat fakülteleri iyice zayıflamış, öğrenci sayıları 20'ye kadar düşürülmüş, bazılarında yıllarca hiç öğrenci verilmemiş iken şimdi yılda 100 ila 500 arasında rakamlarda yeni öğrenci kaydeder duruma gelmişlerdir. Örneğin önceleri tüm ilahiyat fakültelerine bir yılda alınan öğrenci sayısı 600'e kadar düşmüş iken 2014-2015 öğretim yılı için 16.000 yeni öğrenci alınmıştır. Fakülte sayıları da 95 olmuştur. Bundan sonra yapılması gereken hem imam-hatip okullarında hem de ilahiyat fakültelerinde daha kaliteli eğitim yapmak için gerekli araştırma ve geliştirmeleri yapmak, programları ve müfredatlarını iyileştirmek oldukça önem arz etmektedir. Böylece bu okullardan mezun olacak gençlerin din eğitimi alanındaki yeterlilikleri de iyileştirilmiş

olacaktır. Açıköğretim Önlisans İlahiyat ve İLİTAM programları için de aynı hususlar geçerlidir.

Örgün eğitimde din eğitimiyle ilgili gençlerin ortaokul ve liselerde seçmeli olarak okutulan Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hayatı, temel dinî bilgiler, Arapça gibi dersleri seçmeleri de önem arz etmektedir. Büyük mücadelelerle elde edilen bu kazanımların heba edilmemesi gerekir. Velilerin ve öğretmenlerin öğrencilere bu yönde rehberlik etmeleri mühim bir vazifedir.

Baştan beri olduğu gibi günümüzde de din eğitimi örgün ve yaygın olarak devam etmektedir. Örgün eğitimde din eğitiminden yukarıda bahsettik. Yaygın din eğitiminin Kur'an kurslarında yapıldığı hepimizce malumdur. 3.5 yıl öncesine kadar Kur'an kurslarına devam etmesi gereken çocuklar için sınıf ve yaş engeli vardı. Örneğin, ilkokulu bitirmeyen öğrenci yaz Kur'an kurslarına, ortaokulu bitirmeyen öğrenciler de uzun dönem Kur'an kurslarına kayıt yaptıramıyordu. 2011 yılında bu engel kalkınca "İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursu Programı" başlığı altında haftanın her günü her yaş grubuna hizmet edecek şekilde programlar yapıldı. Yediden yetmişe değil, yediden önce de yetmişten sonra da öğrencisi olan Kur'an kurslarımız açılmaya başladı. Hz. Peygamber'in "beşikten mezara kadar ilim öğreniniz" tavsiyesi yaygın din eğitimi programlarımız sayesinde gerçekleşme yoluna girmiş görünmektedir.

"İhtiyaç Odaklı Kur'an Kursları"na devam eden talebelerimiz genel olarak orta yaşlı yetişkinler olmakla birlikte 2013 yılından itibaren Diyanet İşleri Başkanlığı olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı ile yapmış olduğumuz yazışma ve protokol çerçevesinde Kredi Yurtlar Kurumu'na bağlı tüm yurtlarda Kur'an kursları açıldı. Diyanet İşleri Başkanlığı ve TÜİK işbirliği ile yapılan Türkiye'de Dini Hayat Araştırması'na göre %99'u Müslüman olan vatandaşlarımızın %59'u Kur'an okumasını bilmiyor. Bu oran üniversite gençliğinde daha da yüksek, yani %75'lerde. İnşallah öğrenci yurtlarında açılmış olan Kur'an kursları sayesinde Kur'an

okuyabilen, temel dinî bilgiler ve siyer dersleriyle de dinî bilgilerini geliştiren gençlerin sayısı artacaktır. Ebeveynler ve yetkililerin bu konuda da teşviklerini bekliyoruz. Bazı üniversite kampüslerinde uygun olan yerlerde de sınıf açılarak üniversite öğrencilerinin din eğitimi almaları sağlanmış oluyor. Başkanlık olarak iki sene önce başlattığımız D sınıfı Kur'an kursu uygulaması bu açıdan büyük kolaylık sağlamaktadır.

Yaz Kur'an kurslarımız ise özellikle 7-15 yaş arası çocuklarımız ve gençlerimiz için din eğitimi açısından adeta bir can simidi gibidir. Yapılan araştırmalara göre vatandaşlarımızın en az yarısı Kur'an'ı ve temel dinî bilgilerini yaz Kur'an kurslarında öğrenmişlerdir. Şimdi hem yaz Kur'an kurslarımızda hem de uzun dönem Kur'an kurslarımızda 4 yaşından itibaren öğrencimiz var. Medeniyetimizin önemli zenginliklerinden birisi olan Sıbyan Mektepleri bu programla ihya edilmiş oldu. Şu an itibarıyla Türkiye genelinde uzun dönem Kur'an kurslarında 4-6 yaş grubuna ait 1000'e yakın sınıf açıldı. Yatılı Kur'an kurslarımızda hafızlık eğitimi alan ve her yıl hafızlığını bitirip sınava girerek diploma almaya hak kazanan gençlerimizin sayısı 5000 civarındadır. Bundan sonra bize düşen sayısal verileri kaliteye dönüştürmek ve gençliğin din eğitimi ile ilgili seviyelerini sürekli iyileştirmeye çalışmaktır. ■

“Mescid-i Nebevi”

HZ. PEYGAMBERİN RAHLE-İ TEDRİSİNDE YETİŞEN GENÇLER

ABÂDİLE

Derleyen: Mehmet YÜKSEL

Allah'ın kulu anlamına gelen “abdullah” kelimesinin çoğulu olan “abâdile”, hadis ilminde ve tasavvufta farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Hz. Peygamber'in ashâbı arasında 300 kadar Abdullah adlı sahâbi vardı ve bunların pek çoğu gençlik dönlemlerinde Hz. Peygamber'in terbiyesinde yetişen gençlerdi. Hadis ilminde abâdile tabiri, bu alandaki vukufiyetleri, ilimleri ve özellikle verdikleri fetvalarla meşhur olmuş Abdullah adlı dört sahâbi için kullanılmaktadır. Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Zübeyr'in Abâdile'den olduğu konusunda âlimler söz birliği etmişlerdir. Bu sahâbiler, Hz. Peygamber devrinin genç, dinamik, gayretli, ilim ve ibadete son derece düşkün kimseleriydi. Dördüncü ismin üzerinde ihtilaf olsa da Abdullah b. Amr b. As olma ihtimali kuvvetlidir.

Abdullah b. Abbas

Hz. Peygamber'in amcası Abbas (r.a.)'ın oğludur. Annesi Hz. Haticeden hemen sonra müslüman olan Ümmü'l Fazl Lübâbedir. İbn-i Abbas, hicretten üç yıl önce Mekke'de doğdu. Resul-i Ekrem tarafından tahnik (Hurma vb. şeyi ağızda çiğnedikten sonra çocuğun damağını onunla ovma demektir.) edilmesi sebebiyle ashâb arasında üstün meziyetlere sahip olmuştur. Daha sonraları Hz. Peygamber ona iki defa dua etmiş, bu dualarından birinde “Allahım! Onu büyük din âlimi (fakih) yap ve ona Kur'anı öğret!” buyurmuştur. Bu sebeple İbn-i Abbas Kur'an-ı

Kerim'i en iyi bilen sahâbi olmuş, kendisine Tercümanü'l-Kur'an ünvanı verilmiştir. Ayrıca ümmetin en âlimi anlamında Hibrü'l-ümme diye de anılmıştır.

Hz. Peygamber'in hanımlarından Meymune annemiz onun teyzesidir. Bu sebeple bazı geceler Resul-i Ekrem'in yanında kalır, onun fiil ve hareketlerini, ibadetlerini takip ederdi. Efendimiz'in vefatında henüz 13 yaşında olan İbn-i Abbas, zeka ve anlayışı sebebiyle birçok defa Hz. Peygamber'in takdirini kazanmıştır.

Abdullah b. Abbas'ı çok seven Hz. Ömer onun görüşlerine pek değer vermiştir. Hz. Ali devrinde Basra valiliği yapmıştır. Bir kısmını bizzat Hz. Peygamber'den duyduğu mükerrerleriyle birlikte 1660 hadis rivayet etmiştir. Ömrünün son yıllarında gözlerini kaybetmiştir. Hicretin 68. yılında (687) 71 yaşında iken Taif'te vefat etmiştir.

Abdullah b. Zübeyr b. Avvâm

Cennetle müjdelenen on sahâbiden biri olan Zübeyr b. Avvâm'ın oğludur. Sahâbe arasında fıkıh bilgisiyyle şöhret bulmuştur. Annesi, Hz. Ebu Bekir'in kızı Esmâdır. Hz. Aişe, Abdullah'ın teyzesidir. Ebu Bekir veya Ebu Hubeyb künyesiyle anılır. Hicretten sonra, muhacirlerin ilk doğan çocuğu Abdullah'ın adını Peygamber Efendimiz koymuştur.

Abdullah, çok oruç tutan, geceleri çok namaz kılan, son derece cesur bir sahâbidir. Yedi-sekiz yaşlarında iken Efendimize biat etmiştir. Çocuk denilecek yaşta, babası ile

birlikte Suriye'nin fethine iştirak etmiştir. Yermük harbinde bulunmuştur. Babası Zübeyr'in komutasında Mısır'ın fethine giden 5000 kişilik yardımcı orduya da katılmıştır. Daha sonraki dönemlerde bir çok sefere iştirak etmiştir.

Hz. Osman döneminde Kur'an nüshalarının çoğaltılması için görevlendirilen heyette yer almıştır. Kendisi, kurra sahabeden olup, Kur'an'ı güzel okuyanlar arasındadır. Hz. Osman'ın şehit edildiği olayda diğer büyük sahabe çocuklarıyla birlikte halifenin evini korumuştur. Bu elîm hadiseden sonra meydana gelen gelişmelerin içinde faal olarak yer almış, Hz. Ali'ye karşı oluşan muhalefette önde yer almıştır. Cemel Vakası'nda, piyadelerin kumandanı olmuş, Hz. Ali'nin galibiyetinden sonra Medine'ye dönmüştür. Muaviye zamanında Medine'de kalmayı tercih etmiş, Yezid'in veliaht tayin edilmesine karşı çıkmıştır. Yezid'in hilafetini kabul etmeyerek beklemeyi tercih etmiştir. Yezid'in ölümünden sonra 64 (683) senesinde "emirü'l- müminin" ünvanıyla, Mekke'de hilafetini ilan etmiş, uzun mücadeleler ve kazandığı savaşlarla 10 yıl kadar İslâm coğrafyasının bir bölümünde hakimiyetini sürdürmüştür. H.73 (692) senesinde Haccac tarafından Mekke'nin muhasara altına alınmasıyla şehit edilmiştir. 33 hadis rivayet etmiştir. İbadete çok düşkün olması sebebiyle "hamametü'l mescid = mescid güvercini" diye anılmıştır.

Abdullah b. Ömer

Hicretten on yıl önce Mekke'de doğmuş, babası Hz. Ömer'le birlikte müslüman olmuş ve onunla birlikte hicret etmiştir. Birçok savaş ve fetihlere iştirak etmiştir. Ebu Eyyub el-Ensari'nin de içinde bulunduğu İstanbul seferine katılmıştır.

Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra halife olması istenen adaylardan biri de İbn-i Ömer'di. Fakat o bu teklifi benimsememiştir. Müslümanlar arasındaki anlaşmazlıklara iştirak etmemiş, dinî konularda ihmallerini gördüğü idarecileri hemen uyarmıştır.

Ebu Hüreyre'den sonra en çok hadis rivayet eden yedi sahabinin (müksirûnun) ikincisi olmuştur. İbn-i Ömer, en çok fetva veren yedi sahabiden biridir. Altmış yıl boyunca fetva vermiştir.

Hz. Peygamber'in hayat tarzına harfi harfine uyma ve onun emirlerini yerine getirme konusunda bir ben-

zeri daha yoktur. Gece namazını hiç terk etmemiştir.

Resul-i Ekrem'e sevgisinden dolayı, vefatından sonra Efendimiz'in namaz kıldığı yerleri öğrenip oralarda namaz kılmış, yürüdüğü yollarda yürümüştür. Efendimiz'in selamlaşma konusundaki buyruklarını yerine getirme hususunda pek titiz davranmıştır. Hz. Aişe, Abdullah'ı takdir eder ve şöyle derdi: "Kimse Abdullah'ın takip ettiği gibi, Resulullah (s.a.v.)'ın izlerini takip edememiştir."

Abdullah b. Ömer, ashab-ı kiramın ileri gelen zenginlerinden olduğundan, servetinin fazla birikmesine meydan vermeden eline geçeni yoksullara dağıtmıştır. Sahip olduğu şeyler içinde en çok beğendiklerini, Allah yolunda kurban edilmek veya sadaka olarak verilmek üzere ayırmıştır. Abdullah b. Ömer, 73 (692) yılında 85 yaşında iken Mekke'de vefat etmiştir.

Abdullah b. Amr b. Âs

Babası Amr ile birlikte hicretin yedinci yılında Medine'ye göç eden Abdullah, eski kültüre vâkıf, okuyar bir sahabe idi. Hz. Peygamber'den duyduğu hadisleri yazardı. Bu konuda Resul-i Ekrem'den izin almıştı. Hadis tarihi bakımından önemi, bizzat Resulullah'tan duyarak yazdığı 1000 kadar hadisten oluşan eseridir. Aile hayatını ihmal edecek ölçüde ibadete düşkünlüğü ve çok Kur'an okunmasıyla bilinen Abdullah, babasının şikayeti üzerine Hz. Peygamber tarafından uyarılmıştır. İhtiyarlayıp gözleri de görmez olunca, vaktiyle Resulullah'ın gösterdiği kolaylıklar çerçevesinde yaşamayı kabullenmediği için pişman olduğunu itiraf etmiştir.

Babası Amr b. As ile birlikte Şam'ın fethinde ve Yermük harbinde bulundu ve bu savaşta babasının sancaktarlığını yapmıştı. Mısır'ın fethi üzerine babası ile birlikte Mısır'a yerleşip orada yaşamıştır. Babasının ısrarı ile devrin siyasî olaylarında Muaviye tarafında yer almıştır. Kısa süre Küfe ve Mısır'da valilik yapmıştır.

Babasından önce müslüman olan Abdullah, 72 yaşında iken Mısır'da vefat etmiştir. Kabri Amr b. As Camii'nde olup Kahire'nin önemli ziyaret yerlerinden biridir. ■

Not: Bu yazı, DİA, Şamil İslam Ansiklopedisi, Dinî Kavramlar Sözlüğü, Seçkin Sahabelerin Hayatı, Genç Sahabiler, Riyâzü's Sâlihîn adlı eserlerden derlenerek hazırlanmıştır.

GENÇLİK KONUSUNA GENÇLER NE DİYOR?

1. Sizce genç kimdir, gençlik dönemini nasıl tanımlarsınız?
2. Gençliğin şu an en büyük problemi nedir?
3. Gençliğin karşılaştığı sıkıntılardan çıkış yolu sizce nelerdir?
4. Bir genç olarak gelecek beklentileriniz nelerdir?

Hanife Şeyda Ülgür (22)

İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
4. sınıf öğrencisi

1. Gençlikten sonraki dönemi şekillendirecek birikimi elde etme uğraşında olduğumuz dönemdir. Genç de sahip olduğu enerji ve zaman diğer dönemlere göre daha fazla olduğundan bu enerjiyi doğru kanalize edebilmek uğraşında olan kişidir. Zira enerji fazla olunca günahı da sevabı da aynı oranda kuvvetli oluyor.

2. Zaman israfı günlük hayatta en sık karşılaştığımız problemimiz. Gençlik döneminde elimizdeki en büyük sermaye zamanımız. Böyle olunca bu sermayeyi nasıl harcadığımız, şarjımızı nerede tükettiğimiz büyük önem kazanıyor. Samimiyetimizi sık sık sorgulamamız da bir diğer sorunumuz. Yaptığımız işler, katıldığımız dersler, dinlediğimiz konferanslar pratik yaşantımızda kendine bir yer bulabilirse Peygamberimiz'in duasında yer verdiği "faydalı ilim" kategorisine girebilir ancak. Biz ise yaşadığımız çağın eğitim felsefesinin de tesiriyle çok fazla şey biliyor ama bunların çok azını gerçekten öğrenip uygulamaya koyuyoruz. Bunlarla beraber tüm bu problemlerimizi de kapsayan en büyük problemimiz, yol göstericileri kendimize rehber edinmememiz, gönül sofralarında bulunmamamız. Maddî ilimlerin yanında gönlümüzü de doyuracak manevî ilimlerle dolu ortamlardan uzak kalmamız, günümüzün materyalist mantığından/bakış açısından kurtulamamamız.

3. Sohbet meclislerinden uzak kalmamak gerekir. Bize yol gösterecek kılavuzlar edinmek lazım. Bizi gerektiğinde omuzlarımızdan tutup sarsacak, yanlısımızı gösterecek denetleyici dostlara sahip olmalıyız. Sık sık kendimizi hesaba çekmek ve tefekkür etmek de bu

sıkıntılardan çıkış için önemlidir. Geleceğe dair hem dünyevî hem de uhrevî planlar yapıp uygulamaya koymak gereklidir. Örnek vermek gerekirse; "2 sene sonra 5 sene sonra kendimi nerde görüyorum? 2 yıl içinde şu nafileleri hayatımda oturtacağım. Bir yıl içinde şu kadar hatim yapacağım. Riyazü's-Salihinden şu kadar cilt bitirmiş olacağım. İngilizcemi 2 sene içinde geliştireceğim. Yazın şurada staj yapacağım. Şu meslek alanında ilerleyeceğim." gibi 6 aylık/1 yıllık/5 yıllık planlar yapıp süre sonunda kendimizi denetlediğimiz bir otokontrol mekanizması kurmak zaruridir.

4. Her genç gibi benim de gelecekte beklediğim çok fazla. Hepimizin ortak amacı olan Allah rızasını kazanmak tek gayem. Bunun için de, hem dinî hem pozitif ilimlerde ilerleyip iki kanatlı kuş olabilmek arzusunda-ym. Dünya ve ahirete faydalı olabilecek amellerle ömrümü süsleyebilmek istiyorum.

Hümeysra Özgül (23)

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
2. sınıf öğrencisi

1. Gençlik zihnimde uyandırdığı delalet, evvela ideal sahibi olmasıdır. Bu meyanda genç, her ne kadar benimsediği, tutunduğu dünya tasavvurunu ölçüp-tartma yahut ilmen değerlendirme hususunda yetersiz ve eksik ise de samimiyeti onu mazur kılar kanısındayım. Gerçi 'inandıkları uğruna fedakarlık yapabilen' her kişi gençtir denir fakat bir dönem, bir süreç olarak ele alırsak gençliği, o halde hakikaten kanımızın delice aktığı, hayretlerimizin, heyecanlarımızın 'hakiki' olduğu yani tesirlerini külliyen hissettiğimiz, belki kulaklarımızdan başka bütün algılarımızın en açık, en kavi olduğu zamanlardır. (keşke uzun sürse idi)

2. Zikrettiklerim sadedinde en büyük problemi-miz bence idealsizlik. Birkaç gün evvel bir arkadaşım-la oturduk, düşündük hocalarımızın, büyüklerimizin bizi sürekli dil bilmeye, okumaya teşviki çok önemli. Fakat neden? Farkettiğimiz şu idi; imrendirildiğimiz bizim de kendilerine bi-hakkın imrendiğimiz adamlar yıllar yıllar önce hayaller kurmuş ve ardı sıra gidiyorlardı...

3. Sahiden bilmiyorum ama Suriyeli irfan ehli bir zattan işittiğim ve ister istemez katıldığım şu sözleri şu idi: “Sizin her şeyden evvel o fakültelerde iman hocasına ihtiyacınız var. Sağlam bir akideye sahip olmayı bırak, buna dair tek kitap okumamış talebenin kelim ilminden istifadesi beklenir mi?”

4. Ferden ıslah olmak, umumi kullanımıyla ‘adam ol-mak’; çünkü her şey bunun ardından gelecek ve gelecek belki böyle umut vaad edebilir.

Sümeyye Aksu (17)

Ihlamur Kız Kur’an Kursu öğrencisi

1. Gençlik, kimilerine göre milletin geleceği, kimile-rine göre bir dönem. Gençliği üç şekilde tanımlayabili-riz: Bir safha olarak, Kur’anda yer alan ifadeyle mükem-mel bir şekilde yaratılan, insanda, yaşama enerjisinin, idrak gücünün, her türlü yeniliğe ve gelişime açık ide-alist yapının doruğa ulaşması. Bir azık olarak hayata ve onun getireceği zorluklara hazırlık dönemi. Dünyaya gözünü açtığından itibaren tüm maddî değerleri, nesne-leri, çocukluk döneminde öğrenen insanın, içinde bütün dehşetiyle kavram kargaşası yaşadığı, olguların kafada uçtuğu manevî bir hazırlık dönemi. Ahiretin azığı dünyadaysa, dünyanın azığı da gençlikte gizlidir. Ve bir durak olarak, hayat adını verdiğimiz kısıtlı uzunlu, inişli çıkışlı tek bir varış noktası olan bu yolun en güzel dura-ğıdır gençlik. Günümüzde hep “bozuldu” diye bahsedili-yor gençlikten ve iç karartan tüm insan manzaralarında başrolde bir genç var belki ama yine de karanlığa gö-mülmüş bir topluluğu aydınlatacak, diriltecek olan yine gençlerdir. Katılmış, kalıplaşmış tüm batıl uygulamala-ra, yanlış fikirlere karşı iyiyi, doğruyu, güzeli barındıran fikir hareketlerinin öncüsü gençler olacaktır. Bir milleti ihya etmek isteyen uğrayacağı ilk durak da gençlerdir. Bu sebeple Peygamberimiz, gençlere çok önem vermiş, herkesin kendisini inkar ettiği günlerde gençlerin ken-disine iman ettiğini söylemiştir. Mesela Peygamberimiz’e evini tahsis eden Erkam, İslâm’ı kabul ettiğinde henüz 17 yaşındaydı. İlk muallim Mus’ab b. Umeyr 18 yaşındaydı. Kısacası genç, her kafadan bir sesin her sestten bir zille-

tin çıktığı kargaşada bile halka hakkı haykırandır. Zulüm dolaşırken dört bir yanda, başka başka sıfatlarla adalet sancağını ilk kaldırandır meydanlarda.

2. Gençliğin problemi, -en azından günümüz gençliği için- bilgisizlik değildir. Çünkü çağımız, bilgi, teknoloji çağı ve teknolojiyi en çok kullanan en çok bilgiye ulaşan da gençlerdir. Bu sebeple artık “Gençler tarihlerini, kül-türlerini içinde yaşadıkları toplumun değerlerini bilme-dikleri için bu haldeler.” gibi klasik cümleler kurmakla ne gençliğin problemleri tespit edilebilir ne de bunlara bir çözüm bulunabilir. Bu gençlik her şeyi biliyor ve so-run da tam bu noktada kendini gösteriyor. Biz gençler ne öğreniyoruz ve bu bilgileri nerede kullanıyoruz? Doğ-ru-yanlış ayrımı yapmadan veya yapamadan öğrendiği her şeyi bilgi birikimine, gördüğü her yeni davranışı da kişiliğine katan genç bilgili midir? Öğrendikten sonra da yan gelip yatan veya caka satan bir gencin kazanımı ne olabilir? Biz gençlerin tek bir problemi var aslında: Şuur-suzluk. Neyi, ne için yaptığını hayata ne için geldiğini ve amacını idrak edememe.

3. Biz gençler özellikle şu dönemde nereye gideceğini bilmeyen en küçük esintide bile savrulan gemiler mi-sali amaçsızız. Bilgisayarın, tabletin, telefonun başında sabahlayan gençler aracı amaç edinmemiş midir? Batıl inanışlara gönülden bağlanan, uyuşturucu bataklığında-ki gençler tam da bu bilinçsizliğin bir sonucu değil mi-dir? Tüm bunların sonunda şu söylenebilir: Gençlere bir navigasyon lazımdır.

4. Gençliğin reçetesi olarak bahsedilen ulvi amaç, İslâm ve cihat, navigasyonumuz ise Kur’an ve Sünnet’tir. Ucu bucağını bilemediğimiz türlü sıkıntı ve imtihanlarla içinden çıkamadığımız bu hayat yolunda, Kur’an ve Sün-net olmadan yapamayız. Hayatını bu temeller üzerine oturtan, nereden nereye geldiğini ve nereye gideceğini bilen bir genç, nasıl topluma fayda sağlamaz? Kendini bu dine ve Allah’a teslim eden genç, İslâm’ı hayatının merkezine koymuştur. Kalplerimizdeki iman, beyinle-rimizde de yer etmeli ve davranışlarımızda da kendini göstermelidir. Peygamber Efendimiz ve sahabenin ha-yatında kendilerini İslâm’a teslim edişlerini, fedakarlık-larını okuyunca insan, farzlarıyla, vacipleriyle sınırlı bir İslâm anlayışı içinde girdiğini, İslâm’ı hakkıyla yaşaya-madığını, tadına varamadığını anlıyor. Bu yüzden artık bizlerin tek temennisi müslüman olmak ve müslümanca yaşamak olmalıdır. ■

AHLÂKLİ VE MEDENÎ NESİLLER YETİŞTİRMEK

“Hızla değişen ve çözülen bir dünyada yaşıyoruz. Gündelik pratikler ve hayat tarzları hızla değişiyor ve çeşitleniyor. Peki, bugün gençlere nasıl bir adab-ı muaşeret eğitimi verilmelidir? Metrobüse binmenin, sosyal medya kullanmanın bir adabı olabilir mi?”

Yrd. Doç. Dr. Fatma Tunç YAŞAR
Yıldız Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Bölümü

Geleceğin yetişkinleri olan çocukları ve gençleri hayata hazırlamak ve bu süreçte onlara ahlâkî, içtimaî, medenî ve iktisadî olarak belirli vasıflar ve değerler kazandırmak ailelerin ve eğitim programlarının en önemli hedefleri arasındadır. Her nesil, kendi döneminin çocuklarına ve gençlerine yönelik politikalarıyla gelecek nesillerin şekillenmesine katkıda bulunmaktadır. Osmanlı'dan günümüze gençlere yönelik gündemler ve politikalar her neslin gelecek tasavvuruna ve beklentilerine bağlı olarak değişiklikler göstermektedir.

Gençlerin hayata hazırlanmasında en önemli unsurlardan birisi ahlâk ve adab-ı muaşeret eğitimidir. Osmanlı'da 19. yüzyılın sonlarına kadar ahlakın konusu olan adab-ı muaşeret kişinin kendisi, ailesi, içinde yaşadığı toplum ve Allah ile olan münasebetini dünyevî ve uhrevî manada belirlemektedir. Hayatın her anını ve alanını, toplumun tüm fertlerini kapsamaktadır. Dinî referanslarla ve toplumsal tecrübe etrafında şekillenen adab-ı muaşeret geleneksel Osmanlı toplumunda kitap ve yayınlardan ziyade, aile içerisinde veya hâl ve davranışlarıyla toplum içerisinde

de kabul görmüş büyüklerin yanında tecrübe edilerek öğrenilmekteydi. Adab-ı muaşeret, anane gibi olduğundan hızlı ve kolay değişmemekte, değişim olsa bile bu, nesilden nesile genellikle sözlü olarak aktarılmaktadır. Bir başka ifade ile makbul ve makul olan davranış kalıpları aile ve toplum içerisinde yaşayarak öğrenilmekte ve ona göre hareket edilmektedir. Dolayısıyla öğrenilecek olan adab-ı muaşeret, hâlihazırda yaşanmakta olan hayatın içerisinde ve yaşayanların tecrübesinde aşikârdır. Saray Başmabeyincisi ve Teşrifât ve Âdâb-ı Muâşeret isimli kitabın yazarı Lütfü Simavî bu durumu “Her memleketin kendine mahsus usûl ve merâsim-i teşrifâtiyesi vardır. Bunlar kitaplarda bulunmaz, mektebi de yoktur. Bu dakâyıka kesb-i itilâ etmek; tecrübeye, dikkate ve bilmediğini bilenlerden öğrenmeğe mütevakıftır.”¹ sözleriyle ifade etmektedir.

Avrupa Kültürü ile Yüzleşmek:

Adab-ı Muaşeret

19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise Osmanlı'da müstakil olarak adab-ı muaşeret, nezaket ve zarafet gibi başlıklarla kitaplar yayımlanmıştır. Avrupa kültürü ve yaşam tarzı ile daha yoğun bir şekilde karşılaşma

Lütfi Simâvî, Teşrifât
ve Âdâb-ı Muâşeret
(Orhaniye Matbaası, 1926)

neticesinde üretilmeye başlanan bu adab-ı muaşeret kitapları genellikle Avrupalıların bulunduğu ortamlarda ve alafranga yaşam tarzı çerçevesinde şekillenen cemiyet hayatında uyulması gereken görgü kurallarını esas almaktadırlar.² Sık sık Avrupalılarla resmî ve gayr-i resmî ortamlarda bir araya gelen ve buralarda Osmanlı Devleti'ni temsil eden Osmanlı askerî ve bürokratik sınıflı mensupları muhatap alınarak kaleme alınan görgü kitapları beklenilen aksine çoğunlukla Beyoğlu'nda farklı sosyal ortamlara dâhil olmak isteyen gençler tarafından takip edilmiştir. Dönemin romanları Avrupaî hayat tarzına müptela olan gençlerin kötü akıbetlerini konu alan ibretlik hikâyeler ile doludur. Esasında Osmanlı zabitanı ve bürokratik sınıfının ahlâk ve terbiyeden ziyade kamusal nezaketi esas alan bu görgü kurallarını sadece belirli durumlarda uygulanmak üzere öğrenmesi öngörülmekte, ancak aile yaşantılarına ve Osmanlı terbiyesine Avrupaî hayat tarzını dahil etmemeleri istenmektedir. Fransızca'dan aynen tercüme edilerek basılan Kontes Dumagalon'un kitabına nâşir olarak önsöz yazan İbrahim Hilmi'nin şu cümleleri alafranga muaşereti öğrenmenin gayesini ve çerçevesini açıkça ifade etmektedir:

“Bu kitap bence pek mühimdir. Bununla beraber bu eseri neşr etmekle garb muaşeretini terbiyemize dâhil ederek siz de böyle olun demek istemiyorum. Yalnız onların adab-ı muaşeretini öğreniniz de ihtilat ettiğiniz zaman yabancı kalmayarak kendinizi sevdiniz. Herhangi bir cemiyette bulunursanız bulununuz adab-ı muaşerete riayet ettiğiniz takdirde herkes

size ister istemez hürmet eder, daima gıyabınızda (pek nazik, pek terbiyeli) sözleriyle medhedilir ve her yerde (C'est un homme comme il faut) 'gereği gibi bir adamdır' takdirleriyle yâd olunursunuz ki, cemiyetlerde bu unvan-ı şeref en büyük bir imtiyazdır.”³

II. Meşrutiyet öncesi yayımlanan görgü kitapları ve dönemin edebî literatürü açıkça Avrupa medeniyetinin bilgi ve görgüsüne hâkim ancak aile ve toplumsal yaşayışında geleneksel ahlâk ve terbiyeden ödün vermeyen bir nesil tahayyül etmektedir. II. Meşrutiyet'in akabinde ise belirli kıstaslarda ve vasıflarda gençleri geleceğe hazırlamak eğitim reformlarının en önemli hedefleri arasındadır. Bu amaçlar doğrultusunda, ibtidaiye, rüşdiye ve idadilerde okutulmak üzere müfredat programlarına “ahlâk, vatandaşlık ve medenîlik” konularının ele alındığı “malumat-ı ahlakiye ve medeniye” dersi yerleştirilmiştir. Bu kitaplarda çocuklara askerlik, vergi, seçim, meclis-i mebusan, hükümet gibi temel vatandaşlık mevzuları ile çocuklara kazandırılmak istenen ahlâkî vasıflar, davranış kalıpları ve adab-ı muaşeret kurallarına dair farklı konulara yer verilmektedir. Malumat-ı medeniye derslerinin konusu olarak adab-ı muaşeret, medenî bir toplumda yaşayan her ferdin öğrenmesi gereken bir bilgi olarak görülmektedir.

Çok sayıda malumat-ı medeniye kitabı kaleme alan Ali Seydi, toplum içerisinde yaşayan insanın toplum tarafından kabul edilen bazı merasim ve teamülere uymasının gerekli olduğunu, Avrupa'da adab-ı muaşerete riayet adeta kanun hükmünde olduğunu ifade etmektedir. Ona göre eski yaşayışını ve adab-ı muaşeretini terk ve ihmal etmiş ve Avrupa muaşeret-i medeniyesini taklide özenen milletlerin adab-ı muaşereti öğrenmesinin ancak iki yolu vardır. Bu yollar ise tedrisat ve matbuattır.⁴

Malumat-ı medeniyede ders kitaplarında öğretilmek istenen adab-ı muaşeret, dönemin adab-ı muaşeret kitaplarında olduğu gibi ağırlıklı olarak alafranga adab-ı muaşerettir. Ali Seydi, eski yaşayışın terk edilerek alafranga yaşama özenilmesini eleştirmekle beraber, Avrupa ile münasebetlerin arttığını ve onların mu-

aşeretini bilmenin gerekli olduğunu savunmaktadır. Bunun da ötesinde Ali Seydi'ye göre Avrupa asırlardan beri merasimlerini ıslah ve ikmal ile kemâlat derecesine getirmiş olduğundan âdet-i milliye ve diniyeye aykırı bulunmayanlarını kabul etmekte beis yoktur.⁵

Her Manasıyla Adam Yetiştirmek: “Tam Adam”

Sabri Cemil “Hakikat halde insan olmaktan başlanmazsa vatandaş olmak gayr-i mümkündür.”⁶ diyerek vatandaşlık eğitiminin sadece kişi ile devlet arasındaki hukukî münasebet olmadığını vurgulamaktadır. Esas olan geleceğin yetişkinleri olan çocukları ve gençleri istenilen insanî vasıflarda yetiştirmektir. Dönemin Maarif Nazırı Şükrü Bey (1913-1917) eğitim reformlarının amacını “her manasıyla adam” yetiştirmek olarak ifade etmekte ve “tam adam” olarak tanımladığı bu kişinin tarifini yapmaktadır:

Ali Seydi / Terbiye-i Ahlakîye ve Medeniye, 1328 (Üstte)

Ebül Cezmi / Mâlûmât-ı Medeniye - Birinci Kısım, 1327 (Üstte, sağda)

Hasan Bahri / Centilmen, İstanbul 1328 (Sağda)

“Memlekete adam yetiştirmek, her manasıyla adam yetiştirmek gayesi programlarımızda birinci düşündüğümüz nokta oldu. “Tam adam”ın nasıl olabileceği meselesi nazarı dikkate alınır; bence onun, dinine merbut, vatanını sever, milliyetini tanır, yani muhtelif namlarla zikrolunan şu vezâîfi hüsn-ü ifâyâ gayret eder bir adam olması lazım gelir. İşte biz tam adamı bu suretle yetiştirmek, dinini sever, dinine riayetkâr olur, vatanını sever ve kendisine bir vahdet-i siyasiye veren milliyetini his eder bir adam olmak üzere yetiştirmek gayesini programlarda takip ettik.”⁷

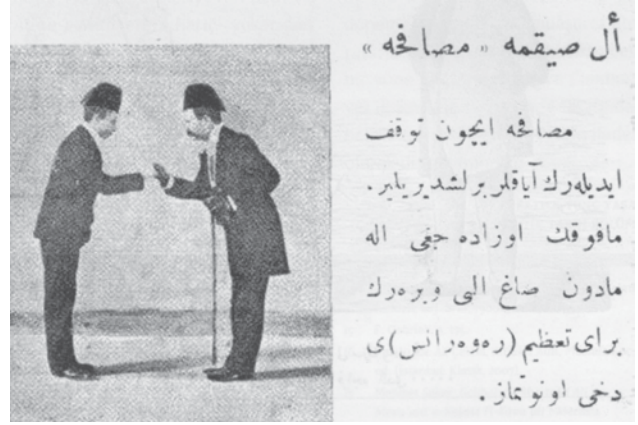
Malumat-ı medeniye ders kitaplarında genel olarak resmedilen insan profilinin özelliklerini iktisadî, siyasî, ahlakî ve medenî olarak dört başlıkta sınıflandırmak mümkündür. İktisadî olarak, “teşebbüs-i şahsî” başlığı altında çalışkan olmak, tembellikten uzak durmak, azimli olmak, idare ve tasarruf sahibi olmak tavsiye edilmektedir. Siyasî anlamda ise II. Meşrutiyet ile birlikte sıkça zikredilen vatandaşlık, vatanperverlik, adalet, uhuvvet, müsavat, hürriyet, ittihad-ı anasır gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Ahlakî özellikler olarak tevân, hüsn-i ahlâk, edep, terbiye, şecaat, semahat, iffet, namus, istikamet, vakar ve ciddiyet, muhabbet, gıpta, kanaat, merhamet, hulus-i niyet ve samimiyyet gibi kavramlar üzerinde durulmaktadır. Medenî vasıflar olarak ise adab-ı muaşeret, hüsn-i ülfet, nezaket, nezafet, terbiye-i bedeniye, tegaddi (beslenme) zikredilmektedir. Olması gereken gibi kişide olmaması gereken özellikler de açıklanmaktadır. Bunlar arasında en çok vurgulanan bütün içmemek, maymun iştahlılık, korkaklık, sefalet, yaramazlık, hakaret, pisboğazlık, haset ve açgözlülüktür.

Malumat-ı medeniye ders kitapları esasında hızlı ve derin bir toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinin yaşandığı dönemin aynası mahiyetindedir. Ancak bu ayna toplumsal gerçeklikten ziyade mevcut siyasî elitin gelecek tahayyülünü yansıtmaktadır. Yurttaşlık bilgisi olarak müfredata giren malumat-ı medeniye dersi, ortak değerlere sahip vatandaş yetiştirme projesinin bir tezahürü şeklinde okunabilir. Ancak ortak değerleri tanımlamak pek de kolay gözükmemektedir. II.

Meşrutiyet dönemi malumat-ı medeniye ders kitapları vasıtasıyla “Nasıl bir insan yetiştirilmek isteniyor?” sorusunun tek bir cevabı yoktur. Her ne kadar ele alınan konular ve başlıklar benzer olsa da bu başlıklar altında “olması istenen insan profili”ne dair açıklamalar birbirinden farklı olabilmektedir. Örneğin, malumat-ı medeniye ders kitaplarının çoğunda ayrı bir başlık olarak ele alınan teşebbüs-i şahsi kavramı kimilerine göre kişinin geçimini kendi başına sağlaması için İngilizler ya da Yahudiler gibi çok çalışması, ilerlemesi, servet biriktirmesi anlamına gelirken, Hakkı Behiç gibi bazılarında göre ise kişinin kısa olan dünya hayatında “bir lokma ekmek ve bir parça çul” için başkalarına avuç açmaması demektir. Aynı şekilde yazarların ağırlık verdiği konular ve bu konuları izah ederken kullandıkları referanslar değişmektedir. Fakat yine de malumat-ı medeniye ders kitaplarında iki temel noktaya vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu noktalar ise geleceğin yetişkinleri olan gençleri çağın gereği olan medenî hayatın bilgisi ile donatmak ve aynı zamanda ahlâklı bireyler olarak geleceğe hazırlamak olarak ifade edilebilir.

Günümüzde Adab-ı Muaşeret Eğitimi

Hâlihazırda içinde yaşadığımız toplumda da adab-ı muaşeret eğitimine ihtiyaç duyulduğu muhakkak. Hızla değişen ve çözülen bir dünyada yaşıyoruz. Gündelik pratikler ve hayat tarzları hızla değişiyor ve çeşitleniyor. Peki bugün gençlere nasıl bir adab-ı muaşeret eğitimi verilmelidir? Metrobüse binmenin, sosyal medya kullanmanın bir adabı olabilir mi? Değerler eğitimi adı altında okullarda, sivil toplum kuruluşlarında ve öğrenci yurtlarında nezaket ve görgü kurallarına dair eğitimler veriliyor. Nişantaşı’nda açılan “Zarafet Akademisi” ise gençlerden yetişkinlere farklı yaş ve meslek gruplarından

“El Sikma Musafaha”, Hasan Bahri Centilmen, 1911

müşterilerine iş hayatından aile hayatına farklı alanlarda verdiği eğitimlerle görgülü olmanın sertifikasını veriyor. Merkezde duruş, selamlaşma, kartvizit kültürü, misafir/müşteri karşılama, etkili konuşma, tanışma/tanıştırılma gibi gündelik hayatta karşılaşılan pek çok pratiğe dair eğitim veriliyor. Hatırı sayılır bir ücret mukabilinde güzide bir semtte nezaket eğitimi alan seçkin müşteriler artık bir sertifika ile görgülü olduklarını tasdik edip özgeçmişlerine ekleyebiliyorlar. Böyle bir sektörün ortaya çıkması aslında hızla değişen dünyada bir ihtiyaca karşılık geliyor.

Görünen o ki, mevcut nezaket eğitimlerinin önemli bir kısmı bireylere kişisel gelişim ve başarı odaklı olarak belirli yerlerde ve durumlarda uygulanmak üzere nezaket kurallarını öğretmeyi hedeflemektedir. Oysa, ahlâk, edeb ve terbiyeden bağımsız olarak dünyevî kaygılar çerçevesinde kamusal nezakete indirgenen görgü ve nezaket anlayışı gelecekte pragmatik, kendi-merkezli, dinî ve manevî değerlerden yoksun bir neslin yetişmesine sebebiyet verecektir. ■

DİPNOTLAR

- 1 Lütfü Simâvî, Teşrîfât ve Âdâb-ı Muâşeret, İstanbul: Matbaa-ı İctihad, 1329/1914-1915, s. 11.
- 2 Bkz. Fatma Tunç Yaşar, The Predicaments of Alla Franca: Visions of Proper Behavior in Late Ottoman Etiquette Literature / Alafranga Halleri: Geç Dönem Osmanlı Adab-ı Muâşeret Literatüründe Doğru Davranış Biçimleri, Boğaziçi Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2012.
- 3 İbrahim Hilmi, “İfade-i Naşir: Yaşamayı Bilmek,” Comtesse De Magallon, Rehber-i Muâşeret: Avrupa Adab-ı Muâşeretî, çev. Ahmed Cevad Emre, İstanbul: Kütüphane-i Askerî, 1328/1911-1912, s. 3.
- 4 Ali Seydi, Terbiye-i Ahlakiye ve Medeniye, Kısım-ı Sani, Dersaadet: A. Asaduryan Matbaası, , 1326/1909-1910, s. 134.
- 5 Ali Seydi, 1326, s. 135.
- 6 Sabri Cemil, Amelî Fenn-i Tedris: Dürus-u Mütenevviyanın Suret-i Tedrisi, Etfalin İnzibat ve Terbiyesi, İdare-i Mekatib, (İbtidai ve Rüşdi Muallim ve Muallimlerine ve bilhassa Darulmuallimin Talebesine Mahsus), Kosova Matbaası, 1326/1909-1910, s. 87.
- 7 Şükrü Bey, “Maarif Nazırının Beyanâtı,” Muallim, Cilt 1, Sayı. 9 (1Nisan 1333), s. 258.

Çizim: Hasan Aycın

OYUN KİMİNSE, GENÇLİK ONUNDUR

“Çocuk kimindir?” veya “Gençlik kimindir?” sorusunu “İnsanın bilgi, davranış ve tarzının oluşmasında kimler ya da neler etkilidir?” şeklinde daha anlaşılır biçimde sormak mümkün. ”

Erol ERDOĞAN
İlahiyatçı - Sosyolog

Hayatın her anında yeni şeyler öğrenme imkânı olsa da insanın ilk bilgileri, karakteri ve tarzı çocukluk ve ilk gençlik döneminde şekil bulmaktadır. Eğitimciler ve ilahiyatçılar başta olmak üzere bilim adamlarının çoğunluğunun üzerinde hemen hemen mutabık olduğu bir tespittir bu.

“Gençlik kimindir?” sorusunun birbirine yakın onlarca cevabı olmakla birlikte bu yazıdaki amacımız ‘oyun’ meselesinin hayatiyetine vurgu yapmaktır. Soruya “Oyun kiminse gençlik onundur” yargısı dışında verilebilecek cevaplardan bazıları şunlar olabilir: Televizyon veya sinema kiminse çocuk-gençlik onundur. Eğitim kiminse, sokaklar kiminse, spor kiminse, kitaplar kiminse, ekonomi kiminse çocuk onundur.

Bu cevapların hiçbiri “Oyun kiminse çocuklar ve gençler onundur” kadar güçlü değil. Çünkü ‘oyun’ çocuğun şekil bulmasında etkin olan tüm aktörlerin kullandığı en fonksiyonel araç. Oyun çocuğun en yakın dostu; çocuk hayata oyunla başlıyor ve birçok şeyi oyun tadında algılıyor.

Oyun nedir?

TDK Sözlüğü oyunu “Yetenek ve zekâ geliştirici, belli kuralları olan, iyi vakit geçirmeye yarayan eğlence” olarak tarif etmiş. Bu tarif ‘bazı oyunlar’ göz önüne alınarak yapıldığı için eksik kalmış gözüküyor. Daha geniş bir tarife ihtiyacımız var.

Bu yazı için “Oyun, eğlenceli hâle getirilmiş hayat

provalarıdır.” tarifini benimseyebiliriz. Çelik-çomak gibi sokak oyunları; isim-şehir ve bilmece-bulmaca gibi bilgi oyunları; tiyatro, sinema, drama, komedi, müzik, akrobasi, piyes, Karagöz-Hacivat, televizyon dizisi gibi sahne ve gösteri oyunları; sudoku, mangala, satranç gibi zeka oyunları; futbol gibi takım oyunlarını bu şümüllü tarifin içine dahil edebiliriz.

Saydıklarımın hepsinin ortak karakterinde oyun var. Oyun alanımız ve çeşidimiz ne kadar da genişledi değil mi! Oyunların kuşatması altında olduğumuzu şimdi daha iyi kavramış olmalıyız. Dünyada meşhur olmuş bir film yıldızı veya herkesin tanıdığı bir futbolcunun gençlerimizi etkileme gücü hepimizden kat kat daha fazla olabilir. Gişe rekorları kıran bir film de öyle. Bu beyin fırtınasından sonra “Oyun kiminse çocuk onundur” cümlesinin anlamı daha anlaşılır hâle gelmektedir. Hatta “Oyun kiminse dünya onundur.” demek, -abartılı olmakla birlikte- yanlış bir ifade değildir. Çünkü oyun içi boş bir şey değil; kültürün yığurduğu bir unsur.

Oyunlarımıza ne oldu?

Çocukluk ve gençlik günlerimizi konuşmaya başladığımızda aklımıza ilk önce oyunlar gelir. Çelik-çomak, köşe kapmaca, uzun eşek, yakar top, adam asma, üç taş, dokuz taş, körebe, topaç, isim-şehir, seksek ve daha nice. Yüzlerce oyunumuz vardı. Çünkü ‘biz çocukken’ çevremizdeki her şeyi oyuncağa dönüştürür ve yine çevremizdeki her şeyi oyunumuzun par-

çası hâline getirirdik. Bazen taşlarla oynardık, bazen bir ağaç parçasıyla, bazen de çorap, havlu, ayakkabı gibi o an çevremizde ne varsa onu oyuna sokardık. Her yer oyun mekânıydı bizim için. Okul bahçesinde, kırlarda, köy meydanında, cami avlusunda, harman yerinde, yaylada her yerde oyun oynardık. Bazen kocaman alanlar gerekirdi oyun için bazen birkaç adımlık toprak bile yeterdi bize.

Yaklaşık on beş yıldır çocuk oyunları derliyorum ve yazıyorum. Bu çalışmaya önce kendi çocukluğumdaki oyunları yazarak başladım. Dedeleri, nineleri, anneleri, çocukları konuşturarak oyunları anlattırdım. Eksik hatırladıklarımı annemden, ağabeyimden, büyüklerimden tamamladım. Ne zaman seyahate çıksam gözüm sokaklardaki oyun oynayan çocuklarda oldu. Şu an arşivimde bulunan 700'den fazla oyunun ismi ve tarifi var. Oyunların bir kısmı kitap olarak yayımlandı.

Peki, bunca oyuna ne oldu? Büyükler eski oyunların unutulduğundan sıkça şikayet ederler. "Çocuklar eski oyunları sevmiyorlar, varsa yoksa bilgisayar ve internet oyunları." şeklinde başlayan büyüklerin yakınmalarını kendi suçlarını örtme çabası olarak görüyorum. Çocuklarımız geleneksel oyunları az oynadıkları doğrudur; çünkü onlar eski oyunları bilmiyorlar. Onlara oyunları öğretmesi gerekenler (anneler, babalar,

dedeler, ablalar, ağabeyler) oyunları çocuklarına öğretmediler. İlk önce büyükler oyunları terk etmişlerdi çünkü. Teknoloji ve kentleşmenin büyümesine önce büyükler kapıldı. Hâlbuki oyun dediğimiz şey yüzyıllar içinde inanç, kültür, edebiyat gibi toplumun değerleriyle yoğrularak şekil bulmuş çocuksu araçlardır. Biz kendi oyunlarımızı terk ettiğimizde onların yerini 'başka' şeyler doldurdu. Oyunların kayboluş hikayesini kültür-medeniyet ve inanç krizlerimizin içinde tahlil etmeliyiz. Basitçe ifade edeyim; bazı çocuklarımız keşkek, tarhana, ev yoğurdu ve pekmezi; köylerinin adlarını veya iki üç kuşak önceki dedelerinin isimlerini neden bilmiyorlarsa eski oyunları da onun için bilmiyorlar. Bu bir 'kopuş' hikayesi.

Doğal olarak bir yol arkadaşı: Oyun

İnsan 'bebek' olarak hayata oyun ile başlar. Bebek doğduğu andan itibaren annesini, çevresini, eşyalarını, mekânları oyunsu bir algılayışla kavrar. Anne ile yavrusunun arasındaki iletişimin temeli de oyundur. Bebek ile annenin ilk oyunu 'Cel'dir. Bebeklikten çocukluğa geçince diğer oyunlarla tanışır ve annesinin dışındaki kişilerle daha geniş bir alanda oyun oynamaya başlar. Gençlik dönemine gelince oyunlar hem çeşitlenir hem de farklılaşır. Oyun, çocuk ve gencin doğal yol arkadaşıdır.

“Biz büyükler oyun konusunda ezberlerimizi bozarsak çocuklarımız yeniden oyuna dönecek. Ezberimizi bozmanın ilk adımı çocuklarımızla birlikte oyun oynamak, onlarla birlikte sokağa çıkmak ve parklara, kırlara gitmek olmalı.”

Fotoğraf: Halit Ömer Camcı

Oyun çocuk için eğlence, arkadaş edinme, paylaşım, iletişim, fiziksel gelişim, kendini ifade, yetenek gelişimi, değer aktarımı, sabır öğrenimi, hayata alışma, güvenli ortam oluşturma ve daha çok şey demektir. Bu hâliyle oyun, müthiş bir ‘öğrenme iklimi’ sağlar.

Oyun başlı başına bir okuldur. Eğitim sistemlerimiz; oyun-masal-sohbette uzaklaşarak ‘didaktik’ hâle geldi ve eğitime gücü zayıfladı. Oyun, yaşamın parçası olarak doğal eğitim ve etkileşim sağlarken didaktik yöntemler sadece bilgi aktarmakla kalıyor. Oyun “iklim” sunuyordu, onun için de etkiliydi. Kur’anı bile “Elif kalem gibi, be tekne gibi, te ona benzer, se ona benzer, cim karnıyarık, ha ona benzer” tekerlemesiyle öğre-nirdik. Eğitici iklimden uzaklaştık-ça didaktik veya çatışmacı ortamlara düşmeye başladık. Eğitimdeki verimsizliğin başlıca sebebi budur. Eskiden ‘hayat’ öğretirdi şimdi sadece ‘okul’ öğretme derdinde. Onun için oyunları yeniden evimize, sokağımıza, okulumuza, hayatımıza döndürmeliyiz.

Biz büyükler oyun konusunda ezberlerimizi bozarsak çocuklarımız yeniden oyuna dönecek. Ezberimizi bozmanın ilk adımı çocuklarımızla birlikte oyun oynamak, onlarla birlikte sokağa çıkmak ve parklara-kırlara gitmek olmalı. Ayrıca “Şehirlerde her yer beton, çocukların oyun oynayacağı yer yok” cümlesini de söylemekten vazgeçmeliyiz. Çünkü bir masa üstünde bile oynanabilecek elliye yakın oyun var. Hayatı çocuklarımızla birlikte yaşamaya karar verirsek birçok modern alışkanlığımızı terk etmeye başladığımızı göreceğiz.

Çocukluğumuzun oyunları ve yeni oyunlar

Çocukluğumuzun oyunları daha paylaşımcı, dayanışmacı, arkadaşçı ve eğlenceli; çatışmadan uzak. Yarışmacı yönü paylaşımcı yönüyle dengeleniyor. İnsanı çevreye, dışarıya açıyor. Çevredeki nesnelere oyun aracına dönüştürücü. Çevredeki tüm canlılarla, nesnelere ilişki kurdurucu. Kuralları esnek;

mekâna, oyunculara, iklime, oyun aletlerine ve oyun süresine göre ayarlanabilir. Yaş aralığı geniş; aile ile ağabeyle ve ablalarla oynanabilir. Şiddetten, şiddeti öğretmekten, şiddete övgüden uzak. Edebiyat ve estetik unsurlarına sahip.

Modern dönemlerdeki oyunlar daha bireysel, çatışmacı ve yarışmacı. İnsanı yalnızlaştırıyor. Oyun aletleri özel imalata dayalı, fabrikasyon ve çocuğun üretimine kapalı. Oyun aletlerinin bir kısmı sağlığa zararlı. Hitap ettiği yaş aralıkları dar. Bazıları şiddete meyyal. Edebiyattan uzak.

Çocukluğumuzun oyunlarında asıl aktör insan iken modern oyunlarda asıl unsur teknoloji ya da oyunun kendisi. Bu arada büyüklere haber vereyim; oyunlar çocuklar tarafından yeniden keşfediliyor. Oyun kitapları yayınlanıyor, turnuvalar-festivaller, yarışmalar düzenleniyor. Çocuklar sekseki, uzuneşegi, isim-şehiri, topacı, adam asmacayı, üçtaşı yeniden keşfetti. Çocuk oyunları eve ve şehre dönüş hazırlığında. Tedbirinizi alın,

oyunları hatırlayın.

Şehirleşme ve çocuk-oyun denklemi

Şehirleşmeyle ilgili sıkça tekrar edilen sorulardan biri şudur: Şehrin tasarımında neyi dikkate almalıyız? Bu soruya verilen farklı ve benzer cevapları “Bir şehir insana göre tasarlanmalı, planlanmalı ve yapılmalıdır.” cümlesiyle özetlemek mümkün. Öyle de olsa, birkaç asırdır ruhunu ve fiziğini sanayileşme ve modernizmin belirlediği ve gittikçe tek tipleşen şehirlerimiz insan yaşamına ve ruhuna uygun değil. Son aşamada ulaştığımız akıllı kentler-binolar yaşamımızda bazı şeyleri pratikleştiriyor olsa da insanı şehrin önemsiz unsurları arasına itiyor. Şehir gittikçe beton-çelik yapıların ve teknolojinin vatani hâline geliyor. Hâlbuki dağlar, ovalar, denizler, nehirler, şehirler biz insanlar ve canlılar için. İnsan aynı zamanda âlemin-kâinatın özü.

“ Bir şehrin tasarım ve planlanmasında çocuğu esas alırsak, şehrin tüm sakinleri ve canlı-cansız unsurlar için en yüksek ortak paydayı yakalamış oluruz. Bunun için birden fazla gerekçemiz var. ”

“Bir şehir insana göre tasarlanmalı ve yapılmalıdır.” prensibi doğru olmakla birlikte mekânların yozlaştığı modern dönemlerin şehirlerini insan merkezli hâle dönüştürmeye yetmemektedir. Çünkü “Şehirlerimizi neye göre planlamalıyız?” sorusu eksik bir sorudur. Soruyu şöyle sorarsak daha doğru olacak: Şehri hangi insana göre planlarsak tüm insanlar ve canlı-cansız evren için yaşanabilirlik açısından en yüksek ortak paydayı yakalarız? Erkek, kadın, genç, yaşlı, fakir, zengin, köylü, şehirli, öğrenci, işçi, emekli? Çünkü her insan tipi, -bazen birbirine zıt olabilecek şekilde- farklı bir tasarım demektir.

Ayrıca şehir ve konut politikalarında son dönemin en belirgin kıstası ‘güvenlik’ olarak gözükmektedir. Şehir ve güvenlik kelimelerinin yan yana gelmesi şehirlerin ‘güvenlikçi’ mimari ve teknoloji ile tasarlanmasını ve yönetilmesini doğurmaktadır. Şehrin tasarımında güvenliği merkeze aldığımız zaman sonu gelmez bir güvenlik ve koruma tüneline girmişiz demektir. Kameralar, alarmlar, dinleme ve gözleme sistemleri, casusluk birimleri, parmak izleri, yüksek duvarlar, güvenlik yazılımları... Mevcut şartlar göz önüne alındığında güvenlik politikaları gereklidir ancak üzerinde daha ciddi çalışılması gereken soru şudur; “Maksimum değil de minimum güvenlik uygulamalarıyla daha güvende olacağımız şehri nasıl oluşturabiliriz?” Güvenliği değil güven duymayı sağlayacak bir şehir oluşturmadığımız sürece güvenlikçi politikalar zaten eksik kalacaktır. Kutsal metinlerde şehir kelimesi sıklıkla ‘güven’ kelimesi ile ilişkilendirilir.

Şehirleşmede çocuğa görelilik ilkesi

Bir şehrin tasarım ve planlanmasında çocuğu esas alırsak, şehrin tüm sakinleri ve canlı-cansız unsurlar için en yüksek ortak paydayı yakalamış oluruz. Bunun için birden fazla gerekçemiz var. Çünkü çocuk her açıdan insanlığın ortak prototipidir. İnsan, kâinatın özü-cevheri olduğu gibi, farklı yaş evrelerine sahip insanlığın da özü çocuktur. Çocukluk hâlimiz, varlık başlangıcına zaman olarak en yakın evremiz olduğu için çocukluk insanın en doğal hâlini yansıtır.

Bu noktada ‘Şehircilikte Çocuğa Görelilik İlkesi’nin oluşmasını sağlayabiliriz. ‘Şehircilikte Çocuğa Görelilik’le

ilgili bir gündemin başlatılması dahi, şehirleşme politikalarında entelektüel ve insanî bir açılıma vesile olacak uygulamalarda iyileşmeler sağlayacaktır.

‘Şehircilikte Çocuğa Görelilik İlkesi’ için şöyle bir tarif yapabiliriz: Şehirler ve konutların tasarımında çocuğun sevgi, güven, etkileşim ihtiyaçlarıyla fizyolojik ve psikolojik özellikleri, oyun başta olmak üzere ilgi, merak ve eğilimlerinin esas alınması; çocuğun canlı-cansız çevresiyle sağlıklı iletişim kurarak gelişimini sağlayacak şehir ve konutların yapılması.

“Şehirleşmede Çocuğa Görelilik” ilkesi şehirle ilgili iki ayrı süreçte belirleyici olmalıdır. Birincisi; şehrin tasarımı ile başlayan yapılaşma süreci; şehrin fizikî yapısı, mimarisi. İkincisi: Şehrin yönetimi ve şehrin sakinleri arasındaki ilişkileri de içine alan idarî, sosyal ve kültürel süreç.

“Şehirleşmede Çocuğa Görelilik” ilkesinin ilk adımı olarak da aklımıza ‘oyun’ gelmelidir. Oyunu sadece eğitimle ilgili düşünmemeliyiz. Oyunun hayattan-mekândan-şehirden çekilmesi şehirleşmenin her anlamda (mimarî, yönetim, ulaşım, barınma) çocuklarımıza yabancılaştırdığı ortaya koyan önemli bir göstergedir. Çocuk hayata oyun ile adapte olur. Şehirde oyuna yer yoksa o şehirde çocukluk ve gençlik eksik yaşanıyor anlamına gelir.

Mesela, şehirlerimizin tasarım ve yönetim noktasında insan-çocuk merkezliliğini test edecek şöyle bir soru sorabiliriz: Binaya ait araç otopark yapımı zorunluluk olduğu halde hakkında destanlar yazdığımız, geleceğimiz dediğimiz, şehirleri kendilerine dost yapmaya çalıştığımız çocuklarımız için binalarda neden oyun alanı zorunlu değil?

Sonuç

Gençlik kimindir? sorusunun cevabı ‘Oyun kiminse gençlik onundur.’ Onun için sokaklar, caddeler, toplu konut projeleri dâhil şehirleşmeyle ilgili her şeye; ders kitapları, okul bahçeleri, öğrenci-öğretmen ilişkileri gibi eğitimle ilgili her şeye; cami avluları, vaaz konuları, dini eserler, imam-çocuk ilişkisi gibi dinî olan her şeye; sinema, tiyatro, televizyon, internet gibi görsel olan her şeye bir de ‘oyun’ penceresinden bakmamız gerekir. ■

GENÇLİĞE EN BÜYÜK ÖRNEK GENÇ FATİH

“ Ne sal iledir ne mal iledir
Beyim ululuk kemal iledir ”

Prof. Dr. Ahmet ŞİMŞİRGİL
Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Nice insanlar vardır, yolun sonuna gelmişlerdir, hâlâ çocuktur. Nice gençler de vardır, 12 yaşına vardıklarında elli yılın birikimine, tecrübesine sahip olmuşlardır.

Osmanlılar dünya hayatının faniliğinin ve kısalığının idraki içerisindeydiler. Erken büyüme, erken yetişme, olgunlaşma ve bu cihan tarlasını alabilmişince hayırlı eserlerle doldurmak gayesinde idiler.

Günümüzde gençler için “durun, çocukluğunu yaşasın” denildiği zamanlarda onlar hayatın içerisine fazlasıyla atılmış bulunuyorlardı.

Dört yaşından itibaren ağır ağır yoğun bir eğitim hayatının içerisine giriyorlar ve yedi sene içerisinde müthiş mesafeler katediyorlardı. 11-12 yaşına giren şehzadeler Anadolu’da bir eyaletin valisi oluyorlardı. Orada merkezdekine benzer bir tarzda divana başkanlık ediyorlar ve eyaletin bütün işleri ile ilgileniyorlardı. Böylece bir taraftan çeşitli ilimlerde yetişirken diğer taraftan devlet idaresinde tecrübe kazanıyorlardı.

21 yaşındaki İstanbul fatihi genç padişah Sultan Mehmed’i bu bilgiler ışığında anlamak ve değerlendirmek gerekmektedir. Sekiz asır fethedilemeyen İstanbul, 21 yaşındaki Sultan II. Mehmed’e nasip olmuş-

tur. Onu diğer hükümdarlardan ayıran ve Sultan II. Mehmed Han’ın 21 yaşında İstanbul’un Fatih’i olmasını sağlayan dört büyük faktör vardır. Bu dört önemli faktörü onun yetişmesinde görmekteyiz.

En önemli husus Sultan II. Murad Han’ın II. Mehmed’in yetişmesine verdiği önem ve ona olan inancıdır. Her İslâm hükümdarı gibi, Sultan II. Murad Han’ın da kalbi, İstanbul’u fethetmek ve Hz. Peygamber’in müjdesine kavuşmak aşkıyla yanıyordu. Bu maksatla, 1422 yılında şehri kuşattı, fakat Anadolu beyliklerinin isyanları sebebiyle teşebbüsü yarım kaldı. Rivayete göre Murad Han, devrin büyük âlimi Hacı Bayram-ı Veli’den İstanbul fethinin kendisine nasip olması için dua istedi. Hacı Bayram-ı Veli ise “Padişahım o mübarek fethi ne sen ne de ben göremeyiz” dedikten sonra, o sırada beşikte yatmakta olan II. Mehmed’i işaret ederek. “İşte bu çocuk ile bizim Köse (Akşemseddin) görürler” demişti. II. Murad Han, belki de bu müjde sebebiyle, oğlu Mehmed’in eğitimine özel bir itina gösterdi; devrin en kıymetli hocalarından dersler aldırdı. Sultan II. Murad Han, şehzadeyi resmen İstanbul’un fethine hazırlamıştır. Onu 1443 yılında, henüz 12 yaşında iken idarî işlerde tecrübe

“ Genç şehzade, hem maddi hem manevi ilimlerde mükemmelen yetişmişti. Top döküm sanatında uzmandı. Matematik, hendese, hadis, tefsir, fıkıh, kelam ve tarih ilimlerinde en iyi bir şekilde yetişti. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca, Sırpça ve İbranice’yi öğrendi.”

kazanması için Manisa’ya vali olarak gönderdi. Ertesi sene ise Osmanlı tarihinde görülmemiş bir uygulamayla, saltanattan çekilerek oğlunu tahta oturttu. Böylece, onun her bakımdan bu büyük müjdeye kavuşacak hâle gelmesine, bilgi ve beceri kazanmasına yardımcı oldu.

Şu hadiseler onun genç yaşta mükemmel bir şekilde yetişmiş olduğunun işaretidir:

II. Murad Han oğlu II. Mehmed’i tahta çıkartıp kendisi Manisa’ya çekilmişti. Bu durumu fırsat bilen haçlılar büyük bir ordu ile hareket ettiklerinde sadrazam Çandarlı Halil Paşa ve bazı devlet adamları çocuk padişaha gelerek babasını tahta çağırmasını istediler. Çocuk padişahın sözleri ise onlara bir tokat, geriden gelecek liderlere ise bir ders niteliğindedir:

“Önce düşünmeli sonra işlemeli prensibine göre hareket etmek gerekmez miydi?”

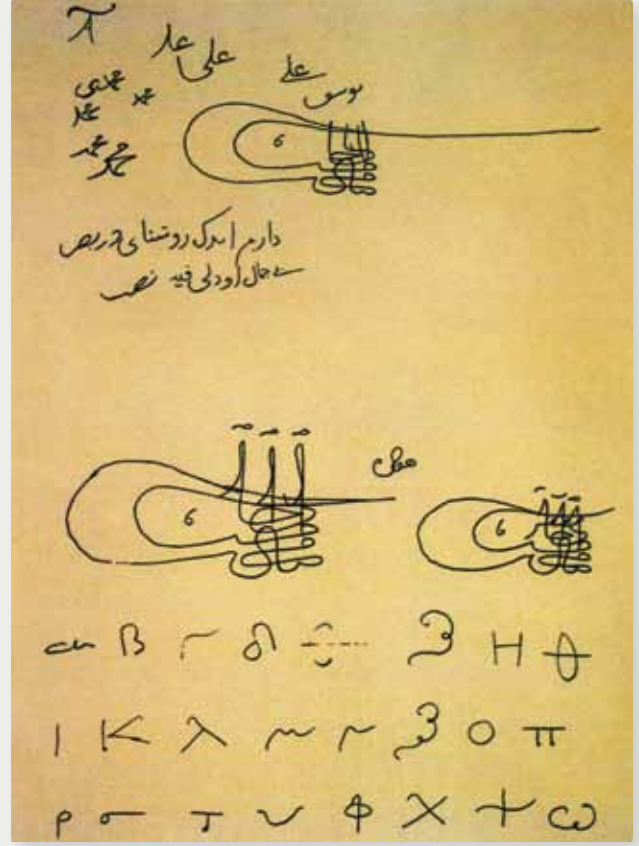
II. Mehmed bu ifadesi ile “Saltanat çocuk oyuncağı mıdır, düşman gitti gel, düşman geliyor git mi diyorsunuz. Böyle idare olur mu?” diyerek düşüncesini veciz bir biçimde ifade etmiştir.

II. Murad Han’ın davete icabet etmemesi ve “Beniniz vardır çarpışın!” sözlerine karşı ise II. Mehmed:

“Şayet bey isen gel devletinin başına geç yok bey ben isem emrediyorum ordularımın başına geç diyerek onu gelmeye mecbur etmiştir.”

Bu sözleri ile de II. Mehmed, “Merkezde hâlâ seni bey bilenler var. Onların dediği gibi ise başa geç; yok değilse ben emrediyorum komutan ol.” derken aslında idarede ikiliğin de önüne geçmek istemiştir. Nitekim II. Murad Han Varna Savaşı’na oğlunun komutanı olarak iştirak edecektir.

Diğer taraftan II. Mehmed bu aşamadan itibaren

Fatih Sultan Mehmed’in, şehzâde iken defterlerinde çizdiği tuğrasının eskiz çalışmaları (Topkapı Sarayı Müzesi)

İstanbul’un fethini düşünmeye başlamıştır. Fakat devlet adamları hazırlıksız oldukları için bu düşünce icraata dökülemedi. Bilahare gelişen olaylar sebebiyle tekrar idareyi ele alan II. Murad Han, gerek Anadolu ve gerek Balkanlar’da sulh ve sükûnu da sağlayarak, oğlu II. Mehmed’e İstanbul fethine giden yolu açtı.

İkinci olarak genç şehzade, hem maddî hem manevî ilimlerde mükemmel bir şekilde yetişmişti. O, mükemmel bir makine mühendisiydi. Top döküm sanatında uzmandı. II. Mehmed matematik, hendese, hadis, tefsir, fıkıh, kelam ve tarih ilimlerinde en iyi bir şekilde yetişti. Arapça, Farsça, Latince, Yunanca, Sırpça ve İbranice’yi öğrendi.

Tarih ve coğrafya alanında kendini yetiştirip, geçmiş hükümdarların başlarından geçenleri öğrenerek tecrübe kazandı. Dünya cihangirlerinin hayatlarını dikkatle inceleyerek bunların doğru ve yanlış hareketlerine hakkıyla vâkıf oldu ve onların tecrübelerin-

den istifade etti. Ayrıca, seçme subaylardan ok atmayı, kılıç kullanmayı, ata binmeyi vb. her çeşit savaş usûlünü öğrendi. Böylece saltanatının daha ilk günlerinde, kudretinin şuurunu taşıyan ve istediğini bilen hakiki bir devlet reisi olarak ortaya çıktı. Nitekim 54 gün devam eden İstanbul kuşatması sırasında meydana gelen hadiseler karşısında gösterdiği tavırlar, aldığı bu yüksek eğitimin bir semeresidir.

İstanbul'un fethi nasıl gerçekleşti denildiğinde, şüphesiz güçlü surları sarsan ve yıkan şâhî toplar, dehşet verici yürüyen kuleler günümüzde dahi akıllara durgunluk verecek bir şekilde karadan yürütülen gemiler, nihayet Fatih'in dehası ve Osmanlı askerinin sınır tanımaz cesareti hatırlanır ve ifade edilir. Ancak bir de ortada görülmeyen ve çok uzun zaman alan hazırlıklar devresi vardır ki, bu dönemin de iyi idrak edilmesi gerekmektedir. Çünkü hiçbir başarı zahmetsiz ve kolay kazanılmaz. Bu itibarla, şehzade Mehmed'i 21 yaşında "İstanbul'un fatihi" sıfatını kazanmaya hazırlayan hocaları üzerinde önemle durmak gerekir.

Üçüncüsü onu yetiştiren âlimlerde görebiliriz. Fatih Sultan Mehmed, devrin en büyük âlimlerinden dersler alarak, kudretinin şuurunu taşıyan, ne istediğini bilen hakiki bir devlet adamı olarak yetişti. Molla Yegân, Molla Güranî, Molla Hüsrev ve Akşemseddin en önemli destekçileri olmuştur. Her biri tek başına dev gibi şahsiyet olan bu âlimler geleceğin Fatih'ini çocuk yaştan itibarenilmek ilmek işlediler.

Molla Yegân

Gençliğinde Aydın ilinde öğrenimine başlayıp Molla Fenarî'nin yanında yetişmiş ve Bursa'da çeşitli medrese-

Fatih Sultan Mehmed Han'a ait bir ferman.

lerde müderrislik yapmıştır. Hanefî mezhebi fıkıh âlimlerinin büyüklerindedir. Molla Fenarî'nin ve-fatından sonra baş müderris ve Bursa kadısı oldu.

Şehzade Mehmed'in ilk hocası olduğu rivayet edilen bu değerli âlim, müstakbel taht sahibine uzun zaman ders vermiş ve çağının en gerekli bilgilerini en üst seviyede öğretmiştir.

Molla Hüsrev

XV. asrın ikinci yarısında yetişen Molla Hüsrev, şehzade Mehmed'in ikinci hocası olup, fıkhîta en yüksek ilim adamlarındandır. Bursa'da müderrislik yapmış, Edirne kadılığında bulunmuş ve Sultan II. Mehmed'in ilk hükümdarlığında kazasker tayin olunmuştur.

II. Murad'ın yeniden tahta geçmesi üzerine, o da kendi isteği ile kazaskerlikten ayrılarak, şehzade ile birlikte Manisa'ya gitmiştir. Bu büyük âlimin ilminden

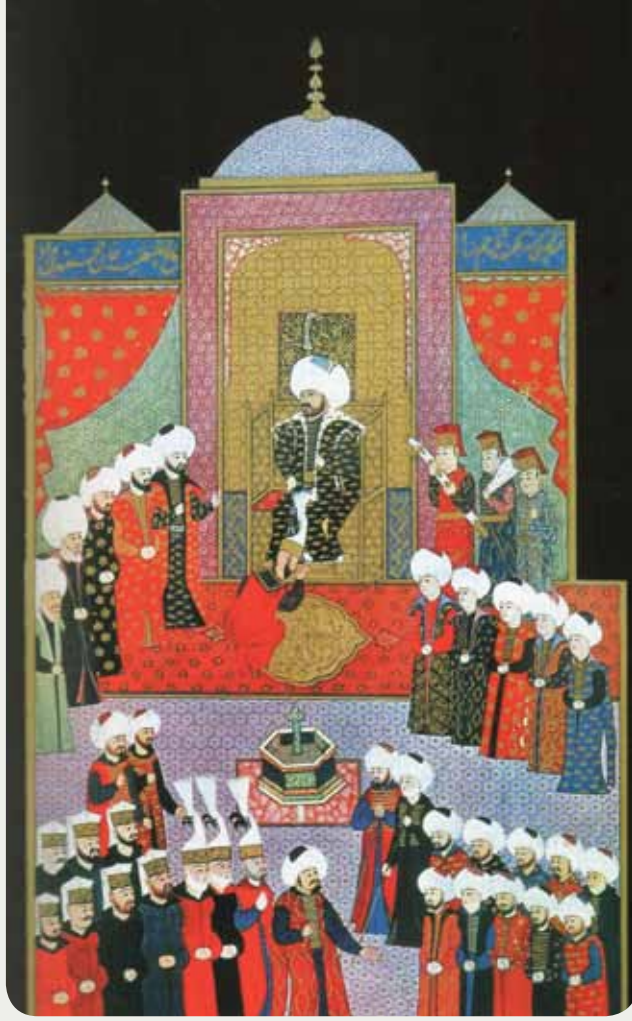
çok istifade eden Fatih, kendi tabirince ona "Zamanın İmâm-ı Azamı" diye hürmet eder, hatta camide karşılaşırsalar ayağa kalkardı.

Molla Güranî

Osmanlı Devleti'nin beşinci şeyhülislamıdır. Suriye'nin Güran kasabasına bağlı bir köyde doğdu ve buraya nisbetle Güranî olarak anıldı.

Bağdad, Diyarbakir, Hayfa ve Şam'da meşhur âlimlerden ilim tahsil eden Molla Güranî, hadis ve fıkıh ilimlerinde otorite olarak yetişti. Kahire'deki medreselerde ders verirken, Molla Yegân ile tanıştı. Bu olgun ve ciddi âlimi çok beğenen Molla Yegân, ona birlikte Anadolu'ya gitmelerini teklif etti. Böylece Bursa'ya geldiler.

Molla Yegân, II. Murad Han'ın huzuruna çıktığında "Gezip gördüğün yerlerden bize ne hediye getir-

Nakkaş Osman'ın
Fatih Sultan Mehmed'in
Edirne'de tahta çıkışını tasvir
eden minyatürü
(Hünernâme-Topkapı Sarayı)

çalışırlar, onların ümitlerini kırmak doğru olmaz” di-yerek kabul etmemiştir.

Akşemseddin

Halk arasında Ak-Şeyh olarak tanınan Akşemseddin, 1390 yılında Şam'da doğdu. Ulema ve şeyhlerden gelen nesebi, Hz. Ebubekir'e kadar uzanmaktadır. Din ilimleri yanında tıp tahsilini de tamamlayarak tabib-i ebdân oldu. Tıp tarihinde mikrop fikrini ilk defa ortaya atan Akşemseddin, hastalıkların bu yolla bulaştığını belirtmiştir.

Şeyhi Hacı Bayram-ı Veli'nin işaretini üzerine şehzade Mehmed'in eğitimi ile ilgilenen Akşemseddin, ona özellikle tasavvuf dersleri vermiştir.

II. Mehmed'in diğer meşhur hocaları ise Molla Ayas, İbnü't-Temcid, Çelebizâde Abdülkadir, Molla Hasan Samsunî, Sinanüddin Yusuf, Hocazâde, Ali Tûsî ve Bursalı Ahmed Paşa Sultan'dır.

Sultan Fatih'in dördüncü hususiyeti gayretidir. Kuşatmanın son günlerinde ise, Bizans İmparatoru Konstantin yeni bir barış teklifinde bulunarak kuşatmanın kaldırılması ve sadece İstanbul'un kendisine bırakılması kaydıyla, en ağır şartları kabule ve her fedakârlığı yapmaya hazır olduğunu bildirmesi üzerine, padişah kararını şu cümle ile elçilere anlattı: “Ya İstanbul beni alır, ya ben İstanbul'u alırım.” cevabını vermiştir.

Bu sözle sanki hayatının gayesini İstanbul üzerine kurmuş bir padişah olduğunu anlıyoruz. Onu almadan hiçbir işe bakmayacağını, ana gayesinin İstanbul olduğunu bize gösteriyor.

Özellikleri

21 yaşında bin yıllık bir imparatorluğa son veren, Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) müjdesine nail olan ve

din?” sualine muhatap olmuştu. Bunun üzerine, dışarda hazır bekleyen Molla Gürani'yi içeri aldı ve “Tefsir, hadis ve fıkıh ilminde iyi yetişmiş bu âlimi getirdim” diyerek takdim etti. Molla Gürani ile görüşen padişah da, ciddiyetine ve ilmine hayranlık duyduğu bu büyük zâtı, oğluna hoca tayin etti.

Bilgi kayıtsızlığına karşı asla müsamaha tanımayan Molla Gürani'nin ilk derse elinde bir değnekle girdiği ve şehzadenin hayreti karşısında “okumakta gevşeklik gösterirse padişah babasının emriyle buna müracaat edeceğini” söylediği rivayet edilmektedir.

Sultan Mehmed, tahta çıkışı sırasında, bu çok takdir ettiği ve sevdiği hocasına vezirlik teklifinde bulunmuş, ilmi bırakıp ikbale ayak basmaktan her zaman çekinmiş olan Gürani ise “Bunca beyler vezirlik için

İstanbul'u Türk milletine bahşeden genç Fatih bu milletin genç nesillerinin idolü olmalıdır. Bu itibarla onun özelliklerini iyi bilmek ve onu iyi tanımak gerekmektedir.

Otuz yıl saltanat süren Fatih Sultan Mehmed Han orta boylu, kırmızı beyaz yüzlü, dolgun vücutlu, sakalları altın telleri gibi kalın, yanakları dolgun, kolları kuvvetli, burnunun ucu hafif kıvrık, saçları siyah ve sık olup, kuvvetli fizikî bir yapıya sahipti. Ne istediğini, ne yapacağını, ne yapabileceğini bilen ve bu büyük işleri başarabilmek için gerekli tedbirleri, yorulmak bilmeyen bir azim, sabır ve sükûnetle hazırlayan bir insandı.

Türk tarihi, sayılamayacak kadar çok kahraman ve cihangirlerle doludur. Fatih Sultan Mehmed de bunların başında gelenlerdendir. Çünkü o, kılıçla keşfi yana yürütmüş, çağ açıp çağ kapatmıştır. İstanbul'u bütün ganimetleri içinde firuze bir yüzük taşı gibi parmağında taşımış, bu güzel şehri torunlarının torunlarına bırakmıştır. Onun için, asırlar boyu her cephesiyle yazılmış, çizilmiş, hakkında Garp'ta ve Şark'ta çok şeyler söylenmiştir. Tetkik edildikçe derinleşen, derinleştikçe deryalaşan bu büyük cihangirin, sayısız vasıflarından bazıları şunlardır:

Fatih Sultan Mehmed soğukkanlı ve cesur idi. Bu özelliğinin en güzel misalini, Belgrad muhasarası sırasında, askerinin gevşediğini gördüğü zaman önlerine geçip düşman hatlarına girerek gösterdi. İstanbul muhasarasında da donanmanın başarısızlığı yüzünden atını denize sürmesi bu cesaretinin büyük bir örneğidir.

Çok merhametli ve müsamahalı idi. Kendisine elli gün mukavemet eden ve birçok Müslüman'ın şehit edilmesine sebep olan İstanbul şehri ve onun sakinleri hakkında gösterdiği merhamet, aklın alamayacağı genişliktedir. Hâlbuki o devir Avrupa'sında muzaffer bir kumandan, zapt ettiği şehrin halkına görülmedik zulüm ve işkence yapmakta kendini haklı görürdü.

Fatih, vicdan hürriyetine büyük kıymet verirdi. Gayr-i müslim tebaasının din ve mezheplerine asla dokunmadı, herkesi vicdanî inanisinde serbest bıraktı. İstanbul'un imarında ücret karşılığı kullandığı Rum esirlerine, biriktirdikleri paralarla hürriyetlerini satın alma imkânını sağladı. Bu müsamaha o devir dünyasının hayalinden bile geçirmedeği bir olgunluk eseri idi.

II. Abdülhamid döneminde Zonaro'ya yaptırılan Fatih portresi

Batılıların iddialarına göre şehre giren Türkler, mabetleri yıkmışlar veya yakmışlar, hiçbir şey bırakmamışlardır. Hâlbuki bunları yıkan ve yakan yine kendileridir. Bizanslılar surlarda açılan gediklerin tamirinde kullanılmak üzere yüzden ziyade kilise yıkılmışlardır. Öyle ki, Fatih Sultan Mehmed, Ayasofya'yı yakından seyredirken, bir yeniçeri neferinin kilisenin taşlarından birini sökmek üzere olduğunu görünce, mâni olmuş ve "Size malca alınacak şeylere izin vermiş, mülk ise benimdir demiştim" diyerek yeniçeriyi şiddetli bir şekilde cezalandırmıştır.

Askerî ve siyasî sahada eşsiz bir deha idi. Askerî alanda başarısının en önemli özelliği kılıçla kalemin işbirliği içerisinde olmasıdır. Ordunun disiplinine çok dikkat ederdi. En küçük itaatsizliği ve buna sebep olan subayları şiddetli bir şekilde cezalandırırdı. Ordusunu, plansız, düzensiz hareket ettirmez, macera hevesiyle kan dökmezdi.

Kendi devrine kadar atalarının yer yer, ada ada yapmış oldukları akınlarını, planlı bir fütühat hâline getirdi ve devletini, sistemli bir idarecilik şuuruyla istikrarlı, yerleşmiş bir devlet yaptı. Otuz senelik saltanat devresinde düzenlediği küçük büyük seferler, memleketin coğrafi birliğini sağlamaya dayanır. Bu

gayeye ulaşmak için de at geçmez kayalıklardan, geçit vermez nehirlerden geçerek; durmadan, dinlenmeden, kış yaz demeden savaştı. Bütün bu seferleri bir plana göre yaptığından, nereye gitmesi, nerede durması lazım geldiğini bilerek hareket etmiş ve muvaffak olmuştur.

O, aynı zamanda devrinin kuvvetli bir şairidir. Şiirde mahlası “Avnî” idi. Ancak bir padişah, böyle bir mahlas kullanabilirdi. Zira yardım eden, arka çıkan, imdada yetişen gibi ihtiva ettiği manalar düşünülürse bu mahlasın gereğini yerine getirmek oldukça zor olsa gerektir.

Aruzu, usta şairlerden farksız bir hâkimiyetle kullanmış, şiirlerinde ince hissiyat ve düşüncelerini dile getirmiştir. Fatih’in şiirlerinin ekserisi gazel tarzındadır.

Aslı yedi kıta olan Gönül redifli manzumesinin ilk kıtası şöyledir:

Sevdün ol dilberi söz eslemedün vay gönül
Eyledün kendözünü aleme rüsvay gönül
Sana cevri eylemede kılmaz o pervay gönül
Cevre sabr eyleyemezsun nideyin hay gönül
Gönül eyvay gönül vay gönül eyvay gönül

Açıklaması: Ey gönül söz dinlemeyip o güzeli sevdin. Kendini dünyaya rezil ettin. Hâlbuki o seni üzmemekten, incitmekten çekinmez. Buna katlanamazsan ben ne yapayım ey gönül...

Şiirlerinde söylemek istediklerini fazla muğlak bir hâle getirmeden açık ve saydam ifadelerle dile getirir. İster aşkı, ister tasavvufu ve dinî temayülleri terennüm etsin hemen her mısraı edebî anlayışından kaynaklanan yalın ifadesi ile kuvvet bulur. Edebî sanatları da zaman zaman kullanmakla birlikte bunu bir gaye edinmemiştir.

Âşık Çelebi, Fatih’in şairliğini överken, pek çok beytinin muasırları tarafından ezbere bilindiğini belirterek şu beyti misal olarak gösterir:

Sâkiyâ mey ver ki bir dem lâle-zâr elden gider
Erişir fasl-ı hazan bağ u bahar elden gider

Karamanoğulları üzerine giderken söylediği şu beyti ise onun şiir kabiliyeti yanında kahramanlığını, kendine güvenini, rakip tanımamasını ve hasmına

Fatih Sultan Mehmet'in Türbesi (Yıldız Albümü)

karşı inandığı kudret kaynağını da yansıtmaktadır.

Bizimle saltanat lafın edermiş ol Karamanî
Hüdâ fırsat verirse kara yere karam anı

Beyitteki mısraların son kelimeleri yazılışı itibarı ile aynı olmasına karşılık birincide Karaman oğluna ikincide ise kara toprağa karmak anlamlarına işaret eder.

Türk milleti dünyanın en muhteşem şehrini kendisine sunan bu büyük Türk cihangirini hiçbir zaman unutmamıştır. Onun kabri İstanbul'un manevî fatihlerinden Eyüp Sultan'ın kabrinden sonra en çok ziyaret edilen türbedir. Büyük şairlerimizden Abdülhak Hamid, Fatih'in türbesini ziyaret edenler arasında duygu ve düşüncelerini en iyi söyleyen kişi olmuştur. “Merkad-ı Fatih'i Ziyaret” adlı uzun şiiri kabrinin hemen sağındaki duvarda asılıdır.

Şâyestedir denilse âlem senin mezârın
Durmuş başında bekler, bir kavm türbedârın

Şairin şu mısraları Fatih'in Türk milleti katındaki değerinin veciz bir biçimde ifadesidir:

Âlim dedi; Bir harika öğrenciydi
Şair dedi; yer yer sözü bir inciydi
Fatih Sultan adıyla andık onu biz
Tarih dedi; Fatihlerin en genciydi ■

MUVAFFAK OLMA YOLUNUN TEHLİKELERİ VE DÜŞMANLARI*

Ali Fuad BAŞGİL

Yetişme ve muvaffak olma yolunun genç yolcusu! Bil ki tuttuğun yolda bir çok tehlikeli geçitlerin ve yol kesen düşmanların vardır. Gerçi bunlara yalnız sen değil, hayat yolunun her yolcusu rastlayabilir. Fakat bu düşmanlar, senin gibi hayatın henüz eşliğindeki tecrübesiz masumlara musallat olmayı çok sever.(...) Sana evvela, yolunu bekleyen düşmanları ve rastlayacağın tehlikeleri göstereyim.

1-Muvaffakiyetin ilk düşmanı tenbelliktir. (...) Tenbelliğin yerine, adamına ve çağına göre girmediği kalıp yoktur. Herkesin mizacına göre tavır alır ve konuşur. Bir adı gevşeklik, bir adı hoppalık ve züppelik, bir adı uyşukluk, üşengeçlik, keyfine düşkünlük, tenseverliktir.

2-Muvaffakiyetin bir diğer düşmanı kötü arkadaştır. Genç dostum! Gittiğin yolda ikinci bir tehlikeli düşmanın da kötü arkadaştır. Arkadaşın kötüsü, emin ol ki, bir gencin başına gelebilecek kötülüklerin en kötüsüdür. Ve her kötülük gibi o da sinsî ve maskelidir. Hem maskesini gayet maharetle vurur. Dost ağzı kullanır. Seni esirger ve yardımına koşar görünür. Sana her fırsatta gerek sözleriyle ve gerek hal ve tavrıyla telkin ve tekrar eder:

-Gençliğini yaşa, kardeşim, bu gençlik her zaman ele geçmez.- Sana öğüt verenler vaktiyle günlerini yaşayıp ta şimdi senin güzel gençliğini kıskananlardır, aldırma, eğlenmeğe bak ...daha neler demez ki...

Sözlerime kulak ver: arkadaş olacağın kimsede arayacağın şart çalışkanlık, dürüstlük ve iyilik severlik olsun. Bu meziyetlerle bezenmiş olan bir insan, diğer bütün iyi vasıfları da haiz demektir. Bunu unutma ve bu şartı bulamadığın kimse ile sakın arkadaş olma.

3-Muvaffakiyetin bir düşmanı da kötü örneklerdir.

Muvaffakiyet yolunda senin bir düşmanın daha var ki, bu da kötü örneklerdir. Bunlar takıp takıştırmakla, kiminin ayağına çelme takmak, kiminin gözüne kül atmakla servete; mevki ve şöhrete kavuşmuş; ehliyet ve liyakatlerinin üstündeki yerlere oturmuş insan kılığındaki hayvanlar ve parazitlerdir... Sakın bunları hayatın için rehber alma. Şarlatanlığın ve parazitliğin debdebeli hayatından gözlerin kamaşıpta sakın namuslu çalışmanın emin neticesinden şüpheye düşme ve manevi kuvvetini kırma. İstikbalini karanlık bir tesadüfün cilvesine terk etme. Entrikacı ve konbinezoncu zekanın kartondan köşküne imrenme. Ve bil ki hayatta insan olan insana yaraşan yol, doğruluk ve namusluluk yoludur.

Namusluluk, insan vicdanı ile başbaşa kaldığı zaman ona verecek utandırıcı hesabı olmamak demektir. Bu ise, emin ol ki, mesut olmanın ve iç huzuru ile yaşamının ilk ve en zaruri şartıdır. Huzur içinde insanca yaşamak istiyorsan, bunu yalnız doğrulukla bulabileceğinden emin ol. Ve şunu bil ki, hayatta muvaffak olmak demek, doğruluğun ve namusluluğun gösterdiği yolda yürümek suretiyle hedefe varmak demektir. Yoksa herhangi bir şekilde ve herhangi bir vasıta ile servete, şöhrete kavuşmak ve mevki sahibi olmak demek değildir.(...)

Dediğim gibi senin elinde bütün bu düşmanlara karşı koyacak kuvvetli iki silahın var: İradeli olmak ve çalışmak. Şu halde, mesele, iradeyi terbiye edip iyiliğin hizmetinde kullanmakta ve çalışmayı verimlendirmenin yolunu ve usulünü bilmektedir. Bence senin herşeyden evvel muhtaç olduğun bilgi budur.

* Ali Fuad Başgöl, Gençlerle Başbaşa, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1983, s. 19-24.

İbrahim İlhami KOÇ ile Söyleşi

İbrahim İlhami KOÇ

1964 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümünü bitirdi. Futbol, tenis ve badminton başta olmak üzere birçok spor dalında antrenörlük yaptı, 1993 yılında Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi Beden Eğitimi ve Spor Öğretmenliği Bölümü'nde akademisyen olarak göreve başladı. Bir yandan da Burdur Tenis İl Temsilciliği ve Üniversite Sporları Federasyon İl Temsilciliği görevlerini yürüttü. Daha sonra Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne geçti. Kasım 2011-Ekim 2013 tarihleri arasında Mersin Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü yaptı. Halen İstanbul Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürü olarak vazife yapmaktadır.

U Kâmil COŞTU, Kâmil BÜYÜKER
Kâmil BÜYÜKER

İstanbul Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü olarak gençliğe yönelik ne tür işler yapıyorsunuz? Ne kadar genç potansiyeline sesleniyorsunuz? Elinizdeki tesisler, araçlar ve gençliğe sunduğunuz imkanlardan bahsedebilir misiniz?

Müdürlüğümüz, bünyesinde 7 ile 18 yaş arası 422.555 lisanslı sporcuya hizmet etmekte, bu lisanslı sporculara Bakanlığımıza bağlı 58 branşta bir sezon içerisinde yaklaşık 36.000 müsabaka organize edilmektedir. İl Müdürlüğümüz bünyesindeki spor tesisleri ilçelere göre farklılık gösterdiğinden, yeni tesisleri, Milli Emlak Genel Müdürlüğü ile birlikte ilçelerdeki nüfus potansiyelini dikkate alarak yapıyoruz.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında 'Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlardan Hizmet Alan Çocukların ve Engellilerin, Gençlik ve Spor Faaliyetlerinden Yararlandırılması'na İlişkin İşbirliği Protokolü, 2012 yılından itibaren yürütülmektedir ve bu protokolle birlikte yaklaşık 250 öğrenciye ulaşılmıştır.

Spor Genel Müdürlüğü tarafından 2012 yılında başlatılan "Koşabiliyorken Koş Projesi" ile spor alanlarında bilinçli spor yapmak ve katılımın her yaş kategorisindeki vatandaşımıza açık ve ücretsiz boş zaman aktivitesi ve eğitimlerini almaları sağlanmaktadır. Bir sezonda yaklaşık 3000 vatandaşımıza spor yaptırılmıştır.

Türkiye'de ilk kez Spor Genel Müdürlüğümüz ve Okul Sporları Federasyonu tarafından okullar arası müsabakalara engelliler dâhil edilmiş, ilimizde müsabakaların seçmeleri yoğun bir taleple gerçekleştirilmiştir. Faaliyetlerimizden bazılarını zikretmek isterim:

-04-05 Mayıs 2015 tarihlerinde Engelsiz Dünya Tekerlekli Sandalye Basketbol İl Müsabakaları yapılmıştır.

-10-16 Mayıs Engelliler Haftası kapsamında Bedensel Engelli Yüzme Müsabakaları düzenlenmiş yaklaşık 200 sporcu müsabakalarda yer almıştır.

-İşitme engelli sporcular, görme engelli sporcular, özel sporcular ve bedensel engelli sporculara yönelik

05-06 Mayıs 2015 tarihlerinde Beykoz Marmara Üniversitesi Spor Akademisi stadında 9. Özel Sporcular Atletizm Şenliği yapılmıştır.

-Görme Engelliler İl Faaliyeti olarak, 14 Mayıs 2015 tarihinde Bezmialem Üniversitesinde Goalball Müsabakası yapılmıştır.

-08 Mayıs 2015 tarihinde, Türkan Sabancı Görme Engelliler Okulu'nda öğrenimlerine devam eden öğrencilerimize, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesinin katkılarıyla Braille alfabeli Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'tan Seçmeler kitabı hediye edilmiştir.

-12 Mayıs Burhan Felek Kamp Eğitim Merkezimizde Sultantepe Gençlik Merkezi, Üsküdar İlçe Müdürlüğümüz ve Truva Otizm Spor Kulübü işbirliğinde şiir, şarkı, halk oyunları, sportif beceri, koordinasyon parkuru, jimnastik gösterisi, özel sporcular ve görme engelli branşlarında engelli sporcularımıza yönelik etkinlik gerçekleştirilmiştir.

Gençliğin aileler tarafından karşılanamayacak bazı maddi ve manevi ihtiyaçları var. Bu bağlamda

Diyanet İşleri Başkanlığı ile imzalanan protokolden ve ortaklaşa yaptığınız çalışmalarınızdan bahsedermisiniz?

Diyanet İşleri Başkanlığı ile Bakanlığımız arasında imzalanan protokol kapsamında Bakanlığa bağlı yurtlarda, tesislerde, kamplarda ve gençlik merkezlerinde beden ve ruh sağlıkları ile manevi gelişimlerine katkıda bulunulması amacıyla gençlere, Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı görevliler tarafından din ve değerler eğitimi verilecektir.

Spor Genel Müdürlüğümüz ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 2013 yılında imzalanan "Kur'an Kurslarında Spor Yapıyoruz Projesi" ile okulların tatil olduğu süre içerisinde gençlerimize ücretsiz spor etkinlikleri yaptırılmaktadır. Bir sezonda yaklaşık 600 çocuk ve gencimize ulaşılmıştır. Yine bu kapsamda Yaz Kur'an kurslarına katılan gençler için mahalle aralarında futbol ve basketbol sahalarıyla küçük spor kompleksleri inşa edilmesi ve gençlik merkezlerimizde Kur'an-ı Kerim, hat, tezhip gibi eğitimlerin yanı

“ Türkiye’de ilk kez Spor Genel Müdürlüğümüz ve Okul Sporları Federasyonu tarafından okullar arası müsabakalara engelliler dâhil edilmiş, ilimizde müsabakaların seçmeleri yoğun bir taleple gerçekleştirilmiştir. ”

sıra müzik, beden eğitimi, okuma gibi farklı alanlarda eğitimler verilmeye başlanmıştır.

Gencin önce kendisi, sonra ailesi, sonra vatani, tarihi ve tabii dünya için planlarının kaygılarının olması onu hayata daha fazla tutunmaya, çalışmaya sevk ediyor. Onda bu duyguları bilinci uyandırmak üzere bugün sosyal devlet ne tür politikalar geliştiriyor?

Bakanlığımız tarafından gençlerin kişisel gelişimlerine katkı sağlamak, yaşayarak öğrenmelerine yardımcı olmak, ekip çalışmalarına uyumlarını sağlamak ve gençlerimize birlikte hareket edebilme yetisi kazandırmak amacıyla hayata geçirilen “Şehirler ve Kültürler”, “Gençlik Kampları”, “Gençlerin İyilik Ağacı” gibi projelerle, bencilik ve bireysellikten uzak, vatanını, milletini, seven gençlerin yetiştirilmesine destek veriyoruz. Gençlerimizde tarih bilinci oluşması için de yine Çanakkale ve Sarıkamış Şehitlerini Anma etkinlikleri, Gençlik Şühedanın İzinde, Malazgirt, Dumlupınar Projeleri ve Gençlerden Ecdada Mektup Yarışması gibi faaliyetler gerçekleştiriyoruz.

Aileler, çağın getirdiği sorunların pek çoğuna yabancı, bu nedenle bunlarla karşı karşıya kalan gence yetemiyorlar. Onları bu konuda daha bilinçli, çözüm odaklı birer ebeveyn haline getirebilmek adına neler yapıyorsunuz?

Bu hususta önce ailelerimizin bilinçlenmesi elbette önemli. Bizler de temel meselelerimize karşı bir takım tedbirler almış durumdayız. Örneğin; çağımızın en temel problemi olan sanal alem, sosyal medya ve internet bağımlılığının önüne geçmek amacıyla “Güvenli İnternet, Güvenli Hayat” konferansları ile aileleri ve gençlerimizi bilinçlendirmek için etkinlikler düzenlenmektedir.

Yine madde bağımlılığı konusunda Yeşilay Cemiyeti ile yapılan işbirlikleri ile gençlerimize ve ailelere bilgilendirme konferansları düzenlenmektedir.

Bunun yanında İl Müdürlüğümüz ile Hollanda Kalkınma, Bakım ve Refahtan Sorumlu Bölge Bakanlığı arasında gençlere yönelik “Ev içi şiddet ve madde bağımlılığıyla mücadele ile ilgili yöntemler ve kültürler arası çalışma” konularında AB Erasmus Projesi kapsamında uygulanacak işbirliği projesi için İstanbul’da ve Hollanda’da iki ülkenin uzmanlarının karşılıklı deneyim paylaşımında bulunduğu eğitim çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

Gençliğe dönük geliştirdiğiniz ve hayata geçirdiğiniz projelerden bahsedebilir misiniz?

Şehirler ve Kültürler, Gençlik Kampları, Gençlik Haftası Etkinlikleri, Türk Müziği ve Türk Halk Oyunları Yarışmaları, Kutlu Doğum Programları, Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı’nın işbirliği sonucunda düzenlenen Ramazan Temalı Gençlik Kampları ve Geç Gelme Genç Gel Projesi, Gençlere Proje Döngüsü Yönetimi Eğitimi vb. bu bağlamda yaptığımız çalışmalardan bazılarıdır.

Tecrübeleriniz ve bulunduğunuz konum itibarıyla gençliğin önündeki en büyük problem nedir?

Gençlik; bülüğe erme sebebiyle biyolojik ve psikolojik bakımdan çocukluğun sonu ile toplum hayatında sorumluluk alma dönemi olan 12-24 yaş arasında kalan yaş grubudur. Gençlik çağı bağımsızlık ve topluma karışma çağıdır. Genç evden kopar, çevreye yönelir, spora ilgisi artar, spor ve diğer faa-

liyetler gençte, yaşlılarıyla kaynaşma imkanı sağlar. Kendisini arkadaşları ile kaynaştırır. Gencin kim olduğunu, neye inanıp değer verdiğini hayattan elde etmeyi beklediğini değerlendirmesini içeren bir kimlik kazanma sorunu vardır. Aşırı hayalcilik, refah hastalığı, özentilik, kimlik bunalımı ve kendini tanımama, idealsizlik, lakaytlık, bencillik, ahlakî ve manevî değerlerin azalması, uyuşturucu, fanatizm ve kötü alışkanlıkların kazanılması, zararlı yayınlar ve terör odaklarının varlığı, ailenin bozulması, işsizlik, başkalarıyla diyalog kuramaması gibi durumlar da gençliğimizin temel problemleridir.

Gençliğin içine düştüğü bu girdaptan çıkması için sizce neler yapılmalı?

Gencin yetişmesi ve sağlam bir kişilik kazanması için imkanların seferber edilmesi gerekmektedir. Kendi gençliğine yatırım yaparak onları ruh, zihin ve beden olarak zinde yetiştirme imkanına kavuşan toplumlar kendi geleceklerine yatırım yapmış olurlar. Burada aileye ve büyüklere iyiyi temsil etme görev ve sorumluluğu düşmektedir. Büyüklerin kendilerini düzeltmeden gençliği düzeltmeleri çok zordur. Gençlere sorumluluk bilinci verilmeli ve onlara örnek olunmalı. Gençleri sosyalleştirmeli ve içinde yaşadıkları topluma uyumlu hale getirmeli. ■

KELEBEK HAKKINDA HASBİHAL

Meral GÜNEL
Vaiz, Maltepe Müftülüğü

Sizin hiç babanız öldü mü?
Benim bir kere öldü kör oldum
-Cemal Süreya-

Şairden mülhem sorayım: Size hiç kelebek kanadı dokundu mu? Görünüşlerindeki eşsiz güzellik bir yana ne kadar naif, narin ve kırılındırlar. Biraz dikkatsizce muamele bir daha toparlanamayacak şekilde un ufak olmalarına neden olur. Siz de nasıl umut, neşe ve görsel şölen içinde uçtuklarını asla göremezsiniz. Gülü sevmenin bedeli dikenine katlanmaktan, kelebeği sevmenin bedeli incitmeden sevebilmekten geçer denebilir. Benim bahsedeceğim, kendilerine sorulsaydı belki de hiçbirinin seçmeyeceği, kozalardan dünyaya emanet edilen kelekler, yani toplumun dezavantajlı kesiminden çocuk ve gençler olacak. Bu kelekler literatürde beden, ruh ve ahlâk gelişimleri veya şahsî güvenlikleri tehlikede olup 1- Annesiz veya babasız, 2-Anne veya babası veya her ikisi de belli olmayan, 3- Anne veya babası veya her ikisi tarafından terk edilen, 4- Anne veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkol ve uyuşturucu kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen 18 yaş altı korunmaya muhtaç çocuk olarak nitelendirilmekte. Anlayacağımız, bize toplumun emanetleri.

Müslüman olmanın diyeti emanet bilincini kuşanmaktır malum. Emanet edilenin ise emaneti seçme,

beğenip beğenmeme yahut görmezden gelme, ihmal etme lüksü yoktur. Yüce Yaraticı'nın bizi, güven duyarak emanete /sorumluluğa ehil kılması (Ahzab, 33/72) kendimize güvenmemizi, elimizi taşın altına koyma cesaretine sahip olmamızı gerektirir. Üstelik bu emanet, Allah Resulü'nün iki zayıftan biri şeklinde niteleyerek haklarına riayet konusunda ümmetini şiddetle uyardığı yetimler ise durum daha da ciddiyet arz eder. Yetimin manası malum, ancak anne babanın gerçekte var ama çocuğun hayatında yok olması yetimliğin en acı katmanını oluşturur. Bu narin emanetlere nasıl, ne şekilde yaklaşılmalıdır, nereden başlamalıdır, denirse bakılacak adres bellidir: Bizzat Resul-i Ekrem'in hayatı... Baştan sona yol aydınlığımız olan bu hayatı her yeni sorumluluğu üstlenirken yeni bir bakışla okumak durumundayız.

Konumuz açısından baktığımızda, insanları dinlerken tüm “vücut”uyla yani tüm varlığıyla onlara dönüşünü, korunmaya muhtaç çocuklarımıza sadece maddi yönümüzle değil ruhumuzla da dönmek, onları fark etmek, varlıklarını kabul etmek, onları gündemimize almak olarak okuyabiliriz pekala. Düşünelim; “komşusu açken kendisi tok yatan bizden değildir” hadisini sadece maddî boyutuyla değerlendirmemizin ortaya

çıkardığı ufuksuzluk, kucağımıza böyle bir emanetin bırakılmasını intaç etmiş olamaz mı? “Verme”yi sadece cebimizdekilerle sınırlamasaydık, komşudaki açlığı sadece fiziksel açlık olarak anlamasaydık insanî varoluşumuz bu kadar daralır mıydı? Sevginin, saygının, huzur ve barışın bir tas çorba kadar paylaşılabilirliği yok mu? Benzer şekilde, yetimin hakkına el uzatmamayı sadece bu dar zaviyeden anlamamız da problem taşıyor mu sizce? Yetimin hakkı sadece maddî haklarından ibarettir diyebilir miyiz?

Son rakamlar devlet korumasında 18 yaş altı 12 bin civarında çocuğun olduğunu söylüyor. Dünyevileşmenin giderek katılaştırdığı kalplerimizi yumuşatabilecek on iki bin fırsat demektir bu. Kalbinin katılığından şikayet eden adama Resulullah (s.a.v.)’ın tavsiyesi “*Yetim başı okşa, fakiri doyur.*” olmuştu (Ahmed b. Hanbel, Müsned II, 387). Biz ise kendi çocuklarının çevresinde bu dezavantajlı kesimden bir gencin dolaşmasına tahammülü olmayan, onları değil evlerine, gündemlerine dahi misafir etmeyi düşünemeyen, benmerkezciliği ile sevgi ve merhamet duygularını bulandırarak sadece “kendi çocukları”yla uğraşmaktan yorgun müslümanlar hâline dönüştük giderek. Oysa iyilerden olmanın bir gereği de “iyi”yi, “iyiler”i bulup ortaya çıkarmak değil midir? Bazen bu iyilik ve iyiler, kötülük ve kötüler tarafından kuşatılmış olabilir. Hz. Musa’nın (kaçak bir katil olarak çölde başıboş dolaşan genç Musa’nın) içindeki cevheri gören, ona 10 yıl emek vererek topluma kazandıran Şuayb (a.s.)’ın keskin görüş ve iradesine ne kadar muhtacız.

Hz. Peygamber’in kol kanat gerip ilgilendiği çocukların sadece kendi çocukları ve torunları olduğu iddia edilebilir mi mesela? Babası Uhud şehitlerinden olan Beşir b. Akrabe örneğini hatırlayın: Bir bayram günü neşeyle cıvıldaşan akranlarının arasında, kir pas içinde kenara çekilmiş ağlarken Resulullah (s.a.v.) yanına gelmiş ve “benim baban, Aişe’nin de annen olmasını istemez misin?” diyerek elinden tutup evine götürmüştü. Çocuğu temizlemiş, yedirmiş, giydirmiş arkadaşları arasına yüzü gülererek dönmesini sağlamış-

tı. Sizce Hz. Peygamber’in bu davranışı “sosyal bir faaliyet” miydi? Kimilerine göre “kadınların meşgul olması gereken bir alan”da ne işi vardı o Rahmet Peygamberinin? Bu sorulara adilane cevaplar vermekten kaçırırsak, çocuk evlerine tamir için gelen erkeklerle “biraz daha kalsana baba” diye yalvaran çocuklar bize hiçbir şey söylemiyor demektir. Kız ya da erkek, “baba/erkek rol model” ihtiyacını kaç kadın gönüllü karşılayabilir?

Kurum yapısı içerisinde kendi varlığına yer bulmaya çabalayan çocuğa ailesi ve yakınlarından sonra en büyük darbeyi çeşitli şekillerde etiketlemek suretiyle duyarsız ve istismarcı insanlar vurmakta ön yargılarıyla. Sorumlu olduğu hususları bilip de üzerine düşeni yap(a)mayanlar şeytanî bir yöntem olan aklileştirme şemsiyesi altına saklanır. Bunun en kolay yolu problemin kaynağına takılıp atılacak adımları hep başkalarına bırakmaktır. Öyle ya, nasıl ana babadır bunlar, nasıl akrabadır vs... İyi güzel ama yanlışın kendisi, yanlış yapanlar ve yanlıştan mağdur olanları birbirinden ayırmak ve hakkaniyetle düşünmek gerekmez mi? Koruyucu ve ıslah edici düzenlemeler çalışmalar bir taraftan hızla yürütülmeliyken bir taraftan mağduriyetlere merhem olmalı değil mi?

“İstirabı meşrulaştırmak kolay olandır. Ruhbilimde çocuklukla ilgili yaraların ihlal ve ihmalden kaynaklandığı söylenir. Çocuğa bizzat zarar vermek ihlal, başkasının verdiği zararı dindirmek için harekete geç-

memek ihmaldir.” diyor Kemal Sayar. Zarar vermeme-yi yeterli görmek ihmaldir, yani yaralı kelebeğin kana-dına bir yara daha açmaktır.

Bir toplumun bekası çocuk ve gençlere yapılan ya-tırımla doğru orantılı. Bu anlamda onların mutlulu-ğuna hizmet etmek dinî ve insanî bir görev.

Küçük yaşlardan itibaren yuvalarda yaşayan çocukların gelişimi, güvenli bağlanma gerçekleştir-medikleri için, bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal bakımdan geri kalmakta. Uzmanların dediğine göre iyi beslenme ve bakılma koşullarına karşın, boyları-nın uzamadığı, kilolarının artmadığı, yürümelerinin, konuşmalarının, tuvalet eğitimlerinin geç kaldığı saptanmış. Ayrıca, bu çocukların, uyarılara geç tepki verdiği, dur-gun ve çevreye karşı ilgisiz oldu-ğu, az ağladığı, baş sallama, kafa vurma gibi davranışlar da geliştirebildiği görülmüş. Araştırmalar, uygun olmayan aile ortamında yetişen çocuklara nazaran fizik şartları iyi kurumlarda yetişen çocukların toplumsal uyumda iki kat fazla sorun yaşadığını ortaya ko-yuyor. İşlevsiz bir ebeveyne sahip olmak ya da hiç sahip olmamak davranışlara kaynaklık eden değer yargılarının üretil-mesi ve geliştirilmesine de ket vuruyor.

Çocuk ve gençlerin cinsiyetlerine göre anne ve babalarından farklı enerji aldıklarını bilirsiniz. Er-kek çocuklar babalarından sosyal davranışları, kızlar ise erkeklerle güvenli ve rahat bir ilişki kurmayı öğ-renirler. Hayata uyum sürecinin en sağlam dayanağı babadır. Anne ile ilk yıllarda duygusal yakınlık ve bir sevgi ilişkisi kurabilen çocuk, insanlarla ilişkiyi kur-mayı ödüllendirici bir olay olarak algılayarak temel bir güven duygusu geliştirir. Böylece anne ile çocuk arasında kurulan duygusal ilişkiler, tüm gelişimin temelini oluşturur. Anne gezindiğin bağı; baba yas-landığın dağıdır, derler. Ne gezinecek bağı ne yasla-

nacak dağı vardır bu çocukların... “Annenin şefkat ve bakımını veya onun yerini tutabilecek bir duygusal bağı bulamayan çocuk, dünyaya da bir giriş kapısı bu-lamaz” diyor Nietzsche. Ev ve aile ortamından uzak büyüyen çocuk, hayata atıldığında ne kadar bocalaya-caktır, düşünün. Bu yazı vesilesiyle kendisiyle görüş-tüğüm Halkalı Erkek Yetiştirme Yurdu müdürü Faruk Demir’e kurumlarda görev yapan din görevlilerinden beklentilerini sordum. Verdiği cevap hemen hemen bütün bu kurumlarda gözlemlenen bir hususa parmak basıyordu: “Bizim çocuklarımız kendi akran grupla-ryla yaşadıkları için kendi gelenek ve göreneklerimiz-i öğrenemiyor; bir büyükle nasıl konuşulur, yanında nasıl oturulur tek tek öğretmek gerekiyor.”

“ Bir toplumun bekası çocuk ve gençlere yapılan yatırımla doğru orantılı. Bu anlamda onların mutluluğuna hizmet etmek dinî ve insanî bir görev. Bu da öncelikle ebeveynlerin uhdesinde elbette. ”

Büyümemiş büyüklerin bü-yük hatalarının büyük bedellerini ödeyerek büyür bu gençler. İçle-rinde çoğu zaman nefret birikti-rerek... Maltepe Cezaevi Vaizi Er-kan Aksu'nun verdiği bilgiye göre cezaevindeki tutuklu 18 yaş altı gençlerin (son rakamlar itibari-yle) % 3'ünü kurumlardan gelenler oluşturuyor. Sevgi ve merhametin sağaltıcı gücünden mahrumiyet “ben de varım” duygusunu çoğu kez huzursuz ve uyumsuz, yanıcı

ve yakıcı nitelikte ortaya çıkarıyor insan hayatında. Kemal Sayar'ın ifadesiyle “sevgisizlik ileriki hayatında insana ya bir özgüven azalması ve eksiklik hissi ya da yitirilmiş olanı kapatmak için sahte bir özgüven ka-barması, bir ego şişmesi olarak dönebiliyor.”

Üç maymunu oynamanın görece rahatlığı vic-danların nasırlaşmasına neden olur. Bu rahatlığın bumerang gibi dönüp bir gün bizi en derinden vu-rabileceğini öngörmek ise kehanet sayılmaz. Bugün elimizi uzatmadığımız bu grup yarın elimizi başımıza vurmamıza neden olursa bunun sorumlusu kim olur sizce? Önemli, kayda değer işler yapabilmek için kah-raman olmamız gerekmiyor. Göle maya çalan Nasred-din Hoca'nın umut ve sorumluluk irfanına ihtiyacımız

var. “Allah için size sığınan kimseye sığınmak olun.” (Ebu Davud, Zekat, 38) mesajını üzerimize alsak, sevgi ve merhameti hesapsızca kuşansak, “acıyarak” rahatlamayı merhamet sanmaktan kurtulsak yeter. Dedik ya, herkes gücü ve yapabilecekleri nispetinde elini taşın altına koymalı.

Hikaye malum: Yazı yazmak için okyanus sahillerine giden bir yazar, sabaha karşı kumsalda dans eder gibi hareketler yapan birini görür. Biraz yaklaşıncı bu kişinin sahile vuran denizyıldızlarını okyanusa atan genç bir adam olduğunu fark eder. Genç adama yaklaşır:

-Neden denizyıldızlarını okyanusa atıyorsun? Adam yanıtlar;

-Birazdan güneş yükselip sular çekilecek. Onları suya atmazsam ölecekler. Yazar meraklanmıştır:

-Kilometrelerce sahil, binlerce denizyıldızı var. Nasıl olsa hepsini atamayacaksın. Niye uğraşıyorsun, ne fark eder ki?

Genç adam eğilir, yerden bir denizyıldızını daha alır, okyanusa fırlatmadan önce elini açıp yazara gösterir ve ekler:

-Onun için fark eder!

Bütün çaba o tek denizyıldızı için. Hz. Peygamber’in, Hayber Savaşı’nda Hz. Ali’ye “Ey Ali, Allah Teala’nın senin sayende tek bir kişiye hidayet vermesi, iyi bil ki, sana kızıl develer bahşedilmesinden (senin kızıl develerinin olmasından) çok daha hayırlıdır.”(Buhari, Fedailul’ Ashab, 9) buyurmasındaki mesaj gibi.

Devlet korumasında ve tutukevlerinde kalan gençlerin aile profiline baktığımızda önemli oranda görece dindar ama müslümanlığı sadece şekle hapseden, çoğu kez geleneği din zanneden insanlar olduklarını görüyoruz. Yaşamak zorunda kaldığı trajedilerin kendisine bu yakınları tarafından dayatıldığı genci Allah’ın sevgi, merhamet ve adalet sahibi olduğuna inandırmak hiç de kolay değil. Yaralarını kanatmadan, kanatlarını yok etmeden bu gençlerin dinle bağlarını kurmak gerekiyor. Atılacak adımları hafife almadan kendi dramlarının altında kamburlaşan yüreklerin yükünü böylece hafifletebiliriz. Bir

kez bunu başarabilirsek eğer yaz kampına giden çocuğun namazını kılmak için denizden çıktığına da şahit olabiliriz, zorunlu olmadığı halde ramazanın tamamını oruçlu geçirene de...

Umudun iyileştirici gücünden önce bizim beslenmemiz gerekir. “Hiçbir insanın geleceği, geçmişinin mahkûmu değildir. Sorumlu olduklarımız kendi seçimimizle yaptıklarımızdır...” Bu ve benzer mesajları onlara acımadan ama merhametle vermek zorundayız. Kendi hikâyeleriyle ajitasyona gitmelerini “beni duy, beni fark et!” feryadı olduğunu da göz ardı etmemeli. “Merhamet edene merhamet edilir” olarak okumaya alıştığımız hadisini, “merhamet edilen merhamet eder.” şeklinde okumak mümkün demişti bir seminerde Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz... Bu gençlerle yapılacak çalışmalarda sloganımız olabilecek değerinde bir yorum...

Bu yazıda yetiştirme yurdu gençlerine verilecek din eğitimi konusu ele alınmadı aslında. Nitelik ve nicelik yönünden ayrıca ve özenle konuşulmaya ihtiyacı var çünkü bu konunun. Ailesi kanalıyla topluma entegre olmuş gençler ile belki de ailesi nedeniyle toplumdan koparılmış gençlere aynı söylem ve aynı içerikle din eğitimi verilir mi, verilse ne kadar başarılı olur, bir sempozyuma konu olabilecek değerinde hassasiyeti haiz konular. (Sempozyum derken son derece ciddiğim). Meselenin teorik düzlemde çok, pratik çözüm önerilerine ihtiyacı olduğu, bu alanda yapılacak özel çalışmalara ihtiyaç olduğu, özellikle kurumlarda görev yapan din gönüllülerimizin materyal, özel eğitim ve süpervizörlüklerle desteklenmesi gerekiyor. Bu bakir alan kendiyile ilgilenecek ilim adamları ve çeşitli kuruluşların önünde alabileceğine uzanmakta. ■

Not: Bu yazı için görüşlerine başvurduğum Faruk Demir (Halkalı Erkek Yurdu Müdürü), Erkan Aksu (Maltepe, Cezaevi Vaizi), Zehra Ülgür (Pendik Vaizi), Mürvet Günel Faslı (Keçiören Vaizi), Tuğba Kocadağ (Beykoz Vaizi), Ferhat Kars (Maltepe, Emek Camii İmam Hatibi) Şerafettin Korkmaz, Zekeriya Keçeci (Küçükçekmece, İmam Hatip)’ye teşekkür ederim.

OSMANLI DEVLETİ'NDE YETİM GENCİN EĞİTİMİ

Esra YILDIZ
Musahhah, TDV İstanbul

Yetim, bülüğ çağına ermeden babasını kaybeden çocuklara denilmektedir. Çocuğun nafakasını temin etme, hak ve hukukunu koruma ve onu yetiştirmede babanın rolü daha fazla olduğu için yetimlik babaya nispet edilerek ifade edilir.¹ Babasını kaybetmiş küçük büyük herkese (lügat manasıyla) yetim denilirse de fıkihta, yetim tabiri, bülüğ çağına ermeden babasını kaybeden çocuklar için kullanılmaktadır. Oysaki Osmanlı Devleti'nde başta tereke defter ve kayıtlarında anne baba farkı gözetilmeksizin birini ya da her ikisini kaybetmiş çocuklar için yetim tabiri kullanılmıştır.²

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi dönemde yetimler ve kimsesizler, toplumun ve vakıfların himayesi altındaydı.³ Yetim gençlerin eğitim ve öğretimi, meslek sahibi olmaları, her türlü bakım ve ihtiyaçları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı.⁴ Hatta şer'iyye sicilleri içerisinde müstakil yetim sicilleri tutulmuştur. Bu sicilleri incelediğimizde onlara vasî tayin edildiği, bakım ve nafakalarının sağlandığı, mallarının muhafazası, işletilmesi ve kontrolünün devlet eliyle yazıldığı görülmektedir.⁵ Tanzimat sonrasında ise 1851 yılında Emvâl-i Eytâm Nezareti'nin⁶ kuruluşuyla başlayan ve taşrada eytam müdürlüklerinin tesisiyle devam eden

süreç sonunda, 1874 yılında Şeyhülislamlık bünyesinde Meclis-i İdare-i Emvâl-i Eytâm⁷ kurulmuştur. Bu meclisin, yetimlerin mallarını muhafaza etmek, tereke yazımında haklarını korumak, rüşdünü ispat⁸ edenlerin mallarını kendilerine teslim etmek ve taşradaki eytam sandıklarını denetlemek gibi görevleri bulunmaktaydı.⁹

Yetimlerin haklarını koruma hususunda devlet titizlik gösterdiği gibi onların eğitimleri ile de ilgilenmiş hatta bu durum devletin en temel meselelerinden biri haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nde çocukların ve gençlerin bedenî, zihnî, ahlâkî yönden gelişmesi ve olgunlaşması için birçok müessesese kurulmuştur. Gençlerin sıbyan mektebiyle başlayan ilim yolculuğu, rüşdiyeler ve dârulmuallimin ile devam etmiştir. Gençlerin öncelikli olarak muhafazası, ikinci aşamada meslek edinmeleri için vakıflar ve dernekler tesis edilmiştir.

Çocuk ve gençlere yardımcı olması amacıyla kurulan Mithatpaşa İslahaneleri¹⁰, Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye/Dârüşşafaka, Himâye-i Etfal Cemiyeti, Fuka-raperver Cemiyeti¹¹, Dâruhlayr-i Âli¹², Dârülacezedeki çocuk kısımları, ırzhaneler ve Dârüleytam gibi kurumlar çocuk ve gençlerin elinden tutarak onlara sağlıklı

büyüme ortamları oluştururken, diğer yandan zihni ve bedeni gelişimlerine yardım ederek onları sağlıklı birer birey olarak topluma kazandırmıştır.

Yetim ve öksüz çocuklara, sevgi dolu bir ortam hazırlamak, eğitimiyle ilgilenmek, güzel ahlâk ve davranışlar kazandırmak toplumun maddî-manevî sorumlulukları arasındadır. Yetim ve kimsesizler için birçoğu devlet desteğiyle açılan bu kurumlarda, çocukların ve gençlerin emniyet, güvenme, dayanma, korunma, sığınma, kabul görme, sayılma ve sevilme gibi temel duygusal ihtiyaçları büyük oranda karşılanmıştır.

DÂRÜŞŞAFKA

30 Mart 1864 tarihinde Daire-i Askeriye Ruznamçesi Yusuf Paşa'nın¹³ teşviki ile Vidinli Tevfik Paşa ve Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın da desteğiyle yetim ve Müslüman fakir çocuklara ücretsiz eğitim vermek amacıyla Beyazıt'ta Simkeşhâne-i Âmire'de Valide Emetullah Mektebi'nde Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye adıyla bir cemiyet kurulmuştur.¹⁴

Cemiyet üyeleri ilk olarak ibtidâî düzeyde bir mektep açmayı planlamış ve Sakızlı Ahmet Esad Paşa'nın tavsiyesiyle Dârüşşafakatü'l-İslâmiyye adında bir mektep kurmaya karar vermişlerdir. Mekân olarak Sultan Selim ile Fatih Cami arasında bir tepe tercih edilmiştir. Dönemin padişahı Sultan Abdülaziz'in 210.000 kuruş yardımıyla arsası satın alınan Dârüşşafaka'nın 16 Ağustos 1868 tarihinde inşasına¹⁵ başlanmıştır. Okulun planını ise Sermimar Ohannes Kalfa çizmiştir. Mektep, 28 Haziran 1873 tarihinde eğitime başlamış ve cemiyetin kurduğu bu okullar ilk halk okulu şeklinde tanımlanmıştır.¹⁶

Okulun eğitim kadrosunun büyük bir kısmı asker kökenli öğretmenlerden oluşmaktaydı. Vatan ve millet sevgisi temelleri üzerine kurulan Cemiyet, çocukların elbise ve yiyeceklerini ücretsiz olarak dağıtarak onlara eğitim hizmeti sunmuştur. Eğitimini başarıyla tamamlayıp diplomasını alan erkek çocuklar askerî okullara yerleştirilmiş, eğitime devam etmek istemeyenler ise Tersane-i Âmire, Tophane ve Nizamiye sa-

“ Osmanlı Devleti'nde Tanzimat öncesi dönemde yetimler ve kimsesizler, toplumun ve vakıfların himayesi altındaydı. Yetim gençlerin eğitim ve öğretimi, meslek sahibi olmaları, her türlü bakım ve ihtiyaçları vakıflar tarafından karşılanmaktaydı. ”

nayi taburlarına yönlendirilmiştir. Kimsesi olmayan kız çocuklarından evlenmek isteyenler evlendirilmiş, evlerde çocuklara özel ders vermek isteyenler ise uygun görülen ailelerin yanına verilmiştir.¹⁷

Dârüşşafaka'ya kabul edilecek çocukların yaşları 9 ila 12 arasında olması ve birinci sınıftan başlaması esastı. Öğrencilerin âdâb-ı diniye ve merâsim-i İslâmiyyeye riayet etmesi zorunluydu. Bunun için çocukların namazlarını cemaatle kılmasına, Ramazan ayında mükelleflerin oruç tutmasına dikkat edilmiştir. Perşembe günü ise öğrencilerin tatil günüdür.¹⁸ Buradaki öğrencilere günde üç öğün yemek verilmiş, oyun ve uyku saatleri de düzenlenmiştir.¹⁹

Dârüşşafaka'nın ilk yıllarındaki ders programına göre birinci senede Kur'an-ı Kerim, şurûtu's-salât, hikâyât-ı Kur'âniyye ve hüsn-i hatt-ı sülûs; ikinci senede Kur'an-ı Kerim, hüsn-i hatt-ı sülûs, hesap, talim-i Fârisi, lügât-ı selâse, medhal-i kavâid, muhtasar-ı coğrafya; üçüncü senede coğrafya-yı umûmî, imlâ-i Türkî, Fransızca, hesap, sarf-ı Arabî, Fârisî, lügât-ı selâse, rik'a hattı; dördüncü senede hesap-ı mükemmel, sarf-ı Arabî ve avâmil, Fransızca, terkîb-i ibâre, mevâlid-i selâse, tarih-i Osmânî, Fârisî, hendese-i sathiyye, coğrafya-yı Osmânî, kavâid-i Osmânî, çini ve siyah boyalı resim, hüsn-i hatt-ı Fransevî; beşinci senede ulûm-ı tabiiyye, hendese-i sathiyye, hikmet, kimya, usûl defteri, coğrafya-yı Osmânî, Arabî meânî mantık, kitâbet, boyalı resim, Fransızca; altıncı senede cebir-i âlâ, hendese-i mücessime, kitâbet, Fransızca, âdâb, hikmet-i tabiiye, kimya, tarih-i tabîî, tarih-i

Dârüşşafaka Talebeleri (Yıldız Arşivi)

Osmânî, resim; yedinci senede müsellesât-ı müsteviye ve küreviye, kozmografya, usûl-i fıkıh, hikmet-i tabîiye, usul defteri, mebâniyyü'l-inşâ, kitâbet, tarih-i tabîî, kimya-i uzvî, resim, tarih-i umûmî, elektrik; sekizinci senede mecelle, hendese-i resmiye ve manâzır, Fransızca, mebâniyyü'l-inşâ, hikmet-i tabîiyye, fenn-i makine, topografya, tarih-i umûmî, usul defteri, resim, tabakâtü'l-arz, elektrik, kimya-yı sînâî dersleri okutulmuştur.²⁰ 1911 yılında ibtidâiye, rüşdiye ve idâdiyeden oluşan²¹ ve “Cycle” denilen²² ilk, orta ve lise olmak üzere kademeli eğitim sistemine geçilmesiyle laboratuvar tatbikâtı, hıfzu's-sıhha, musiki, jimnastik, ulûm-ı maddiye (hikmet ve kimya), el işleri ve İktisat gibi dersler ilave edilmiştir.²³ Ayrıca eğitime devam etmek istemeyen veya lisede başarılı olmaya çağrı anlaşılanların Dârüşşafaka'da kalmaları şart koşulmamış, Dârüşşafakadan ayrılarak meslekî eğitime yönlendirmeleri sağlanmıştır.²⁴

15 Temmuz 1297 tarihinde bu mektep ilk mezunlarını vermiştir. 1328'e kadar ise bu okuldan 615 öğrenci mezun olmuştur. Dârüşşafaka mezunları, “Dârüşşafaka Mezunîn Cemiyeti”ni kurmuş ve “Mecmua-i Fünûn” adıyla ilmî bir mecmua yayınlamaya başlamışlardır. Aylık neşrolunan bu mecmuada, toplantılarında aldıkları kararları kayda geçirmişler, bazı toplantıların sonunda okul mezunlarını ve genç yaşta vefat eden Dârüşşafaka mezunlarını da yâd etmişlerdir. Ayrıca “Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye'nin Yeniden İhyası”, “Felsefe-i Ulûm”, “İdadî Mektepleri”, “Ulûm ve Fünûn” ve “Memâlik-i Osmaniyede Maârif”²⁵ konularında yaptıkları açıklamaları ve nutukları da eğitim tarihimiz açısından oldukça önemlidir.

Dârüşşafaka öğrencilerinin eğitim süresince kaleme aldıkları eser ve dergiler yayın hayatına önemli katkılar sağlamıştır. 1867-1869 yılları arasında 2 yıl yayım-

lanan Mebâhis-i İlmiyye dergisi, matematik alanında önemli bir ilmî dergidir. Dârüşşafaka öğrencilerinin yaptığı bu yayınlarla hem farklı eserler tercüme edilmiş hem de cemiyete gelir temin edilmiştir. Ayrıca Dârüşşafaka öğrencilerinin bu dergilerden istifade etmelerine de imkân sağlanmıştır.²⁶ Dârüşşafaka, ilk kez kendi öğrencileri için kitap yazdıran ve birçok eseri de tercüme ettiren bir okul olarak tarihe geçmiştir. Yusuf Ziya Bey'in "Hesab" isimli eseri döneminde en çok okutulan matematik kitabı olmuştur.²⁷

Dârüşşafaka'nın iletişim ve teknoloji alanında üstlendiği rol de hatırlanmalıdır. Bu okuldan mezun olanların çoğu Telgraf ve Posta Nezaretinde görev almıştır.²⁸ Hatta Birinci Dünya Savaşı süresince hükümetin işten çıkardığı yabancı memurların yerine Dârüşşafaka mezunları istihdam edilmiştir.

Cumhuriyet'in ilanıyla bu okul, Dârüşşafaka Lisesi adını almıştır. 1955'te İngilizce eğitime geçilmiş, 1971 yılında bahçede inşa edilen yeni bir binada eğitime devam edilmiş, eski bina ise müze hâline getirilmiştir. Osmanlı'dan itibaren Dârüşşafaka Eğitim Kurumları babası veya annesi olmayan çocuklara eğitim hizmeti vermeye devam etmektedir.

DÂRÜLACEZE

II. Abdülhamid, Osmanlı-Rus savaşlarından sonra İstanbul ve Anadolu'da hasta, sakat ve kimsesizleri bir çatı altında toplamak istemiştir. Bunun için yetim, bîkes, dilenci, sokağa terk edilmiş ve aile ortamından yoksun gençlere kucak açarak onların barınacağı uygun ev ortamı oluşturmuştur. Onlar için tesis ettiği kurumlara dâr/ev anlamında²⁹ Dârüşşafaka, Dârüleytam ve Dârülaceze isimlerini vermiştir.

Başta İstanbul olmak üzere diğer vilayetlerde dilencilik yapan kimsesiz çocuklarla hasta ve sakat yaşlıla-

“ Dârüleytamlara alınacak çocukların 2-15 yaş arasında olması kararlaştırılmıştır. Eğitim hizmeti de verilen Dârüleytamlar'da 6 yaşından küçük çocuklara okul öncesi eğitimi programı uygulanmıştır. 6-12 yaş arasındaki yetimler ise, Mekteb-i İbtidaiye talimatnamesine uygun olarak ilköğretim eğitimi alınmıştır. ”

rın barınacakları bir mekân olarak 30 Mart 1890 tarihinde Dârülaceze binasının kurulmasına karar verilmiştir.³⁰ Sonrasında aceze ve çocukların kuruma kabul şartları belirlenmiş, Dersaadet'te inşa edilecek Dârülaceze'nin masraflarının nerelerden karşılanacağına dair bir nizamname hazırlanmıştır.³¹

Padişahın desteğiyle³² Kâğıthane'de inşası tamamlanan³³ ve 2 Şubat 1896 tarihinde Sadrazam Halil Rifat Paşa tarafından hizmete açılan³⁴ Dârülaceze, Zükûr, İnâs, Çocuklar Şubesi ve Irzhane bölümlerinden oluşmaktaydı.³⁵ Öncelik, savaşlarda yakınlarını kaybeden ve sokakta kalan çocuk ve kadınlara verilmiş, bu

kimseler Dârülaceze'de uygun yerlere yerleştirilmiştir. Dârülacezeler, ihtiyaca binaen zamanla Osmanlı Devleti'nin farklı vilayetlerinde de açılmıştır.³⁶

Dârülaceze'ye hasta, yaşlı, çalışıp kazanç sağlayamayacak bakıma muhtaç, aciz kimseler ve kimsesiz çocuklar alınmaktaydı. Bulaşıcı hastalığı olanlar ise tedavi edildikten sonra kabul edilebiliyordu.³⁷ Bakıma muhtaç zengin kişiler ise servetini Dârülaceze'ye hibe etmesi şartıyla kuruma kabul edilebiliyor ve ölünceye kadar da burada kalabiliyorlardı.³⁸ Dârülaceze'deki dul kadın ve yetişkin kızlardan müsait olanlar, hizmetçi arayanlara; yetimhanedeki çocuklar ise evlatlık isteyenlere talimatnamedeki şartlara uygun şekilde verilebiliyordu.³⁹ Dârülaceze'deki bakıma muhtaç çocukların akrabaları çocuğun velayetini almak istediğinde geçimini sağlayacağını taahhüt ettiği takdirde çocuğun teslimi yapılmaktaydı.⁴⁰

Dârülaceze idaresi çocukların eğitimiyle de yakından ilgilenmiştir. Dârülaceze'deki mekteplerde uygulanacak ders programı için ibtidaiye ve rüşdiye dairelerinden görüş alınmıştır.⁴¹ Mektebin sınavlarını ise

Maarif Nezareti bünyesinde kurulan sınav heyeti icra etmiştir. Mekteb-i İdâdî'nin⁴² mezuniyet törenlerinde dönemin padişahına dualar edilmiş ve sitâyîşlerde bulunulmuştur.⁴³ Mektepten mezun olan gençler sanayi mekteplerinde işe yerleştirilmiştir.⁴⁴

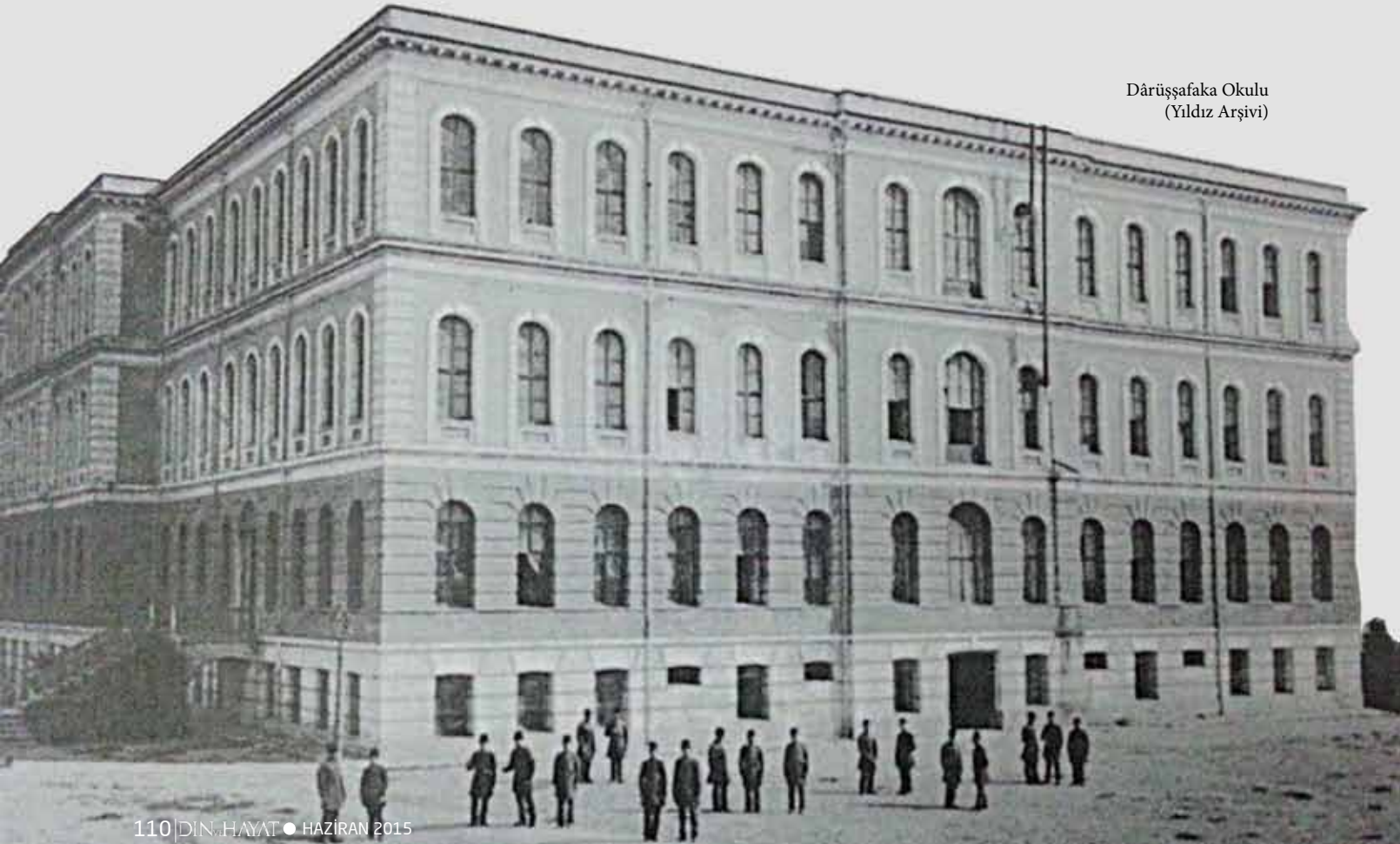
Dârülaceze, el sanatları ve zenaat atölyeleri, imalathaneler, fırın ve mabedlerden (cami ve kilise)⁴⁵ oluşan bir kompleks mahiyetindeydi.⁴⁶ Okumak isteyen çocuklar komplekste yer alan imalathane ve belli tezgâhlarda çalıştırılmış; halıcılık, kunduracılık⁴⁷, dokumacılık, çorapçılık, demircilik, marangozluk ve fotoğrafçılık⁴⁸ gibi alanlarda çocuklara sanat ve zenaat öğretilmiş, ayrıca çocukların kazançlarıyla Dârülaceze'nin ihtiyaçları karşılanmıştır.⁴⁹ İstekli olan yaşlılara da dikiş ve örgü gibi meslekler öğretilerek Dârülaceze'deki yaşlıların elbise ve gömlek ihtiyaçları karşılanmıştır.⁵⁰ Mekteb-i Sultanî, Dârüşşafaka, Numûne-i Terakki Aşiret Mektebi ve Dârulhayr'daki yatılı öğrencilerin elbi-

selerinin Dârülaceze'de kurulan çamaşırhanede yıkatılması⁵¹ ve Dârülaceze'deki yetim ve acezeye kurban bedeli olarak ihsan olunan paralar⁵² Dârülaceze'nin bütçesine katkı sağlamıştır. Bu kurumda öğretmenlerin yanı sıra doktorlar da görevlendirilmiştir.⁵³

Yaşlıların ve çocukların bakımını üstelenen Dârülaceze'nin idaresi ilk başta Dâhiliye Nezareti'ne (iç işleri bakanlığı), sonrasında Şehremaneti (belediye) akabinde de Sıhhiye Müdürlüğü'ne verilmiştir. Sıhhiye Müdürlüğü'nün kaldırılmasından sonra tekrar Dâhiliye Nezareti'ne bağlanmış ve Cumhuriyet'in ilanından sonra 1925 yılında tekrar İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne verilmiştir.⁵⁴ Bugün Dârülaceze'nin idaresi Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlıdır.

DÂRÜLEYTAM

Yetimhane veya yetimler yurdu anlamına gelen Dârüleytamlar⁵⁵, Osmanlı Devleti'nde I. Dünya Sa-

Dârüşşafaka Okulu
(Yıldız Arşivi)

vaşından sonra şehit çocukları veya hastalıktan vefat eden asker çocuklarının himayesi ve eğitimi için 25 Kasım 1914⁵⁶ tarihinde Maarif Nâzırı Ahmet Şükrü Bey'in teklifiyle kurulmuştur.⁵⁷ Kurulduğu sırada hükümetin veya Maarif Nezareti'nin bir işi olarak görülmediğinden kurumun idaresi İttihat ve Terakki Fırkası'na bağlı Dârüleytâm Genel Müdürlüğü'ne verilmiştir. Müslüman yetim çocukları gayrimüslimlerin misyonerlik faaliyetlerinden korumak, onların din ve mezheplerini muhafaza etmelerini sağlamak⁵⁸ gibi temel hedefleri olan bu müessese, savaşın uza-
ması sebebiyle 2 Nisan 1917 tarihinde devletin idaresine geçmiştir.

Dârüleytam binalarının yapılacağı arsaların masrafları Hazine'den karşılanmıştır.⁵⁹ Hamidâbad ve Burdur gibi bazı şehirlerde de maden hâsılatlarının bir kısmı Dârülaceze, Dârüleytam ve Dârüşşifa'ya tahsis edilmiştir.⁶⁰ Dârüleytamların kurulmasından yedi ay sonra hükümet, şehit çocuklarını terbiye etmek ve onların ihtiyaçlarını karşılamak için Evlâd-ı şühedâ isminde bir vergi ihdas etmiştir.⁶¹ Ayrıca devlet, I. Dünya Savaşı'nda savaştığı ülkelerin okul ve mabedlerine el koyarak bu binalarda da Dârüleytamlar açmıştır.⁶²

Savaş döneminde misyonerler, devletin izin vermediği ya da yetimhane açmaya imkân bulamadığı durumlarda bile evlerde çocukları toplayarak misyonerlik faaliyetlerinde bulunmuşlardır.⁶³ Bu durum devletin, müslüman ailelerin yetimlerine sahip çıkmasını kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı'nda halkın sefaletle maruz kalması, düşmanın girdiği yerlerde gerisinde çok sayıda yetim bırakması, yetimlere hizmet veren Darülaceze'nin yetersiz kalması devleti yeni çözümler üretmeye sevk etmiştir. Dârüleytamlar yalnızca yetimleri barındırıp, korumakla sınırlı kalmamış, onları eğitip, zanaat öğretmek meslek sahibi olmalarını temin etmiş ve istikballerini de güvence altına almaya çalışmıştır.⁶⁴

Selanik'te Hamidiye Mahallesine Rum Eytamhanesi inşası
BOA, Y.A.RES., 89/36

Dârüleytamlara alınacak çocukların 2-15 yaş arasında olması kararlaştırılmıştır. Eğitim hizmeti de verilen Dârüleytamlar'da 6 yaşından küçük çocuklara okul öncesi eğitimi programı uygulanmıştır. 6-12 yaş arasındaki yetimler ise, Mekteb-i İbtidaiye talimatnamesine uygun olarak ilköğretim eğitimi alınmıştır.⁶⁵

Yetimhanelerin bir kısmında kız ve erkek Mekteb-i İbtidai açılmış ve eğitim hizmeti verilmiştir.⁶⁶ Ayrıca çocuklara dönemin şartları el verdiği ölçüde kitap ve kırtasiye malzemesi dağıtılmıştır.⁶⁷ Kız öğrencilere dikiş, nakış, örgü, ev idaresi, açıcılık, çamaşırcılık gibi dersler verilirken; erkeklere marangozluk, ciltçilik, hakkaklık, gibi dersler verilmiştir. Arada beden eğitimi, müzik ve piyano dersleri de ihmal edilmemiştir. Aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim başta olmak üzere okuma-yazma, hesap, coğrafya ve tarih dersleri de verilmiştir.⁶⁸

Bazı yetimhanelerde öğrencilere ziraat dersi verilmesi kararlaştırılmış⁶⁹ ve yetimhanede bulunan çocuklar, buradan çıktıktan sonra iş sahibi olabilmeleri için sanayi mekteplerine yönlendirilmiştir.⁷⁰

Devlet, gayrimüslimlerin açtıkları yetimhane mekteplerinde okutulacak derslerin ve ders kitaplarının Maarif Nezareti'nden onaylanmasını zorunlu tutmuştur.⁷¹ Ayrıca ruhsatsız açılan mekteplere engel olunmuş, okutulan zararlı kitapların yasaklanması için de tedbir alınmıştır.⁷² Müslüman yetimlerin gayrimüslimlerin yetimhanelerine verilmesine de müsaade edilmemiştir.⁷³

Savaşların ağır bilançoları sonucunda hazinenin

para sıkıntısı çekmesi sebebiyle Dârüleytamların gelirleri düşmüş ve giderek sayıları azalmıştır. Çocuklar yakın veya uzak akrabalarının yanlarına yerleştirilirken⁷⁴ bazı kız çocukları da ailelere evlatlık olarak verilmiş, erkekleri ise esnaflara çırak olarak gönderilmiştir.⁷⁵ İstanbul'da toplanan yetim çocuklarının tasfiyesinden sonra kalanları Şehir Yatılı Mektebi'ne devredilmiş ve bu mektebin de kapatılmasından sonra Dârüleytamlar tamamen kaldırılmıştır.⁷⁶ ■

DİPNOTLAR

- 1 Abdüsselam Arı, "Yetim", DİA, C. 43, s. 501-503.
- 2 Fatih Bozkurt, "Yetimi Kolla, Malını Koru! Tereke Defterleri ve Yetim Malları (1785-1875)", Trakya Üniv. Edeb. Fak. Dergisi, 2 (2012), sayı: 3, s. 76.
- 3 Hatip Yıldız, "II. Abdülhamit Döneminde Diyarbakır Vilayetinde Açılan Yetimhaneler ve Vali Mehmed Halid Bey'in Vilayette Misyoneriği Önleme Çabaları", Dicle Üniv. Ziya Gökalp Eğitim Fak. Dergisi, 14 (2010), s. 103.
- 4 Yetimlerle ilgili vakıflar için bkz., İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi Kısmet-i Askeriye Mahkemesi, sicil nr. 1991, vr. 93a-b.
- 5 İstanbul Müftülüğü Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Yetim Sicilleri, 5/1402; 5/1514; 5/1515; 5/1669; 5/1884; 5/1982; 6/98; 6/657; 13/15; 13/26; 13/33.
- 6 Emvâl-i Eytam Nezareti, Tanzimat döneminde çocukların mallarını ve diğer haklarını korumak amacıyla oluşturulan bir kurumdur. Ayrıca bu kurumla birlikte köylerde babası ölen ve yetim kalan her çocuğun Eytam İdaresi'ne bildirilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Ayrıca çocuğun haklarının korunması amacıyla vesayet kurumu oluşturulmuş; babası ölen çocuğa varsa öncelikli annesinin o da yoksa diğer bir akrabası vasi olarak atanmıştır. Nizamname, ölen kişiler ve yetim kalan çocuklarla ilgili bilgilerin bu teşkilata verilmesi zorunluluğunu da getirmiş, yetimlerin mal ve paralarının tespiti, sayımı, korunması ve nemalandırılması Nezaretin görevleri arasındadır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Mehmet Çanlı, "Eytam İdaresi ve Sandıkları", Türk Ansiklopedisi, C. 14, s. 56.
- 7 21 Şaban 1291'de (3 Ekim 1874) Şeyhülislamlığın nezareti altında bir başkan, emvâl-i eytâm müdürü ve kassâm-ı askeriden oluşan Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm adıyla bir meclis kurulmuştur (Düstur, Birinci tertip, III, 551). Meclisin görevi yetim mallarının muhasebesini incelemek, İstanbul, Üsküdar, Galata ve Eyüp mahkemelerinde görülen muhalefât davalarına bakmak ve bunların muamelelerini hızlandırmaktır. Ayrıntılı bilgi için bkz., Sait Öztürk, "Kassâm", DİA, C. 24, s. 580.
- 8 Rüşd ispatı için bkz., İstanbul Müftülüğü, Şer'iyye Sicilleri Arşivi, Rumeli Kazaskerliği sicil nr.80, vr. 52b.
- 9 Esra Yakut, Şeyhülislamık Yenileşme Döneminde Devlet ve Din, İstanbul 2005, s. 67.
- 10 Mithatpaşa İslahhaneleri, Mithatpaşa tarafından kimsesiz, uyumsuz, suçlu çocukların bakım, korunma ve eğitim ihtiyacını karşılamak için kurulan ayrıca eğitim yönünden günümüzde endüstri meslek liselerine, çocukların korunması yönünden de yetiştirme yurtlarına benzetilen kurumdur. Bkz., Muammer Salim, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu", SDÜ SBE, Yayınlanmamış YL Tezi, Isparta 2011, s. 38.
- 11 Osmanlı Fukaraperver Cemiyeti, 1908'de yoksul ailelerin çocuklarına eğitim desteği vermek amacıyla kurulmuş ve 1913 yılında kendini feshetmiştir.
- 12 II. Abdülhamid döneminde kurulan, yetimlerin meslek sahibi olmalarını amaçlayan ilköğretim seviyesinde yatılı bir okul olan Darulhayri'l-Âli 31 Ağustos 1903'te açılmıştır. Bkz., Hikmet Zeki Kapçı, "Osmanlı Eğitim Sisteminde Disiplin: Darulhayri'l-Âli Örneği", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 6 (2013), sayı: 28, s. 169.
- 13 Maliye Nazırı Yusuf Paşa, cemiyetin kurucudur.
- 14 Halis Ayhan, Hakkı Maviş, "Dârüşşafaka", DİA, C. 9, s. 7.
- 15 Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye Salnâmesi, Hikmet Matbaası, yer yok 1332, s. 13-14.
- 16 Aynur Soydan, "Dârüşşafaka Tarihinin Kesitleri", Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları, 2 (2003), sayı: 3, s. 250.
- 17 15 Mart 1325 tarihli nizamname, Dârüşşafaka, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul ty., s. 26-32.
- 18 8 Ağustos 1324 tarihli nizamname, Dârüşşafaka, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul ty., s. 61-63.
- 19 21 Kanun-ı sâni 1325 tarihli nizamname, Dârüşşafaka, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul, ty., s. 66-69.
- 20 Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye Salnâmesi, yer yok ty., s. 181-182.
- 21 Dârüşşafaka, Matbaa-i Ebuuzziya, İstanbul 1327, Atatürk Kitaplığı, K: 7000, Birinci sene, cüz: 6, 1 Teşrin-i sâni, s. 271-272.
- 22 Songül Keçeci Kurt, "Bir Eğitimin Öncüsü: Dârüşşafaka", Abant İzzet Baysal Üniv. Eğitim Fak. Dergisi, 12 (2012), sayı: 2, s. 169.
- 23 Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye Salnâmesi, s.184-205.
- 24 Kurt, a.g. m., s. 168-169.
- 25 Dârüşşafaka, Atatürk Kitaplığı, K: 7000.
- 26 Kurt, a.g.m., s. 169; Ayrıca bkz., Mebâhis-i İlimiyye, İstanbul: Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslâmiyye, 1284 Atatürk Kitaplığı, nr. 71 ve 824.
- 27 Ayrıca Rıza Paşa'nın "Esmâ-i Türkiye", Mihaliçli Mustafa Efendi'nin "Emsile-i Cedide" ve "Tekmile-i Bina", Süleyman Paşa'nın "İlimihal", Hafız Mehmet Efendi'nin "Muhtasar-ı Menâr Tercümesi", Binbaşı Ali Saib Bey'in "Mufassal Memâlik-i Osmaniye Coğrafyası", Hüseyin Paşa'nın "Memâlik-i Osmaniye Ziraat, Ticaret ve Maadini Coğrafyası", İbrahim Şemsi Paşa'nın tercüme ettiği "Tarih-i Umûmî" isimli eserler, Dârüşşafaka Mektebi hocalarının yazdığı eserlerden bazılarıdır.
- 28 Soydan, a.g.m., s. 258,259.
- 29 Nebi Bozkurt, "Ev", DİA, C. 11, s. 502.
- 30 BOA, MKT.MHM., 500/41.
- 31 BOA, DH.MKT., 1714/96.
- 32 Dârülaceze için yardım toplanmasına karar verildiğinde ilk hediye padişah vermiştir. On sekiz parça değerli esyadan oluşan bu hediye satılarak, 7000 altın lira elde edilmiş ve Padişah ayrıca 10.000 lira da nakit olarak vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz., Hidayet Yavuz Nuhoglu, "Dârülaceze", DİA, C.8, s. 512.
- 33 BOA, Y.PRK.ASK., 174/97.
- 34 BOA, A.MKT.MHM., 704/14.
- 35 Dârülaceze Nizamnamesi, Düstur Tertip 2, C. 8, s. 901, Madde 2.
- 36 BOA, Y.PRK.AZJ., 19/5.
- 37 Dârülaceze Nizamnamesi, Düstur Tertip 2, C. 8, s. 901, Madde 13-14.
- 38 Dârülaceze Nizamnamesi, Düstur Tertip 2, C. 8, s. 901, Madde 15.
- 39 Dârülaceze Nizamnamesi, Düstur Tertip 2, C. 8, s. 901, Madde 16; BOA, DH.MKT., 1061/5-329; ZB, 329/106; DH.MKT., 2718/13.
- 40 Dârülaceze Nizamnamesi, Düstur Tertip 2, C. 8, s. 901, Madde 19.
- 41 BOA, MF. MKT., 1136/24.
- 42 BOA, DH.MKT., 1117/65; MF.MKT., 880/70.
- 43 BOA, DH.MKT., 998/60.
- 44 BOA, DH.MKT., 2463/98.
- 45 BOA, DH.MKT., 2180/71; İ.DH., 1307/1311.
- 46 Nuhoglu, a.g. m., s. 512.
- 47 BOA, DH.MKT., 2501/114.
- 48 Lale Uçan, "Osmanlı'da Çocuk ve Gençlik", Sosyal Bilimler Konferansı, İstanbul 2009, s. 16-18.
- 49 BOA, DH.MKT., 2288/53; 50; 2477/7.
- 50 BOA, DH.MKT., 2143/72.
- 51 BOA, MF. MKT., 912/11.
- 52 BOA, Y.PRK.BŞK., 42/64.
- 53 BOA, DH.MKT., 2144/72.
- 54 Nuhoglu, a.g.m., s. 514.
- 55 BOA, MF.MKT., 1118/40.
- 56 Nuhoglu, "Dârüleytam", DİA, C. 8, s. 521.
- 57 BOA, DH.İ.U.M., 5-1, 1/46.
- 58 BOA, Y.PRK.U.M., 46/63.
- 59 BOA, MF.MKT., 519/43.
- 60 BOA, DH.MKT., 2416/127.
- 61 "Evlâd-ı şühedanın talim ve terbiyesi için müessesât-i ilmiye ve sinaiyenin tesis ve mesarifine medar olmak üzere ihdas olunacak varidata dair kanun layihası", Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi, 17 Mart 1333, C.3, 3. Devre, s. 246-250; Dârüleytamlar, Maarif Ansiklopedisi, s. 1550-1151.
- 62 Ersin Müezzinoğlu "I. Dünya Savaşı Esnasında Yetim ve Öksüz Çocukların Himayesi ve Eğitimi: Dârüleytamlar", History Studies, 4 (2012), sayı:1, s. 402.
- 63 BOA, MF.MKT., 79/62.
- 64 Salih Özkan, "Türkiye'de Darüleytamların Gelişimi ve Niğde Darüleytami", SÜ, Türkiye Araş. Dergisi, (2006), sayı: 19, s. 216.
- 65 Yasemin Okur, "Darüleytamlar", OMÜ, SBE., Yayınlanmamış YL Tezi, Samsun 1996, s. 4.
- 66 BOA, MF.MKT., 976/43.
- 67 BOA, MF.MKT., 1224/65.
- 68 Nurdan Şafak, "Dârüleytamda Çocuk Olmak", FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 2 (2013), s. 266.
- 69 BOA, DH.MKT., 1420/34; (Kudüs'te bulunan Suriye Eytamhânesi buna örnektir.)
- 70 BOA, DH.İ.D., 166/8; DH.MKT., 1581/12.
- 71 BOA, MF.MKT., 635/8.
- 72 BOA, MF.MKT., 92/44.
- 73 BOA, MF.MKT., 387/10; Y.MTV., 258/7.
- 74 Meral Güdek, "Modernleşme Döneminde Osmanlı'da Çocuk Eğitimi ve Literatürü", AÜ SBE, Yayınlanmamış YL Tezi, Ankara 2012, s. 75.
- 75 BOA, MV., 220/85.
- 76 Nuhoglu, a.g.m., s. 521.

NİZÂMÎ'NİN* HAMSESİNDEKİ ÖĞÜTLERDEN SEÇMELER

Ey benim on dört yaşındaki gözümün bebeği, iki dünyanın ilimlerine nazarı erişen oğlum! Yedi yaşında iken gül gibi çimenlerde oynar dururdun. Şimdi ise, on dört yaşına bastın, boyun servi gibi uzadı. Artık aklını başına topla; oyun zamanı değildir, hüner kazanıp yükselmek zamandır.

İlim ara ve büyüklük öğrenmeye bak; öyle ki seni günden güne daha ilerlemiş ve yükselmiş görsünler. Sen yararlı bir ilme heves et. Kendini tanımaya ve kendi beden yapını öğrenmeye çalış; çünkü bu insanın gönlünü aydınlatan bir ilimdir. Peygamber, “İki ilim vardır, biri dinlerin ilmi, diğeri bedenlerin ilmidir” demiştir.”

Ey oğul, sana söylüyorum; sakin benim gibi gafil olma, uyanık ol. Yücelik bakımından feleğe ulaşmak için, sikkayı iyi adlılık yazısıyla bastır. İyi ün sahibi kimselerle sohbet etmeye bak ki sonunda sende iyilik meydana getirsin.

Hüner öğrenmeye bak çünkü hüner sayesinde kapı kapatan değil, kapı açan olursun. Öğrenmekten utanç duymayan kimse sudan inci, taştan lâl çıkarır. Bilgiden nasibi olmayan kimse ise bilgi öğrenmekten utanç duyar. Nice çabuk kavrayışlı kimseler tembellik yüzünden çanak çömlek satıcısı, nice anlayışı kit insanlar da bilgi sayesinde yedi iklimin baş kadısı olmuştur.

Sana bir şey sorulmadıkça ağzını açma; cevheri kı-

rarsın, keseri yavaş vur. Kim kendisine bir şey sorulmadan konuşursa, o bütün söylediklerini yele vermiş olur.

Sıkıntıya düşünce umudunu kaybetme, çünkü kara buluttan ak su damlacıkları (yağmur) yağar. Çare arama kapısını kendi yüzüne kapatma, çünkü acı olan bir çok şey yararlıdır. Kaşlarını çatma da ferahlık aynasında kendi yüzünü gör.

İyi ün kazanmaktan daha iyi bir isim yoktur. Sonu iyi olmayan kimse kötüdür. Ey iyilikten hoşlanan adam, eğer yücelikle iyi bir ün kazanmak istersen sırtına bir iyilik elbisesi giyin; iyilik elbisesi sayesinde eğer gelirin Çin hakanının geliri kadar bile olsa, o senin yağmurun durumunda-

dır (yağmur gibi yağmaktadır); sen onu ırmak gibi akıtma. Malının bir kısmını ye, birazını bağışla ve bir kısmını da muhtaç kimselere ayır. Yemek yemeyip hasta olacak kadar harcamanı kısıtlama. Çok fazla yemekten dolayı sıkıntıya düşecek kadar da parayı saçıp savurma. Harcamanda öylesine ölçülü ol ki vücudun ne sıska kalsın ne de şişmanlasın diğer elbiseleri sat gitsin...

(...)

* Nizâmî-i Gencevî (ö. 611/1214)

Fars edebiyatında hamse türünün kurucusu sayılan şair. Günümüze kadar gelen tek eseri, Fars edebiyatının en parlak örneği olan penç/genc isimli yaklaşık 35.000 beyitten oluşan ve tamamlanması 35-40 yıl süren Hamse isimli eseridir.

KAYNAKÇA

- Abdüsselam BİLGİN, “Nizami'nin Hamsesindeki Eğitici ve Öğretici Nitelikteki Öğütler”, Ankara Üniversitesi Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi (1991), Cilt: 35 Sayı: 1 Sayfa: 15-34.

Dr. Ayşe Hümeysra ÖKTEN ile Söyleşi

Dr. Ayşe Hümeysra ÖKTEN

1925 yılında İstanbul, Fatih - Atikali’de doğdu. Babası ilmiye mensubu olup emekli olduktan sonra İmam Hatip Okullarının açılması için öncülük eden Celaleddin Ökten’dir.

İlkokulu Hırka-i Şerif Camii’nin yanındaki 52. İlkokul’da, Ortaokulu Sultan Selim’deki Cumhuriyet Kız Lisesi’nde, liseyi de İstanbul Kız Lisesi’nde okumuştur. İstanbul Tıbbiyesi’ni 1949’da bitirerek doktor olmuştur. Ayşe Hümeysra Ökten, İstanbul’un farklı ilçelerinde görev yaparken, Çarşıkapı’da da muayenehane açmıştır. İstanbul’un hem hazık hem de tek tesettürlü hanım doktoru olarak ünlenen Ökten’i Halil Nimetullah Bey ‘tabibe-i hazıka-yı mütediyyine’ olarak vasıflandırmıştır.

1953’te Kızılay görevlisi olarak hacca giden ilk kadın doktor olan Ayşe Hümeysra Ökten, Medine’de çalışma imkanı da bulur. Bundan sonra hayatı Medine İstanbul hattında geçmektedir. Halen yılın belli zamanlarını Medine’de geçiren Ayşe Hümeysra Ökten bir kaç ay da İstanbul’a gelmektedir.

Nevin MERİÇ, Fulya İBANOĞLU
Şadiye ÇİMEN

Sizin dönemin gençleri ile bugünün gençlerini mukayese edersek nasıl bir durum ortaya çıkar?

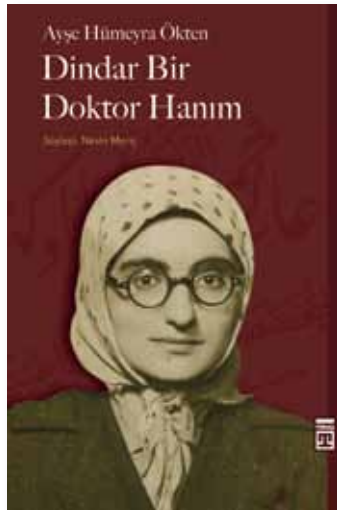
Çok eskiye gidersek, bir kızın bir erkek ile konuşması bile çok ayıp karşılanırdı. Şimdiye bakınca aradaki farkı siz görün. Bugün modern hayat dediğimiz algı buralara savurdu. Hani bir müzikal vardı “Lüküs hayat, lüküs hayat, bak keyfine yan gel de yat, ne güzel şey, oh ne rahat, yoktur eşin lüküs hayat” gibi insanlar lüküs hayata özendi, peşinden gitti.

Hatıratınızda lise, üniversite döneminizde annenizden çok kâlin, hatta yaşlıların giydiği çorap-

lardan almasını istediğiniz yazıyor. Neden taleplerinizi böyle şekillendiriyordunuz?

Muhitimiz, ailem, babam belli bir çevreden. Sonra babamın bize anlattığı büyüklerin hikayelerinden de hayatın anlam ve amacını öğrenmeye çalışıyordum. Bir Müslüman gibi giyinmek istiyordum. Ondan diyebilirim. O yıllarda dindar görünmek ayıptı. Hocalarla, ibadet edenlerle, kapalılarla dalga geçilirdi. Ben derslerimde başarılı olduğum için bunlardan etkilenmezdim.

Böyle giyinme tercihinizde babanız veya annenizin etkisi olmuş mudur? Bu şekilde giyinmeniz gerektiğini nasıl anladınız?

“En önemlisi doğru din eğitimi. Anne-babaların doğru din eğitimi vermeleri gerekir. Bugün okullarda artık din eğitimi var inşallah dinlerini gerekli zamanlarda doğru şekilde öğrenecekler.”

Hayır, ben ev ortamının işleyişinden bunları çıkarırdım. Babam ev-okul arası gidiş gelişlerimize dair bir rota çizmişti. Başım önde bu güzergâhtan gider gelirdim. Diğer talebelere pek karışmazdım. Ya derste ya da laboratuardıydım.

İbadet hayatınız var mıydı? O yıllarda ibadet yaşlılara ait bir durum gibi düşünüldüğü için bir gencin ibadeti nasıldı?

Evet vardı. Babamın ev halkı hatta komşuların da olduğu aile meclisinde anlattığı hikayelerden çok etkilenirdim. Ailem bana söylemedi ben kendim namaza başladım. Annemden namaz surelerini öğrendim. İki kere okuyunca ezberliyordum zaten. Akşam namazı için biz de abdest alır, onunla birlikte namaz kılardık. Okul hayatında da sürdürdüm, öğle tatillerinde namaz kılmak için eve gelirdim. Üniversitede ise özel, daha çok mütehasısların girdiği herkese açık, kalabalık olmayan kütüphanede, Ermeni olan memurunun gözetiminde kılardım. Lise talebesi iken Soğanağa Cami'nde hatimle teravih kıldırılır ben de komşu hanımlarla giderdim. Kur'an-ı Kerim'i de annemden öğrendim. Yaz tatilinde annemin vakti olduğu zamanlarda okurduk. İş olunca annem gider ben devam eder, çıkartamadığım yerleri sorardım. Öyle öyle öğrendim.

Tesettür biraz sıkıntılıydı. Özellikle okul hayatında mevsim iyice yaz olunca ya kadar atkımı ortasından biraz dikerek yaptığım kapüşonu tesettür gibi kullanıyordum. Tıbbiyeyi bitirdikten sonra başımı örterek devam edemeyeceğim anlaşılınca kariyerimi bırakarak çalışma hayatına geçtim orada da başımı örttüm. Hatta bu şekilde bir teftiş de geçirdim ama sorumlu olduğum kliniğin çok muntazam olması ve personelin bana teveccühü bu konuda sıkıntı

yaşamamı engelledi.

Peki sinemaya gider miydiniz? Biliyorsunuz gençler çok itibar eder.

O zamanlar Çemberlitaş sineması vardı ve güzel filmler gelirdi. Arkadaşlar söyler biz de gitmek için anneme söyledik. Babamdan izin almaya çekinirdik. Babamsa 'neden bu kızlar benden izin almaz' dermiş. Çok sonraları annem söylemişti. İkisi de rahmetli oldu. Cumartesi günü mektep öğleye kadardı. Biz mektepten çıkar sinemanın kapısına gelirdik, annem de evden gelir birlikte filmi izlerdik. Gedikpaşa'da Azak, Şehzadebaşı'nda Ferah sinemasına da gittiğimiz olurdu. Lorel Hardi, Şarlo, Çalınan Taç... gibi filmleri hâlâ hatırlarım.

Babası Mahmut Celaleddin Ökten (1882-1961)

Gençliğiniz ülkenin zor dönemlerine de rastlıyor. II. Dünya Savaşı yılları. Türkiye savaşa girmedi ama evlerde hayat nasıldı? Bir genç olarak o zor koşullarda neler yaptınız?

Aileme yardım ettim. Hem fiili hem de bazı işleri yüklenerek. Ekmek, şeker gibi birçok temel ihtiyaçlar karneyle idi. Sabah erkenden kalkar Aksaray'da kurulan Memurlar Kooperatifi'nde sıraya girerdim; un, şeker, gaz almak için. Eşyalarımı çok iyi, temiz kullanırdım. Kalemlerim küçülünce kağıda sarar, tutulacak hâle getirtir, son sınırına kadar kullanırdım. İsraf olmasın, aileme masraf çıkartmayayım isterdim. Tıbbiyede bile arkadaşın atlasından istifade ederdim. Birkaç sene böyle zorluklarla geçti.

Bir genç kız olarak o dönemde lise-üniversite öğrenimi görmeniz de bize ilginç geliyor. Zamanınızda çok nadirdi çünkü. Belki ayıp bile karşılanırdı. Babanızın ulemadan olması da okumanıza engel olmamış. Bu konuyu nasıl aştınız?

Çok başarılı, ahlâklı, ibadet ehli bir profilim var-

dı. Bunlar etkili olmuş olabilir. Babama arkadaşları tarafından artık okumamam gerektiği söylenmiş. Lise yeterli denmiş. Ama o bunlara kulak asmadı, okuyan ve bu kadar başarılı olan kızına engel olmayı alimliğine yakıştıramadı herhalde... İlme çok değer verirdi. Bir de 'kızım elinde altın yüzüğün, mesleğin olsun' derdi. Onlara hiç sıkıntı çıkarmadan okudum. Hatta babam 'Hümeyra beni hiç mahcup etmedi' demiş arkadaşlarına.

Gençler için arkadaşlık çok önemlidir. Hatta aileden çok, arkadaşlar öne çıkar o dönemde. Sizde durum nasıldı?

Mahalleden, okuldan arkadaşlarım vardı tabi ama hiçbir zaman ailemin önüne geçemediler. Babanın, annenin sözü önemliydi ve dinlenirdi. Sınıfta en başarılı öğrenci olduğum için bazı derslerde öğretmenlerin talebi üzerine onlara yardım eder, arkadaşlarıma derslerinde yardımcı olurudum. Mahalleden komşumuzun kızıyla birlikte okula gider gelirdik. Evlerin arkasında bahçeler olur, yazın orada toplanır, konuşur, kitap okur, oynardık.

Gezmeyi, oynamayı sever misiniz? Sizin İstanbul-Hicaz arası hayatınızı düşününce bu seyr ü sefer gençlik döneminde nasıldı?

Gezmeyi severim ve geziler de yaparım. O yıllarda İstanbul halkı yazları sayfiyeye çıkardı. Biz de ilkokuldan itibaren hem adalarda hem de boğazın farklı yakalarında uzun yaz günlerini geçirirdik. Bugünlerde anneme yardım eder, babamın misafirleriyle yaptığı sohbetleri dinlerdim. Gezme hayatım Arabistan'la başladı diyebilirim. Hac yasağının kalkması üzerine görevli olarak hacca gidişim bende seyr ü sefer üzere bir hayatı şekillendirdi. Artık “gah olur gurbet vatan, gah vatan gurbetlenir” üzere devam ediyorum.

Günümüz gençliğini nasıl görüyorsunuz? Bir önceki nesil ile bu nesil arasında bir fark var ve geçmişe dönemeyeceğiz. Artık anne-baba nasihati de dinlenmiyor. Ne tavsiye edersiniz?

En önemlisi doğru din eğitimi. Anne-babaların doğru din eğitimi vermeleri gerekir. Bugün okullarda artık din eğitimi var inşallah dinlerini gerekli zamanlarda doğru şekilde öğrenecekler. Allah hocalara da bu konuda gerekli feraseti verir de, hocalarımız çocuklarımıza din eğitimi konusunda hassas davranırlar. Hepimize bu konuda görevler düşüyor. Zaman zaman öğrenci evlerine davet ediyorlar sohbetler için. Çok faydalı geçiyor, ihtiyaçları var, bu konuda çok talepkârlar maşallah.

Gençlerle ilgili rastladığımız sıkıntılı bir durum da birlikte yaşamak amacıyla dini nikah yapıyorlar. Ancak hiçbir resmi bağlayıcılığı yok. Bir müddet sonra hiç bir şey olmamış gibi ayrılıp gidiyorlar. Birileri mağdur oluyor. Çok acı bir durum. Zamanında din ve ahlâk eğitimi verilmediği için yanlış yapıyor. ■

Fotoğraf: Nevin Meriç

Tayyar Altıkulaç

Şule Yüksel Şenler

Mustafa Öz

Halide Nusret Zorlutuna

BİR ZAMANLAR ONLAR DA GENÇTİ: HATIRAT YAZARLARININ GENÇLİKLERİ

Nevin MERİÇ
Din Hizmetleri Uzmanı,
İstanbul Müftülüğü

Gençlik dönemini; biyolojik, psikolojik, ahlâkî ve sosyal açıdan gelgitlerle dolu, bir arayış, değişim, gelişim, olgunlaşma, bir dünya görüşü, bir hayat felsefesi, değer sistemi arama, kimlik ve kişilik inşa etme dönemi olarak tanımlayabiliriz.

Gençlik dönemini düşündüğümüzde aile, okul ve çevre üçgeninde hareketlenen gündelik hayat karşımıza çıkmaktadır. Okul ise hem gencin özgürlük arayışına imkân tanınması hem de farklı fikirlere sahip öğrenci ve öğretmenlerle karşılaşma anlamında genci etkileyen ve belirleyen konumdadır. İnceleyeceğimiz hatırat metinleri yazarları Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984), Tayyar Altıkulaç (1938) Mustafa Öz (1941) ve Şule Yüksel Şenler (1938)'dir.

Tayyar Altıkulaç 1938'de Kastamonu/Devrekâni ilçesi Bingıldayık köyünde doğar. Çok küçük yaşta annesini kaybeder. O günden bugüne anne hasretini hiçbir şeyle dolduramadığını söyleyen Altıkulaç'ı çok küçükken ara ara ortalıkta görünmediğinde, annesinin mezarının üstünde yatarken bulurlar. Bununla birlikte baba ocağında iyi yetişir. Dönemin hemen her genci gibi hem okumak hem de ailesine yük olmamak için kendi harçlığını çıkarır. Daha ilkokuldayken köylülerden topladığı yumurtaları toptancı es-

nafa götürüp satar. İmam Hatip Lisesi'nde de fotoğraf makinesiyle arkadaşlarının resimlerini çekip satarak para kazanır. Buradan sorumluluk sahibi olarak da yetiştirildiğini gözlemlemekteyiz.

1941'de doğan Mustafa Öz, çocukluk ve gençlik yıllarını Çorum'da geçirir. Babası bakırcı ustasıdır. O yıllarda aileler çocuklarını yaz tatillerinde sanat öğrenmesi ve disiplin altında bulunması için değişik ustaların yanına çırak olarak verirler. Mustafa Öz de babasının yanında çırak olur. Bir keresinde dükkana babasının misafirlere gelir. Çırak Mustafa misafirlere çay söyler ama bir fazlasıyla. Babası çayların neden fazla olduğunu sorunca 'onu da ben içeyim heri' der. Babasının "sen ne zaman içecek adam oldun?" sözünü bugün bile hatırlar. Çünkü o yıllarda çocuklar, babalarının yanında böyle istekte bulunmaz ve söz söylemezler. Örnekten de anladığımız kadarıyla Mustafa Öz o dönemin çocuk-baba algısında büyüklere muhalefet edilmez prensibini ufak dokunuşlarla yumuşatmaktadır. Bu anlamda dönemin aile genç tavrında bir önceki yıllara göre bir değişim olacağının da işaretleri verilmektedir.

Tayyar Altıkulaç çok zeki ve hafızdır. İlim öğrenmek için büyük bir iştihası vardır. İlk tahsilini doğduğu köyde, ilçede ve tanıdıkları hocaların yanında yapar ama ilme

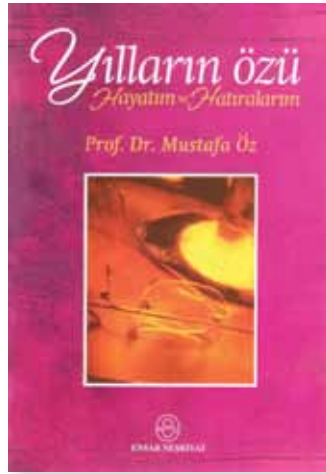
Şile gezisi. Soldan sağa: Mustafa Öz, Ahmet Yaşar Ocak ve Erhan Yetik.

Yalova Esenköy İlim Yayma Cemiyeti Kampı. Ortada oturan Mahir İz Hoca. Ayakta soldan dördüncü Mustafa Öz. (1965)

devam etmek ister. Babasına yaptığı aşırı ısrar karşısında İstanbul'a dinî ilimler tahsili yapmak için gönderilir. O dönemde yeni açılan İmam Hatip Lisesi'ne yazılır. Okulda çok başarılı olan Tayyar Altıkulaç'ın en büyük rakibi yakın arkadaşı Bekir Topaloğlu'dur. Bekir Topaloğlu müzik ve resim hariç diğer derslerden on alırken, Tayyar Altıkulaç müzik ve resimde Topaloğlu'ndan iyi olunca birinciliği kaptırmaz. Öğrencilik döneminde derslerin başarısı üzerinden yapılan yarışlar aşırıya kaçılmadığı zaman motivasyon anlamında olumlu değerdir. Topaloğlu-Altıkulaç çekişmesini de bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Altıkulaç'ın İmam Hatip'te okuduğu dönemler, dinî anlamda toplumda yaşanan olumsuz algı ve bununla mücadele yıllarıdır. Bu durum öğrencinin duygusal ve fiziksel yapısıyla mütenasip olarak sıkıntı ve bunalımdan, mücadele ederek çözüme ulaşmaya kadar genişleyen yelpazede seyrederek. Nerede bulunursak bulunalım hangi okulda okuduğumuz sorulup İmam Hatip Okulu dediğimizde, bay-bayan bazı insanların 'evladım, ne işin var o okulda, cenaze yıkayıcısı mı olacaksın, gibi ifadeleri morallerimizi bozardı' diyen Altıkulaç 'bundan çok bunalan bazı arkadaşlarımızın başka lise adı verdiklerini duyuyorduk' diye ilave eder. Bu olay toplumsal alanın din ve öğretimine karşı olumsuz yaklaşımına dair önemli bir örnektir.

Aile ve toplumun yasakları gencin bünyesinde çatışmalara neden olur. Özgür ve bağımsız hareket edebilme cazibesi de bu yasakları bir biçimde delme, tecrübe etmeye zorlar. Bu bağlamda her gencin şu veya bu gerekçeyle sigara içme deneyimi olmuştur. Altıkulaç kendi deneyimlerini şöyle anlatmaktadır:

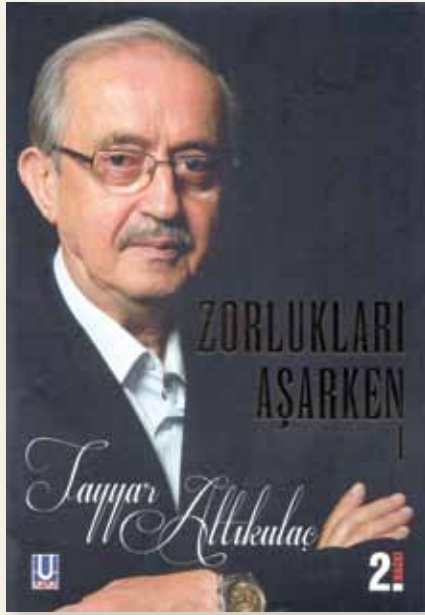
“Yaştlarım köşe bucak gizli gizli içerken ben bunu beceremiyordum. Sürekli ya gören olursa ne düşünür, ne söyler kaygısı taşıyor, hafız olduğum için de kendime yakıştıramıyordum. ‘Görenler hafız biri hiç böyle şeyler yapar mı, yaparsa dillere düşmez mi’ derse diye zihnimde sürekli gel-gitler yaşıyordum. Babam öğrendiği zaman ne yapacağımı ise aklıma bile getirmeye cesaret edemiyor, çok utanıyordum. Babama nasıl hesap veririm kaygısı, sigara içme merakımı uzunca bir süre geciktirdi. Ama sigarayı içmeyi de kafamdan bir türlü çıkaramıyor, fırsat kolluyordum. Bir gün hafız bir arkadaşımın ilçeden köye gelecektik. Arabayı kaçırdığımız için de tam iki saat yürüyecektik. Biraz ilerlemiştik ki, benim aklıma sigara geldi. Zaten hiç aklımdan çıkmıyordu. Fırsat bu fırsat deyip rahat rahat ve kimsenin görmeyeceği bir yerde sigara içme imkânımız vardı. Arkadaşıma söyledim, kabul etti. Koşa koşa ilçeye döndüm ve 25 kuruşa bir paket birinci sigarası, 5 kuruşa da kibrit aldım. İlçeden uzaklaşıp, göz-

den irak olunca başladık sigaraları tütürmeye. Bir iki deyinince arkadaşım pes etti. Ben birini söndürüyor, ötekini yakıyordum. Dumanı içime çekme, burnumdan duman çıkarma gibi tiryakilerde gördüğüm bütün numaraları biraz zorlansam da, ağzım burnum yansa da bol bol dene-dim. İki saate yakın bir süre bu tempoda devam ederek köye yaklaştık. Çamların arasından evler görünmüş ama paket bitmemişti. Paketi atmaya kıyamıyor ama cebimizde eve de götüremiyorduk. Bir çam ağacının altına oturup paketi bitirmeye karar verdik. Arkadaşım üçüncü sigarada yine pes etti. Ben paketi bitirdim. Çünkü böyle bir fırsat bir daha ele geçmezdi iyi değerlendirmeliydim. Değerlendirdim de. Akşam arkadaşımın evine vardığımızda annesinin sofrayı kurduğunu ve ortasına benim de çok sevdiğim tarhana çorbası tasını yerleştirdiğini gördüm. Ama canım çorbayı görmek istemiyor, midem bulanı-yordu, aniden yerimden fırlayıp lavaboya koşmak istedim ama yetişemedim. Ne olduysa evin so-fasında oldu. Bir lokma yemeden aç aç beni yatırdılar. Sonra bizim ne yaptığımız ve benim neden bu hâlde olduğum anlaşıldı tabi, ama hiç kimse yüzümüze vurup bizi mahcup etmedi. O günden bu yana bir daha ağzıma sigara koymadım.”

Her gencin büyürken kendisine destek bağlamında yardım aldığı sigara deneyimi Altıkulaç'ta böyle şekillenir. Burada da insanı inşa eden kodların ergen tavırlarına nasıl yansıdığını gösteren güzel bir örnekle karşı karşıyayız. Hem ailesi hem de aldığı dinî eğiti-min belirlediği güvenli ve korunaklı sınır, genci birçok yanıltan korurken deneyimlemek için verilen müca-dele ve talepteki ısrar dikkatleri çekmektedir.

Gençlik dönemi çocuğun evden bağımsızlaştığı, kendi başına iş yapabilme becerilerinin arttığı, ufak ufak para kazandığı ve özgürlüğüne düşkün olduğu için de ev ve

çevrenin sınırları dışına çıkıp kendi başına yaşamayı deneyimleme arzusunun arttığı bir dönemdir. Nitekim Mustafa Öz de Çorum Sanat Okulu Lise son sınıfta iki arkadaşıyla birlikte okulu bırakıp Ankara'ya gitmeye karar verir. Rahmetli amcası sert ve disiplinli olunca bu fikir Mustafa Öze de cazip gelir. Ve üç arkadaş Ankara'ya kaçmak için terminalde buluşmayı kararlaştırırlar. Mustafa Öz: 'Öyle sanıyordum ki beni Ankara'nın girişinde karşılayacaklar, cebime para koyacaklar, şu otelde yat, şurada gez diyecekler. Ben de Ankara'ya yerleşip artık Çorum'dan ve bana baskı yapan ailemden kurtulacaktım' şeklinde o

günkü duygularını anlatırken, ergenin hayal dünyası ve bağımsızlık konusundaki cesaret ve kurgularına göndermede bulunur. Ne var ki her şey Öz'ün planladığı gibi gitmez. Çünkü o günlerde Çorum-Ankara arası otobüs ücreti 2.5 liradır ve bu kadar paraya sahip değildir. Ve parayı denkleştiremediği için gidemez. Oysa arkadaşları Cemal ve Hüseyin Ankara'ya giderler ve bir daha dönmezler. Hatta o kadar ki Cemal'i bugüne kadar hiç görmez. Hüseyin'le ise yıllar sonra Çorum'da bir çay bahçesinde garson olarak çalışırken karşılaşırlar.

Bu rastlantı iki arkadaşı seneler öncesine götürür: 'Bakıştık o beni tanıdı ben de onu. Ne iş yaptığımı sordu, İlahiyat Fakültesi'nde hoca olduğumu söyledim. Biraz üzülür gibi oldu, fakat ben ona meşru olan her işin iyi olduğunu, insan ekmeğini helal yoldan kazanırsa, Allah katında da, insanlar katında da şerefli olacağını söyleyerek bir anlamda teskine çalıştım'. Oradan ayrıldıktan sonra düşünceye dalan Öz, "insanların istikbali ne kadar da küçük şeylere bağlı. O gün ben de onlarla olsaydım bugün kim bilir nerelerde olacaktım" şeklinde garson olan arkadaşının üzerinden kendisini bulur.

İstanbul'da doğan Halide Nusret Zorlutuna (1901-1984) anne ve babasıyla birlikte, babasının yanında ve yakınında olduğu, desteklediği bir çocukluk ve gençlik dönemi geçirir. Eğitimi için anne ve babası farklı düşü-

nür. Annesi okula gitmesini isterken babası evde bol bol okusun, bilgisini genişletsin, ben meşgul olurum, icap ederse muallim de tutarız demektedir. Kızının eğitimine çok önem veren baba gerçekten de onunla meşgul olur, Kerkük'te öğrendiği Farsçayı ilerletmesi için Gülistan okutur. Ara sıra Mesneviden beyitler de verir. Halide Nusret'in kitap merakını hem keşfeden hem de besleyen babasıdır. 'Rahmetli babacığım bana kucak dolusu kitaplar getirirdi. Bir gün hiç unutmam, ziyaretten eve dönüşümüzde, ikinci katı üçüncü kata bağlayan merdivenin her basamağı üzerinde bir kitap bulunduğunu görmüş, bu büyük sürpriz karşısında sevinçten deliye dönmüştüm. Çok da şaşırmıştım. Çünkü o zamanlar babamın, içimde biraz da ürkek bir saygı yaratmış olan o ağırbaşlılığından bu tarz bir hareket bekleyemezdim. Ama şimdi düşününce okumayı delice seven bir çocuğa bundan daha güzel bir sürpriz yapılamazdı diyorum.' Bu örnek naif ve güzel bir baba-kız ilişkisini göstermektedir. Babanın/güç olmanın karşı tarafta neden olduğu ürkekliğin şefkatle mecz edilip kızının eğitimi için çabalama gayreti yanında, hassasiyet ve zevk-i selim örneğiyle de dikkatleri çekmektedir.

'Geceleri ben okur, babam kendisi dinlerdi. Victor Hugo'nun Sefiller'ini bitirdikten sonra başka tercüme romanlar okumaya başladık. Akşamdan akşama okumayı artık kim bekler? Elimdeki kitabı bütün gün okuyor, sonra akşamları babamın karşısında tekrarlıyordum' diyen Halide Nusret artık delice okumaktadır. Nitekim yaşadıklarını; 'elimde olsa yemeyecek, içmeyecek, uyumayacak, sadece roman okuyacaktım. Okumaktan başka her şey bana manasız, lüzumsuz, âdi görünüyordu' şeklinde tarif etmektedir. Tabi bu durum anneyi çok rahatsız etmekte, kızı nakış dikiş, biçki öğrensin, istemektedir. Bu işlerde kabiliyetsizliği annesini çok üzmemekte ve 'bunlar bir ev hanımına mutlaka lazım olan bilgilerdir. Öğrenmelisin! Aptal değilsin ki, dikkat

etsen öğrenirsin' diye ısrar etmektedir. İsteğinde başarılı olamayan anne çareyi okuma yasağı koymakta bulur. Bu yasağın Halide Nusret'i derinden yaralar; 'Eyvahlar olsun şimdi ben ne yapacaktım? Elinden en kıymetli oyuncuğın alınmış bir çocuk, elinden aş, ekmeği alınmış bir insan benden daha mutsuz, umutsuz olamazdı. Benim içinde yaşadığım renkli dünyam, maceralarını kendileriyle yaşadığım dostlarım elimden alınmış, ellerim böğrümde yabancı bir dünya içinde yapayalnız kalmıştım sanki' diye yaşadığı duyguları dillendirir. Ama annesine de hak verir ve adeta kendini sığaya çeker; 'Annem de haklı, romana dalalı, evden barktan, işten güçten soğumuştum! Vazifele-rimi ihmal ediyordum, günlerce toz almadığım, babamın mendillerini yıkamadığım oluyordu. Bazen kilerden erzak çıkarmayı bile unutuyordum. Küçük kardeşimle hiç ilgilenmiyordum. Sanki sarhoştum, sanki bu insanlara yabancı idim. Evet annem doğru söylüyordu' şeklinde çift taraflı bir anlama içinde yaşadığı problemle yüzleşir. Bu durum gencin olgun ve samimi duygularını ve adil olmaya verdiği önemi yansıtır.

Bu anlamda dönem eğitim anlayışında, yaşanan problemlerde, kişinin kendinden de bir pay olduğu ilkesinin gence de verilmiş olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte kendini aklamayı da ihmal etmez. 'Ne var ki halimden çok memnundum ve o sarhoş, o uykulu hâlimle kendimi pek mutlu hissediyordum' diyerek yaşadığı mutluluğu bir diğer ifadeyle sorumlulukları yanında kendi talebini de önemser. Dönemin çocuklarda oluşturduğu algının da yardımıyla annesine asla karşı koymaz. En ciddi en hayati meselelerde -bazen haksız olduğuna inandığım hâlde bile- ona uydum itaat ettim. Yalnız bu meselede gizli gizli direndim. Tavan arasında okumalarım oldu. Onu yenemedimse bile berabere kaldık' şeklinde problemi çözme konusunda bir orta yolun nasıl gerçekleşebileceğini örneklendirir.

Şule Yüksel Şenler, 1938 yılında Kayseri’de doğar. Me-mur olan babanın maddî durumu iyidir. Annesi de dönemin modasına uyar ve çok güzel giyinir. Modern bir aile oldukları hâlde kızları konusunda çok tutucudurlar. Baba memuriyetten istifa edip iş kurmaya teşebbüs edince işler yolunda gitmez iflas eder. Aile zor günler geçirmektedir.

Bu yıllar Şule Yüksel’in gençlik dönemine tekabül eder. Anne hiçbir şey olmamış gibi tek döpiyesini yıllarca hem misafir karşılarken hem de sokağa çıkarken giyer. Ailenin zor günleri çocukları da etkiler. Özellikle Şule Yüksel’in öğrenim hayatı yarıda kalır. Ümran hanım, evinde danslı günler, partiler yapan bir annedir ama kırmızı çizgileri de vardır. Kızları sadece dayı ve kuzenlerle dans edebilirler. Evde roman okuma da annenin denetiminde yapılır. Ba-zen kardeşlerden biri okurken uygunsuz bir yerde dur! der ve kitap sansüre uğrar.

Gençlik dönemi dinî açıdan da bir inkişaf dö-ne-midir. Çocukluğun sınırsız hayal dünyası biterken, hakikat anlaşılır veya ikna olunur tarzda zihne konu olmaktadır artık. Bu dönemde, her genç bir biçimde din ve dinin konularıyla karşı karşıya gelirken, çetin çatışmaların yaşandığı da bir gerçektir. Şule Yüksel’in ibadet hayatı, yaşadığı dönemde dine yasak, indirge-meci bir tarzda yaklaşılmasına mebni olarak geç baş-lar. Modern bir aile olduklarından evlerinde namaz ve abdestin esamisi okunmaz. Bir vesileyle abisinin nurcu olduğunu ve namaz kıldığını öğrenirler. Evde ise namaz kılmasına izin yoktur. Babası o yılların sloganı olan ‘oğlum çalışıyorsun, bak çalışmak da ibadettir’ diye namaz kılmasına engel olur. Nama-

Şule Yüksel Şenler’in 1968 Malkara Konferansı

za gitmesin diye saati alıp kapıyı kilitler ama abi-si pencereden atlayıp yine camiye gider. Bu durum Şule Yüksel’in dikkatini çeker ve abisinin teşvikiyle din ve ibadet hayatını şekillendirir. Bu anlamda ha-tırat Cumhuriyet’in ikinci çeyreğinde ve akabinde dindar olabilmek için verilen mücadelenin de tari-hidir adeta. Dolayısıyla ülkenin geçirdiği dönüşüm henüz istenilen düzeyde ele alınıp çalışılmamıştır. Şule Yüksel Şenler’in sonraki yıllarda yazdığı Huzur Sokağı romanında da yaşadıklarının izlerini bulmak mümkündür.

Sonuç olarak hatıratlar, insan hayatının akışını gös-teren önemli veri kaynaklarıdır. Ele aldığımız hatıratlar da bir dönem tarihidir ve toplumsal değişmeyi farklı nü-anslarla karşımıza çıkartmaktadır. Değişmeyen gençlik ve evden bağımsızlaşma güdüsü değişen aletlerdir. Bir dönem genci etkileyen toplumsal alan objeleri, ailelere yeni yeni giren kitap okumaları iken, günümüzde akıllı telefon ve sosyal medyadır. Ayrıca çocuk algısı ve eğitim tarzı da değişmiştir. Büyüklerin sözünü dinlemek veya mahalle baskısı çok da önemli değildir günümüzde. Za-ten sosyal medyayı kontrol de mümkün değildir. Geriye yapılan yanlışların zihinde bıraktığı ağırlık, pişmanlıkla fetvayı aramalar kalmaktadır. ■

KAYNAKÇA

- Halide Nusret Zorlutuna, Bir Devrin Romani, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1978.
- Tayyar Altıkulaç, Zorlukları Aşarken, Ufuk yayınları, İstanbul 2011.
- Mustafa Öz, Yılların Özü: Hayatım ve Hatıralarım, Ensar Neşriyat, İstanbul 2008.
- Demet Tezcan, Bir Çiğir Öyküsüdür Şule Yüksel Şenler, İlke yay, 2010.

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E "GENÇLİK DERGİSİ" MESELÉSİNE DÂİR BAZI NOTLAR

Fulya İBANOĞLU
Kur'an Kursu Öğreticisi/ Pendik Müftülüğü

"Osmanlı Matbuatında Gençlik Dergileri" diye bir adlandırma ve bu adlandırma altında değerlendirme-ler yapabilmeyen bazı şartları, gözönünde bulundurulması elzem hususları vardır.

Öncelikle hangi dergilerin gençlik dergileri olduğu tespiti meselesinin çözülmesi gerekmektedir. "Hedef kitlesi gençler olan dergiler" gençlik dergisi kabul edilecekse, en azından bu evsafa bir tanıtım yazısı içinde, şumullü bir biçimde bu sorunun çözülemeyeceği takdir edilir. Çünkü Osmanlı Türkçesi ile neşredilmiş bütün mecmualar bu gözle tek tek ele alınıp, hususen takdim yazıları ya da dergi ismi altındaki bilgilendirme notlarından yola çıkarak o derginin gençliğe yönelik olup olmadığına karar verilebilecektir.

Bugüne kadar Osmanlı Türkçesi ile neşredilmiş mecmualarla ilgili yapılan çalışmalarda, kadın ve çocuklara yönelik olanların tespiti bir şekilde gerçekleştirilmiştir. Kadın dergilerinin muhtevasına yönelik tahliller, mukayeseler ve tenkitler literatürde bir şekilde yerini almıştır.¹ Osmanlı matbuatında çocuklar için hazırlanan dergiler de önemli bazı çalışmalara kay-

naklık etmiştir.² Ancak gençlikle ilgili dergiler şimdiye kadar herhangi bir metnin konusu olmamıştır.³ Bu durumda adında "genç" ya da "gençlik" geçen dergilerin hedef kitlesinin gençler olduğunu varsaydığımızda da başka bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Modern manada "gençlik" kavramının muhtevasıyla, 18-19. yüzyıllarda Osmanlı'da genç denilince işaret edilenin birbiriyle örtüşmesi, ruhî ve içtimaî bakımlardan olduğu kadar tarihî, felsefî ve kültürel açıdan zordur. Aynı durum, yani kavramın tarihî ölçekte ele alınması zarureti, matbuat söz konusu olduğunda, "kadın" ve "çocuk" kavramları için de geçerlidir. Mesela, 28 Haziran 1869'da ilk kadın dergisi Terakki'nin, 15 Ekim 1869'da da ilk çocuk dergisinin yayımlanmasıyla, modern manada kadının kadın, çocuğun da çocuk olarak anlaşılmaya başlandığı söylenmektedir.⁴

Bunun bir kaç sebebinden bahsedilebilir:

Öncelikle son dönem Türk düşüncesi tarihi, tahlil ve tenkit edilirken kanaatimizce genç/gençlik mühim bir yerde durmaktadır. Çünkü bu dönemde "genç"le "yeni" arasında son derece sıkı bir irtibat kurulmak-

ta, genç aynı zamanda yeniyi, modern ve Batılı olanı temsil etmektedir.⁵ Bu nedendir ki, bu dönemde “genç” adı altında pek çok kulüp/cemiyet⁶ ve dergiye rastlanmakta, böylece bu faaliyetlerin “gençliğine” yani “yeni ve dinç” oluşuna telmihte bulunulmaktadır. Gençlik söylemi, siyasî çağrışımlara sahip, istibdata, eski düzene, eski tarz eğitime, mazinin mahsullerine karşı genç, diri, yeni olanı savunma anlamlarını taşımaktadır.

Ayrıca dikkatten kaçırılmaması gereken bir diğer husus da İslâm dünyası ve Osmanlı için modern dönemin, Batı felsefesi ve sanatıyla karşılaşma neticesinde krizlerin, değişim ve dönüşümlerin yaşandığı, tüm bunlarla baş etme, tavır alma, reddetme ya da teyid etme noktasında özellikle aydınların, yazarak bunları ifade ettiği bir zaman dilimi olduğudur. Bu durum matbuatta görece, kemmiyette bir artışa sebep olmuştur. Öyleki, pek çok hatırat ve biyografiden öğrendiğimize göre düşünmeye ve edebiyata biraz merakı olanlar (İstanbul ya da taşra farkının bulunmadığına da dikkat etmek gerek) henüz rüştiyede veya idadide başlayan bir yazı faaliyeti içine girmektedir.

Bilhassa Osmanlı Devleti'nin sınırlarında yaşanan çekişmeler, iç isyanlar, sonra Balkan Savaşı, I. Dünya Harbi ve tabii Millî Mücadele, eli kalem tutan herkesi bir biçimde taraf olmaya, sesini duyurmaya, muhalif söylemlere sevk etmiş, bu süreç henüz ergenliğe girmiş bir talebeyi dahi olgunlaştırmıştır. Dönemin içtimaî, siyasî ve ilmî havası mecmualara ve buralarda yazı yazarların kalemine tesir etmiştir. Bugün için çocuk yaşta diyebileceğimiz pek çok yazarın o gün bir yetişkin gibi hassasiyetlere sahip olduğu, ideallere, ideolojilere hizmet ettiği görülmektedir. Dolayısıyla bugünün müslüman Türk gençleriyle o günkü gençliği mukayese etmek, benzeştirmek anakronik pek çok hatalı sonuca sevkedecektir.

Bu noktada kanaatimizce belki ilk sorulması gereken, “Osmanlı'nın son döneminde kim gençtir?” Yani “genç ve gençlik”in özellikle, Osmanlı'da mecmuaların neşrine başladığı dönemde, tam olarak hangi anlama tekabül ettiğinin bilinmesi icap etmektedir.

Şimdilik, alan daraltması yapmak gayesiyle isminde “genç” ve “gençlik” geçen mecmualara müracaat ederek, bir değerlendirme yapmayı hedefledik. Neticede Osmanlı Türkçesi'yle neşredilmiş şu dergilerin varlığını tespit ettik:

Genç Anadolu, Genç Düşünceler, Genç Kadın, (İstanbul, 4 Kanunisani 1334-8 Mayıs 1335, I, 1-10), Genç Kadın (İstanbul, 24 Teşrinievvel 1334-24 Teşrinievvel 1334, I, 1), Genç Kalemler (Bursa), Genç Kalemler (Selanik. Derginin ilk sekiz sayısı Hüsn ve Şiir adıyla çıkmıştır.), Genç Kimyager, Genç Mektepliler, Genç Müslüman, Genç Sanatkâr, Genç Tabib, Genç Türk, Genç Yolcular, Gençler Defteri: Gençler İçin Çalışır, Gençler Derneği, Gençler Dünyası, Gençlik (Ankara), Gençlik (İzmir), Gençlik (İzmir), Gençlik Alemi, Gençlik Duygusu⁷, Genç Fikirler, Gençlik Vahdeti⁸, Genç Şayegân, Genç Mühendis⁹.

Bu yazıda değerlendirme yapmak üzere üç dergiyi seçtik. Bunları seçerken, isimlerindeki “genç” kelimesine, üç farklı dönemde, İstanbul'da yayımlanmalarına ve takdim yazılarındaki genç vurgusuna dikkat ettik. Meşrutiyet, Millî Mücadele ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yayımlanan bu dergilerin konuyla ilgili bize ipuçları vereceği kanaatindeyiz.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde Gençlik Âlemi

İmtiyaz sahibi Mehmed Halet, mesul müdürü İbnü'l-Âli Hasan Sabri olan derginin ilk sayısı, İstanbul'da 1329'da¹⁰ Meşrutiyet'in ilk yıllarında yayımlanmıştır. “Genç ruhların asarına sahifelerimiz açıktır” serlevhasıyla yayımlanan derginin önkapağında imtiyaz sahibinin bir resmi ve üst sağ köşede bir çiçek demeti çizimi vardır. Bunun dışında derginin diğer sayılarında herhangi bir çizim ya da fotoğrafa yer verilmemiştir.

Derginin yazar-şair kadrosu, Abdülfeyyaz Tevfik, İbnü'l Ali Hasan Sabri, Baki Tonguç, Mehmed Münir, M[im] N[un], Cebirzade Halil Rüşdü, İbrahim Edhem, Ali Nazım, Sadreddin Rezmi, Pakize Nihad, Fahrunnisa, Veliye Hikmet ve Burhaneddin'dir.

Özellikle, ilerleme-gerileme, teknik-teknoloji, içtimaî hayat ve mücadele-i hayat, Batı medeniyeti ve İslâm dünyası, Batı'nın tekniğinin alınması zarureti, eskiler-yeniler zıtlaşması derginin mihverinde yer alan temalardır. Dergide ayrıca Tefvîk Fikret ve Abdülhak Hâmit'in edebî zevk ve üsluplarına yönelik methiyeler, seslenişler içeren metinler kaleme alınmıştır.

İlk sayısındaki “Maksat ve Meslek: Gençlik Uyanmalı Ümit Orada!” giriş yazısı derginin gayesi ve muhtevasına yönelik umumi bir fikir vermektedir. Zira “uyanmalı” nidası Tanzimat sonrası literatüründe sıkça duyulur. Pek çok risalenin isminde uyan, uyanalım, intibah türünden kelimeye rastlanır.¹¹ Bu durum, özelde Osmanlı'nın genelde İslâm dünyasının geri kaldığı, müslümanların bir an önce ilerleyebilmek üzere derin uykularından uyanmaları gerektiği kabulüyle irtibatlıdır. Zaten derginin hemen hemen tüm yazıları bu eksendedir.

“Vatanımızda genç var, fakat gençlik yok.” sözleriyle başlayan takdim yazısında, Müslümanların tedennisinin en büyük sebebinin toplumda gençliğin önemsenmemesi olduğu zikredilmektedir. Bir diğer sıkıntı da gençlerin, içtimaî ilkeleri bilmemeleri, vatan ve milliyet duygusuna yani bir hayat-ı milliyeye sahip olmamalarıdır. Gençler nezdinde içtimaî hayat hayat-ı garbiyeden ibarettir. Batılı hayat tarzını benimsemelerine rağmen, tıpkı ihtiyarlar/eskiler gibi sebat, çalışma azmi, cesaret gibi medenî hislerden yoksundurlar. Buna mukabil sadece dünyevî hazların peşindedirler. Batılı milletlerin terakkisini görmek de onları ümitsizliğe, İslâm toplumlarının bir daha o eski günlere geri dönemeyeceğine dair bir kanaate sevketmektedir. Bir kısır döngü hâlini alan bu düşünceler İslâm toplumunun tedennisine sebep olmaktadır.

Özellikle gençlere cesur ve atılgan olmaları, günü değil geleceği yaşamak üzere kaygılar edinmeleri gerektiği vurgulanmaktadır. Bu nedenle dergi gayesini şu şekilde özetlemektedir: “[derginin] mevzuu genç-

Genç Kalemler Dergisi

lik, gayesi hakiki gençliği temindir. Zavallı gençliğin terakki ve teali-i ruhiyesine emel-i mukaddesiyle işte biz bugün meydana atıldık. İhtiyarlarımız bizi terk ettiler. Evlatlarını hayat-ı medeniyeye merbut kılacak kudrete malik bulunmuyorlar. Ne yapalım biz de kendi unumuzu kendimiz öğütelim”.¹² Bu noktada dergi, ihtiyarlar yani “Maziciler” sebebiyle terakki yerine tedenni edildiğini,¹³ toplum olarak ataletten kurtulunmazsa hayat mücadelesinde yirminci asırdan istifade edilemeyeceğini¹⁴ savunmaktadır.

“Medeniyet Var mıdır?”¹⁵ başlıklı yazıda Cebirzâde Halil Rüşdü, yine dönemin ruhuna uygun bir biçimde medeniyetin tarifini şöyle yapmaktadır: “Medeniyetten maksat vahşetin zıddı olan hâl-i salâh ve hilm u sükûn ise bunu da kabul edebilmek için medeniyet namı altında yaşayan akvamın hem-nevilerine karşı ahzettikleri vaziyat-ı hunharaneyi görmemek icap ederdi”. Bu anlamda, medeniyet denilen durumun vahşetin zıttı olmak bakımından insanlık için önemine, buna mukabil Batı medeniyetinin o gün itibarıyla gösterdiği vahşice tutumlarının medeniyet dairesinde değerlendirilemeyeceğine dikkat çekilmektedir. Batı'nın tekniğini almak medenî bir hayat için ne kadar zarurî ise, onun ahlâkından uzak durmak da o nispette elzemdir.

Kısaca ifade etmeye çalıştığımız üzere dergi, yazar kadrosu bilinen isimlerden teşekkül etmemesine rağmen seviye bakımından nispeten kayda değer, II. Meşrutiyet döneminin temel meselelerini gündeme taşımış, fikrî, edebî bir gençlik dergisidir.

Millî Mücadele Dönemi'nde Bir Gençlik Dergisi: Genç Yolcular

Genç Yolcular, ilk sayısı 1 Kanunuevvel 1919 tarihinde olmak üzere, on beş günde bir çıkıp altı sayı devam etmiştir. İstanbul Tanin Matbaası'nda hazırlanan derginin imtiyaz sahibi Mehmed Servet [Berkin], mesul müdürü Ahmed Memduh'tur.

Gençlik dergisinin iç sayfaları

Yazar kadrosu son derece kuvvetlidir: Ziya Gökalp, M. Şekib [Tunç], Mehmed Servet, Hatemi Senih [Sarp], Mehmed Vehbi, İhsan Raif, Halil Vedat, Necmeddin Sadak, Ahmed Memduh, Sadri Edhem, Kemaleddin Kami, Nazım Kamil, Mükrem'in Halil, Mehmet Ali [Aynî?], Nafi Atuf [Kansu], Halide Edip [Adıvar].

Muhtevası itibariyle oldukça yoğun bu dergide, iktisadiyat, içtimaiyat, ruhiyat, edebiyat, musikî ve felsefe ile ilgili pek çok yazı bulunmakta, her sayısını kendi içinde tek tek değerlendirmeyi hak edecek kadar malzeme içermektedir. Gündemle ilgili haberler, memleket yazarları ve şairleriyle ilgili son gelişmeler, mebus seçimleri, hava şartları ilginç değerlendirme yazılarına konu olmuştur. Ayrıca şark ve garb mütefekkirlerinden alıntılara, tercümelere yer verilmiş, Afganî, Tagore tanıtılırken, Machiavelli, Shakspeare ve Baudlaire gibi isimler de ihmal edilmemiştir.

Dergide halk edebiyatına, özellikle Yunus Emre'nin şiirlerine yer verilmiştir. Millî musikî ve millî lisan vurgusu yapan derginin bu yaklaşımı, Millî Mücadele Dönemi (1919-1923)'nin genellikle Türk millî kimliğinin İslâm'la aynileştirildiği, lisanda sadeliğin ve Türk millî kültürünün vurgulandığı bir zaman dilimi olmasıyla irtibatlıdır. Dolayısıyla Mevlid yazarı Süleyman Çelebi, Şeyh Galib, Cevdet Paşa, Mehmet Âkif ve Rıza Tevfik bu dergide kendilerine yer bulabilmiştir.¹⁶

Derginin ilk sözü, nasıl bir mecrada akacağı ve dönemin “genç” tasavvuruna dair zihinlerin vuzuha

kavuşmasını sağlayacak işaretleri ihtiva etmektedir: “Genç Yolcular ismini telaffuz eden herkes, kolayca tasavvur edebilir ki mecmua genç bir zümrenin mahsulüdür ve onun düşünceleriyle duygularını akesettirmeye çalışacaktır. Fakat derhal söyleyelim ki bu zümre, hayatın muhtelif tezahürlerine karşı fikirlerini tespitte başladığı bu anda daima kendisinden evvel yaşamış ve yaşamakta olan nesillerle alakasını kesmemeyi ilk vazife addeder. (...) Bir asırdan beri memlekette, düşündüğünü zanneden her kafa, zekasının ışıklarını

etrafına çevirerek gittikçe kararın, bulanık istikbal havasını teftiş etmekte ve “Buhran var! Çare aramalıyız!” diye haykırmakta. (...) O tarihten düne kadar nesiller geldi geçti ve her nesil kendi say u vukufu dahilinde bu buhrana karşı aranan çarelerden bir numune ortaya koydu. İşte bu devirden beri yaşadığımız tarihe son zamanlarda rönesans, teceddüd devrimi denildi. (...) Bu büyük devrin içinde geçmiş nesiller, her ne olursa olsun, bize en yakın olanlardır. Biz onların müspet ve menfi mesailerini takibe mecburuz: Teceddüd devrimize mensup bütün nesiller bilhassa iki ibdaî cereyan içinde inkısamaya uğradı. (...) Bu cereyanlardan birincisi insanîyetçilik, ikincisi milliyetçiliktir. Bunların mütereddi şekilleri de kozmopolitlik ve emperyalizmdir. Biz insanîyetçilerin kıymet hükümlerini, hakikat ve bediatîye hak ve mevki veren zihniyetlerini bilhassa bugün yaşatmaya mecburuz. Nitekim bunun mütereddi şekli olan kozmopolitlerin kıymet hükümlerine meydan okuyan zihniyetlerine karşı mücadeleye mecburuz. Aynı suretle insanîyetçiliği ikmal eden ve ilâ-merkez bir hareket olan milliyetçiliğin de umumi telakkilerini takdir ve müdafaayı bir vazife addederiz (...) Milliyetimi yıkmayan bir insanîyetçi telakki, yahud insanî duygularımı boğmayan bir milliyetçi ruh. (...) Her nesil kendinden evvelkilerin durdukları yerden başlayan bir hareketle hayata atılır ve yüklendikleri yükü götürebildikleri yere kadar yürütürler. Biz bu daimi terakkiye kaniiz.”¹⁷

Bu iktibasta görüldüğü üzere, “genç” maziden tamamen bağlarını koparmayan aksine onun birikimi üzerinden kendine bir yol, ama yeni bir yol inşa etme gayretinde olandır. Bu yol bir taraftan tüm insanlığı diğer taraftan da milliyeti gözetken bir ruhla ortaya konulacaktır.

Özetlemeye çalıştığımız bu ruh, derginin yukarıdan beri sıralayageldiğimiz, isimler ve tercih ettiği kollar bakımından da anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet’in İlk Yıllarında

Gençlik Dergisi: Gençlik

Harf devriminden yedi ay önce, Nisan 1928’de¹⁸ Ankara’da ayda bir olmak üzere neşredilen dergi, tek sayı çıkmıştır. Serlevhasında “Gençliğin okumak arzusunu tenmiye ve takviyeye çalışır ilmi, edebî, aylık mecmuadır” ifadesi yer almaktadır. İmtiyaz sahibi Cemal’dir.

Derginin yazar ve şair kadrosunda, Hıfzı Oğuz [Bekata], Eyüplü Ali Haydar, Hikmet Şevki, Sadettin Nuzhet [Ergun], Server Ziya, Osman Cemal [Kaygılı], İhsan Mihri, Nurettin İbrahim, İsmail Hikmet [Ertaylan?], Ali Kemal, Abdullah Ziya [Kozanoğlu?], Yaşar Nabi [Nayır], Müeddeb Tevfik, Ahmed F-T-K-R-Y [bu yazım sehven olsa gerek, muhtemelen Ahmed Şükrü] vardır.

Bahsettiğimiz diğer iki dergiden farklı olarak Gençlik’in tek bir sayıda dahi pek çok hikâyeye ve şiire yer verdiği görülmektedir. Buna mukabil fikrî-ilmî metinlere daha az yer verilmiştir.

Derginin ilk yazısı henüz 17 yaşında olan (d. 1911) Hıfzı Oğuz [Bekata]’nın¹⁹ kaleminden “Muhasebe” başlığıyla çıkmış, “Ey Türk Genci! Sen henüz çocuk iken bütün düşmanlar sana ölü nazarıyla bakıyor, hak ve hayatını inkâr ediyordu. Sekiz sene sonra mevcudiyetini anladığın zaman kendini böyle alemşumul ve muazzam bir inkılâbın oğlu olarak gördün” diye seslenmiştir. “Koca bir tarihin seyrini değiştiren büyük inkılâbımız sana mukaddes ve şerefli bir vazife tevdi ediyor” diyen Hıfzı Oğuz, Mustafa Kemal’in Gençliğe Hitabesi’nden iktibaslar yapmıştır.²⁰

Derginin ilk sayısında hem de derginin mesleğini ifade eden yazıdan sonraki ilk metin divan edebiyatının tanıtıldığı, pek çok beyitin yer aldığı Sadettin

Nuzhet [Ergun]’in²¹ “Divan Edebiyatı ve Mazmunları” yazısıdır. Divan edebiyatı mütehasısı ve aynı zamanda bir şeyh olan yazar “Acem mukallidi olmalarına ve hayat ile rabitalarını kesmelerine rağmen, yine onları hürmetle yâd etmek vazifemizdir” diyerek yazısını bitirmiştir. Dolayısıyla tarihe mâl olmuş bu edebiyatı, tarihin yani mazinin bir ürünü olarak telakki edip, reddetmemek gibi tavır tercih edilmiştir.

Ankara’nın tarihini ele alan dergideki ikinci yazıda şehrin kadim bir maziye sahip olduğuna değinilmekte, Roma ve Türk izleri taşıdığı önemle vurgulanmaktadır.

Otuz iki sayfalık Gençlik dergisinde beş sayfalık bir gençlik ve spor yazısı vardır. Derginin spor müdürü tarafından kaleme alınan yazıda özellikle atletizm ve güreşe dikkat çekilmiştir.

Derginin ön kapağında Şemseddin Sami imzalı, çiçeklerden bir çelenk çizimi içine Mustafa Kemal fotoğrafı yerleştirilmiştir. Yine Şemseddin Sami imzalı arka kapağın son derece anlam içerikli çiziminde ise, üzerine güneş doğmuş bir dünyanın sağ tarafından genç bir kız, sol tarafından genç bir erkek dünyanın üzerinden ellerini uzatıp birleştirmişlerdir. Resmin altında “Ey Türk Gençliği! Türklüğün, yüksek ve mukaddes mefkûrenin semalarda daimî akisler bırakan heybetli varlığını duymak, kainatı sarsan kudretini iştirmek ve gayenin tahakkuk ettiğini görmek istersen bütün mevcudiyet ve samimiyetinle el ele ver!” yazmaktadır.

Cumhuriyet’in ilk yıllarını son derece güzel ifade eden dergi, cumhuriyet gençliği vurgusuyla yola çıkmış fakat sadece tek sayı yayımlanabilmiştir.

Sonuç Yerine

Birbirlerinden çok uzak tarihlerde olmamakla birlikte, yakın tarihimizde milat denilebilecek zaman dilimlerinde yayımlanan bu dergilerin benzerlikleri ve zıtlıklarından söz edilebilir:

1. Üç dergide de, kendilerine mahsus mutlak hakikatler ve değerler dile getirilmiştir. Bu noktada üçü de siyasî-ideolojik dergilerdir. Bu nedenle nispeten ilmi bir havada nasihatçi bir tutumla “ideal gençlik”in ne olduğuna dair söylem geliştirmişlerdir.

2. Dergilerin üçü de maziyle bir şekilde yolların ayrılması gerektiğini savunmakta, yeni olanın temininde de gençliğe büyük görev düştüğü vurgusunu yapmaktadır.

3. Buhran, intibah, terakki-tedenni, eski-yeni, mazi-istikbal, İslâm-Batı, genç-ihtiyar, inkılâp gibi kavramlar bu dergilerin hem neşv ü nema buldukları dönemleri, hem de hemen hemen temel meselelerini çok iyi özetlemektedir.

4. Yazar kadroları son derece çeşitlilik/renklilik arz etmektedir. Bugün için neredeyse imkânsız görünen bir lise öğrencisiyle bir fikir adamı ya da şeyh aynı anda yazı yazabilmektedir.²²

5. II. Meşrutiyet devri yayını olan Gençlik Âlemi dergisinin gençlik tasavvuru, oldukça seviyeli ve nitelikli bir duruşu, derin bir kavrayışı işaret etmektedir. İslâm, Batı, medeniyet, teknik gibi meselelerle ilgili gündem oluşturmaya çalışılmıştır. Cumhuriyet'e gelindiğinde, "yeni bir genç" tipi çizilmeye çalışılmış, inkılâpları benimsemiş ve onları daha da ileriye götürmeye gayret edecek ideal bir neslin beklendiği vurgulanmıştır.

6. Meşrutiyet birikiminin de etkisiyle, Millî Mücadele döneminde yayımlanan Genç Yolcular dergisi, çok ciddi felsefi, içtimaî meseleleri tartışmış, bu hâliyle kendisinden sonraki pek çok gençlik dergisinden yüksek seviyesi bakımından oldukça farklılaşmıştır. Genç muhataplarına, hem İslâm-doğu hem Batı medeniyetinin en önemli isimlerini tanıtmakta, onları anlamaya davet etmektedir ki bu açıdan da çok kıymetlidir.

7. Görsele çok fazla yer vermeyen bu dergilerde, magazin içerikli haberlere de pek rastlanmamaktadır. Kendilerini fikrî, edebî dergi olarak tanıtmaları da bunun bir parçasıdır.

Son olarak günümüz hususen popüler gençlik dergilerinden oldukça farklı olan bu dergiler, fikren ve ruhen gelişmiş, yetişmiş, kendine ve dünyaya dair kaygılara sahip, gelecek için bir proje sahibi, bir yandan ümitsiz ama bir yandan da kendine belki de dünyaya yön verebilecek kadar önem atfeden kalemlerin ve okuyucuların zemini olmuştur. ■

DİPNOTLAR

- 1 İstanbul Kütüphanelerindeki Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası (1869-1927), haz. Zehra Toska vdğ., İstanbul 1993, 390 s.; Aşa, Emel, "1869-1923 Yılları Arasında Yayımlanan Türk Kadın ve Aile Dergileri", Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara 1992, III, 850-1207.
- 2 Bkz. Cüneyd, Okay, Eski Harfli Çocuk Dergileri, İstanbul 1999.
- 3 Literatürde "Osmanlıca Gençlik Dergisi" tanımlamasının içine girebilecek, sınırlı da olsa bazı dergilere ismen işaret eden bir bibliyografya denemesi için bkz. Selahattin Öztürk, "Osmanlıca Eğitim, Çocuk ve Gençlere Yönelik Süreli Yayınlar (Bir Bibliyografya Denemesi)", Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi (KUYEB) (e-Dergi), 2014, s. 206-223.
- 4 Okay, a.g.e., s. 18.
- 5 Konuyla ilgili tipik bir örnek için bkz. Mustafa Şekip [Tunç], "Genç", Genç Yolcular, 18 Kanunuevvel 1919, c. I, sayı: 2, s. 18. M. Şekip'in şu satırları genç ve yenilenme arasındaki ilişkiye işaret etmektedir: "Çünkü ihtiyarlardaki 'havf-ı teceddüd'e mukabil gençlerde 'dai-i teceddüd' vardır."
- 6 Msl. Genç Dernekleri (1916), Genç Türk Birliği (1919), Gençlik Teali Cemiyeti (1919). Bkz. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Cemiyetler, haz. Ekrem Sırma vdğ., Ankara 2013, 339 s.
- 7 Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Hakkı Tarık Us Koleksiyonu Süreli Yayınlar Kataloğu, haz. Selahattin Öztürk vdğ., Tokyo 2010, s. 93-96.
- 8 Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Kataloğu, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Kütüphane Başkanlığı Yay., Ankara 1987, C. I, s. 77-78.
- 9 İstanbul Kütüphaneleri, Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu, 1828-1928, haz. Hasan Duman, İstanbul 1986, s. 117.
- 10 Derginin kapağında sadece 1329 tarihi görülmektedir. 15 Nisan 1329, derginin ilmuhaber tarihidir. bkz. Ahmet Ali Gazel ve Şaban Ortak, "İkinci Meşrutiyet'ten 1927 Yılına Kadar Yayın İmtiyazı Alan Gazete ve Mecmualar (1908-1927)", Atatürk Ü. SBE Dergisi, (2006) Sayı: 7-1, s. 239. Ancak ilk sayıda sadece 1329 tarihi ön kapakta görülmektedir. Dergi on beş günde bir çıkacağı ilan etmiş, ikinci sayısı da 15 Mayıs 1329/22 Cemaziyelahir 1331 tarihiyle neşredilmiştir. Buna göre ilmuhaber tarihinden takriben on beş gün sonra ilk sayı matbuatta yerini almıştır.
- 11 Bir kaç örnek vermek gerekirse, İbrahim Hilmi, Ey Türk Uyan, Dersaadet 1329, 248 s.; Müslümanlar Uyanın, trc. Abdullah Cevdet, Kahire 1907, 157 s.
- 12 Gençlik Âlemi, "Maksat ve Meslek: Gençlik Uyanmalı Ümit Orada!", Gençlik Âlemi, Sayı: 1, s. 1-2.
- 13 Cebirzade Halil Rüşdü, "Bize Ne Lazım?", Gençlik Âlemi, Sayı: 2, s. 19.
- 14 Burhaneddin, "Mühim Bir Noksan", Gençlik Âlemi, Sayı: 2, s.18.
- 15 Cebirzade Halil Rüşdü, "Medeniyet Var mıdır?", Gençlik Âlemi, Sayı: 1, s. 7.
- 16 Konuyla ilgili bkz. Ahmet Yıldız, "Kemalist Milliyetçilik", (Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce-Kemalizm içinde), İstanbul 2002, s. 217- 220.
- 17 "Genç Yolcular'ın İlk Sözü", Genç Yolcular, 1 Kanunuevvel 1919, c. I, Sayı: 1, s.1.
- 18 Malum olduğu üzere bu tarihte, 1924 Anayasası'nın kabul ettiği "Devletin dini İslâm'dır" ibaresi çıkarılmıştır. Dergide de, din, İslâm ya da herhangi bir biçimde bunlarla ilgili bir yazıya rastlanmamıştır. Bunun istisnası Ankara fotoğrafları arasında görülen Hacı Bayram Veli ve caminin minaresidir.
- 19 Yazar 1933'te de Cumhuriyet tarihinin en uzun soluklu -15 yıl- gençlik dergisi olan Çığır'ı neşretmeye başlamıştır. Bkz. Sarıçoban, Gülay, "Çığır Dergisi ve Hıfzı Oğuz Bekata Üzerine", HÜ, Türkiyat Araş. Dergisi, (2014) Sayı: 21, s. 183-196.
- 20 Hıfzı Oğuz, "Muhasebe", Gençlik, Nisan 1928, C.I, Sayı: 1, s. 1-3.
- 21 Sadettin Nuzhet, Türk düşünce tarihinin önemli şahsiyetlerindedir. Zira kendisi divan edebiyatı, tasavvuf ve klasik musikimize vâkif birisi olmasının yanı sıra tekkelerin sırlandığı tarihe kadar şeyhlik vazifesi icra etmiştir. Beri taraftan da Cumhuriyet'le birlikte girilen yolda divan edebiyatına bağlı kalmanın, mazide ısrar etmenin yanlışlığına dikkat çekmektedir. Yazar hakkında geniş bilgi için bkz. Şehsuvaroğlu, Bedi N. ve Gökman, Muzafer, Öğretmen, Edebiyat Tarihçisi, Yazar ve Kütüphaneci Sadettin Nuzhet Ergun (1910-1946), İstanbul 1976.
- 22 Bu ikisi arasında bir kırılmanın/yarılmanın 1960'lardan sonra olduğuna dikkat çeken bir metin için bkz. İsmail Kara, Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm, İstanbul 2008, s.19.

Medyanın kazandığı yeni anlamlarla bütünsel olarak toplumla ilişkisi ve özellikle de yeni/dijital medyanın yeni kuşaklarla ilişkisi ve etkileşimi dikkate alındığında bu tarihsel arka planı hatırlamak gerekir. Normalleşmemiş bir modernleşme sorunsalıyla medyaya bakıldığı ve medya ile yaşanmaya çalışıldığı açıktır.

Sorun, medya ile ilişkimizden ve medya ile ne yaptığımızdan çok, bütüncül bir dünya tasavvuru ve bir hayat anlayışı konusundaki eksikliklerdir. Kurumsal yapıların davranış kodlarını ve pratiğini belirleyen hukuki düzenden bağımsız olarak normlarımız, prensiplerimiz yani ahlâki kabullerimiz ile ilgili yaşadığımız sorunlar üzerinde düşünmeden medya veya başka bir kurumsal yapı ile ilgili söylenecek şeyler eksik kalacaktır. Hukuk düzenin meşruiyet kaynağı ve belirleyici karakteri İslam bilgi kaynakları ve İslam hukuku olmadığı dikkate alındığında günümüz hukuk düzeni ile ilgili söylenebilecek hususlardan çok 'ahlâk' merkezli bir inşanın, tekil alanlar aşarak yapılmasıdır. Meslekî kodlar, örneğin medya etiği, bize ahlâkîliği vermez, ahlâkî bir anlayışı bir tercih olarak önümüze bile koyamaz. Taşıdığı karakter ve potansiyel zaten buna müsait değildir. Onun için İslam ahlâkının bütünselliği içerisinde bireysel ve toplumsal düzeyde düstur edinilmesi gereken davranış kodlarının ve anlayışın hatırlanması önemlidir. Bu bütünsellik içerisinde sadece medya değil, fert ve toplum bir bütün olarak dikkate alınarak bir ahlâkîlik yeni neslin önüne konulmalıdır.

Yeni Kuşağın Dijital Medya İle İlişkisi: "Niye, ben insan değil miyim?"

Yeni neslin yeni/dijital medya ilişkisi ve etkileşimi meselesinde sembolik bir değeri olduğu için 2011 yılında 5 yaşında bir kız çocuğunun "Niye, ben insan değil miyim?" tepkisi, teknoloji ile yeni kuşağın ilişkisi sorununu görmemize imkân verir niteliktedir. Üyelikle ödünç kitap alınabilen; sosyal medya, oyun ve başka eğlendirici içeriğe erişimin dışında üst yaş sınırı olmaksızın 7 yaş-üstü öğrencilerin interneti de kullanarak ödevlerini ve araştırmalarını yürütebildiği bir kütüphane yaşı da epey küçük olduğu anlaşılan bir

kız çocuğunun Facebook sitesini kullandığını gördüğümde aramızda geçen diyalog aşağı yukarı şöyleydi:

- Merhaba, kaç yaşındasın?
(Bilgisayar ekranından başını kaldırıp hızlı bir şekilde)
- 5 yaşındayım.
(Cevabını verip tekrar bilgisayar ekranına kilitlendi.)
- O zaman henüz okula gitmiyorsun ve buraya da üye değilsin, burada olmaman lazım.
- Ablamla geldim.
- Facebook kullanıyorsun!?
(tekrar bilgisayar ekranından hızlıca başını kaldırıp)
- "Niye, ben insan değil miyim?"

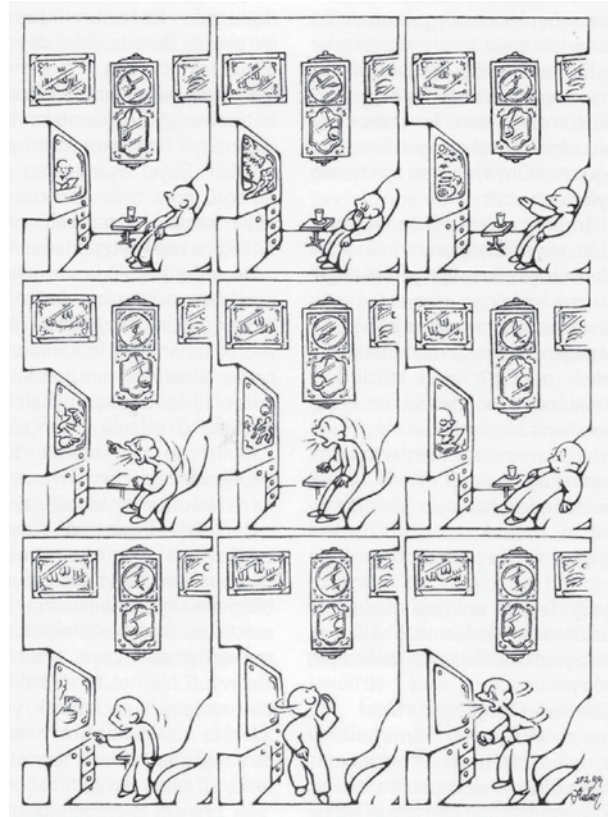
Bu diyalogun gerçekleştiği kütüphane ve bilgi evinde yöneticilerin kurma ihtiyacı duyduğu engelleyici yazılımın da bu çocuklar tarafından aşıldığını ve yazılımın koyduğu engelin nasıl işlevsiz hâle getirildiğini de kütüphane sorumluları o çocuklardan öğrenmişti. Okuma yazmayı da henüz öğrenememiş beş yaşındaki bir çocuğun, sitedeki fotoğrafları paylaşma ve beğenme ile oyun oynamak için bir sosyal paylaşım platformuyla deneyimi ve bunu da "insan olma"nın doğal bir durumu ve hakkı olarak gören yeni bir nesille karşı karşıyayız. Daha sonraki okumalarım da 2010 yılına ait benzer bir ifadenin metnin ilk cümlesinden

hemen önce alıntılandığını gördüğümde olayın geçtiği yer başka bir ülke olsa da refleks benzerdi: “If you are a young adult or teenager, you can’t live without Facebook.” (Eğer bir genç yetişkin veya ergenseniz, Facebook’suz yaşayamazsınız.)²

Rakamlarla Türkiye’de Yeni Medya Kullanıcıları

İnternetin işlerlik kazanmasıyla ortaya çıkan yeni/dijital medya kullanıcılarının dünya ölçeğindeki hacmi 7 milyar 2 yüz milyona yaklaşan dünya nüfusunun yarısına ulaşmış durumdadır. İki bin yılında 361 milyona yakın kullanıcısı olan internetin 31 Aralık 2014 tarihinde 3 milyar 80 milyon yaklaştığı görülmektedir. Kullanıcıların yüzdelik oranına göre bunun % 45,6’sı Asya’da, %18,9’u Avrupa’da, %10,2’i Kuzey Amerika’da, %10,3’ü Afrika’da, % 3,7’si Ortadoğu’da ve % 0,9’u Pasifik Adaları ve Avusturya’da bulunmaktadır.³ Dünya genelinde iki binden bugüne yüzde 753 oranında internet kullanıcı artışı olduğu görülmektedir. TÜİK verilerine göre Türkiye’de haberleşme araçlarının kullanım durumu 2014’ün ilk altı ayı verilerine göre cep telefonu abonesi 71 milyona yaklaşırken internet aboneliği 26 milyona yaklaşmış durumdadır. Bilgisayar ve internet kullanım oranları, 2013 yılında %49,9 ve %48,9 iken 2014’ün ilk altı ayında 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar kullanım oranı %53,5 ve internet kullanım oranı %53,8’e çıkmıştır. Yani nüfusunu yarısından fazlası Türkiye’de internet erişim imkânına ve kullanımına sahiptir. Bilgisayar ve internet kullanım oranlarının en yüksek olduğu yaş grubu 16-24 iken bu oran tüm yaş gruplarında erkeklerde daha yüksektir. Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması sonuçlarına göre 2013 yılının Nisan ayında %49,1 olan internete erişim imkânına sahip hanelerin oranı 2014 yılı Nisan ayında bu oran %60,2’ye çıkmıştır.

İnterneti 2014 yılının ilk üç ayında kullanan bireylerin %58’i ev ve işyeri dışında internete kablosuz olarak bağlanmak için cep telefonu veya akıllı telefon kullanırken bu oranın 2013 yılının aynı döneminde %41,1 olduğu dikkate alındığında kullanımın ve yaygınlığın hızı daha net görülebilir. Buna ilaveten

Çizim: Hasan Aycın

taşınabilir bilgisayar (dizüstü, netbook, tablet vb.) ile interneti kullananların oranı da 2013 yılında %17,1 iken 2014 yılının aynı döneminde %28,5’e çıkmıştır.⁴ Türkiye’de bilgisayar kullanma yaşının 8, internet kullanım yaşının 9 ve cep telefonu kullanma yaşının da 10 olduğunu da hatırlatmak gerekir.⁵

Yeni medyaya ve internete erişim imkânına sahip olan insanların kullanım alışkanlıkları hakkında da durum şudur: 2014 yılı verilerine bakıldığında internet kullanım amaçları arasında sosyal medya ilk sırada görülmektedir. 2014 yılının ilk üç ayında Türkiye’de internet kullanan bireylerin %78,8’i sosyal paylaşım sitelerine katılım amacıyla kullanırken, bunu %74,2 ile online haber, gazete ya da dergi okuma, %67,2 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama, %58,7 ile oyun, müzik, film, görüntü indirme veya oynatma, %53,9 ile e-posta gönderme-alma takip etmiştir.⁶

Dünya’da ve Türkiye’deki kullanıcı sayısı dikkate alındığında diğer medya türlerine oranla müstakil olarak dikkate alınmayı hak eden ve üzerinde düşün-

meye bizi davet eden bir büyük mecranın oluştuğu gerçeğiyle karşı karşıyayız.

Normalleşemeyen Modernleşme Sürecimizin Sancıları

Girişte sözü edilen Osmanlı modernleşmemizin de aslında temel karakteristiği olan yeniden yapılanma arayışımız, iki yüzyıllık bir tecrübe birikimine tekabül etmektedir. Sadece medya ile sınırlı olmayan, bir norm haline gelerek görünmez belirleyici konumda olan parçalanmış hayatlarla gerilimler yaşamaktayız. Bu parçalı ve gerilimli hayatın izlerini en rahatlıkla görebileceğimiz yer aslında yeni/dijital medya deneyimimizdir. Tanpınar'ın gazete için belirttiği "bütün işaretler oradan gelir" sanki bugün yeni/dijital medya özelinde tekerrür etmektedir. Toplumumuzda yeni medyaya hızlı intibak ve her bireyin iştiaqla tercih ettiği içerik üreticisi olarak çoklu katılım, modern toplumsal yapılanmanın bir sonucu olarak sosyo-politik ve kültürel düzenimizin meşruiyet kaynağına dönüşen kamusalılığın modern insan ferdine dayattığı farklı bir deneyimleme halini yansıtmaktadır. Said'in "İnsan salt özel alanda kalarak entelektüel olamaz, zira sözcükleri kağıda döküp yayımladığınız anda kamusal dünyaya girmişsiniz demektir."⁷ ifadesiyle modern insana görünürlük kazanma ile varoluş arasında bir algıyı ve durumu karşımıza getirmiş durumdadır. Birçok çalışmada veya zeminde motto haline gelen "görülüyorum o halde varım" göndermesi, söz konusu varoluş ile görünür olma anlamını kazanan medya ile kurulan ilişkiyi en açık sembolize eden yeni durumumuzdur. Bu görünür olma arzusunun ve çabasının psikolojik, sosyolojik, teknolojik ve kültürel alt yapısı mevcut olmasına rağmen girişte ifade ettiğimiz gibi tarih üstü bir özne konumuna yükseltile medyatik güç ve "medyatik arzu" daha çok "görünür" olmaktadır. Bu deneyimin ana motivasyon kaynağının piya-

“İnternetin işlerlik kazanmasıyla ortaya çıkan yeni/dijital medya kullanıcılarının dünya ölçeğindeki hacmi 7 milyar 2 yüz milyona yaklaşan dünya nüfusunun yarısına ulaşmış durumdadır.”

sa ve tüketim toplumunun kurucu mekanizmaları ile küresel ekonomik aktörler olarak mimmense de bunun kişi/birey ve halk/toplum sağlığı konusunda doğuracağı sorunları da hesaba katarak hem bir meydan okuma ve hem de bir imkân olarak görülmesi yerinde olacaktır.

Osmanlı modernleşmesinden itibaren Türkiye'nin yapısal bir karakteri haline gelen sınırlama, kontrol etme ve iktidarın uygulama alanlarından bir kaçışın ve kendini ifade etmenin sonucu ve aracı olarak yeni medyanın işlev gördüğü ve yaygınlaştığı söylenebilir. Kontrolsüzlük görüntüsü veren yeni medya ve yeni iletişim ortamlarının ve platformlarının kullanımında dünyanın ilkleri arasına girmenin nedenlerinden birisi, marazi modernleşme tecrübemizdir. Bun en önemli boyutlarından birisi de kendini ifade etme geleneğini oluşturamamış bir siyasal, kültürel ve entelektüel yapının yokluğudur. Yeni medyanın sunduğu bu imkânın maksimum düzeyde yeni nesil tarafından kullanılması bu ihtiyaca bir cevap niteliğindedir.

Şimdiye kadarki egemen anlayışın aksine, bireyi medya ve teknoloji karşısında pasif kullanıcı ve alıcı olarak gören yaklaşımın dışında artık farklı bir tercih yapmak gerekmektedir. Bugüne kadar yapılan birçok saha araştırmasında medyanın, özellikle de yeni medya kullanımının gündelik hayatı aksatacak düzeyde çocukların, gençlerin ve yetişkinlerin hayatını etkilediği gerçeği de gözardı edilemez. Bu konuda Türkiye dahil dünyada birçok ülkede psikiyatrik bir hastalık olarak kabul edilen internet bağımlılığı artık Genel Sigorta kapsamında değerlendirilen ve ciddiye alınan bir tehlike halini almıştır. Türkiye'de 2011 Kasım ayında Bakırköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Psikiyatri Hastalıkları altında İnternet Bağımlılığı Polikliniği açılmış ve hizmet vermeye devam etmektedir.⁸ Bağımlılık sorununu sadece internetle sınırlı ol-

madığını dikkate alarak sahip olduğumuz tüm iletişim-enformasyon teknolojileriyle ilgili olduğunu dikkate alarak bir “Ekran Bağımlılığı” gerçeği giderek büyümektedir. Girişte aktarılan 5 yaşındaki çocuğun hikayesinde hatırlanacağı gibi internet ve dijital platformlarda bulunmak, var olmakla eşdeğer hâle gelmeye başlamıştır. Bu varoluşun yeni bir durum olmadığını, bunu besleyen modernleşme tecrübemizin medyaya yüklediği aşırı anlamı ve rolü de tarihsel sürekliliğin bir gereği olarak görmek gerekir.

Ancak ülke nüfusunun yarısını aşan bir topluluk olarak dijital medya kullanıcıları üzerine karamsarlığın izini sürmek yerine bütünsel olarak haberleşme sistemi ve tüm unsurlarıyla toplumsal yapılanmaya ilişkin arayışların canlı tutulması öncelenmelidir. Bununla birlikte gündelik ve kısa süreli ihtiyaçları giderecek bilgi ve beceri olanağının dijital medya kullanıcılarına sunulması ihmal edilmemelidir. Medyadan ihtiyaç temelli maksimum düzeyde fayda sağlama ile medya kullanımından dolayı gelebilecek muhtemel zararları önleme, zararlar geldikten sonra da onları telafi etme bilgi ve beceresi olan medya okuryazarlığı çok önemlidir. Medya dışı hayat alanlarını zenginleştirme ve genişletme noktasında medyadan istifade etmeyi öne çıkaran bir medya okuryazarlığı anlayışının olduğu hatırlanmaya değerdir. Ancak sorunların bütünsel bir toplumsal yapıdan ayrıştırılarak bir müessese, bir teknoloji ve bir meslek grubunun odağa alınarak parçalı görülmesi, analizler yapılması tüketim

malzemesine dönüşen yazılar, araştırmalar ve konuşmalara sadece katkı yapılmış olacaktır.

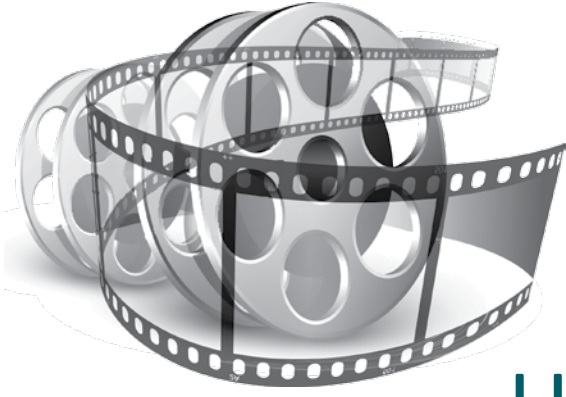
Son olarak toplumsal hayat ile dijital hayat arasındaki dengenin korunması, dijital hayatın gündelik hayat akışını engellemeyecek şekilde kullanılabilmesi, bir bütün olarak bir soruna dönüşmeden medyanın ve dijital ortamın büyük bir imkân olarak değerlendirilebilmesi için güncel, toplumsal gerçekliği yakalayan, güvenilir, işlevsel bilgi üretiminin yapılması en büyük ihtiyaçlardan birisi olarak önümüzde durmaktadır. Bu bütünsellik korunurken, İslam ahlâkının değer merkezli bir insanın zemini olarak hatırlanması, en önemli imkânımızdır. ■

DİPNOTLAR

- 1 Ahmet Hamdi Tanpınar, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 2012, s. 251.
- 2 Burkell, Fortier, Wong, ve Simpson., 2014, s. 975
- 3 Internet Usage Statistics (31 Aralık 2014). <http://www.internetworldstats.com/stats.htm>.
- 4 TÜİK Haber Bülteni, Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması, 2013, Sayı: 13569 ve 2014 Sayı: 16198.
- 5 TÜİK Haber Bülteni, 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya 2013, Sayı: 15866.
- 6 Bazı sayısal veriler ile “Niye, ben insan değil miyim” olayını ilk aktardığım ve daha detaylı bir değerlendirme ile ele aldığım “Kamusallığın

Tahakkümünden Kaçarken Kamusallaşmak:Yeni Medya, Gençlik ve Mahremiyet” başlıklı makalenin, Mehmet Emin Babacan ve Ömer Miraç Yaman editörlüğünde hazırlanan ve yayım aşamasında olan Gençlik ve Sosyal Medya kitabının içinde yer aldığını, editörlere teşekkürle belirtmem gerekmektedir.

- 7 Edward Said, Entelektüel :Sürgün, marjinal, yabancı (çev. Tuncay Birkan), Ayrıntı Yayınları İstanbul, 1995, s. 28
- 8 Bu poliklinikle ilgili bilgilere şuradan erişilebilir: <http://bakirkoyruhsinir.gov.tr/internetbagimlilik>

SİNEMA GENÇLERE HİKÂYE Mİ ANLATIR?

“ Sinemanın diğer sanat formlarına nispeten gençlikle kurduğu güçlü ilişki, hem doğası hem de tarihselliğiyle ilgilidir. Zira sinema genç bir sanat formudur. ”

Öğr. Gör. Yusuf Ziya GÖKÇEK
Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Sinema, özünde, fotoğraflardan oluşmaktadır ve onlarla yaratılan ritmik bir birliktelik sayesinde ortaya çıkmıştır. Sinema, hareketli fotoğrafların bir ardılı ve gelişmiş versiyonu olarak da kabul edilebilir. Bu fotoğrafları hazırlamak ve doğru oranda göstermek için de belirli bir teknolojik düzey yaratmak önemlidir. Bu bağlamda, fotoğraf teknolojisi, sinemayı mümkün kılan en etkili ve ucuz yöntemdir.

Filmin konusu, en başta, ağaç yapraklarının rüzgârda sallanması, dalgaların kıyılara çarpması, bir arabanın caddede ilerlemesi gibi hareket eden her şeydi. Sessiz film döneminde bu evreden sonra ‘müdahale eden kurgu’¹ sinemanın en önemli işlevi olmuştu. Filmin yeni nitelikler kazanması sinema eleştirmenlerince ‘yenilik ve gençleşme’² olarak sunuldu. Kurgunun oyuna dahil olması öykünün öne çıkmasını sağladı. Film, daha sonra bir yenilik daha kazanarak ‘sesle kavuştu.’³ Sinema şeridindeki hazırlama tekniğinde gerçekleşen bazı gelişmeler sayesinde hareketler daha ‘doğal’ hâle geldi.⁴

Filmde diğer bir gençleşme olgusu ‘renk’ ile baş göstermiştir. Bunu, önce geniş sahne tekniği ardından üç ve dört boyutlu sinemasal imkânlar takip etmiştir. Bu buluşlar, sinemanın ortaya çıkmasına zemin hazırlayan ve sinemayı bugünkü hâline yaklaştıran önemli dönüm noktalarıdır.

layın ve sinemayı bugünkü hâline yaklaştıran önemli dönüm noktalarıdır.

Sinema teknikle beraber izleyicisini de belirleyen ve hatta üreten bir mecradır. İzleyicilerin önemli kısmı gençlerdir. Gençlerin sinemaya gitme nedenleri, gördükleri filmi nasıl değerlendirdikleri, filmlerden nasıl etkilendikleri, izledikleri filmin hayatlarında ne gibi değişikliklere yol açtığı sinemanın doğuşundan bu yana çeşitli teorisyenlerce tartışılmıştır.

“Sinema, bizim rüyalarımızı açığa çıkaran bir olgudur”⁵

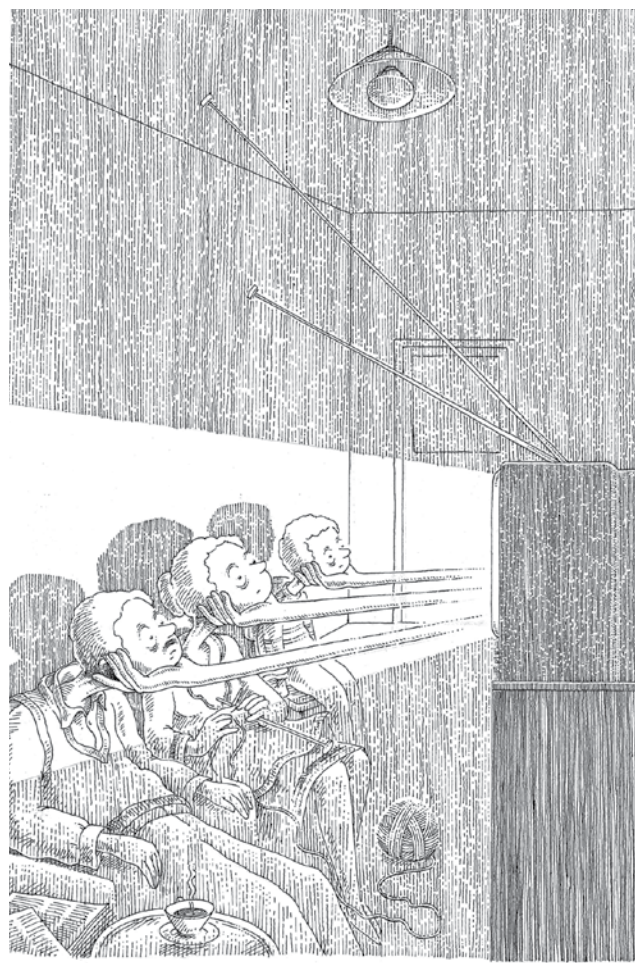
Sinemanın diğer sanat formlarına nispeten gençlikle kurduğu güçlü ilişki, hem doğası hem de tarihselliğiyle ilgilidir. Zira sinema genç bir sanat formudur. Sinema en temelde bir hikaye kurmayı amaçlar. Sinema, insanın perdede yansınmasından üretilen bir görüntüdür ve hayret ettiricidir. Perdede görünen hayret eden herkes sinema izleyicisidir. Gençler ve çocuklar hayata dâir yeniden soru sorarlar. Dolayısıyla sinemada sorularla, meraklarla beklenenin hikayesi, gençleri daha çok cezbetmektedir. Sinema ayrıca gençler için kendilerinden önce kurulan ‘daha yaşlı’ bir evrenden görece ‘daha genç’ bir evrene dahil olma çabasıdır.

Merak, beklediğini mi buldurur, ummadığını mı?

Film bir evren olarak gencin yaşça sabitlendiği evrendir. Delişmen olanın, arzu edilenin, arzulayanın, eylem kudretini elinde bulunduranın, üzerine düşülenin değil, düşlenenin olduğu bir evren. Bu niteliklere haiz olan kahraman, gençtir. İzleyicinin genç ya da yaşlı olması değil, arzuyu yorumlayacak, yön verecek ve arzuyla fiili bir takip mesafesi kurabilecek olandır. Hem genç bir kahramanın hem de kötürüm, kekeme, yara beresiz olanın tercih edilmesi, yani bedeninin genç ve diri bir şekilde betimlenmesi bu yüzdendir. Bunun için Rudolf Valentino (1895-1926)'dan bu yana erkek kahramanlar ve kadın kahramanlar 'estetik bir forma' uygunluğu nispetince kahramandır, seyredilmeye değerdir.

Merakın kendisi ise her zaman manayı talep etmez, heyecanı da talep eder. Üstelik heyecan manayı boyutlandırır. Bu mana, ya insanın içine doğduğu yeryüzü nimetlerini yeniden keşfetmek ya da yeryüzü üzerine düşünmek üstüne kuruludur.

Yeryüzü nimetleri her daim göz önündedir, yeniden görebiliriz. Bazıları ise tanıklık ettiği coğrafyayla sınırlıdır. Sinema bize göz önünde sıradanlaşanı yeni bir merakla çoğaltır, yeniler. Yeni coğrafyalardaki varlıkları keşfettirir. Keşfetmenin kendisi bir durumun farkına vardırılmak ya da beşeri hissin manipülasyonu üzerine kuruludur. Bu manipülasyon, arzu edilenin manipülasyonudur. Kadın ya da erkek bedeni, sermayenin ayartıcılığı vb. şeyler üzerine inşa edilmiş olabilir. Genç, bu nimetlerin tadına varabilendir. Dokusu yenilenmekte, heyecan duyabilmekte, talep edebilmekte ve talebin karşılanacağını umut etmektedir. Burada sinemanın temel meselesi mananın form bulabildiği bir hikayeden çok, formun ayartabildiği bir 'yeryüzü cenneti'ne kaymıştır. Genç, bu yeryüzü cennetinde kovulan değil, mukim olarak kabul edilmeyi ümit eden bir varlıktır. Bu varlık, insan-merkezci bir düzlem üreten bir mecranın kendisinin hem içindedir hem de dışında. Dışındadır; çünkü seyircidir ve içinde

Çizim: Hasan Aycin

15.7.1991 HAZİRAN

olsa dahî filmin hem senaryosunun hem de çekiminin (ve çekim sonrasının/post-produksiyon) bir kurgu olduğunun çoğu zaman farkındadır. Aynı zamanda içindedir; zira bir gün anlatılan hikayenin maliki ya da içindeki göstergelerin yakınında olabilir.

Hikaye, dünyanın zaman kaybını yeniden zamansız, mekânsız, herhangi bir yerde yaşanma ihtimali üzerine kurar. İnsan her daim bir hikaye arar. Bu hikaye varlık olma durumuyla ilgili olabilir ya da fenomenler üzerinde kıskırtıcıdır. Sinema, bu iki arayış için de hikaye üretebilir. Gencin talep ettiği hikaye, bir arayış hikayesi de olabilir bir arzunun peşinde 'kayboluş' hikayesi de.

Sinema, gencin nabzı mıdır?

Sinemanın eğitici tarafıyla öteden beri ilgilenilmektedir. Sinema, modernleşme tecrübesi için hem bir gösteren hem de gösterilendir. Sinema örgün eğitimde sağlanamayan hedeflerin (bilgi, görgü vb.) yaygınlaşma imkânını arttırandır. Yaygın eğitimle hedeflenen ise, çocuk ve gençlerin eğitimidir. Eğitimin hem dev-

“İnsan her daim bir hikâye arar. Bu hikaye varlık olma durumuyla ilgili olabilir ya da fenomenler üzerinde kışkırtıcı bir hikaye. Sinema bu iki arayış için de hikaye üretebilir.”

letin modernleşmeci ufkunun gerekliliklerini üzerinde taşıyan bir enstrüman, hem de merkezî rolünü güçlendiren bir sistem olduğunu akılda tutunca, sinemanın bu sistem içinde yaygın eğitimde neden kullanıldığını anlamak kolaylaşabilir. Oysa eğitici anlamda bakıldığında sinema, gençlerin ‘kendilik bilinci’ni oluşturabilecekleri ya da ‘kendi’lerini görebilecekleri bir yer olarak tasarlanmıştır.

Sinemanın rekabete dayalı bir eğitim mecrası olarak düşünülmesi, gençlerin okul içinde düzenlenen zaman diliminin dışarı taşınmasının da önünü açmaktadır. Dışarı taşınan zaman dilimi, görgü paylaşımını, sosyal sermaye ve değerlerle uyumlu bir vatandaş tipini de doğurmaktadır.

Gencin, görece tecrübesiz olması ve tecrübeyi dinleyen değil tecrübe etmek isteyen olması nedeni sinemayı daha önemli kılar. Sinema, insanın hayat hakkındaki tecrübelerini bir aksiyon etrafında muhatabıyla paylaşır. Burada, yüksüz ya da değersiz bir mecra olmayıp, muhatabıyla etkileşiminde üstün konumdadır. Sinemanın ideolojik bir anlam haritası barındırdığı muhakkaktır.

DİPNOTLAR

- 1 Elbette kurgu, sinema ile ortaya çıkan bir işlev değildir. Diğer edebiyat dallarında ve sanatlarda olan bir durumun sinema için kullanılmasıyla ‘konu’ daha belirgin hâle gelmiştir. Lumiere kardeşlerin ürettiği kısa filmlerde kamera rastgele bir şeyler çekse de konuyu belirgin hâle getirecek bir kurgu daha sonraları filme dahil olmuştur.
- 2 V. Belgil, ‘Sinemanın doğuşu da, yaşaması da gençlik sayesinde olmuştur’, Milliyet Sanat 64., 2-5.
- 3 Filmin ses kazanması 23 Ekim 1927’de gösterimi başlayan Jazz Singer (Caz Şarkıcısı) filmi ile olmuştur.
- 4 Film, böylelikle bir insan hareketini kesintisiz gösterebilme şansına sahip olmuştur.
- 5 A. Dudley, J. Andrew, Sinema Kuramları, İstanbul 2000, s. 18.
- 6 Chansel D., Beyaz Perdedeki Avrupa Tarih Öğretimi ve Sinema, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 2004: 2.

GENÇLİK KİTAPLIĞI

Dün olduğu gibi bugün de gençlik en temel meselemiz. Yayın dünyasında da gençlerin duygu, düşünce dünyasını önceleyen, onların problemlerine çözüm arayan pek çok kitap yayımlanmış. Her şeyden önce gençlere doğru örneklik için, doğru isimlere ve kaynaklara ihtiyacımız var.

Kâmil BÜYÜKER

Kur'an ve Sünnet Eksenli Çalışmalar

Kur'an'da anlatılan peygamberler ve onların yol arkadaşları üzerinde yapılan tafsilatlı bir inceleme ve dikkate değer bir çalışma olarak Kur'an'da Gençlik ve Gençler, (İlhami Günay, Pınar Yayınları, 2010, 320 s.) isimli kitabı zikredebiliriz. Yazar İlhami Günay, eserin amacını ve Kur'an'ın gençleri nasıl işlediğini şu cümlelerle özetliyor: "Kur'an, gençlerin ruhî, hissî, zihni ve bedenî gelişiminin, onda doğrudan veya dolaylı olarak meydana getirdiği çalkantılara işaret etmektedir. Gençler; Allah'ın bir lütfu ve hayatın bir süsü olarak beyan edilmiş, çocukluk devresinden itibaren önemsenmiş -inancıyla, takvasıyla, ahlâkıyla, iffetiyle, dürüstlüğüyle- itinalı bir şekilde yetiştirilmelerine dikkat çekilmiştir. Gençlerin, müspet-menfi davranışlarıyla Kur'an'da yer alması, onların müspet yönlerini takviye ve menfi davranışlarını terbiye etmek için model oluşturma hedefini taşımaktadır. Bu yönüyle Kur'an, bir taraftan asırlar boyu değişmeyen insan karakterlerini tanıtmakta, diğer yandan gençlerin şahsiyetinde genel geçer kıstaslar oluşturmaktadır. Allah genellikle peygamberlerini gençlik dönemlerinde görevlendirmiştir. Böylece onları gençlere örnek olmalarının yanında, çağdaşı gençlerle birlikte tevhide dayalı toplum inşasını hedeflemişlerdir."

Yine Efendimiz (s.a.v.)'in gençliği, etrafındaki gençler üzerine dikkat çekici diğer çalışmalar şunlardır:

* Hazreti Muhammed ve Gençlik [Kutlu Doğum Haftası-1992, Ankara], Türkiye Diyanet Vakfı yay., 1995, 203 s.

* Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Etrafındaki Çocuklar ve Gençler, Adem Apak, Düşünce Kitabevi, Bursa 2010, 209 s.

* Peygamberin (aleyhissalatü vesselam) Genç Arkadaşları, Özkan Öze, İlk Gençlik yay. 2011, 192 s.

Bir Genç Olarak Hz. Ali ve Efendimiz (s.a.v.)'in Ona Öğütleri

Henüz on yaşlarında iken İslâm'la şereflenmiş, çocukluk ve gençlik yıllarını tamamen Efendimiz'in gözetiminde ve denetiminde geçirmiş olan Hz. Ali (r.a.), bu eğitimin bir meyvesi olarak da Efendimiz'e damat olma şerefine nail olmuştur. Gençlere en önemli rol model şahsiyetlerden birisi de bu anlamda hiç kuşkusuz Hz. Ali (r.a.)'dir. Efendimiz (s.a.v.)'e bu kadar yakın olmanın verdiği bereket dolayısıyla ki, Hz. Ali'ye Efendimiz muhtelif zamanlarda öğütlerde bulunmuştur. Bu durum literatüre "Vasiyyetü'n-Nebî li 'Ali" yani Peygamberimiz'in Hz. Ali'ye Vasiyetleri" olarak geçmiştir. Vasiyet kelimesi Arapça'da "bir işin olmasını istemek, herhangi bir şahsın uhdesine bir görevi yerine getirme işini vermek, birinden bir şeyi gözetmesini istemek" olarak geçmektedir. Ancak Hz. Ali'ye de nesebinin Hz. Peygamber'e ittisalinden dolayı vasî denildiği kaydedilmektedir. Bu literatürün güzel bir neticesi olarak, Efendimiz'in Dilinden Hz. Ali'ye Öğütler -Vasiyyetü'n-Nebî li 'Ali adlı eser İz yayınları arasından yayınlanmış. (Haz. Türkan Akkurt Kabanka, 2014, 159 s.) Eserin ilk bölümünde literatürdeki yazma ve basma eserler

değerlendirilmiş ve karşılaştırma yapılmış. İkinci bölümde ise tahkik, tahrir ve tercüme yer verilmiş. İlk eser Süleymaniye Kütüphanesi'nde yer alan yazma Vasiyyetü'n-Nebî (a.s.) li 'Alî (k.v.) adlı eserdir. Diğer eser ise el-Fütühâtü'l Mekkiyye'de yer alan "Vasâyâ-i Nebeviyye" adlı bölümdür. İlk eserde 91 rivayet yer alırken, ikinci eserde 241 rivayet geçmektedir. Eser girişlerinde Efendimiz'den şu hadisler nakledilir: "Ya Ali, Sana bazı öğütlerim var. Sen onları tut; tuttuğun müddetçe ömrünü dünyada hayır içinde geçirirsin." Diğer rivayette ise Allah Resûlü bir gün beni huzuruna çağırdı: "Ya Ali! Bana yakınlığın, Harun Peygamber'in Musa'ya (a.s.) olan yakınlığı gibidir. Ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir. Sana vasiyetler edeceğim. Dinlersen şükredenlerden olur ve şahit olursun. Yüce Allah seni kıyamet günü âlim ve fakih olarak diriltir." buyurdu. Hepsi birbirinden önemli bu nasihatlerin sadece birini zikretmek, eserin güzelliğini göstermek açısından yeterli olacaktır: "Ya Ali! Korkusu olmayanın dini yoktur, korunması olmayanın akli yoktur, sakınması olmayanın imanı yoktur, ilmi olmayanın ibadeti yoktur, sadakati olmayanın insanlığı yoktur, gizliliği olmayanın emniyeti yoktur, uygun davranmayanın tövbesi yoktur, hayası olmayanın cömertliği yoktur." (s.124) Eser, hadis ilmi açısından olduğu kadar, tasavvuf ilmi ve ilim geleneğimiz açısından değerlendirilmeyi ve okunmayı hak ediyor.

Klasiklerimizden olan ve farklı isimlerle çevirisi yapılan İmam Gazâlî'nin Ey Oğul (Terc. İbrahim Barca, Beyan yay. 2014, 52 s.) isimli eserini de nasihat/vasiyet eserleri bağlamında değerlendirmek gerekecektir.

Gençliğe İlmihali

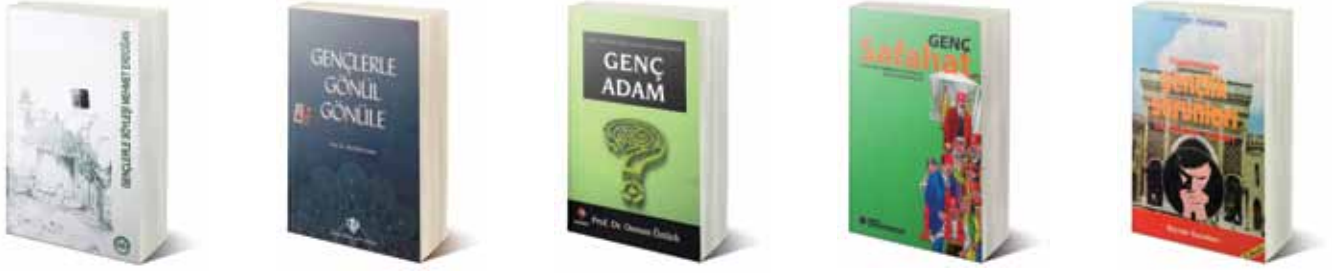
Sıtkı Abdullahoğlu'nun hazırladığı Gençlik İlmihali (Hayat yay. Ankara 2015, 208 s.) adlı eser, kapa-

ğında yer alan şu hadisle sizleri karşılıyor: "Gençlikte öğrenilen ilim, taşa vurulmuş damga gibi, yaşlılıkta öğrenilen ise su üzerine yazılan yazı gibidir." Özellikle son dönemde okullarda dinî tedrisin yaygınlaşması ile beraber bu alanda materyal yokluğu gerçeğinden hareketle böyle bir çalışma yapılmış. İsmi Gençlik İlmihali olmakla birlikte muhteva klasik Hanefî fıkhdından kısmî meselelerdir. Konuların işlenişi ve üslup açısından gençler için cazip bir çalışmadır. Eserin özellikle son bölümünde intihar, tüp bebek, organ nakli, kan davası, hırsızlık gibi güncel meselelere ve bu konudaki dinî yorumlara yer verilmiştir.

Gençlerle Hasbihal Kitapları

Gençlere tavsiye edilecek kitaplar listesinde artık bir klasiğimiz olan eser Ali Fuat Başgil'in Gençlerle Başbaşa (Yağmur yayınevi, 1983, 18. Baskı, 74 s.), kitabıdır. Kitabın ilk yayımlandığı tarih 1949'dur. Neredeyse ismi ile özdeşleşmiş Gençlerle Başbaşa isimli eserin Ali Fuat Başgil tarafından yazılmasının üzerinden tam 66 yıl geçmiş ancak tavsiye kitaplar listesinde hacmi küçük ama ifade ettiği mana büyük olan bu eseri hep ilk sıradadır. Başgil, eserinde "Kişinin kıymeti dilinin altında ve kaleminin ucunda gizlidir. Onu söz ve yazı açığa çıkarır" der. (a.g.e.,s. 67) Başgil, Gençlerle Başbaşa kitabında birer serlevha gibi duran "Çalış genç arkadaşım çalış! Namerde muhtaç olmak, ölmekten beterdur. Gençliğini eğlenmekle geçiren, ihtiyarlığını ağlamakla geçirir." (a.g.e., giriş yazısı) sözleriyle gençliğe müstakim bir rota çizen kıstasları ve hayat tecrübelerini ortaya koymuştur.

Mehmet Erdoğan'ın kaleme aldığı Gençlerle Söyleşi (Diyanet İşleri Başkanlığı yay. 2012, 94 s.) isimli eser modern genç müslümana edebî rehber sadedinde bir çalışmadır. Ancak adından da anlaşılacağı üzere sohbet

tadında bir eserdir. Bugün kimlik ve adres değiştirmiş ateizm, misyonerlik, satanizm, hurafeler gibi pek çok sıkıntılı alanda söz söylüyor Erdoğan. Günümüz insanının en büyük probleminin sorunu konuşmayı ve paylaşmayı unutmaması olarak niteleyen Erdoğan, yazdıklarının geleceği kuracak olan gençlere bazı düşünce ve deneyimlerinin paylaşılması olduğunu ifade ediyor. Gençliğe özgüven aşılayan metinlerden oluşan yazılarda yazar Yahya Kemal, Necip Fazıl, Cemil Meriç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Muhip Dranas, Orhan Veli Kanık, Ziya Osman Saba, Mehmet Akif, Erol Güngör, Kemal Tahir, Nami Kemal gibi şair, yazar ve mütefekkirlerin eserlerine de başvuruyor. Gençliğin etrafını çeviren maddî ve manevî ateşten çembere karşı bir çıkış yolu olarak şu satırların altını çizebiliriz: “Hayatta her zaman kapılar ve köprüler vardır. Alışkanlıklarımıza tutsak olmamak için en etkili ve kestirme yol irade gücümüze işlerlik kazandırmaktır. İradesini kullanmasını bilen ne başkaları tarafından istismar edilir ne kirletilebilir ne de yapay heveslerle bedensel sağlığına ve parasal varlığına zarar verebilecek şeyleri kullanma veya yapma ihtiyacı duyar. Bu bağlamda insan olmak, iradesini kullanmak demektir. İradesini kullanmak ise özgürleşmek, kendini her türlü bağımlılıktan uzak tutmaktır.” (s.59) Dini, güvenlik alanı ve kurtuluş yolu olarak niteleyen yazar, hayatı açıklamak ve anlamlandırmak için gençlerin dine ihtiyaçları olduğunu belirtir.

Bu ekseninde değerlendireceğimiz diğer eserler ise şunlardır:

* Gençlerle Gönül Gönüle, Prof. Dr. Mustafa Kara, TDV yay. 2014, 120 s.

* Genç Adam, Prof. Dr. Osman Öztürk, Rağbet yay. 2014, 112 s.

* Hz. Lokman'ın Oğluna Öğütleri-Gençlerin Hayat Prensipleri, Şaban Karaköse, Rağbet yay. 2009, 165 s.

Modernizmin Yıkıcılığına Karşı Gençliğe İşaret Fişekleri

Seyyid Hüseyin Nasr'ın çalışması Genç Müslüman Modern Dünya Rehberi (Terc. Şahabettin Yalçın, İz yay. 2010, 295 s.) adlı eserde yazarın amacı, modernizmin yıkıcılığı konusunda genç müslümana bir bakış açısı kazandırmaktır. Ayrıca müslüman gençlerin hem İslâm geleneğine hem de modern Batı'ya vakıf olmalarını temin edilebilecek bir entelektüel harita çizmeye çalışıyor. Kitap üç ana bölümden oluşuyor: Birincisi İslâm'ın mesajı, ikincisi modern dünyanın mahiyeti, üçüncüsü ise genç müslüman ve modern dünyaya cevabı. Eser sonunda genç Müslümanın modern dünyada takınması gereken tavır Nasr tarafından şöyle özetlenmiş: “Genç müslümanın atacağı en önemli ilk adım, imanının kuvvetini muhafaza edip İslam vahyinin hakikatinin geçerliliğine olan inancını kaybetmemesidir. (...) Müslüman gençler, sahih İslamî öğretiyile, yaşadıkları toplumun örf ve adetlerin farkının farkına varmaları gerekir. (...) Müslüman gençler, hat ve mimari... vb. gibi geleneksel İslam sanatının muhteşem güzelliğinin ve ehemmiyetinin bilgisine ve tecrübesine sahip olmalıdırlar.”

Gençliğin Söz Konusu Edildiği İlmî Çalışmalar

Gençlik meselesine dair bir diğer ilmi çalışma ise Gençlik ve Din (TDV yay. 2007, 258 s.) ismini taşıyor. Kitap, TDV Kadın Kolları tarafından 1996-1997 yılları arasında düzenlenen konferans ve panellerin deşifresini ihtiva ediyor. 1997 yılında “Gençlik ve Din” başlığı ile Prof. Dr. Mehmet Aydın tarafından verilen konferansta gençliğin meseleleri masaya yatırılmış. Gençliğin dönem itibariyle muhteva değiştiren problemlerini yorumlayan Aydın, gencin kültür ile kültür değerleri ile özdeşleşmesinin ve ona göre hayatını düzenlemesinin şart oldu-

ğunu ifade ediyor. Bu manada yabancılaşma; “bir anlam kaybına uğrama, bir anlam verme sıkıntısına düşmedir.” (s. 233) Kültürle özdeşleşme ve intibakın gerçekleşmemesi durumunda ise “o kültüre yabancılaşma ve o kültürün hedeflediği noktadan da bir uzaklaşmayı ortaya çıkarır; yani anlam verememe sıkıntısı, bir gaye eksikliğini, bir amaç noksanlığını da ortaya çıkarır, hatta bazen, o kültürün talep ettiği amaca ters düşen bir takım amaçları dikkate alma veya onları gerçekleştirme gibi bir durumu da ortaya çıkarır.” (s. 233) Mehmet Aydın felsefi bir bakışla meseleyi yorumluyor.

Cami ve Gençlik temalı 2014 yılı Camiler ve Din Görevlileri haftasının bir meyvesini oluşturan kitap, Cami ve Gençlik (Diyanet İşleri Başkanlığı yay. 2014, 160 s.) ismini taşıyor. Kitabın şunuş yazısında Diyanet İşleri Başkanı Prof. Dr. Mehmet Görmez, “Gençliği anlamak, geleceği inşa etmektir. İslam’ın mabedi ve Kâbe’nin birer şubesi sayılan camilerin safları genç nesillerden mahrum kaldığında da o mabet, kimsesiz bırakılmış olur.” (s.8) ifadelerini kullanmış. Kitapta on beş farklı kalemden yazılar yer alıyor. “Kur’anda Hz. İbrahim ve Hz. Yusuf’un Gençliği” yazısını Prof. Dr. İ. Hilmi Karslı; “Asr-1 Saadetten Bir Genç Portresi: Mus’ab b. Ümeyr” yazısını Yrd. Doç. Dr. Salih Kesgin; “Cami Eksenli Bir Gençlik İnşası” yazısını Prof. Dr. Soner Gündüzöz; “Gençliğin Karakter Eğitimine Caminin Katkısı” yazısını Prof. Dr. Sefa Saygılı; “Camideki Yahya Kemal” yazısını ise Beşir Ayvazoğlu kaleme almışlar. Kitabın gençliğin özellikle cami ile irtibatı noktasında titizlikle okunması gereken bir eser olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktada değerlendirilmesi gereken birkaç eser daha zikretmek gerekirse:

* Üniversite Öğrencilerinin Hayat Tarzı ve Top-

lumsal Değerler, Prof. Dr. Celaleddin Vatandaş vd. Sekam yay. İstanbul 2013, 126 s.

* Gençlik Dönemi ve Eğitimi-I, yay. haz. İsmail Kurt, Seyid Ali Tüz, İSAV yay.& Ensar neşriyat, 2000, 398 s.

*Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi, Ed.Hayati Hökekleli, Değerler Eğitim Merkezi [Dem] yay., 2006. 611 s.

Türkiye’de Gençlik Sorunları

Gençliğin meselesi dün belki coğrafyaya göre değişiyordu ancak bugün temel meselelerimiz var ve bu küresel anlamda coğrafya ve sınır tanımamaktır. Nevzat Yüksel tarafından hazırlanan Türkiye’de Gençlik Sorunları ve Çözüm Yolları (Bayrak yay., 1990, 349 s.) adlı eser değişmeyen problemlerimizin temelini inerek bir sorgulama yapıyor ve çözüm yolları teklif ediyor. Önce hayatı ve anlamını irdeleyen yazar, daha sonra gençlerimiz ve eğitimleri başlığı ile aile, okul ve kitle iletişim araçları arasında gençliği tek tek incelemeye tabi tutuyor. Gençlik çağının sorumluluk çağı olduğunun altını çizen yazar, bu çağın sorumlularına, sorunları ve sorumlulukları anlatılıyor. Son bölümde ise gençliğin manevî ve moral değerleri incelemeye tabi tutuluyor. Diğer tavsiye kitaplar ise şunlar:

* Beklentiler, Problemler ve Düşünceleriyle Türkiye’de Gençlik Olayı, Sami Şener, Timaş Yayınları, 1991, 183 s.

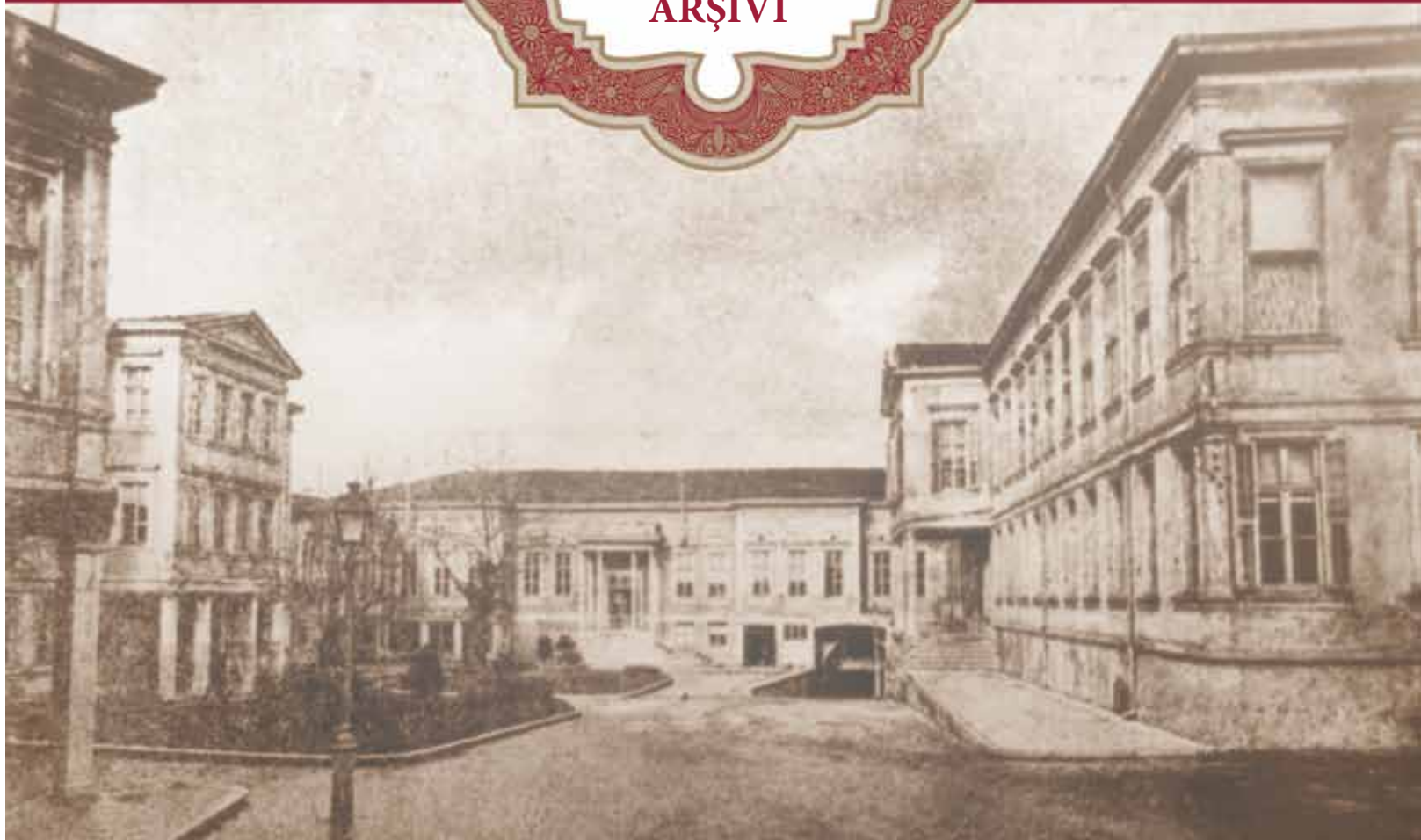
* Genç Safahat (Mehmet Akif’in Safahat isimli şiir külliyyatının gençler için düzenlenmiş özü), Haz. D. Mehmet Doğan, Türkiye Yazarlar Birliği Mehmet Akif Ersoy Araştırmaları Merkezi yay., 2011, 168 s.

*Gençler İçin Sosyal Medya İlmihali, Abdülaziz Kırınşal, MGV yay. 2015, 136 s.

*Sosyal Medya ve Gençlik, Mehmet Emin Babacan, Açılım Kitap, 2015, 240 s.

*Türkiye’de “Gençlik Miti”-1980 Sonrası Türkiye Gençliği - Demet Lüküslü, İletişim yay. 2014, 216 s. ■

İSTANBUL
MÜFTÜLÜĞÜ
ARŞİVİ

Portre

OSMANLI DEVLETİ'NİN SON NAKİBÜLEŞRAFI ÇERKEŞ ŞEYHİZÂDE SEYYİD AHMET MUHTAR EFENDİ¹ (7 Eylül 1867-1938)

Dr. Ayhan IŞIK
İdari ve Mali İşler Şube Müdür vekili,
İstanbul Müftülüğü

Ailesi ve Doğumu

Osmanlı Devleti'nde ilk Nakîbüleşraf Seyyid Mahmut Efendi'den itibaren 66 Nakîbüleşraf² görev yapmıştır. Seyyid Ahmet Muhtar Efendi, Osmanlı Devleti'nin 66. ve son Nakîbüleşrafı olması hasebiyle tahsil hayatı ve hizmetleri büyük önem arz etmektedir.

Ahmet Muhtar Efendi, 7 Eylül 1867³ (8 Cemâziyelevvel 1284) tarihinde İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Babası Sudûr-ı izâmdan⁴ Meclis-i Meşâyih Nâzırı Çerkeş (Çankırı) Şeyhizâde Seyyid Mehmed Tevfik Efendi'dir.⁵ "Çerkeş Şeyhizâde" olarak tanınan bu sülaleden çok sayıda ilim ehli ve mutasavvıf yetişmiştir.⁶

Ahmet Muhtar Efendi'nin Şeyhülislamlığa sunduğu tercüme-i hâl varakasında babasının "seyyid" kaydının bulunması ve kendisinin Nakîbüleşraf⁷ olarak atanmış olması bu kutlu soydan geldiğini göstermektedir. Babası Seyyid Mehmet Tevfik Efendi⁸ nesebinin Hz. Peygamber'in soyundan geldiğini bir beyitte şu şekilde ifade etmektedir:

"Bâ-husûs olmuş iken zâtına vâsil nesebim,
Ne revâdir olayım sen var iken ben nâ-kâm"⁹

Sâdât geçişi- TSM H.1344-15 A

Ahmet Muhtar Efendi, Halvetiye-Şabaniye tarikatının Çerkeşkiye kolunun kurucusu¹⁰ Çerkeş Şeyhi Mustafa Efendi (ö. 1814)'nin¹¹ oğlu olan Osman Vehbi Efendi'nin¹² torunudur.

Tahsil Hayatı

Ahmet Muhtar Efendi, 1871 (h. 1288) yılında babası ile beraber Ankara'ya gitmiş, orada sıbyan mektebinde başladığı eğitim hayatını rüşdiye mektebinde devam ettirmiştir. Özel hocalardan gramer, sarf, nahiv ve belâgat ilimlerini tedarik etmiş, 1881'de (h. 1299) İstanbul'a dönerek Sultan Bâyezid Camii-i Şerifi dersîâmı İçelli Süleyman Sırrı Efendi'den de kıraat, tefsir, fıkıh, hadis, kelam ve ahlâk gibi İslamî ilimleri tahsil etmiştir.

Sekiz senelik tahsilden sonra bu hocaefendiden icazet alarak 22 Ağustos 1886 (22 Zilkade 1303) tarihinde dönemin kadılarının yetiştirdiği ve dönemin hukuk fakültesi olan Medresetü'l-kudât'a¹³ girmiştir.¹⁴ Başarılı bir öğrencilik döneminden sonra 19 Mart 1890 (27 Receb 1307) tarihinde "Meclis-i İntihab-ı Hükkâm" heyetinin huzurundaki imtihanında gösterdiği başarı ile dördüncü sınıf niyâbeti şehâdetnâmesi almıştır.¹⁵

Hizmetleri

5 Ağustos 1883 tarihinde "İstanbul Kadılığı Vakâyi Kâtipliği" görevine başlayan Ahmet Muhtar Efendi, 7 Temmuz 1886'da "Vakayî-i Şer'iyeye Kitâbeti Muavinliği", 14 Kasım 1886'da "Mekteb-i Nüvvâb Müdür Muavinliği", 23 Mart 1890'da "Rumeli Kazaskerliği Mektupçuluğu" ve 30 Mart 1891 tarihinde ise "Rumeli Kazaskerliği Mahfil-i Şer'iyatçılığı Muavinliği'ne" tayin edilmiştir.¹⁶

Ahmet Muhtar Efendi, 4 Ağustos 1884'te İbtidâ-i hâric İstanbul müderrisliği rüûsu¹⁷, 6 Ağustos 1884 tarihinde hareket-i hâric, 27 Eylül 1892'de ibtidâ-i dâhil ve 10 Temmuz 1893'te hareket-i dâhil derecelerine terfi etmiştir.

Memuriyet hayatındaki üstün başarısından dolayı 2 Nisan 1895 tarihinde dördüncü rütbeden Mecidî nişân-ı zîşânı¹⁸ ile taltif edilmiş ve sahip olduğu İstan-

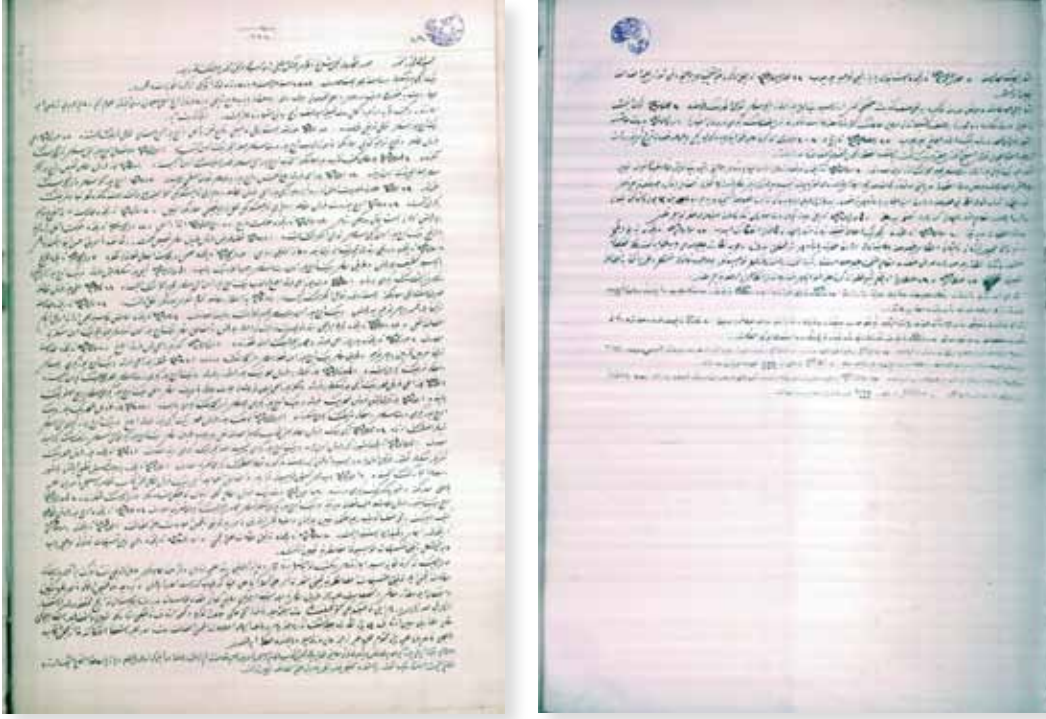
bul müderrisliği rüûsu 26 Mayıs 1895 tarihinde sahn derecesine yükseltilmiş, 20 Mayıs 1896 tarihinde ise mahreç pâyesine terfi ettirilmiştir.

Ahmet Muhtar Efendi, 6 Haziran 1898 tarihinde "Sadreyin¹⁹ Müsteşarlığı Muavinliği", 13 Şubat 1899'da "Kassâm-ı Askeri Muavinliği"²⁰ görevine getirilmiştir. 25 Şubat 1899'da ilmî pâyesi bilâd-ı hamse derecesine yükseltilerek 18 Mayıs 1899'da "Meclis-i İdâre-i Emvâl-i Eytâm"²¹ azası olmuştur. 25 Ocak 1900 tarihinde üçüncü rütbeden Mecidî nişanı ve 18 Ocak 1902 tarihinde Haremeyn-i Muhteremeyn pâyesini almıştır.

Ahmet Muhtar Efendi, 7 Eylül 1908 tarihinde "Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm"²² azalığına, 21 Eylül 1909'da Bâb-ı Fetvâ Tensik Komisyonu'nun kararıyla "Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm ve Sicill-i Memurîn-i İlmiyye Riyâseti Muavinliğine", 9 Ekim 1909'da "Mahkeme-i Evkâf Kadılığı Müşavirliği'ne", 22 Aralık 1909'da "Mekteb-i Kudât Müdiriyyetine" ve 7 Haziran 1910'da ise "Mekteb-i Kudât'ın Birinci Sınıf Kitâbet-i Resmîye Muallimliğine"²³ tayin edilmiştir. Önceki yıllarda fahri olarak sürdürdüğü "Encümen-i Islâhât-ı İlmiyye"²⁴ azalığı görevinden 14 Eylül 1908 tarihinde istifa etmiştir.

21 Şubat 1909 tarihinde "Tedkik-i Maaşât-ı İlmiyye Encümeni" azalığı, 28 Temmuz 1910'da "Tedkik-i Tensikât Komisyonu", 1911'de "Encümen-i Memurîn-i İlmiyye" azalığı ve 14 Mayıs 1913 tarihinde İstanbul pâyesi tevcihiyle 20 Mayıs 1914'te "Şûrâ-yı İlmiyye" azalığına tayin edilmiştir. 19 Ağustos 1914 tarihinde ise şer'î mahkeme kadılarına berat verilmesi için Fetva Emîni'nin başkanlığında toplanan "Encümen-i Mahsûsa" azalığı görevine getirilmiştir.²⁵

Ahmet Muhtar Efendi, 21 Kasım 1915 tarihinde irade-i seniyye ile Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyid ve şeriflerin işleriyle ilgilenmek üzere 5000 kuruş maaş tahsisıyla Nakîbüleşraf tayin edilmiştir.²⁶ Nakîbüleşraflık görevindeki başarısından dolayı 24 Temmuz 1918 tarihinde kendisine ikinci rütbeden Mecidî nişanı verilmiştir.

Tercüme-i Hâl Varakası (İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi)
Sicill-i Ahvâl Defteri, nr. 59, s. 29

DİPNOTLAR

- 1 Nakibüleşraf Ahmet Muhtar Efendi'nin biyografisi, Ahmet Muhtar Efendi'nin Şeyhülislamlığa sunduğu Tercüme-i Hâl varakasından ve Meşihat Arşivi'ndeki Sicill-i Ahvâl Defterlerinden istifade edilerek hazırlanmıştır. İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi (MA), Sicill-i Ahvâl Dosyaları, nr. 224; Sicill-i Ahvâl Defteri, nr. 59, s. 29; Çerkeş Şeyhizâde Halil Halid Bey, Türk ve Arap, yay. haz. M. Ertuğrul Düzdağ, İstanbul 2005; İbnülemin Mahmud Kemal, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul 1957, C. 10, s. 1873 vd.
- 2 Nakibüleşraf, İslâm devletlerinde Hz. Peygamber'in soyundan gelen seyyid ve şeriflerin işleriyle ilgilenen, neseplerini, doğum ve vefat kayıtlarını tutan, seyyidliklerinin ispatı için bulundurdıkları siyâdet hüccetlerini düzenleyen, onları şanlarına uymayan işlere girmekten meneden, aynı zamanda haklarını koruyup ganimetten alacakları hisselerini aralarında dağıtılmasını sağlayan idareci konumundaki görevlidir. Bkz., Ayhan Işık, Meşihât Arşivi Belgeleri İçerisinde Seyyidler ve Nakibül-esrâflık Müessesesi, İÜ, SBE., Basılmamış Dr Tezi, İstanbul 2013, s. 12, 77, 123, 136, 138.
- 3 Ahmet Muhtar Efendi'nin doğum tarihi sicil dosyasında 7 Eylül 1867 (8 Cemâziyelevvel 1284) olarak kaydedilmiştir. Ancak mezar taşında 1866 yazılmıştır.
- 4 Sudûr-ı izâm veya sudûr-ı kiram, kazaskerler veya kazasker rütbesindekiler için kullanılan bir ifadedir.
- 5 Mehmet Tefvik Efendi, 1854 yılında Beşiktaş ve 1856'da Halep kadılıklarına atanmıştır. Daha sonra sırasıyla Bursa, Kayseri, Balıkesir ve Çankırı'da kadılık yapmıştır. 1866 yılında Mevleviyet kadılığı olan Mısır kadılığına, 1868'de Kastamonu Vilayeti Müfettiş Hükkamlığına ve aynı senenin sonunda da Medine-i Münevvere kadılığına atanmıştır. 1881'de Mahkeme-i Teftiş-i Evkâf Müsteşarlığına ve 1883'de İstanbul Kadılığı görevine getirilmiştir. 1886 yılında Meclis-i Tetkikât-ı Şer'iye azalığı için Rumeli Kazasker muavinliği, Meclis-i Meşayih Nazırlığı ve Tetkik-i Müellefât Encümeni riyasetine getirilmiştir. 1886 yılında başladığı Meclis-i Meşayih Nazırlığı görevini 14 yıl yani hayatının sonuna kadar (1901) sürdürmüştür. İstanbul Aksaray civarındaki Sofular'da Şabani-Çerkeşi tekkesi olan Şeyh Ekmeleddin dergâhi hazinesine defnedilmiştir. Bkz., İbrahim Akyol, "Çerkeş Şeyhizâde Mehmet Tefvik Efendi ve Nef'iye Naziresi", Çankırı Araştırmaları Dergisi, (2006), sayı: 1, ss. 177-190; Hür Mahmut Yücer, "Bir İbni Arabî Müdafası; Çerkeşizâde Mehmed Tefvik Efendi ve Levâihü'l-Kudsîyye fi Fedâil-i Şeyhi'l-ekber", Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi (İbnül-İ Arabî Özel Sayısı), (2008), sayı: 21, s. 333, 334; Kendi divanının sonunda biyografisi mevcuttur. Bkz., Mehmet Tefvik Efendi, Kaside-i Tefvik, Mihrân Matbaası, İstanbul 1304.
- 6 Ahmet Muhtar Efendi'nin büyük dedesi Çerkeş Mustafa Efendi'nin Osman Vehbi isimli oğlu Ankara'da müftülük yapmıştır. İstanbul'daki Çerkeşizâde adlı ulema ailesi ve Cumhuriyet'in ilk yıllarının önemli ilim ve fikir adamlarından biri olan Çerkeşizâde Halil Halid Bey de bu soydan gelmektedir.
- 7 Nakibüleşraf olmanın şartlarından en önemlisi şüphesiz "seyyid" olmaktır. Çünkü bu soyun işlerini düzenlemekle görevli olacak kişinin aynı soydan gelmesi gerekiyordu. Bkz., Işık, a.g.t., s. 12, 77, 123, 136.
- 8 Mehmet Tefvik Efendi dört evlilik yapmıştır. Bu evliliklerinden küçük yaşta vefat eden Baha Bey, Ahmet Muhtar Efendi, Miralay İbrahim Ethem Bey, Bâbü'lî'de Âmedi Kaleminde görevli Servet Bey, Faike Hanım, Mehmet Baha Bey, Seniyye Hanım ve Didar Hanım isimlerinde sekiz çocuğu olmuştur. Bkz., Yücer, a.g.m., s. 334.
- 9 Mehmet Tefvik Efendi, a.g.e, s. 20.
- 10 Abdülkerim Abdülkadirî, "Seriat Uleması ile Tarikat Meşayihî İhtilafı, Tekke ve Zaviyelere Tayinler Hakkında iki Vesika", AÜ., İFD., 28, (1986), s. 338 vd.
- 11 Çerkeş Mustafa Efendi, Safranbolu'ya bağlı bir köy olan Zora'da yetişen Halvetiye-Şabaniye tarikatı şeyhlerinden Şeyh Mehmed Efendi'ye intisap etmiş ve ondan icazet almıştır. Çerkeş Mustafa Efendi dönemin padişahının isteği üzerine ulema ve mutasavvıfların ihtilaflarının mahiyetini ve çözüm yollarını anlattığı "Risaletün fi tahkik-i tasavvuf" adlı bir eser kaleme almıştır. Çankırı Çerkeş'te medfun Halvetiye-Şabaniye tarikatının Çerkeşiye kolunun kurucusudur. Bkz., Vahit Göktaş, "Halvetiyye'nin Şabaniyye Ekolü ve Kolları", SDÜ., İFD., (2011), sayı: 26, s. 154, 155.
- 12 Çerkeşizâde Osman Vehbi Efendi, Ankara'nın tanınmış âlimlerindedir. II. Mahmud kendisini İstanbul'a davet etmiş ve İstanbul rûüsü ile taltif etmiştir. Başta Arap dili hakkında olmak üzere çok sayıda risale kaleme almıştır.
- 13 Osmanlı Devleti'nde mahkemelerde görev yapacak fıkıh ilmini, özellikle ferâiz ve sakk usulünü bilen kadıların yetiştirilmesi için 1854'te Meşihat'e bağlı "Muallimhâne-i Nüvvâb" adıyla bir mektep kurulmuştur. Öğrenim süresi üç yıl olan ve ilk mezunlarını 1856'da veren bu mektebin adı 1885'te "Mekteb-i nüvvâb'a, 1908'de "Mekteb-i kudât'a ve bundan bir yıl sonra da Medresetü'l-kudât'a dönüştürülmüştür. Bkz. Mehmet İpsirli, "Medrese", DİA, C. 28, s. 343-344.
- 14 MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29, 30.
- 15 MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29, 30; Meşihat Arşivi, Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/1-4.
- 16 MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29, 30; Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/1, 2.
- 17 Osmanlı Devleti'nde, medrese tahsilini tamamlayıp mülâzım (stajyer) olanlar, yedi senelik mülâzemet süresini doldurduktan sonra girdikleri rûus imtihanında başarılı oldukları takdirde kendilerine "rûus" denilen berat verilir. Bu belge, medrese öğrenimini bitirip yapılan sınavda başarılı olanlara verilen bir nevi diplomadır. Recep Ahiskalı, "Rûus", DİA, C. 35, s. 272.

Harbiye Nezareti'nden Şeyhülislamlığa gönderilen örtülü ödeneğin miktarı ve harcanmasıyla ilgili Meşihat-i İslamiye'de meşihat müsteşarının başkâlığında kurulan "Encümen-i İntihab Komisyonu" âzâlığına 20 Kasım 1918 tarihinde tayin edilmiştir.²⁷

Ahmet Muhtar Efendi, Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümetinin kurulduğu dönemde de nakibüleşraflık görevine devam etmiştir. Umûr-ı Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti'nden İstanbul Vilâyeti'ne gönderilen 17 Mart 1923 tarihli emirnamede, 15 Şubat 1923 tarihine kadar aslî maaşıyla, bu tarihten itibaren de maaşının üç bin kuruşa indirilmek suretiyle aynı memuriyetinde kalacağı bildirilmiştir.²⁸

Ahmet Muhtar Efendi, 3 Mart 1924 tarihinde "Şer'iyeye ve Evkâf Vekâleti"nin kaldırılmasıyla birlikte memuriyetten ayrılmıştır. Diyanet İşleri Reisliği Muhasebeciliği'nden İstanbul Defterdarlığı'na gönderilen ve İstanbul Müftülüğü memurlarının maaşlarını gösterir havalenâmeye ekli 8 Mayıs 1924 tarihli cetvelin "Mülga Şer'iyeye Vekâleti Memurîn-i Munfasılası" kısmından anlaşıldığı üzere 30 Mart 1924 tarihine kadar maaş almış ve bu tarihten sonra memuriyetten ayrılmıştır.²⁹

17 Mayıs 1924 tarihinde emekliye sevk edilmiş ve kendisine 2.886 kuruş emekli maaşı bağlanmıştır.

Ahmet Muhtar Efendi, Müşir (Mareşal) Ömer Neşet Paşa'nın kızı Nebiye Hanımla (1880-1950) evlenmiştir. 1938 tarihinde vefat etmiş ve Bakırköy mezarlığına³⁰ defnedilmiştir. ■

- 18 1851 yılında Sultan Abdülmecid döneminde çıkarılan bir nişandır. Askeri ve ilmi erkândan üstün başarı ve muvaffakiyet gösterenlere verilir. Birinci ve ikinci rütbeden bu nişanları alanların nişanları bizzat padişahın huzurunda takılır.
- 19 Anadolu ve Rumeli Kazaskerliği Müsteşarlığına tayin edilmiştir.
- 20 Osmanlı Devleti'nde Kassamlık askerî ve beledî olarak ikiye ayrılır. Askerî sınıfın tereke taksimini kazaskerler adına "Askerî Kasamlar", reayanınkini ise vilayet ve sancak kadı-ları adına "Beledî Kassamları" yapardı. Bkz., Bilgin Aydın vdğ., Bab-ı Meşihat Şeyhülislamlık Arşivi Defter Kataloğu, İstanbul 2006, s. 224, 225.
- 21 Osmanlı Devleti'nde Şeyhülislamlık bünyesinde yetim mallarıyla ilgilenmek üzere 1874 yılında kurulan meclistir. 2 Ekim 1874 tarihinde meclisin iç tüzüğü hazırlanmış ve yine bu meclis bünyesinde ilmiye sınıfının dul ve yetimlerine maaş tahsisi amacıyla "Muhtacın-ı Erâmil ve Eytâm-ı İlmiye Sandığı" tesis edilmiştir. Bkz., Aydın vdğ., a.g.e., s. 224. Meclis-i İntihâb-ı Hükkâm, Osmanlı Devleti'nde kadılık sistemine yeni bir düzenleme getirilmesi amacıyla 5 Nisan 1855 (17 Recep 1271) tarihinde şer'î mahkeme naiblerinin
- 22 (kadî) seçim, atama ve özlük hakları gibi işlemlerin yürütülmesi için Şeyhülislamlık bünyesinde kurulan bir meclistir. Bu meclisin faaliyetleriyle naiblik statüsündeki kazalar ve naibler yeni bir sınıflamaya tabi tutulmuş, naiblerin tayin ve terfileriyle ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır. 22 Ağustos 1914 tarihinde Medresetü'l-kudât birinci sınıf kitâbet muallimliği görevinden kendi arzusuyla ayrılmıştır.
- 23 Encümen-i Islâhât-ı İlimiyye, Şer'î mahkemelerin ve Şeyhülislamlıktaki meclislerin kanun ve nizamnamelerini hazırlamak, bu hususla ilgili ortaya çıkacak meseleleri tetkik etmek, medrese, mahkeme ve eytam işleriyle ilgili islahatları yapmak, ilmiye memurlarının kanunların tatbikinde karşılaştıkları güçlükleri çözmek, yetim malları ve intihâb-ı memurine ait işlerde takip edilecek usulü belirlemek ve gerekli muameleyi yürütmek üzere 18 Eylül 1909 (3 Ramazan 1327) tarihinde Şeyhülislamlık bünyesinde kurulan bir meclistir. Bkz., Aydın vdğ., a.g.e., s. 153.
- 24 MA, Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/12; Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29
- 25 MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29; Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/15, 16, 17, 18, 19; Ahmet Muhtar Efendi, nakibüleşraflık görevini sürdürürken uhdesindeki
- 26 Medresetü'l-kudât müdürlüğü görevini de 10 Ağustos 1916 tarihine kadar vekâleten devam ettirmiştir. MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29.
- 27 MA, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29, 30; Meşihat Arşivi, Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/19, 20.
- 28 MA, Tercüme-i Hâl Dosyaları, nr. 224/19, 20; Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 59, s. 29.
- 29 Ahmet Muhtar Efendi ve Nebiye Hanım'ın mezarları, İstanbul Bakırköy ilçesinde Saban Biber sokak 8/ 34147 numarada Zuhurat Baba Mezarlığı'ndadır. Aynı kabristanda, Ahmet
- 30 Muhtar Efendi'nin kız kardeşi Fatma Didar Hanım (ö. 1930) ve eşi Bağdat eşrafından Kahyazâde Mehmet Kamil Bey, Mehmet Emin Kahyagil (ö. 1967), Ahmet Muhtar Efendi'nin erkek kardeşi Mehmed Bahaeddin ve onun eşi Ayşe Nüzhet Hanım ve Ayşe Muazzez Dündar'ın (1895-1980) da mezarları bulunmaktadır. bkz., Yücer, a.g.m., s. 334.

İSMAİL NECATİ EFENDİ¹

(1842-1920²)

Esra YILDIZ
Musahhah, TDV İstanbul

Ailesi ve Doğumu

İsmail Necati Efendi Safranbolu'nun Oğulveren köyünde 1842 (h. 1258) yılında dünyaya gelmiştir. Babası Hacı Mehmet Ağa olup Ömeroğlu sülalesine mensuptur.³ Necati Efendi Huzur dersi mukarriri, Gümüşhanevi dergâhı şeyhi⁴ ve aynı zamanda Bâyezid Cami-i şerifi muciz dersiâmlarındandır.

Tahsil Hayatı

İsmail Necati Efendi'nin ilk hocası, Safranbolu müftüsü Seyyid Mehmed Hilmi Efendi'dir.⁵ Mehmet Hilmi Efendi'den iyi bir eğitim almış, Türkçe ve Arapça öğrenmiş, bu dillerde yazıp konuşacak seviyede tam bir vukûfiyet sağlamıştır. 1868 (h. 1285) yılında ailesiyle birlikte İstanbul'a gelerek Bâyezid dersiâmi Ahıskalı İbrahim Hulusi Efendi'nin derslerine devam etmiştir. Sekiz senelik bir tahsil hayatının sonunda 1876 (h. 1293) yılında bu hocaefendiden icâzet almıştır.

İsmail Necati Efendi, 1876 (1293) yılında ruûs⁶ imtihanını başarıyla geçerek 35 yaşında Bâyezid dersiâmları arasına katılmış ve Bâyezid Medresesinde sarf ilminin tedrisine başlamıştır. Üstün başarı ile geçen öğrencilik hayatının ardından 22 Temmuz 1877 (11 Receb 1294) tarihinde şehadetnâmesini almış ve 1892 (h. 1310) yılında ise kendisi icâzet vermeye başlamıştır.

“İsmail Necâti Efendi'nin mezar taşındaki ‘...Zü'l-cenâheyn Hâce İsmail Efendi hazreti...’ ifadesi, aslında onun ilim ve irfan yönüne işaret etmektedir.”

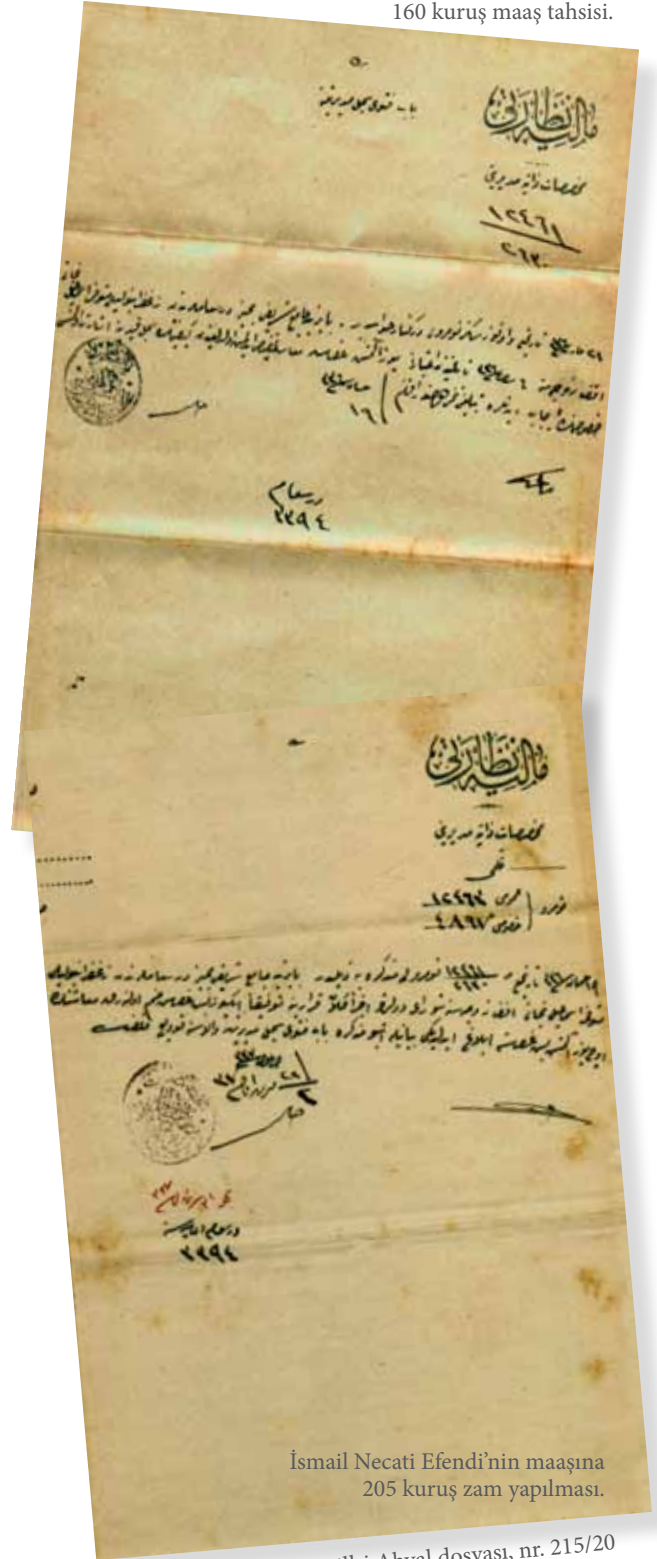
Hizmetleri

İsmail Necati Efendi'ye 13 Mayıs 1880 tarihinde 10 kuruş ve 8 Eylül 1880'de ise 30 kuruş tarik maaşı⁷ tahsis edilmiştir. Maaşına 13 Aralık 1880 tarihinde 30 kuruş, 13 Aralık 1887'de 29 kuruş, 13 Mayıs 1889'da 38 kuruş, 13 Ekim 1892'de 19 kuruş, 13 Ekim 1894'de 38 kuruş, 14 Ekim 1902'de 38 kuruş, 14 Haziran 1903'de 38 kuruş, 1 Mart 1905'de 37,5 kuruş, 14 Ocak 1906'da 38 kuruş ve 14 Aralık 1907'de ise 38 kuruş zam yapılmıştır.

İlmî payesi her geçen gün yükselen Necati Efendi, 10 Mart 1880 tarihinde ibtidâ-i hâric derecesinde İstanbul ruûsu, sonrasında ise hareket-i hâric, ibtidâ-i dâhil, hareket-i dâhil ve nihayetinde mûsıla-i sahn derecelerine terfi etmiştir.

4 Mart 1898 tarihinde huzûr-ı Hümayûn ders-i şerifinde dördüncü rütbeden Osmanî⁸ ve Mecidi⁹ nişanları almıştır. 1898 yılında başladığı huzur dersi muhataplığı görevini 1908 yılına kadar sürdürmüş, 1909-1910 yıllarında ise huzur dersi mukarrirliği¹⁰ görevini üstlenmiştir.¹¹

İsmail Necati Efendi'nin Cemile hanımla yaptığı evlilikten Mehmet Fehmi isimli bir çocuğu olmuştur. Bu, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk İstanbul Müftüsü Mehmet Fehmi Efendi (Ülgener)¹²dir. İsmail Necati Efendi, oğlu Mehmed Fehmi Ülgener'in eğitimiyle de yakından ilgilenmiştir. Mehmed Fehmi Efendi, babasıyla birlikte İstanbul'a gelerek hafızlık yapmış ve ilk eğitimini babasından tahsil ederek 30 Kasım 1892 tarihinde babasından icâzet almıştır.¹³ İlim yolculuğunda babasının izini süren Fehmi Efendi, Bâyezid Der-

İsmail Necati Efendi'nin maaşına
205 kuruş zam yapılması.

Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahval dosyası, nr. 215/20

Meşihat Arşivi Huzur-ı Hümâyün Defteri, defter nr. 45, s. 105.

Tercüme-i Hâl dosyası

sıamı olduğunda babası gibi pek çok talebeye icâzet vermiştir.¹⁴ Sultan Abdülaziz'in oğlu Şehzade Şevket Efendi'ye de hocalık yapmıştır.

İsmail Necati Efendi, memuriyet hayatı esnasında bilgi birikimini yeni nesillere aktarmayı da ihmal etmemiştir. Bayezid Camii'nde sarf ilminin tedrisiyle başladığı öğretim görevini 1911 yılında yeniden kurulan Dâr'ül-Hilâfeti'l-Âliyye Medresesi'nin Kısım-ı Âlî'sinde hadis müderrisi olarak devam ettirmiştir.¹⁵ Ilgazlı Hacı Hafız Abduş Efendi, hadis ilminde İsmail Necati Efendi'den icâzet alanlar arasındadır.¹⁶

DİPNOTLAR

- 1 İsmail Necati Efendi'nin biyografisini konu edinen makalemizin hazırlanmasında bizzat Necati Efendi'nin şeyhülislamlığa sunduğu tercüme-i hâl dosyasından istifade edilmiştir. Bkz., İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dosyaları, nr. 215/20 ve Orijinal Kayıt nr. 3394.
- 2 İsmail Necati Efendi'nin doğum ve vefat tarihlerinde bir takım ihtilaflar söz konusudur. Biz makalemizde İsmail Necati Efendi'nin tercüme-i hâl dosyasındaki bilgileri esas aldık. Tarihler hususundaki farklılıklar için bkz. Adem Ersoy, "Doğumunun 200. Yılı Hatırasına" Uluslararası Gümüşhanevi Sempozyumu, İstanbul 2013, s. 421-428.
- 3 İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Dosyaları, nr. 215/20 ve Orijinal Kayıt nr. 3394, belge:1; Ahmet Güner Sayar, "İsmail Necati Efendi", DİA, C. 23, s. 115.
- 4 Ahmet Ziyâeddin Gümüşhanevi Nakşî-Halidîliğin Ziyâiyye kolununun kurucusu ve şeyhidir.
- 5 Meşihat Arşivi'ndeki müftü tayin defterinde şu bilgiler kayıtlıdır: "Seyyid Mehmed Hilmi Efendi, Mustafa Hulusi Efendi'den sonra 7 Ramazan 1275 [10 Nisan 1859] tarihinde Taraklıborlu nâm-ı diğer Zağferanbolu'ya müftü tayin edilmiştir. 7 Safer 1285 [30 Mayıs 1868] tarihinde istifasıyla yerine Müftüzâde Hacı Ahmed Efendi görevlendirilmiştir. Ahmed Efendi'nin 7 Ramazan 1290'da [29 Ekim 1873] vefatıyla yerine tekrar Seyyid Hacı Mehmed Hilmi Efendi geçmiştir. Seyyid Mehmed Hilmi Efendi'nin vefatıyla yerine 10 Şevval 1303 [12 Temmuz 1886] tarihinde Alemdarzâde Hacı Mustafa Efendi tayin edilmiştir." Bkz. İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Müftü Tayin Defteri, nr. 36, s. 440, 531; nr. 35, s. 214/b.
- 6 Osmanlı Devleti'nde, medrese tahsilini tamamlayıp mülâzım (stajyer) olanlar, yedi senelik mülâzemet süresini doldurduktan sonra girdikleri ruûs imtihanında başarılı oldukları takdirde kendilerine "ruûs" denilen berat verilir. Bu belge, medrese öğrenimini bitirip yapılan sınavda başarılı olanlara verilen bir nevi diplomadır. Recep Ahiskalı, "Ruûs", DİA, İstanbul, 2008, XXXV, 272; M. Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul 1983, C. III, s. 71.
- 7 Arpalık Osmanlı Devleti'nde devlet memurlarına hizmette buldukları sürece maaşlarına ilâve olarak verilen, ayrıca görevden ayrıldıktan sonra ise bir nevi emekli maaşı olarak tahsis edilen gelir için kullanılan bir terimdir. Kendilerine arpalık verilen ulemâ genellikle arpalıklarının bulunduğu yere gitmemiştir. Ulemâya hasredilen arpalığın kullanım nizamının bozulması üzerine III. Selim döneminde çıkarılan bir fermanla arpalık usulü ıslah edilmeye çalışılmıştır. Son dönemlerde ilmiye mensuplarına "arpalık maaşı", "tarik maaşı" ve "rütbe maaşı" adıyla maaş verilmeye başlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cahit Baltacı, "Arpalık", DİA, C. 3, s. 392-393.
- 8 Sultan Abdülaziz döneminde çıkarılmış bir nişandır. Devlet hizmetinde başarı gösterenlere ifthar ve imtiyaz sağlanmak üzere padişahın huzurunda verilir.
- 9 1851 yılında Sultan Abdülmecid döneminde çıkarılmış bir nişandır. Askeri ve ilmi erkândan üstün başarı ve muvaffakiyet gösterenlere verilir. Birinci ve ikinci rütbeden bu nişanları alanların nişanları bizzat padişahın huzurunda takıldı. Bkz., Sertoğlu, a.g.e. s. 212.
- 10 Huzur derslerinde dersi anlatan âlime "mukarriir" müzakereci durumunda olan âlimlere ise ilk dönemlerde "tâlip" daha sonraları ise "muhatap" denilmiştir. Bkz., İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Huzur-ı Hümâyün Defteri, nr. 45; Huzur-ı Hümâyün Ders Takriri Defterleri, İstanbul Üniv. Kütüphanesi, nr. 4167, 6708, 7297, 7311, 7312, 7316, 7317, 7318, 7320, 7321, 7322, 7324, 7325, 7326, 7328, 7329, 7331, 7332, 7333, 7334; İpşirli, a.g.m., s. 42.

İsmail Necati Efendi, zahiri ilimler yanında işâri ilimlerde de temâyüz etmiştir. 23 Şubat 1911 (23 Safer 1329) tarihinde Gümüşhanevî Dergâhı postnişinliğini de üstlenmiştir. Mezar taşındaki "...Zü'l-cenâheyn Hâce İsmail Efendi hazreti..." ifadesi de aslında onun ilim ve irfan yönüne işaret etmektedir. İsmail Necati Efendi, Gümüşhanevî Dergâhı'nın¹⁷ Gümüşhanevi Ahmed Ziyaeddin ve Kastamonulu Hacı Hasan Hilmi Efendi'den sonra üçüncü şeyhidir.¹⁸ O yıllarda bu tekkenin ismi "İsmail Efendi Tekkesi" olarak kaydedilmiştir.¹⁹ İsmail Necati Efendi, bu dergâhta Ahmed Ziyaeddin Gümüşhanevî'nin Hz. Peygamber'in veciz ve hikmetli sözlerini açıkladığı Râmuzu'l-ehâdis isimli kitabını okutmuştur. Ömrünün sonuna kadar da (9 yıl) bu vazifesini sürdürmüştür.

Necati Efendi, 6 Şubat 1920²⁰ tarihinde 78 yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş ve Süleymaniye Camii haziresinde Gümüşhanevî Dergâhı şeyhleri Ahmed Ziyaüddin Efendi ve Hasan Hilmi Efendi'nin yanına defnedilmiştir.²¹

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi dekanlığı görevinde de bulunan Türkiye'nin önemli iktisatçılarından merhum Prof. Dr. Sabri Fehmi Ülgener, Mehmet Fehmi Efendi'nin oğlu ve İsmail Necati Efendi'nin de torunudur.²²

İsmail Necati Efendi'nin mezar taşında şu veciz ifadeler yer almaktadır:

Hüve'l-Bâkî,
Mürşid-i ehl-i hakikat, kudve-i erbâb-ı dîn
Hazret-i Üstâd-ı a'zam, tâc-ı fahri'l-ârifîn
Sâni-i kâim-makâm hazreti Ahmed Ziyâ
Şems-i feyyâz-ı fezâil, nûr-ı ay-ı sâlikîn
Nisbet-efzâ-yı tarîkat rehber-i ilm-i butûn
Zübde-i eslâf-ı sâdât, muktedâ-yı âhirîn
Zü'l-cenâheyn Hâce İsmail Efendi hazreti
Vâris-i ekmel idi, her hâli gâyetle metin
Fevziyâ üçler huzûrunda oku üç Fâtiha
Burdadır rûh-ı ziyâ, Hilmi, Necatî berîn

*Fî 15 Cemâziyelevvel sene 1338 ve fî 6 Şubat
sene 1336/ [6 Şubat 1920]* ■

- 11 İsmail Necati Efendi 1315'te 8. ders (Meşihat Arşivi Defter nr. 45, vr. 94a.), 1316'da 7. ders (nr. 45, vr. 95a.), 1317'de 7. ders (nr. 45, vr. 96a.), 1318'de 7. ders (nr. 45, vr. 97a.), 1319'da 6. ders (nr. 45, vr. 98a.), 1320'de 6. ders (nr. 45, vr. 99a.), 1321'de 6. ders (nr. 45, vr. 100a.), 1322'de 6. ders (nr. 45, vr. 101a.), 1323'de 5. ders (nr. 45, vr. 102a.), 1324'te 5. ders (nr. 45, vr. 103a.), 1325'te 5. ders (nr. 45, vr. 105a.), 1326'da 5. ders huzur dersi muhatablığı (nr. 45, vr. 106a.) ve 1327 ve 1328'de 8. Ders huzur dersi mukarrirliği yapmıştır. (nr. 45, vr. 107a.). 1328 yılında istifasiyla yerine Midillili Mehmed Emin Efendi görevlendirilmiştir. (nr. 45, vr. 108a.).
- 12 Bkz., İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahval Dosyaları, Dosya nr.10, Belge nr. 12, Orijinal Kayıt nr.78; Meşihat Arşivi 62 numaralı Sicill-i Ahval Defterinin 25. Sayfasında Hâfız Mehmed Fehmi Efendi'nin sicil hulasası kayıtlıdır; Sadık Albayrak, Son Devir Osmanlı Uleması, İstanbul 1996, C. 3, s. 145-147;
- 13 Ahmet Güner Sayar, "M. Fehmi Ülgener", DİA, C. 42, s. 288-289.
- 14 İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, Sicill-i Ahvâl Defterleri, nr. 62, s. 25.
Hâfız Mehmed Fehmi Efendi'nin icâzet verdiği talebelerinden bazıları Ankaralı Hasan Fehmi Efendi, Dersaadetli Hasan Hilmi Efendi, Ayaşlı Hafız Emin Efendi, Dadaylı Hüseyin Hüsnü Efendi, Sapançalı Ahmed Refik Efendi, Zileli Osman Nuri Efendi, Ereğlili Veysi Efendi, Trabzonlu Said Sırrı Efendi, Bayburtlu Mehmed Ziya Efendi, Giresunlu Mustafa Asım Efendi, Sürmeneli Mehmed Receb Efendi, Dersaadetli Hafız Salih Efendi, Elbistanlı Ali Avni Efendi, Ordulu Mehmed Hulusi Efendi gibi pek çok talebeye icâzet vermiştir. H. 1332 yılında ise toplam 46 talebesine icâzet vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. İstanbul Müftülüğü, Meşihat Arşivi, İcazetname Defteri, nr. 2190, s. 11b-12a.
- 15 Ersoy, a.g.m., s. 423.
- 16 Çevrimiçi: <http://irfanvakfi.org.tr/ilgaz-li-haci-hafiz-ahmet-abdus-efendi-1892-1975>
- 17 Gümüşhanevi Dergâhı, Fatma Sultan Camii müstemilatı içerisinde olup, bugün Çağaloğlu'nda valilik karşısındaki mekândadır. Bkz., Semavi Eyice, "İstanbul'un Kaybolan Eski Eserlerinden: Fatma Sultan Camii ve Gümüşhanevi Dergâhı," İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, 43(1987) s. 475, 486-487; Fatma Sultan Camii ve Gümüşhanevi Dergâhı bugün Valiliğin karşısındaki Defterdarlık binasının önündeki otopark ve yeşillik alanında bulunuyordu. Fatma Sultan Camii eski babîâli, şimdiki Valiliğin üst tarafında Ankara caddesini Alayköşkü caddesine bağlayan daha önceki adı Fatma Sultan Caddesi olan Hükümet Konağı Sokağı üzerinde bulunuyordu. Bkz., İstanbul Belediyesi, İstanbul Şehri Rehberi, İstanbul 1934, pafta:2, 15 sayılı Alemdar Mah. Sınırları içinde;
- 18 Gümüşhanevi Ahmed Ziyaeddin Efendi'nin kurduğu bu dergâh, Nakşibendî tarikatının Hâlidî koluna bağlıdır. Süleymaniye Camii haziresinde Kanuni Sultan Süleyman'ın türbesinin yanında Gümüşhanevî Ahmed Ziyaeddin Efendi başta olmak üzere dergâhın diğer şeyhlerinin mezarları mevcuttur.
- 19 Eyice, a.g.m., s. 487
- 20 Ahmet Güner Sayar makalesinde İsmail Necati Efendi'nin vefat tarihini 1919 olarak vermektedir. Ancak mezar taşında 15 Cemâziyelevvel sene 1338 ve 6 Şubat sene 1336/ [6 Şubat 1920] tarihi yazılıdır. Karşılaştırma için bkz., Ahmet Güner Sayar, "İsmail Necati Efendi", DİA, C. 23, s. 115.
- 21 Necati Efendi'nin vefatıyla 6 Şubat 1920 tarihinde eşine 160 kuruş maaş tahsis edilmiştir. 28 Eylül 1922 tarihinde eşinin maaşına 205 kuruş zam yapılmıştır. Bkz., İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi, SAİD, Dosya nr. 215, gömlek nr. 20, belge nr. 5.
- 22 Ahmet Güner Sayar, "Sabri Ülgener", DİA, C. 42, s. 289-291.

Gazetelerde İstanbul Müftülüğü

(1924-1974)

Hazırlayanlar

Dr. Tuğba TORUN | Dr. Kâmil COŞTU

Vaiz/Ataşehir Müftülüğü | İmam Hatip/Üsküdar Müftülüğü

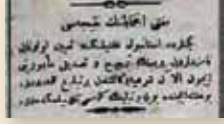
“İstanbul müftü vekili Ali Bey’in ahiren Mahkeme-i Temyiz azalığına tayin edilmesi üzerine müftülük makamı ihlil edilmiştir. Yeni müftülük intihabı Kanunisanininin 17. günü Meclis-i İdare-i Vilayet salonunda Cemiyet-i Umumiye’nin Müslüman azaları, cevami’ eimme ve hatipleriyle İstanbul’da tedris ile meşgul bilumum ulema ve Meclis-i İdare’den üç azanın huzuruyla icra edilecektir. İstanbul vilayeti dün bu hususta alâkadar zevata davetiye göndermeğe başlamıştır. Meclis-i İdare-i Vilayet namına İta-yı rey edecek zevat Ali Seydi, Şükrü ve Faruk beylerdir.” (“Müftü İntihabı 17 Kanunisanide İcra Edilecektir”, Vakıf, 6 Ocak [Kanuni Sani] 1924, s. 1)

“Mütemediyen müftü intihabı için 17 Kanunisanine Perşembe günü Meclis-i İdare-i Vilayet’teki içtimaa iştirak edilmesine dair Vilayet’in tezkiresi okunmuştur. Bazı azalar, müftü intihabına yalnız Bayezid ve Fatih Daire-i belediye azasının iştirak etmesi yakışık alacağını ileri sürmüşler, bazı aza da bilmukabele her dairenin iştirak edebileceği hususunu müdafaa etmişlerdir. Haydar Bey de ikinci şikkı tensib etmiş ve o vechile kabul edilmiştir.” (“Müftü Yalnız Bayezid ve Fatih mi İntihab Etmeli?”, Vakıf, 10 Ocak [Kanuni Sani] 1924, s. 5.)

Meclis-i İdare-i Vilayet salonunda müftü intihabına dair bir haberdir. Habere göre Mahkeme-i Temyiz azalığına tayin edilen İstanbul Müftüsü Ali Bey’den ihlil eden makama yeni bir müftü tespiti takarrür etmiştir. İntihaba iştirak hakkına haiz bulunan Cemiyet-i Umumiye belediye azaları, Meclis-i İdare-i Vilayet’in aza-yı müsellemesi, camilerin eimme ve hatipleri, dersiamlar yeni müftüyü intihab etmişlerdir. Müftülük makamına şimdiye kadar reşen namzetliklerini koyan azaların isimleri bervechi atidir: Erdebil (?) postnişini Sırrı Efendi Müftülük Makamı Reisi Müsevvidi Tikveşli Ahmed Esad Efendi, Müftülük ser-müsevidlerinden Abdullah Azmi Efendi, Batumlu Hoca Hüseyin Avni Efendi, Süleymaniye Medresesi müderrislerinden Kırkkilisel Mehmed Atıf Efendi, Ahmed Cudi Efendi, Süleymaniye Medresesi Fıkıh Muallimi Mihri Efendi.

Ayrıca Halk Fırkası tarafından şu zevatın namzetlikleri vaz’ edilmiştir: Medaris makamlarından müftü vekili Mehmed Fehmi Efendi, Şura-yı Evkaf Müşaviri Hasan Ali Efendi, Darülhilafe Medresesi Belagat Muallimi Haydar Efendi.

İntihaba mübaşeret edilmeden evvel Vali Haydar Bey namına Vali Muavini Fahrettin Bey haziruna kısa bir nutuk irad etmiş ve nutkunda bu görevi üstlenecek kişinin vasıflarından söz etmiştir. (“Müftü İntihabı”, Vakıf, 18 Ocak [Kanuni Sani] 1924, s. 2.)

“Geçenlerde İstanbul Müftülüğü’ne tayin olunan namzetlerden birisinin tercih ve tasdik-i memuriyeti için el-an Şer’iye Vekâleti’nden bir tebliğ gelmemiştir. Bu hafta içinde böyle bir tebliğin gelmesi beklenilmektedir.” (“Müftü İntihabının Neticesi”, Vakit, 27 Ocak [Kanuni Sani] 1924, s.2.)

Diyanet İşleri Riyaseti’nin en mühim vazifesi hakayık-ı İslamiye’nin neşr ve tamimi, dini terbiyenin inkişafına ait vesaitin tedariki ve bu maksatla Kur’an-ı Kerim’in salihiyattar mutahassıslardan mürekkep bir heyet tarafından tercümesidir. (Cumhuriyet Gazetesi, “Kur’an-ı Kerim ve Hutbeler Türkçeye Tercüme Edilecek”, 10 Mayıs 1924, s.1)

Şer’iye Vekaleti’nin ilgası hakkında teklif edilen kanunun bu tarihte müzakere edileceğine dair ve teklif edilen 11 kanun maddesinin yer aldığı bir haber. Teklif edilen kanunun maddelerinden bir kaç şunlardır:

- 1- “Türkiye cumhurunun muamelatına dair olan ahkâmın teşri’ ve infazı Büyük Millet Meclisi ile onun teşkil ettiği hükümete ait olup din-i İslam’ın itikat ve ibadetine dair bütün ahkâm ve mesalihinin tedviri ve müessesat-ı diniyenin idaresi için Cumhuriyet’in makarında bir Umur-ı Diyaneye baş makamı tesis edilmiştir.”
- 2- “Şer’iye ve Evkaf Vekâleti mülğadır.”
- 3- “Umur-ı Diyaneye Riyaseti Baş Vekâlet’e merbuttur”
- 4- “Türkiye Cumhuriyeti memaliki dahilinde bilcümle cevami’ ve mesacid-i şerifenin, tekaya ve zevayanın idaresine, imam, hatip, vaiz, şeyh, müezzin ve sair müstahdemin tayin ve Umur-ı Diyaneye Reisi memurdur.” (“Bugün Müzakere Edilecek: Şer’iye Vekaleti’nin İlgası ve Erkan-ı Harbiye-yi Umumiye Riyaseti’nin Kabineden Tefriki Hakkındaki Teklif Kanunu”, Vakit, 3 Mart 1340, s. 2.)

‘Bütün camilerde Cumhuriyetimiz namına okundu.’ alt başlığıyla verilen haberin konusu, Evkaf Müdürü’nün bütün cami hatiplerine bağema hutbelerde isim zikretmeksizin yalnız Cumhuriyetimizin tealisi namına dua edilmesi için bir tebligat gönderdiği; bu hususta her hatipten müeyyed olarak birer senet alındığı; ayrıca Polis Müdüriyeti’nden de talimat-ı lazıma ita edildiği ile ilgilidir. Ayasofya Camisi hatibi, başhatib Hacı Hafız Mehmed Latif Efendi’nin okuduğu hutbenin aslı (ve tercümesine yer verilmiştir. (“Dünkü Hutbeler”, Vakit, 8 Mart 1924, s. 1.)

Artık bu gündən itibaren önümüzde tam bir ay Ramazan var. Bunu katiyetle biliyoruz. Ramazan bütün müminler için mübarek bir ibadet ayıdır. Bu münasebetle müslümanlar camilerde ibadet ve taatle meşgul olacaklardır. Bilhassa büyük camiler mağfıret nişanı hürmetine tertemiz hazırlanmıştır. İstanbul Müftülüğü ekseri camilere vaiz tayin etmiştir. Bu vaizler halkı daima hayr yoluna sevk etmek için irşatlarda bulunacaktır. (Cumhuriyet, “Safa Geldin Mübarek Ramazan”, 5 Mart 1927, s.1. Aynı haber Cumhuriyet “Safa Geldin Mübarek Ramazan”, 23 Şubat 1928, s.1.)

